

SABİT RƏHMAN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

İKİ CİLDƏ

I CİLD

“AVRASİYA PRESS”
BAKİ-2005

*Bu kitab "Sabit Rəhman. Seçilmiş əsərləri. Altı cildə. IV və V cild"
(Bakı, Azər nəşr, 1977; Yazıçı, 1978) nəşrləri əsasında
təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Ön sözün müəllifi:

Yaşar Qarayev

894.3613 - dc 21

AZE

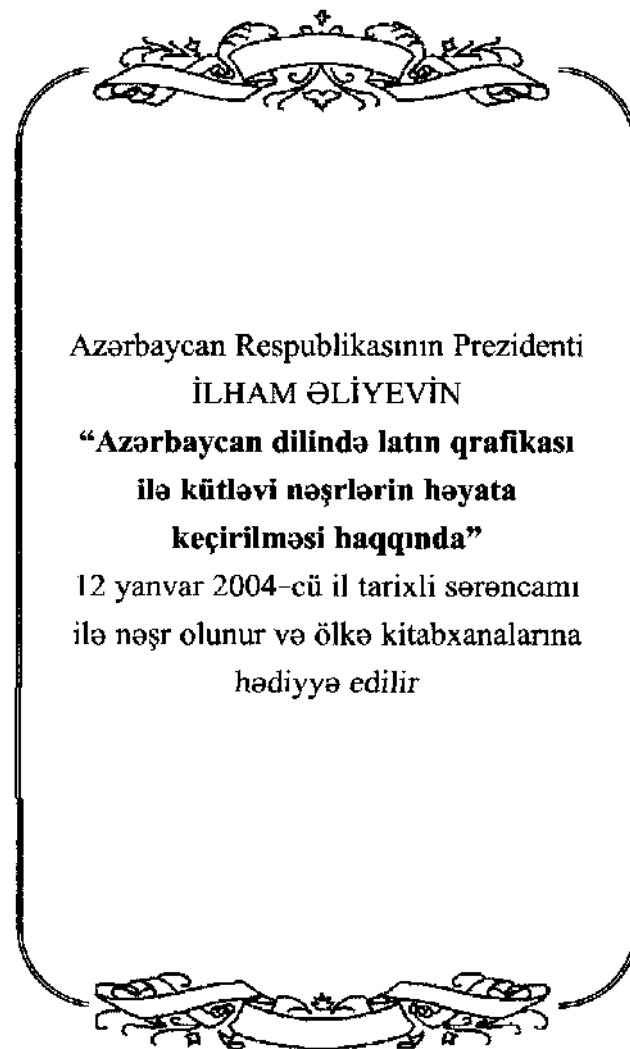
Sabit Rəhman. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild. Bakı, "Avrasiya Press", 2005, 312 səh.

Görkəmli dramaturq Sabit Rəhmanın ikicildliyinin birinci cildinə "Toy", "Xoşbəxtlər", "Aşnalar" və "Nişanlı qız" pyesləri daxil edilmişdir. Bu səhnə əsərlərində cəmiyyətə yabancısı olan hor cür tiplər və naqisliklər gülüş hədəfinə çevrilərək kəskin sarkazm yolu ilə tənqid atəşinə tutulmuşdur.

Uzun illər teatrlarımızın səhnəsindən düşməyən bu əsərlər, indi də tamaşaçı marağını və diqqətini çəkməkdədir.

ISBN 9952-421-26-3

© "AVRASIYA PRESS", 2005

YENİ DÖVRÜN SATIRASI

Bu artıq etiraf olunmuş həqiqətdir ki, kədər və göz yaşı hətta fələ-yə və tobiyə də yad deyil. Klassik lirikada göz yaşı tökən ceyran, antik heykəl-abidədə ağlayan Allah obrazı var. Təbəssüm və gülüş isə yalnız insana, yalnız insanla bağlı sənətə məxsusdur: Tanrı və tobiyətişə və fırça işləyəndə boyamı və kirəci heç vaxt gülüşdən və qəhqəhədən seçmir.

Bəlkə elə buna görə göz yaşının yaşı gülüşdən qədimdir. Bir qayda olaraq həmişə Aristofan qəhqəhələri dünya səhnəsində Esxil və Sofokl faciələrindən daha sonra eşidilir. Səhnədə də, həyatda da insan ağlamağı gülməkdən əvvəl öyrənir. Ağlayaraq doğulur, gələcəyə ilk addımını ağlayaraq atır, keçmişdən, tarixə çevrilmiş dünənindən isə gülə-gülə ayrılır. Nəhayət, mənəvi hal, estetik ovqat kimi qəhqəhə hıçqırıqdan təsirlidir, tragik əhvalda daha fəryadlı, daha ümitsiz mərhələnin ifadəsidir.

Lakin ən sürəkli, ən sabit qanunauyğunluqda da bir istisna var. Yazılmış tarixlərə, yazılmamış qanunlara təşbihləri istedadlar veririlər. Məncə, Sabit Rəhman belə istisnalardan biridir, müstəsna şəxsiyyət, müstəsna istedadır.

Lütfi və Zərdüşti ziyasından bir nur, sehrli gülüş işığı Sabit Rəhmanın nəinki qələmində, qiyafəsində, ruhunda, baxışında vardı. Və mən şübhə etmirom ki, o, dünyaya gələndə təbiət öz adı, sırayı günlərinin "pəhriz"ini və yaşayışı pozmuş, Sabiti xəlvədə fələk gülüşdən boyalar, rənglər işlətməmişdir. Belə ki, fitri gülüş məlahəti hər tərəfə onun sözündən əvvəl hənirindən, nəfəsindən, səsinə yayılırdı. İndi də mən hər dəfə Şəkide, Sabit Rəhmanın adını daşıyan teatrda o boyaz büstün önündə dayananda bu həniri və nəfəsi lap yaxından hiss edərdim. Bu gün də Sabit tamaşaları burada, əvvəldən axıra qədər, hələ foyedən başlayan həmin nəfəsin havasında davam edir.

Lakin daha mənalı cəhət odur ki, bu saf gülüş stixiyası, havanı, iqlimi üstündən təmizləyən nəfəs və külək əslində Şeki teatrındakı foyedən və qarderobdan hələ çox-çox əvvəldən, uzaqdan və tarixdən – otuzuncu illərdən başlayır.

Mən həmişə heyret edirdim ki, bu qədər şaqraq, şən və şux bir "Toy" "37"dən dərhal sonra 1938-ci ildə necə meydana çıxa və necə belə uca-dan (qayğısız, ağrısız, nısgilsiz!) səslənə bilərdi?! Doğrudanmı, bu "toy"

– mətəmdə bayram, "vəbə vaxtı işrət" idi? Axı düz yarım əsr biz "Toy"u məhz belə təfsir və təhlil eləmişik!

Yox, teatr Cavidin və Müşfiqin (əlavə edək A.M.Şərifzadənin, Ülvi Rəcəbin ...) yasını Sabitin "Toy"u ilə qeyd edə bilməzdi! Əslində bu "Toy" ölən mənəvi-əxlaqi sərvətlər üçün Sabitin və səhnənin qoşa ittihamı, mövcud əxlaq və zamanəyə onların birlikdə tutduğu mənalı, eyhamlı divan və toy idi.

Maraqlıdır: gülüşün hər şeydən ilkinliyi və üstünlüyü kimi bir müstəsna bütünlükdə bizim milli səhnədə də bədii tərəqqiyə xas ənənəvi tarixi "intizamı", "estetik-tipoloji qanunauyğunluğu" pozmuşdur. Burada da məzhəkə faciədən, Mirzə Fətəli Axundov Nəcəf bəy Vəzirovdan əvvəl doğulmuşdur. Milli-peşəkar teatrın əsasları hələ XIX əsrdə "Təmsilat"la qoyulmuşdur. Daha sonrakı dövrün – XX əsrin ən tragik monoloqu da səhnədə faciədən yox, məzhəkədən eşidilmişdir – "Ölülər"dən! Müasir Azərbaycan teatrında bu ənənəni klassik səviyyədə qoruyan və irəli aparan Sabit Rəhman oldu.

"Müasir milli Azərbaycan komediyasının yaranmasında və inkişafında Sabit Rəhmanın rolu" – mənə elə gəlir ki, mövzunun, problemin belə qoyuluşunda Sabitlə komediya arasında münasibətlər tam dolğunluğu ilə əhatə edilə və hərtərəfli ifadə oluna bilmir. Rol, mövqe, pay, tikə sözləri burada elə bil heç yerinə düşmür, lazımsız, artıq görünür. Sabit Rəhman bizim ilk müasir milli komediyanın özüdür, özülüdür, onun hamısıdır, bir hissəsi, bir qırıntısı, parası deyildir. Yeni dövrdə ilk xalis, milli komediyanı o yaratmış və çox uzun bir müddət onu tək təmsil etmişdir. Bu komediyanın təşəkkülü də, ilk inkişaf mərhələləri də, bədii istiqamətləri, üslubları və çeşidləri də onun adı ilə birbaşa bağlıdır. Mirzə Fətəlidən, Mirzə Cəlildən və Üzeyir bəy Hacıbəylidən sonra biz Sabit Rəhməndən böyük, xalis, milli məzhəkə-nəvis tanımı-riq. Hüseyn Cavidən və Cəfər Cəbbarlıdan sonra səhnəmizin böyük romantikası Səməd Vurğunun dramları, böyük satirası isə – Sabit Rəhmanın komediyaları oldu.

Özü də komediya klassikamızın zirvəsinə Sabit Rəhman sürünərək yox, qartal kimi – bir sıçrayışda, "Toy" əsəri ilə yüksəlib. Məhz "Toy" onu çoxdan aşığı olduğu səhnəyə qovuşduran ilk toy bütəsi olub. Və məhz "Toy"dən sonra Sabitin səhnə ilə, məzhəkə ilə izdivacı bir daha heç zaman pozulmadı. Əksinə, "Toy"dən sonra o, "Xoşbəxtlər" in ailə məzhəkəsini yazdı. Əliqulunu evləndirdi, "Nişanlı qız"a xeyir-dua verdi. Mindillini "Aydınlıq"a, "Aşnalar"ın iç üzünü teatrın rampa

ışığına çıxardı. Məhz “Toy” satirası o illərin Azərbaycan məzhəkəsini müasir realist məzhəkə teatrının ön sıralarına çıxardı.

Bir klassik sosial-məzhəkə kimi “Toy”un, bir sosial-əxlaqi hadisə kimi “Kərəmovçuluq”un məzmununda hələ indi-indi bütün çıpaqlığı ilə əskara çıxan və etiraf olunan qlobal ictimai-fəlsəfi həqiqətlərə müdrik satirik işarələr vardır.

Kərəmov totalitar-bürokrat rejimin, “kazarma sosializminin” tamam yetişib kamala çatdığı dövrdən əvvəlki tarixi mərhələnin (iyirminci illərin) nüfuzlu və zəhmli, “ciddi”, hətta epik ədəbi qəhrəmanı ola bilərdi. Ona, yalnız birbaşa “sınıf” mübarizədə “rəhbər rol” ayırmaq, əlinə tüfəng vermək, iki dil (əlifba) bilən ziyalının, üç qoyunu, yaxud bir inəyi olan kəndlinin (“kulak”ın!) üstünə göndərmək olardı. Kərəmovlar “fövqəladə” məhkəmə “üçlüklerinde”, doğrudan da, fəvqəladə cəfəşanlıq göstərmişdilər, yüzrlərlə “xalq düşməni”nə ölüm hökmünü şəxsən imzalamış və icra etmişdilər. O, sözün məhz hərfi mənasında zorakı, vulqar, “hərb maşınının” vinti və təkəriyidir. Vulqar dəftərxana, aparat, “kommuna” (kolxoz!) rejimi və təsərrüfatı üçün isə, Kərəmov artıq köhnəlib, yarıtmaz, fərsiz, fərasətsiz “xammal” olub. Demək istəyirik ki, Kərəmov yenə də bütövlükdə vulqar rejimin obrazıdır, ona yad stixiyanın ifadəsi deyil. Lakin sosial “nomenklaturanın” Kərəmov nüsxəsi rejimə öz xidmətini artıq göstərib qurtarıb və indi bürokratin tamam yeni bir çeşidinə ehtiyac yaranıb.

Beləliklə, komediyada obyektiv ziddiyyət Kərəmovla kolxoz arasında deyildir. Həm Kərəmovla, həm də kolxozla torpağın və kəndlinin minillik ünsiyyəti, qarşılıqlı davranışı, bu davranışın meyar və qanunauyğunluqları arasındadır. Əslində “Kərəmov” obrazı da “kolxoz” anlayışına daxildir, onun bir parçası, məhrəm keçmiş, doğma törəməsidir: kolxoz olmasaydı, Kərəmov da olmazdı. Xüsusi mülkiyyətdən niyə Kərəmov doğulmurdu?

Kərəmovu rejim bu günə salıb və sabah Ziynəti də mütləq o bu günə salacaq! Mirzə Hüseyn və Salmanov da Kərəmovun yox, məhz rejimin törəmələridir. Çünki kollektiv təsərrüfatın saxta, vulqar kolxoz modeli bol taxıl, bol məhsul əvəzinə bol bürokratiya, bol əhkam, bol sxolastika istehsal edir.

Kərəmovdakı cahillik və miskinlik məhz təmsil elədiyi belə “kollektiv” əmək və təsərrüfat üsulunun, mühafizəkar sosial rejimin ondakı əksi və ifadəsidir. Daha doğrusu, əcaiblik, qeyri-təbiilik kolxo-

zun özündə, kollektivləşmənin ifrat və əyintilərindədir və Kərəmov, sadəcə olaraq, bunun aynası, ifadəsi, törəməsidir.

Telefon, təliqə, hökm, əmr, çığır-bağır, küyə basmaq, möhür azarı, protokol, iclasçılıq – “amirane-inzibati” sistem, totalitar-bürokrat iş üsulu elə budur da! Bütün bunlar Kərəmovun patoloji xəstəliyi deyil, hələ də davam edən vulqar-sosioloji mərazidir! Lakin məsələ bundadır ki, rəsmi lovgalıq, inzibatçı amirliyi və təkəbbür Kərəmovun ifasında zəhmsiz və təsirsizdir. Onun ziyançılığı, əslində kollektivləşmənin əyintilərinin möhkəmlənməsinə qarşı çevrilir. Daha doğrusu, onun “sabotajçılığı” ağılın və ədalətin yox, kazarma sosializminin əleyhinə yönəlir. “Kərəmovçuluq”un məzmunu bu baxımdan, hətta müsbət çalar kəsb edir, bürokratin kütbeyinliyi və fərsizliyi antibürokrat mənəvi əks qütbün xeyrinə səslənir: o, kamil bürokrat, zəhmli məmur, ağıllı sabotajçı olsa idi, hələ də yaşayardı. Başqa sözlə, Kərəmov – bürokratin tuncdan yox, kağızdan heykəlidir. Finalda da məhz kağız yandırılır, heykəl isə qalmaqda davam edir.

Əslində ziddiyyət başdan-başə bürokrat rəhbərlik və iş tərzi ilə Kərəmovun bürokrat olmayan təbiəti arasındadır. Yox, yarım əsrlik filoloji bir stereotipin təşhihə ehtiyacı var. Kərəmov bürokrat deyil: o, bürokrat olduğu üçün yox, bürokrathığı bacarmadığı üçün tarixin səhnəsindən kənara atılır. Bürokrathıqla o, “iş” kimi yox, oyun kimi məşğul olur; amirane rəhbərliyin siyasi-inzibati mahiyyəti ilə bəhrələnmir, bezəkli zahiri ilə, üst qatı ilə əylənir, vəssalam. Komik konfliktin bədii həlli nəticəsində də həyatda, yalançı, fərsiz, maymaq bürokrati əsl bürokrat əvəz edir.

Beləliklə, “Toy”da komizmin obyektiv hədəfi və əsası öz “tarixi rolunu” çoxdan başə vurub “komikleşmiş”, ölümə gecikmiş “inzibati rəhbərlik” üsulunun ifşası və inkarı deyildir. Əsl bürokrata, inzibatçı-rəhbər stereotipinə əsərdə qəti, birdəfəlik estetik ölüm hökmü yoxdur. Əksinə, həyat göstərdi ki, belə məmur həmişə, hələ də öz taxtında sabit və bərqərar qalır və Kərəmovun simasında küt, əfəl, nadan “bürokrata” düz əlli ildir ki, qəhqəhə çəkib gülür...

Deməli, finalda bürokrat yox, Kərəmov səhnəni tərk edir. Bütün süjet bu gedişi bir qanunauyğunluq kimi hazırlayır və əsaslandırır. Bu aktda heç bir komik məzmun, qeyri-təbiilik yoxdur. Bəs, elə isə, komediya, komizm haradadır? Ən ibrətli dərs, paradoks, komizm – Kərəmovun

kolxoz rəhbərlikdən getməsi deyil, onun belə bir rəhbərliyə gəlib çıxmasıdır.

Gör, mənəvi sərvətlər, sağlam ağıl və insani-bəşəri, əxlaq nə dərəcədə qiymətdən düşmüşdür ki, rəhbərliyə belə bir adam gəlib çıxa bilmişdir. Vulqar, süni və sürətli kollektivləşmə ilə ekologiya yalnız torpaqda, suda, havada pozulmamışdır. Mənəvi ekologiyaya, hər şeydən əvvəl əxlaqi meyarlarda, mənəviyyatda divan tutulmuşdur. Zamanın bağları elə qırılmış, əzəli-əbədi sabitlik və ahəng elə pozulmuşdur ki, hələ dünənə qədər mərifəti, şüuru, vücudu bir qara qəpiyə dəyməyən Kərəmov gəlib “kollektiv təsərrüfatın” sahibi, “ağası” və başbiləni olmuşdur! Axı müqəddəs və halal bərəkətin, təbiətin və kəndin, el-oba sərvətinin (torpağın, taxılın, üzümün, tütünün, pambığın...) həqiqi sahibləri onu heç yaxına, evlərinin və əkin sahələrinin həndəvərinə buraxmırdılar. İndi isə kağız meyarlar, “protokol” və “möhr” onu kolxozda “hakimi-mütləqə” çevirmişdir!

Gündəlik sosial-tarixi gerçəklikdə konstitusiya, hüquq, idarə səlahiyyəti “bir parça kağızdan”, rəhbərlik özü isə protokol və möhrdən ibarət olanda, ayrı-ayrı kadrlarda da ixtisas savadı, təşkilati mədəniyyət, sosial şüur lazımsız və artıq bir şeyə – vəznə, çəkisiz intellektual dəyərə çevrilir. Az qala, axırıncı əbləhə və səfehə də hakimiyyət və rəhbərlik etibar etmək üçün inzibati göstərişdən, rəsmi protokoldan savayı heç nə tələb olunmurdu. Məhz Hüseyn Cavid, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev, hətta Qorqudu və Zərdüştü “əyinti” elan edib, milli yaddaşdan, mənəvi və əxlaqi sərvətlərin dövrünə təşkil etdiyi orbitdən kənara tullayan həyat tərzi və əxlaqi həmin Kərəmovu abir yiyəsi edib adam arasına çıxarmışdı.

Lakin vəziyyət dəyişib. Kərəmovu adam (rəhbər!) edib “üzə çıxaran” mühit özü indi ondan üz döndərüb. Niyə? Bəlkə təkər tərsinə işləyib və dəyişən meyarlar indi tərəzinə əks tərəfə əyib?! Yox! Yox! Sadoce olaraq, bürokratik-inzibati tərəqqidə təzə mərhələ başlayıb. Və indi Kərəmov “bürokrat” olduğu üçün yox, “pis bürokrat” olduğu üçün rejimi təmin etmir.

Əvvəllər Kərəmov “işə” (tufəng tutmağa və onu hara desən, ora tuşlamağa!) yarayırdı. İndi isə artıq tətbiqi basmaqla iş bitmir, dəftərxana və bürokrat sərəstəsi də lazım olmağa başlayır və məhz bu məqamdan “Kərəmov” xammalı “artığa” çevrilir, hətta, “təkercik” və “vintcik” rolunda da istehsalat üçün daha yararlıdır.

Elə buna görə də “kərəmovçuluq”un ifşası ilə “bürokrat” problemi həll olunmur. Məgər, Kərəmovun, Mirzə Hüseynin, Salmanovun aradan çıxması ilə “kolxoz” düzəlir?! Yox! Tarix göstərdi ki, bunun üçün Jdanov və Beriyanın (klassik rejim və rəhbərlik səviyyəsində bürokratin!) aradan qalxması lazım gəlir.

Nəinki Kərəmov və onun yüzlərlə prototipi, hətta N.S.Xruşşov da məhz Stalin, Bağirov və Beriya səviyyəsində (rejimin tələb etdiyi səviyyədə!) klassik bürokrat ola bilmədiyi üçün klassik bürokratlar – dəftərxana, kabinet, aparat, partokratiya “tuzları” yığışb ona “toy” tutdular. Hakimiyyətə yenə klassik bürokrat – L.İ.Brejnev gəldi. Ultra-total və ifrat-unitar bürokratiya və rejim – ona xidmət etməyənə kənara tullayır! Nə qədər ki, bu rejim var, “toy” problemi və “toy” perspektivi də var. İrəliyə hərəkəti zəka yox, zor icra edəndə, çevrilişdən sonra divan, inqilabdan sonra “toy” dövrü qanunauyğun və labüd mərhələ kimi tarixə daxil olur. Bu mənada kultun davam etdiyi hər yerdə “kərəmovçuluq” da təzə və diri qalır.

Digər tərəfdən, əslində bürokratin elə məhz Kərəmov tipi gətirib onu Beriya, Bağirov və Brejnev çeşidinə (və zirvəsinə) çıxarıb. Kolxoz sədri Kərəmov hansı dərəcədə “yerində” idisə, Bağirov və Brejnev də o nisbətə və səviyyəyə “öz yerində” idilər. Lakin şübhəsiz, “Toy”da “kərəmovçuluq” hələ klassik səviyyədə bürokratlıq (“stalinçilik”) məzmunu və miqyası almır və onun “ölümə məhkumluğu” kolxoz quruluşunun (və onunla bağlı maddi, mənəvi, əxlaqi dəyərlərin) tarixində və taleyində irəliyə doğru hələ heç nəyi ifadə etmir.

Elə buna görə də finalda gözlənilməyən və bu vaxta qədərki bütün tədqiqatçıları çaşdıran “qərribə”, əslində isə təbii hadisə baş verir: gerçək həyat, mövcud rejim Kərəmovu səhnədən kənara tullayıb, əzib-tapdalayır, müdrik gülüş, həssas sosial satira isə onu hələ səhnədə saxlayır, “onunla saziş bağlayır, ona şərait yaradır ki, özünü düzəltsin” (M.Məmmədov). Çünki məhz satira Kərəmovu sosial-psixoloji təhlilin sınağında yoxladıqdan sonra səhsiz qərara gəlir ki, tarixi divanın, estetik lənətin və xitamın baş verməsi üçün həqiqi hədəf hələ Kərəmov deyilmiş və belə bir “həqiqi hədəfi” başqasında axtarmaqda davam etmək üçün Kərəmovu tərk edir. Çünki Kərəmovdan təmizlənmək, əslində satiranın yox, rejimin “öz işi”dir: o onu yarıtmır və təmin eləmir. Böyük satira isə həmişə onda başlayır ki, gülüş detallardan mahiyyətə

yətə, təsrihin oxu Kərəmovdan rejimə keçir. Daha doğrusu, bütün “Toy” boyu gülüş rejimi yox, Kərəmovun üzərində əməliyyat aparır. Axı, doğrudan da, “düzəlməyə” (daha doğrusu, radikal islahə, yaxud inqilabi çevrilişə!) ehtiyacı olan, əlbəttə, Kərəmov deyil, kolxozun indiki modeli, sosial quruluşun indiki ifrat unitar və total mahiyyətidir! Axı müəllif də amnistiyanı rejimə yox, Kərəmova verir! Odur ki, bizcə, belə final heç də, həmişə deyildiyi kimi, Sabitin komediya poetikası-nın qüsuru deyil, əksinə, onun satira realizminin uğurudur. Kərəmova “ikili münasibət” Sabit Rəhmanın səhvi yox, kəşfidir. Bəlkə də bu ikilik haradasa “əsrin məzmununa, obrazın inkişafına (?) ziddir” (M. Məmmədov), amma əvəzində həyatın dialektikasına tam uyğundur.

Görünür, bir də elə buna görədir ki, vulqar ehkamçı elm və bürokrat-nəzəri fikir bu son əlli ildə Kərəmovu “əzməkdə” daha amansız olub, “axıra qədər” prinsipial və ardıcıl olub, nəinki müdrik satira və realist Sabit Rəhman özü! Müəllif Kərəmovda zərərsiz, “saxta bürokratı” tanıyan kimi ondan əl çəkib, tənqid isə əl çəkmir ki, çəkmir.

“Toy”da satirik gülüşün hədəfi barədə bu vaxta qədərki nəzəri təsəvvürü təshih etməyə və dəqiqləşdirməyə aşkar ehtiyac var. Bu hədəfi Kərəmovla bərabərləşdirmək, yaxud onu yalnız Mirzə Hüseyndən və Salmanovdan ibarət etmək məzhəkənin məzmununun və bu əxlaq qədər oynadığı ədəbi-bədii rolun xeyrinə olmazdı. Sosialist bürokrat əxlaqının plebey cirtqozluğu, “yuxarıya” və “özünə aşıqlıq” şəkəri, avaraçılığı, məhsul əvəzinə plan, iş əvəzinə məruzə, əmək əvəzinə iclas mərkəzi, sonralar 70 il dəyişməyən bu diaqnoz tarixən estetik dəyiqliklə qoyulmuşdu. “Kərəmov bacarar”, “Kərəmov yeriyər”, “mən Kərəmov” – bu ifadələrdəki komik “mən”, robot qrafoman özünü asanlıqla çox uzun bir müddət vulqar şəkildə işlədilmiş “sovet adamı” anlayışına bədii tırafet və model kimi namizəd irəli sürə bilərdi.

Total özbaşınalıq və inzibatçılıq, “özüm” və “mən” xudbinliyi Kərəmovun fərdi xəstəliyi deyil, rejimin tragik mahiyyətinə şərti, komik işarədir. Elə məsələ də ondadır ki, obyektiv olaraq “ümumiləşmə” baş verir, buradakı “kağız sosializm” kazarma sosializminə, kolxoz hərəmərcliyi isə despotik kommunaya zahiri, şərti, komik işarə və parodiya kimi mənalı bilirdi. Əslində, esərdə global əxlaqi ziddiyyət başdan-başə sxolast, bürokrat sosial gerçəkliklə təbiətdən uğursuz, “istədadsız” bürokratin arasındadır.

Dəmirçi Musanın gənc Ziyəyə “eşq yetirməsi” nə qədər gülünc və qeyri-təbiidirsə, Kərəmovun inzibati amirliyi, bürokratiyaya fanatik məftunluğu da bir o qədər gülünc və qeyri-normaldır. Odur ki, sonra Musa Ziyətlə, Kərəmov isə bürokrat idarə üsulu ilə “izdivac”dan imtina edir.

Gördüyümüz kimi, Kərəmovun komizmi – baş tutmayan hakimiyət, dəftərxana və bürokratiya komizmidir. O, baş tutsaydı, “Toy” məzhəkə yox, faciə olardı... İndiki halda isə Kərəmov kolxozu təmənnəsiz “dağıdır”, onun kütlüyü və əfəlliyi sosial ədalətin yox, bürokratiyanın tərəqqisi əleyhinə, despotik “kommuna kollektivinin vulqar kult və ehkam təsərrüfatının əleyhinə çevrilir! Məhz buradan doğan gülüş çox təbii olaraq, qəzəb və lənət əvəzinə rəğbət, mərhəmət hissi doğurur. Fərdi-insani mənəviyyəti, kənddə və kəndlidə təbiət və torpaq əxlaqını simasız və fərdiyyətsiz “kommuna-təsərrüfat” sxolastikasına, şəxsiyyəti və vicdanı məşşan mənəviyyətinə dəyişən rejimə, “kolxoz üsuluna” xidmət baxımından indiki Ziyət, Kərəmovdan daha etibarlı “təker” və “vintdir”.

Sabit Rəhman global bir tragik-ictimai konfliktə bəlkə də səmimi olaraq komik örtüdə və tildə idrak və qəbul etmişdir. Onun bədii təsviri, obrazlı ifadəsi o tarixi şəraitdə komik olmaya bilməzdi. O zaman, 1938-ci ildə, eyni vaxtda həm rejimə qarşı çıxmaq, həm də səhnəyə, rampa işığına çıxmaq mümkün deyildi. Obyektiv olaraq “Toy” mövzusu üçün alternativ bədii janr və forma yox idi. Bəlkə də elə buna görə Sabit Rəhman məhz bədii şərtilik, məhz ezopvari obrazlılıq mənasında Cəlil Məmmədquluzadənin yolu ilə getmiş və yeni dövrün ən ağırlı sosial faciəsini, hətta “Ölümlər” də yox, “Toy” adlandırmışdı?! Hər halda, faciə bu komediyada sərlövhədən silinsə də, alt qatdan, mahiyyətdən, bədii-fəlsəfi “xəlvət”dən silinməmişdi.

“Toy” oyun səhnəsi ilə qurtarır, qəhrəman öz faciəsini, öz mənəvi ölüm monoloqunu toy rəqsi ilə ifə, daha doğrusu, icra edir: “Mənə yaxşı toy tutdunuz. Çalın, öz toyumda oynayım”. Mirzə Cəlidə də də, Hüseyn Cavidə də “toy” finalları var. Orada ölümlər məclis qurur, teyflər və skeletlər rəqs edirlər, burada – Kərəmov və kolxozçular... Müasir həyatla və klassik bədii motivlərlə belə səsleşmələr, belə parodiya-paralellər pyesin başqa səhnələrində də özünü hiss etdirir və təzadlı düşüncələrə qida verir.

Doğrudan da, axı Stalin vaxtı bir yox, iki "Stalin lageri" vardı: biri Sibirdə idi, digəri isə Sibirdən çıxanda başlayırdı. Bütün ölkə lagerdə yaşayırdı və baş gözetçi – Beriya idi. Bu iki lagerdəkilərdən birincilərin ikincilərdən bir üstünlüyü var idi: onlar Sibirdə və lagerdə yaşadıklarını bildirdilər. İkincilər isə ikinci kolbanın və qəfəsin şəffaf divarını görmür, kədərli qəhqəhə, əzabı sevinc və yası toy rəngi ilə yaşayırdılar... Məncə, Sabit Rəhman içində yaşadığı mühitin belə paradoksuna "Toy"da biganə qalmamışdı. Və məhz bu paradoksdan sonralar "Yalan" doğulmuşdu. Lakin "Toy"la "Yalan" arasında müəllifin beş yeni komediyası da yaranmışdır və oynanmışdır ki, o dövrün komediya estetikasına qısa bir nəzər salmadan, bu əsərlərdəki vahid komediya ovqatını və poetikasını bütün qatları və çalarları ilə duymaq, müşahidə etmək mümkün deyildir.

Klassik komediyada böyük satira və ictimai vicdan, hər ikisi, öz mənəvi vəzifəsini ya bir yerdə, şərikli şəkildə yerinə yetirir, yaxud da bu vəzifədən eyni vaxtda, şərikli imtina edirlər. "Sosialist realizmi estetikasında" bu şortə sadıq qalmaq klassik komediyada olduğundan qat-qat çətinləşir.

Axı satiranın əbədi hədəfi – əxlaqda və mənəviyyatda əyintidir, deformasiyadır. Paradoks onda başlayır ki, deformasiyaya satira özü məruz qalır. Halbuki, son 70 ildə sovet nəzəri fikri məhz satirada deformasiyaya haqq və bəraət qazandırmaqla məşğul olub! Guya klassik komediya bədii ideali "arzulanan həyatla", sovet komediyası isə "yaşadığımız həyatla" ifadə və təsdiq edir. Totalitar rejimi və "kazarma sosializmini" "həyata keçmiş ideal" kimi mütləqləşdirmək və sənəti, komediyayı onun xidmətinə səfərbər etmək – belə estetik qənaətin təfsiro ehtiyacı yoxdur. Bu, rejimə qarşı çevrilən satirayla rejimə xidmət edən anti-satira arasında fərkdir. Hələ Hegel deyirdi ki, satira möhkəm prinsiplər – "müasirlərlə ara vuran" prinsiplər tələb edir. Belə prinsiplərə satira və stereotip, satira və vurğunluq, satira və kult arasında nail olmadan zamanın "ilahi" və insani komediyasını yaratmaq mümkün olmazdı.

Lakin totalitar rejim satiraya da model və stereotip təklif etdi. "İnstruksiya" və "protokol" satiraya nüfuz edirdisə, demək, onda "kərimovçuluq" artıq tək həyatda yox, üstəlik, sənətdə, səhnədə hökm-fərmanlıq perspektivi qazana bilərdi.

Belə də oldu. Elə illər yaşadığı ki, bütünlükdə efir, mətbuat və poeziya Kərimovun monoloquna bənzəyirdi. Özü də rəhbər totalitar

şəbəkədə, partokrat aparatda, ideologiyada və nəzəriyyədə, ali sovetdə, qurultayda və plenumda, xalqa, cəmiyyətə rəhbərlik üsulunda "kərimovçuluq" kolxozdakından qat-qat qorxulu və eybəcər idi. Çünki əhkam və unitarlıq yalnız Sənət və İstedad adlı qalanı, səddi yaranda ölkə və cəmiyyət miqyasında sistemə çevrilə bilər. Buxova, ştampa və reklamente əvvəl satira, yalnız sonra sistem və rejim düşür. Yalnız bu zaman cəmiyyət və satira arasında konfliktli "adaptasiya" əvəz edir.

Odur ki, Kərimovun monoloqunun həyatdan silinməsi üçün əvvəlcə onun sənətdən "qazılıb" atılması, satirik düşüncədən, nəzəriyyədən, estetika və poetikadan (Kərimov – yazıçıdan, bəstəkardan, rəssamdan...) qaşınıb tomlaşdırılması lazım idi. Teatr bu işə "Toy"la başladı. "Xoşbəxtlər" məhz bu baxımdan "Toy"u davam etdirən ikinci komediya oldu.

"Toy" kimi "Xoşbəxtlər" ifadəsini də çoxmənalı komik çalarlardan, kinayə və rixşənd rənglərindən tamam kənarda təsəvvür etmək doğru olmazdı. Yoxsa, müəllif xoşbəxtləri komediyada yox, poemada və romantik nəsrə təsvir edərdi. Geniş sosial-milli anlayışda xoşbəxtliyin bədii-əxlaqi məzmunu burada yoxdur.

Biz "Toy"da artıq görmüşdük ki, dəftərxana əhkamı, bürokrat əxlaq xoşbəxtliyin sosial məzmunundan nə oğurlaya bilər: "Xoşbəxtlər"də həmin anlayışın məişətdə, sevgidə, ailə həyatında məruz qaldığı itkilərdən bəhs olunur. Məşşan ailə, məişət, məhəbbət idealları tənqid olunur. İş kultu və ona qurban verilən mənəvi, insani dəyərlər burada artıq sosiologiyadan bilavasitə etik müstəvi üzərinə keçirilir və Sabit Rəhman bürokrat rəhbərdən sonra indi də bürokrat ərə, ataya, aşiqə gülür. Başları həyatdan, təbiilikdən, ailə stixiyasından tamam ayrılıb kağız layihələrə qarışan memarların taleyində "mənəvi məşşanlıq və onun faciəsi" problemi davam etdirilir. "Təkor" və "vint" şüuru memarların hər ikisini isti yuvadan və mehriban nəfəsdən – Gülərdən və İncidən ayırır. İndiyə qədər deyildiyi kimi, qadınlar yox, məhz orilər tənqidin əsas hədəfi kimi seçilir. Qadınlar gözəlliyi və gözəlliyə təbii meyli ifadə edirlər. Əsl insani müflislik, "obıvatel" əxlaqı isə məhz kağızı, planı, layihəni həyata və gözəlliyə tərcih etməkdir. Gecəni sevdinin qadının ağuşunda, isti və rahat ocaqda keçirmək, onu açıq havada, tikinti meydanındakı soyuq və dəmir çarpayıda keçirməkdən daha yaxşı imiş! – hər iki ərin dərinə oxşadığı həyat hikməti, xoşbəxtlik dersi bu olur! Ərlərin "xoşbəxtlik" idealının ölçüsünə və çərçivəsinə Sabit Rəhman gülür.

Şəxsi mənəvi dünya, xoşbəxt fərdi başlanğıc, həmçinin, Mirzə Qəronfilin və Bərbərzadənin həyatında çatmır. Üstəlik, hər ikisi iclas, vəzifə, məruzə, möhür “qurusudur”. Belə “xoşbəxtlər”ə adamın yazdığı gəlir.

Hər şeyin saxtasını, əyrisini, bürokratını, Mirzə Qəronfilini və Mindillisini seçmək və komediya işığına çıxarmaq vəzifəsi “Aşnalar”, “Aydınlıq” və “Nişanlı qız” əsərlərində də davam edir.

“Aşnalar”da (1945) mənfi surətlərin qabarıqlığı həyatın özündə mənfi və müsbət arasındakı nisbətə şərtlənmişdi. Taxıl tədarükü mən-təqəsinin rəisi, anbar müdiri, hesabdar kolxozu söküb-dağıdır. Cəmiyyətin müəyyən, məhdud bir qatının miniatürdə dəqiq əksi çəkilir. Amma bədii nifrətin əsas hədəfi həmin xırda oğrular deyil. Bu, dövrün tənqidini narazı salmışdı. Lakin komediyaya belə neqativ münasibətin özü də rejim və quruluş barədə ənənəvi, ifrat doqmatik təsəvvürlə şərtlənmişdi.

Doqmatik sxemi, saxta realizmə məxsus etalonun çərçivəsini pozaraq, “ideal”, pozitiv ictimai fonu, “tipik şəraiti” verməməsi özlüyündə məzhəkə müəllifinin qüsuru yox, məziyyəti idi. “Sovet adamı”, “sovet şəraiti” barədə stereotipin fasadı dekor divar kimi standartdan sökülüb bir tərəfə atılmışdı. Eybəcorliyi o, bəzəkli, süni, suvenir müstəvidə, fil sümüyündən düzəlməmiş oyuncaq qalada yox, həyatın rəndələnməmiş, süpürülməmiş bir parçası üzərində təsvir eləmişdi. Doğrudur, müəllif oğru və dələduz motivinin tənqidini rejimin və mahiyyətin təhlili səviyyəsinə qaldıra bilməmişdir. Lakin bu, o dövrdə mümkün də deyildi. Komediyanın və realizmin mümkün, kiçik uğuru və qələbəsi isə o idi ki, rejimi əyri və vulqar “ifratlara” pozitiv əks qütb kimi, eybəcorliyə, ideal “tərəf-müqabil” kimi verməmişdi. Tənqid isə Sabitdən elə məhz bunu tələb edirdi.

“Aydınlıq”da (1948) yenə də “kommuna təsərrüfatı”nın uğur və ayrı-larının təhlili davam edir. Realist-obyektiv təzadı həyatla və sağlam düşüncə ilə kolxozdakı gerçəklik arasında izləmək və rampanın işığına çıxarmaq vaxtının hələ də yetişmədiyini qərara alan müəllif bədii “konflikti” iki kolxoz arasında keçirir və onun bu kolxozlar arasındakı “su davası” səviyyəsində təsvir edir.

“Nişanlı qız” (1953) məzhəkəsində isə yenə də satira lirikadan, mənfi qəhrəman müsbətdən, inkar və ifşa isə pozitiv pafosdan güclü çıxır.

Sabit Rəhmanı yenə də müsbət-mənfi nisbətini pozmaqda, “sovet həyat tərzi” barədə sxemdən çıxmaqda təqsirləndirirlər.

Gördüyümüz kimi, məzhəkələrin belə əlvan, ardıcıl və bütöv silsiləsində bədii rakurslar, baxım və görüm bucaqları, realist-satirik təhlil və təşrihin tülü və qürub mövsümləri bir-birini əvəz edir. Belə bir dəyişmə konflikt və süjetlərin, hiperbola, kinayə və bənzətmələrin deyisən “ovqatın”da və şiddətində də ardıcılıqla əks olunur.

“Əliqulu evlənir” (1961), “Yalan” (1965), “Küləklər” (1970) komediyaları ilə Sabit Rəhmanın dramaturgiyası yeni bir yüksəliş mövsümünə daxil olur. Hər üç əsərdə müəllifi artıq ənənəvi kolxoz və “Toy” mövzusunun və motivlərinin birbaşa davamı yox, yeni və müstəqil bir sosial-əxlaqi məsələ – “yalan” problemi maraqlandırır. Bu isə Sabit Rəhmanın, həm də dövrün komediyaya marağında, tamamilə, təbii bir mərhələ idi: uzun bir müddət həqiqətə yox, illüziyaya xidmət edən satiranı bir mövzu kimi yalan maraqlandırmaya bilməzdi.

“Əliqulu evlənir”də yalan, bir problem kimi, yenə də hələ vəzifə ehtirasının (kərəmovçuluğun) materiallarında təhlil edilir. Komediya (bu dəfə artıq Əliqulunun simasında) vəzifə xəstəliyi, kabinet, telefon, kağız, protokol azarı: bürokratiya ilə əhkam, eqoizm və yaltaqlıq arasında daxili vəhdət klassik realist səviyyədə tapıla və həll oluna bilər.

Əliqulu sanki yuxudan ayılır və birdən xəbər tutur ki, vəzifə əldən gedir, stol əldən gedir. Klassik faciənin “necə etməli?”, “necə etməli?” sualı onun qarşısında “stolu necə saxlamalı?” şəklində durur. O, “ya stol, ya da heç nə” qətiyyəti ilə hərəkət etməyə qərar verir, xilas üçün yüksək rütbəli bir şəxslə qohum olmaqdan başqa ayrı çarə tapmır. Komik süjetin əsasında da əldən gedən stolun zorla saxlamaq üçün Əliqulunun göstərdiyi səylər durur.

O, “vəzifə!, vəzifə!” – deyər haray salır. Vəzifə deyəndə isə onun yadına yalnız kabinet, telefon, katibə, bir də pürəng çay düşür. Vəzi-fənin itməsindən, o, məhz bu sehrli dəstgahın və təntənənin itməsi kimi qorxur. O yalnız şəxsi rahatlığını düşünən xudbin, tüfeyli və meşşandır, vəssalam. Əgər bu saydıqlarımız vəzifəsiz təmin olunsa, o bəlkə də vəzifəni bu qədər sevməzdi. Onun komizmi həmişə telefon və stol dalında rahat yuva tapan tüfeylinin və nadanın komizmidir. Məhz vəzifə təşəbbüsü komediyada Əliqulunun şəkəri, vərdişi, azarı kimi klassik səviyyədə işlənmişdir.

“Kərəmovçuluq”la biz şəxsiyyətin yox, cəmiyyətin xəstəliyi kimi tanış olmuşuq və bu xəstəlik məhz Kərəmovun kütlüyündə və əfəlli-yində xüsusi qabarıqlıq və komizm kəsb etmişdi. “Əliqulu evlənir”də isə “kərəmovçuluq” şəxsin total fərdi xəstəlik formasını alır.

“Əliqulu evlənir”in yazıldığı dövrdə “müsbət qəhrəmanlıq” – komediya, “ lirik komediya” və ya “qəhrəmanlıq mövzusunda” komediya yazmaq bir dəb idi. Bunlarda lirika, müsbət qəhrəman və qəhrəmanlıq olurdu, komediya isə yox. Sabit Rəhmanın komediyasında isə müsbət qəhrəmanın, doğrudan da, realist-komik tipi tapılmışdı. Bu, Xəlil kişi idi. Həssuz Xəlil yaddaşsızlıq, manqurtluq təcəssümü deyildi, yox. Onun həssuzluğu əslində, çox həqiqətləri xatırladan, yada salan vəsi-təyə çevrilirdi. Daha doğrusu, Xəlilin həssuzluğu da öz estetik məz-munu və vəzifəsi ilə İsgəndərin (“Ölülər”) kefliliyinə və Hamletin (“Hamlet”) dəliliyinə bənzəyirdi. Burada həssuzluq mənalı bir yaddaş, vicdanla birləşən huşu və hafizəni birlikdə əvəz edirdi. Onun qəsdən unudan, saxta bir minnətlə “yaddan çıxaran” nankor yalandan fərqi də elə bunda idi...

Satirada birbaşa ənənəyə və sələfə üz tutmaq, məlum, böyük obraz-lara qayıtmaq və onları müasirliyin əxlaqi eybəcərliyi ilə qarşıdur-mada bədii mübarizəyə yenidən cəlb etmək baxımından “Küləklər” Sabit Rəhman yaradıcılığının və milli məzhəkənin tarixində maraqlı səhifə oldu.

Müəllif “Ölülər”in konkret qəhrəmanlarının adlarından imtina etsə də, “Küləklər”də “Ölülər” təsiri özünü aşkar hiss etdirirdi. Komedi-yada təkcə C.Məmmədquluzadə ilə S.Rəhman arasında yox, “köhnə” və “yeni” dünyanın bütün dələduzları, tamahkarları və tüfeyliləri ara-sında “varislik” əməlli-başlı şəkildə meydana çıxırdı.

Əliyərilik, vəzifə, sərvət, şöhrət düşkünlərindən biri Sabit Rəhmanın, istisnasız, hər komediyasında var. “Yalan” əsərində isə dramaturq onların hamısına eyni vaxtda və eyni dərəcədə xas olan bir keyfiyyəti səhnəyə çıxarır – yalanı! Karyera və yalan, bürokrat və yalan, des-potizm və yalan, nəhayət, yalan demokratiya, yalan sosializm, yalan aşkarlıq – bütün bunlarla yalan həmişə bir yerdə olur. Müəllif bu mövzu ilə bu vaxta qədərki bütün satira təhlillərinə və tədqiqatlarına demək olar ki, yekun vurur.

Özü də maraqlıdır ki, yalan əsərdə kime isə – konkret fərdə aid epi-zodik anlayış kimi təqdim olummur. Cəmiyyətə bütünlükdə, xas total sifət

kimi ümumiləşir, ibrətli, simvolik, fəlsəfi güc kəsb edir. Yalan, əsərdə demək olar ki, hamının riya və ya zəiflik anında istifadə etdiyi silah, vasitə kimi iştirak edir.

Özü də yalan əsərdə təkcə saxtakar, tüfeyli bürokratin, vulqar siyasi despotun, riyakar meşşrının silahı deyil, lazım olanda qorxağın və maymağın da, acizin də, ələlin də büründüyü dondur. Komediya yalanın öz müxtəlif mənə və məqsəd çeşidlərinə toxunulur və komik süjetin bütün gedışı, obyektiv bədii pafosu ilə təsdiq edilir ki, yalan epizod deyil: o bütünlükdə quruluşun, bürokratik üsul-idarənin, rejim-in canına dərslik.

Komediya “yalan dünyasının” nümayəndələri və onların qələ-bələri bir-birini əvəz edir: Aslan aldadılır, onu Saleh əvəz edir; Saleh aldadılır, onu Umud əvəz edir və s. Məzhəkə, komik süjet inandırır ki, Umuddan sonra da kim isə gələcəkdir. Hətta doğruçu adamlar da (Saleh, Umud) burada yalan danışdıqları yerdə göstərilirlər. Yalan davam edir, lakin əsər bitir. Yalan mövzusunun bu miqyasda və kəskin-likdə qaldırmaqla dramaturq nisbi aşkarlıq və demokratiya dövrünün mühüm bir problemini aşkarlıqdan hələ çox-çox əvvəl, narahatlıq və diqqət hədəfinə çevirir.

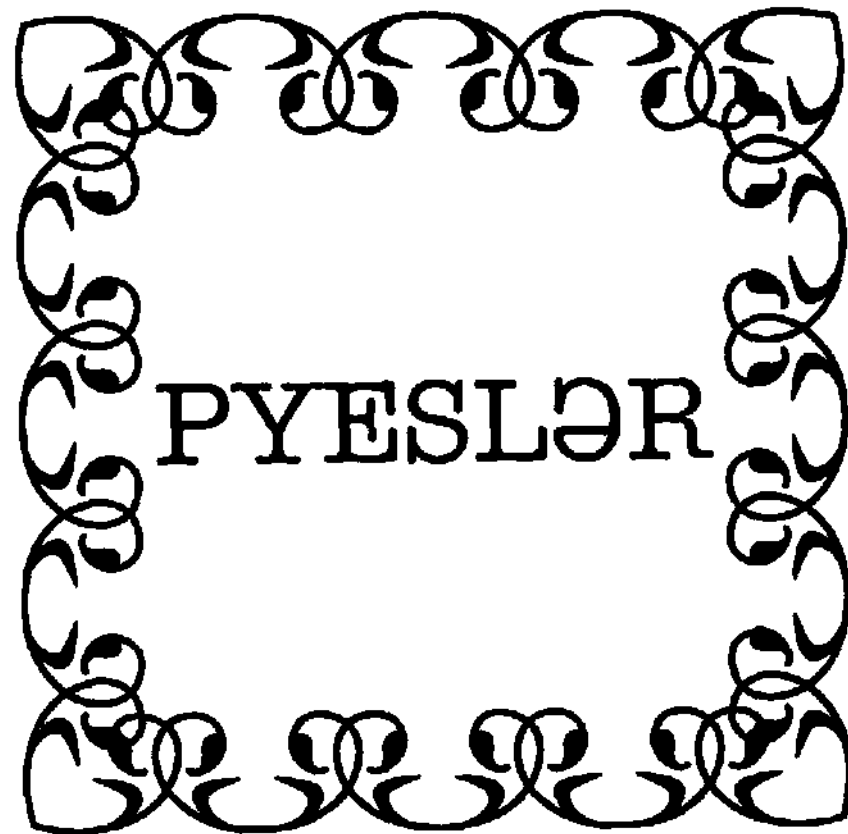
Ümumiyyətlə, doğru-saxta qarşıdurması Sabit Rəhman satirasında davamlı və əsaslı bir səciyyə daşıyır. “Şirin bülbül”lə “Yalan” ara-sında həqiqətin məhərisini oxuyan doğruçu bir ömür yaşanır. Təsədüfi deyildir ki, o, “Toy”la başlanır, “Yalan”la qurtarır! Şübhəsiz, bu ömrün narahatlıq və axtarış dolu səhifələrində zamandan gələn “xaric səs”lər, tərəddüd və aldanış notları da vardır. Lakin onlar ömrü boyu yalnız və yalnız düzlük, yalnız ədalət axtarmış bir müsafirin, əlində əsl palıddan yonulmuş əsa və qələm tutmuş bir səyyahın aldanışlarıdır və belə al-danışlarında, səhvlərində Sabit Rəhman təbii və səmimidir.

Bir satira ustası kimi onun tərcümeyi-halı qəhrəmanlıq və faciə, intibah, inqilab və müharibə, yalan, sürgün, ölüm və izzətə ifadə edən gərgin və təzadlı bir tarixi dövrə təsadüf edir. Skepsis və şübhə, satira və gülüş həmin mürəkkəbliyi sadələşdirmə və berrəngliyi kimi yox, məhz daimi narahatlıq, təhlil və tənqid hədəfi kimi bədii tədqiqata cəlb etməkdə ona kömək edir. Tamamilə təbii ki, işıqlı məzhəkələrlə yanaşı, bu mürəkkəb gerçəkliyin təhlilində Sabit Rəhman lirik və tragik nəsr silsiləsi, miniatur librettolar, teatr barədə hekayələr, gülüş sənəti və poetikası haqqında esselər də həsr etmişdir. Bu onun şəxsiyyətinin

və istedadının tamlığına, gerçəkliklə əlaqələrinin bütövlüyünə dəlalət edir. Lakin bütünlükdə onlar hamısı gülüşlə əbədi, tənəffüssüz ünsiyyətin tarixindən ayrı-ayrı epizodlardır. Sabit Rəhmanın ilk gənclikdən “böyük məhəbbəti”, güzəştə, fəsiləsiz, tərəddüdsüz sadıq qaldığı eşq – məzhəkədir. Əvəzində, ömrün ən qorxulu dolaylarında tarixi intixab və sınaq anlarında gülüş və ona sadıq qalmış, başqalarının çıxıbilmədiyi çox sınaqdan və məhəkədən o məhz gülüşlə bir yerdə (gülüşlə qoşa!) üzünə və zədəsiz çıxmışdır.

Fitrətən narahat, nigaran bir ruh, təbii gülüş vergisi və enerjisi, kinayə və rixənd – bütün bunlar şüuru və vicdanı həmişə sayıq və ayaq saxlayır, yaddaşı və qeyrəti kar və kor qalmağa qoymur, fərdi istedadı və şəxsiyyəti bəzən hətta hamının məruz qaldığı nədanlıqdan və məquruluqdan qoruyur. Görünür, məhz bunun üçün də həqiqi istedadın gülüş və vicdan adlı xilas mələyindən üz çevirdiyi anlar çox az olur. Sabit Rəhmanı yenidən oxuyanda mən buna bir də inandım...

Yəşar Qarayev

TOY

5 pərdə, 8 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Kərəmov – “Şəfəq” kolxozunun sədri
Salmənov – kolxozun katibi
Mirzə Hüseyn – hesabdar
Ziynət } briqadirlər
Surxay }
Zalxa
Mehralı }
Şirəli } – kolxozçular
İbrahim kişi }
Təmraz
Məmmədəli }
Musa – demirçi, təktəserrüfatçı
Şeyda – müəllim
Kamilə – maqinaçı, Kərəmovun qardaşı qızı
Kolxozçular, qonaqlar və başqaları

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Ucqr kəndlərdən birində “Şəfəq” kolxozunun idarəsi, böyük səlqəsizlik, köhnə formalı rayon telefonu. Divarda iri xətlə yazılmışdır: “Tənqidi və şəxsi tənqidi yüksöklərə!” Səhnədə Salmənov və Mirzə Hüseyn. Pərdə açıldıqda Kərəmov çöldə kiminləsə danışaraq haray-hurayla içəri girir. Mirzə Hüseyn və Salmənov onu görüb, cəld ayağa qalxırlar. Kərəmov onlara əhəmiyyət vermədən stoluna yaxınlaşır və telefonu götürür.

Kərəmov. Qadan alım, barişna, mənə ispalkomu ver. Har-dandır? Nə, pojarını komanda? Atboy ver, ay barişna, ispalkomu ver, ispalkomu. Adə, sən öləsən, bu barişna mənə divara yeritmədi? İspal-

komdur, hə?.. Hardandır! Yənə pojarı komanda? Tfu... (*Dastayı yerinə asır*) Lap ağılının yerini itirmişəm. Üç gündür bu aparatın zəhləsini tökürem, danışa bilmirəm ki, bilmirəm. Evini kommunxoz yıxsın, ay barişna. İndi bəs nə eləyək? Taxıllar qalib çöldə, maşınlar çatışmır, araba da yox.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Kərəmov, bəs təmir haqqında fikriniz necədir?

Kərəmov. Fikir haradandır, a kişi? Bu gurultuya fikir davam eləyər? Təmiri kim eləyəcək? Kənd kənd deyil ki...

Salmanov. Dəmirçi Musaya tapşırısaq, iki gündə təmir eləyib, bütün arabaları işə salar.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Salmanov düz deyir, Musa bu işin öhdəsindən tez gələr.

Kərəmov. Yox, yoldaş, o qiymətə sərf eləmir, köhnə dövrün qırıntılarını mənim başıma yığmayın. Fərdi təsərrüfatla əlaqəm yoxdur. Canım, bəs deyil? Dəmirçi Musaya məndən iznsiz iki dəfə iş tapşırırsınız, hələ də şotları asılıb qalib xirtdəyimdə. İspalkomun buxalterini tanıyırsan? Onun qapısından şot keçirtmək fitbol topunu o balıq torundan keçirtməkdən çətindir. Ah, bu buxalterlər, buxalterlər. Bağışla ha, Mirzə Hüseyn, kefinə dəyməsin.

Mirzə Hüseyn. Eybi yoxdur, yoldaş Kərəmov, tənqiddən kim inciyər? Ancaq məsələ ondadır ki, arabalar təmir olunmasa, taxıllar çöldə qalib çürüyəcək, planı yerinə yetirə bilməyəcəyik.

Kərəmov. Olmaz, dedim, qurtardı, bizimkiləri mən yaxşı tanıyıram. O müəllim yoxdur? Pedaqoq deyil, demaqoqdur, zalım oğlu, vallah, adamı dirigözlü yeyər.

Salmanov. Dəmirçi Musanın ki, kolxozçular arasında böyük hörməti var, müəllim nə söz deyə bilər?

Kərəmov. Məni də yandıran odur da... İndi hörmət eləyirlər, amma sabah, kolxoz təftiş olunanda hamı yaxasını qırağa çəkib duracaq. Yənə də mən Kərəmov sinəmi verəcəyəm qabağa. Olmaz, qurtardı, imza Kərəmov.

Mirzə Hüseyn. Nəticə etibarilə yənə də sizi müqəssir edəcəklər.

Kərəmov. Niyə? Məni niyə təqsirləndirirlər? Mən neyləyim ki, kolxozun on arabası var, hamısının təkəri dönüb bizim rayon telefon idarəsinə, bir gün işləyib, on gün bəllərinə təpitmə salırlar. Maşınların ki, heç söhbətini eləmək lazım deyil. Bunların hamısını protokolda bir-bir

yazdırmışam. A kişi, kənd kənd deyil ki, heç bu cür dünyanın qurtaraçağında da kənd salarlar?

Salmanov. Ancaq məhsulun çöldə qalması yaxşı deyil.

Mirzə Hüseyn. İndi elə zamandır ki, mincə pud taxıl ömrünü sizə bağışlayar, elə onun üstündəcə bu kolxozçular siz boyda adamı güdaza verərlər. Yox, yoldaş Kərəmov, protokol yazdırmaq öz yerində, onsuz bu kolxozu dolandırmaq olmaz. Ancaq arabir təmir işlərinə də nəzər yetirmək lazımdır.

Kərəmov. Mirzə Hüseyn, sözlərindən bir az iy gəlir ha... Qabaqqı buxalteri elə bu cür sözlərin üstündə işdən çıxartdım. Axır zamanlar bir az sən də kələ-kötür danışmağa başlamısan.

Mirzə Hüseyn. Xeyr, yoldaş Kərəmov, nə danışırırsınız? Yoldaş Kərəmov, bu çotkə haqqı, böhtandır. Mənim çörəyim bu çotkədən çıxır, yalan demərim.

Kərəmov. Sən öləsən, bu kolxozun adını "Şəfəq" kolxozu yox, "Tənqid" kolxozu qoymaq lazımdır. (*Birdən gözü divardakı şüara sataşır, əyri vurulduğunu görüb çıxır*) O soxanın ucunu düzəldin. (*Otaqda hirsli-hirsli gəzişir, sonra oturur*) Bəli, deyirlər, bu gün Ziyət xanım təşrif gətirir. Onu Bakıya kolxozçular konfransına göndərdim ki, bir-iki gün qulağım dinc olsun, ancaq yox... Orada nitq iradə elədi, qəzetə düşdü, indi də budur, qayıdır, deməli, təzədən düşəcək işə. Canım üçün söz vermişəm, gördüm, bir az o yan-bu yan eləyir, çevirəcəyəm çomağın o biri başını, hələlik, mən ona hörmət eləyirəm necə ki, mən bir mədəni adam, o da zənən xeylağı.

Mirzə Hüseyn. Bəli, yoldaş Kərəmov, Ziyət çox incə vüduddur.

Kərəmov. İncədir, kobuddur başım çıxmır, ancaq onu bilirəm ki, arvaddır. Arvad yıxan evi fələk də remont eləyə bilməz.

Salmanov. Ancaq, nədənsə, kolxozçular onu çox sevirlər.

Kərəmov. Sevsinlər də... Onlarda baş yoxdur ki, kimi sevdiklərini bilsinlər. Onlar dəmirçi molla Musanın da dükanına gedib-gəlməkdən əl çəkmirlər.

Salmanov. Hətta, dəmirçi Musanın özü də Ziyətə hörmət eləyir. Staxanovçudur, qabaqcıl bir qızıdır. Nə cür ola bilər ki, kolxoz sədrinin ona qarşı...

Kərəmov (*onun sözünü kəsir*). Dayan, Salmanov, deyəsən, sən də atılıb keçdin tənqide?

Salmanov. Xeyr, yoldaş Kərəmov, mən sizin xüsusi katibiniz olduğum üçün məsləhət eləyirəm.

K ə r ə m o v. Kərəmova məsləhət lazım deyil. Kərəmov nə eləmək lazım olduğunu çox yaxşı bilir. Adə, mən sizin başınızın tükü sanı məsul işdə olmuşam. Yox, görək bu kolxozuma bir əl gəzdirəm. Görək bu kolxozda bir nizam-intizam yaradam ki, ixtiyarımda olan bütün adamlar qabağımda kəmərbəstə dayansınlar. Görək elə eləyəm ki, mənim ağzımdan çıxan söz qanun kitabına yazılsın. Salmanov!

S a l m a n o v. Bəli, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Təcili kağız yaz. Sürəti rayon icraiyyə komitəsinə.

S a l m a n o v. Bəs əsli hara?

K ə r ə m o v. Əsli? Əslini özün bilirsən ki! Rayon partiya komitəsinə. Təkerlər barədə... Mirzə Hüseyn, Kamileni çağırmaqda yazsın. (*Mirzə Hüseyn çıxır. Kərəmov əli dalında otaqda gəzib, dikta eləyir*) “Şəfəq” kolxozunun, son zamanlarda, mənim rəhbərliyim altında, planı yerinə yetirərək artıqlaması ilə ödəməsi və eyni zamanda, qarşıdakı çətinliklərin indidən ləğv edilməsi üçün gördüyüm böyük tədbirlərin...

Kamilə və Mirzə Hüseyn gəlirlər.

K a m i l ə. Əmi, nə deyirsən?

K ə r ə m o v. Mən kərə sənə tapşırıbmışam ki, idarədə mənə əmi demə. Mən əmiyəm, – evdə, burada – “Şəfəq” kolxozunun sədri yoldaş Kərəmovam. Gəl otur, bu saat taqqa-tuq eləyəcəksən... Salmanov, dalını yaz! Harada qalmışsıq!

S a l m a n o v. Mən heç yazmağa başlamamışam. Bayaقدan qələmi çörtürdüm.

K ə r ə m o v. Sənin də qələm-dəftərinin düzgün vaxtını görmədim. Nə yaxşı cümlə düzəltmişdim, indi mən onu bir də yadıma necə salım? (*Kamiləyə*) Yaxşı, dur, sən get evə, lazım olar, çağıraram. Nə üzümə baxırsan? Dur deyilmədi?

Ş e y d a. İçəri girir, onların söhbətinə qulaq asır.

K a m i l ə. Əmi, sən həmişə mənimlə...

K ə r ə m o v. Yənə əmi? Yənə əmi? Sən öl, bu cavanlara söz başa salmaq olmur ha... Mən kiməm? Hə? De görüm, mən kiməm?

K a m i l ə. Yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Axırı ki, başa düşdün. Di get, xoş gəldin.

Kamilə kədərli Şeydaya baxıb çıxır.

K ə r ə m o v (*Şeydaya*). Yoldaş pedaqoq! Hərçənd bu saat qəbul saatım deyil, ancaq mən, bürokrat deyiləm. Sözümlü de, qısa.

Ş e y d a. Bir elə sözüm yoxdur. Bilmək istəyirdim, gəlib, ya yox?

K ə r ə m o v. Kim?

Ş e y d a. Ziyət. Bu gün Bakıdan gəlməlidir.

K ə r ə m o v. Mane olma, görürsən ki, raykoma kağız yazdırıram.

Ş e y d a. Ziyətin gəlməyi barədə?

K ə r ə m o v. Yox, təkerlərin xarab olmağı barədə, mane olma.

Ş e y d a. Deməli, rayon partiya komitəsinə yazırsan ki, bizim arabalarımızın təkeri xarabdır?

K ə r ə m o v. Necə bəyəm? Yazmayım? Üstünü pərdələyim, gizlədim? Görün, siz Allah, Kərəmova nə təklif eləyir?

Ş e y d a. Mən onu demək istəyirəm ki, rayon partiya komitəsinə məktub yazmaqdan, arabaları təmir etmək lazımdır.

Salmanov və Mirzə Hüseyn onun sözlərini təsdiq edirlər.

K ə r ə m o v (*onlara baxır, hirsli-hirslili*). Dayanın görək, siz də hər dələyin əlinə saqqal verməyin. (*Şeydaya*) Bəri bax, atam, qardaşım, niyə qoymursan işimizi görək?

Ş e y d a. Mən bura Ziyəti xəbər almaq üçün gəlmişəm.

K ə r ə m o v. Ziyəti məndən niyə xəbər alırsan? Ziyət Bakıdan gəlir, mən nə eləyim? Əlimi döşümə qoyub hazır dayanım? Xanımı gözləyim, kolxoz da qalsın öz başına?

Ş e y d a. Başqa kolxozçular öz nümayəndələrini gül-çiçəklə qarşılayırlar.

K ə r ə m o v (*onun sözünü kəsir*). Bəri bax, yoldaş müəllim, sən burada köhnə qayda-qanunu təzadən şey etmək istəyirsən? Nə idi onun adı? Arabaya oxşayan bir söz idi...

Ş e y d a. Bərpa.

K ə r ə m o v. Hə, hə, ondan etmək istəyirsən? Tutmaz. Bir zamanlar vardı, dəmirçi molla Musa da kolxoz üzvü idi, elə maskala mışdı ki, arvad da gələndə ayağa dururdu. Sən onda yaqın heç şeydə də oxumurdun, nə idi onun adı, istiotə oxşayan bir söz idi.

Ş e y d a. İnstitut?

K ə r ə m o v. Özüdür ki, var. Mən burada kolxoz təşkilatını ələ alanda, sən heç o dediyin yerdə də oxumurdun. İndi gəlmisən bu boyda rəhbərə deyirsən ki, çıx yolun ağzında dayan, nə var, nə var, Ziyət gəlir. Ziyət nümayəndə gedib, çox gözəl, onu kim nümayəndə göndərib? Mən Kərəmov. Onu kim Staxanovçu eləyib? Mən Kərəmov.

O gərək gündə neçə dəfə mənim çəkmələrimdən öpsün... Salmanov, yaz görüm!

S a l m a n o v. Ağzınızdan çıxan qeyd olunur, yoldaş Kərəmov.

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Qüvvət olsun.

K ə r ə m o v (öz-özünə). Xeyr, a... Bundan yaxa qurtarmaq çətin olacaq.

S u r x a y. Yoldaş müəllimə xüsusi salamlar! Sən də yəqin Ziyənin nigarənciliğini çəkirsən, hə?

Ş e y d a. Gərək səhər gələ idi. Bilmirəm niyə gecikdi.

K ə r ə m o v. Balam, canım, gözüm, kolxoz idarəsi sizinçün vağzal-zad deyil ki, yığılmısınız? Mirzə Hüseyn, mən sənə əmr eləməmişəm ki, buraya yaz yapışdır, işsiz daxil olmaq qadağandır?

M i r z ə H ü s e y n. Yazıb yapışdırmışdım, yoldaş Kərəmov, bax, bu Surxay yoldaş cırıb atdı.

K ə r ə m o v. Niyə? Surxayın nə ixtiyarı var heyətin qərarı olma-mış kolxoz idarəsində elan cırıb ata?

S u r x a y. Bilirsiniz niyə cırdım, yoldaş Kərəmov? Əgər yazsanız ki, işsiz daxil olmaq qadağandır, onda gərək hamıdan qabaq sədr özü buraya girməyə, çünki mənə, bu kolxozda bir işsiz var, o da kolxoz sədridir.

K ə r ə m o v. Surxay, sənə əmr eləyirəm, bu dəqiqə kəs!

S u r x a y. Düz deyirəm, müəllim?

Ş e y d a. Tamamilə düzdür. Özü işləmədiyi bəs deyil, hələ başqa-larına da mane olur.

K ə r ə m o v. Kəsən deyirəm sizə... Mənə, mənim öz kabinetimdə hücum çəkirsiniz? Baş-başa verib qruppa düzəltmişiniz? Salmanov! Qeyd eləyirsən, eləmirsən?

S a l m a n o v. Deyəsən, kağız çatışmayacaq...

K ə r ə m o v. Kağız çatışmır, köhnə protokolların künc-bucağına yaz. Mənim əleyhimə deyilən hər bir kəlmənin sorğu-sualı olacaq. Özbəşənlik deyil ki!

Ş e y d a. Gedək, Surxay. Ziyəni tarlada, açıq havada qarşılasaq daha yaxşıdır.

S u r x a y. Gedək. Vaxt olar, Kərəmov yoldaş ilə bundan da səmi-mi söhbət eləyərək...

Çıxırlar.

M i r z ə H ü s e y n. Müşərəf oldular? Yaxşı ki, bu səfər tez qurtardı.

K ə r ə m o v. Nə hədləri var? Qabaqlarındakı aslandır, axı. Bəs, necə? Görürlər ki, camaat burada iş görür, səmiciyə çırtlamır. Bu, sədr-likdir, masqara deyil. Hə, indi daha sakitlikdir, qoy dərindən fikir-ləşim. Elə bir təliqə yazmaq istəyirəm ki, mərkəzdə əldən-ələ gəzsin.

M i r z ə H ü s e y n. İcazə verin, gedim görüm, əmək günlərini qeyd ediblərimi?

K ə r ə m o v. Get, mane olma.

M i r z ə H ü s e y n (gedir. Sonra pəncərədən başını çıxarıb, tələsik xəbər verir). Camaat bu tərəfə gəlir, qabaqlarında da Ziyət. (Pəncərədən çəkilir)

K ə r ə m o v. Yox, bu olmadı. Mənim idarəmi karvansarayla döndər-dilər. Canım, dərindən fikirleşməyə şərait yoxdur ki!

Ziyət, Mehralı və bir neçə kolxozçu içəri girirlər.

M e h r a l ı. Uçan bülbülümüzü tutub gətirdik. (Çamadını yera qoyur)

Z i y n ə t. Xoş gördük, yoldaşlar, ha yalvardım ki, a Mehralı dayı, sən zəhmət çəkmə, qoca kişisən...

M e h r a l ı (onun sözünü kəsir). Hə, onda çaşdım. Ortada qoca sözü olmayacaq.

Gülüşürlər.

Z i y n ə t. Siz necəsiniz, yoldaş Kərəmov?

K ə r ə m o v. Sazam. İndi get, bir az istirahət elə, sonra gəlib mənə Bakıda olub-keçənlər haqqında ətraflı məruzə elərsən.

Z i y n ə t. O məsələləri gərək ümumi kolxoz iclasında müzakirə eləyək.

K ə r ə m o v. O sonrakı işdir. Əvvəlcə mənə danış. Mənimlə razılaşıdır, sonra kolxozçularla söhbət apar.

İ b r a h i m kişi tələsik gəlir.

İ b r a h i m k i ş i (Ziyənlə görüşür). Xoş gəlmisən, qızım, səni səhərdən gözləyirdik, niyə belə ləngidən?

Z i y n ə t. Maşın iki dəfə sındı. Yollarımız o qədər xarəbdir ki, adam xəcalət çəkir.

K ə r ə m o v. Eybi yoxdur, qoy başım açılsın, o yolları elə düzəlt-dirəcəm ki, o başında yumurta qoysan, bu başında görünəcək. Bəs, necə?

İbrahim kişi. Siz əvvəlcə kolxozdakı biabırılıqların qabağını alın, sonra.

Ziynət. Nə olubdur ki? Nə biabırılıqdır?

Mehralı. Nə biabırılıq olacaq? Taxıllar yığılıb dağ kimi, daşıyan yoxdur. Maşınlar xarab, arabalar sınıq...

Kərəmov. Yənə keçdilər tənqiddə, göz açmağa qoymurlar ki... A kişi, a Mehralı, bu saat bu söhbətlərin işə heç dəxli yoxdur. İclas çağıraram, bir deyərsiniz, beş də cavabını alarsınız.

Mehralı. Düzdür, bu cür nəticəsiz söhbətlərdənsə, qoy Ziynət bacı bizə yığıncaqdan danışsın.

Təmrəz. Sənin danışığımı, qızım, qəzetdə oxuduq, ürəyimiz fərəhlə doldu.

Kərəmov. Çox gözəl çıxış eləyib, hələ bir fərəhlənirsiniz də? Mənim öyrətdiyim sözlərin heç birini deməyib. Burada kolxozun rəhbəri mənəm, gerek heç kəs mənim sözümdən bir addım qırağa çıxmaya. (Ziynətə) Mən burada sənə nə öyrətmişəm, sən gedib gör nə danışmışsan? Tənqid yaxşı şeydir, amma gerek əvvəlcə rəhbərliklə razılaşırsan, sonra.

Mehralı. Demək, sən tənqidi döndərüb ev toyuğu etmək istəyirsen?

Hamı gülür.

Kərəmov (Mehralıya). Bəri bax, yoldaş sırayı kolxozçu, böyük-kiçik yanında danışmağın qaydasını bil. (Ziynətə) Danış görək, Bakıda neyləmişən?

Ziynət. Konfransdan sonra bizim kolxozun bəzi məsələlərini həll etmək üçün müəyyən idarələrə getdim. Əvvəlcə, daldə qaldığımız üçün danladılar, sonra da uzaq kənd olduğumuzu nəzərə alıb, bizim kolxoza əlavə iki maşın bağışladılar.

Kərəmov. İmadın?

Ziynət. Yox.

Kərəmov. Zis?

Ziynət. Yox, yük maşını.

Kərəmov. Onda apar, qaytar dala. Mən yük maşınında gəzə bilmərəm.

Ziynət. Onları sizin gəzməyiniz üçün yox, yük daşımaq üçün veriblər. Sonra da sizə mən bir şad xəbər vermək istəyirəm. Neçə ildir, Kərəmov əlləşirdi, ancaq bizim bu körpü məsələsini düzəldə bilmirdi.

Körpü olmadığından rayon mərkəzi ilə əlaqəmiz çətinləşirdi, yolumuz bir günlük uzaq düşürdü.

İbrahim kişi. Bəs, necə oldu, düzəldi?

Ziynət. Düzəldi. Smetaya baxdılar, təsdiq elədilər.

Mehralı. Sağ ol, Ziynət, çox sağ ol, bilirsən bu körpü bizim əlimizdən necə tutacaq?

Kərəmov. Düzdür, mən neçə ildir körpü düzəltmək üçün əlləşirdim, bir şey çıxmırdı, amma daha sən kimi gözəl-göycək qız hara, mən hara? Əlbəttə, səninçün körpü də salarlar, hələ dəmir yolu da çəkərlər.

Mehralı. Canım, yekə kişisən, nə əttökən sözlər danışsın?

Təmrəz. Sədimiz belə danışanda daha başqalarından nə gözləyək?

İbrahim kişi. Bu cür sözlər eşidəndə adam bilmir, neyləsin?

Kərəmov. Dayanın, dayanın, qarğa-quzğun kimi tökülməyin üstümə. Mən o monada demirdim, sözümü fındıq kimi sındırıb, içindən ləpə çıxartmayın. Mən bu körpü məsələsinə çox sevindim. Sağ ol, Kərəmov ki, kolxozda bu cür Ziynətlər yetişdirmisən. Yaxşı, bəs, necə məsləhət görürsünüz, körpüyə kimin adını qoyaq?

Mehralı. Körpüyə ad qoymazlar.

Kərəmov. Qoyarlar. Sən mənə öyrətmə. Salmanov!

Salmanov. Beli, yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Bu saat mənim əmrimi heyət üzvlərinə yetir. İclas çağıraram. İclasda gerek bu saat həll eləyəm, körpüyə kimin adı qoyulsun.

İbrahim kişi. Körpü hələ tikilməyə başlanmayıb, adını fikirləşirsən.

Ziynət. Heç elə iş olar, yoldaş Kərəmov? Heyət üzvləri bu saat çöldə, biçində, onları işdən ayırıb, iclas çağırmaq olar?

Kərəmov. Beli də, demək, kolxoz sədrinin kefi istədikdə iclas çağırmağa da ixtiyarı yoxdur? Bilirəm, niyə istəmirsiniz, qorxursunuz kolxozçular körpüyə Kərəmovun adını qoyalar? Heç nigaran qalmayın. Onlar qoysalar da, mən razı olmaram. Kərəmovun adı bir kənd körpüsünə sığışmaz. Yaxşı, daha qəbul saatım qurtardı. İndi icazə verin, dövlət işləri ilə məşğul olum. Salmanov, təkərlər barəsində rayon mərkəzinə yazdığımız kağız hazırkıdır?

Salmanov. Kağız hazırkıdır, amma sözləri yazılmayıb.

Kərəmov (hirsli halda). Ah, Salmanov, Salmanov...

Ziynət. Ayıbdır, yoldaş Kərəmov, rayona təkərlər barədə yazmaq yaxşı deyil. Çağırın dəmirçi Musanı, təkərləri düzəltsin.

Kərəmov. O mənim işimdir. Onların borcudur bizim hər bir dərdimizə qulaq assınlar. Əgər, qulaq asmayacaqlarsa, daha niyə adlarını məsul işçi qoyub, hökumətdən məvacib alırlar?

Ziynət. Taxıllar çöldə qalıb, yağış altında çürüsün ki, kolxoz rayon mərkəzindən araba təkəri gözləyir? Bu, ziyançılıqdan başqa heç bir şey deyil.

Kərəmov. Necə? Sən mən Kərəmova ziyançı deyirsən? Salmanov, bu sözləri yaz, altından qol çəksin. Adə, mən, kolxoz sədri, ziyançı! Yaz, altından qol çəksin. Kişisənsə, qol çək, nə durmusan?

Mehralı. Yazarıq da, qol da çəkərik, hələ bir az səbr elə.

Kərəmov. Sən bağla, səndən soruşan yoxdur.

Ziynət. Kərəmov, mən bu saat yol yorğunuyam, bu sözlərimi ümumi yığıncaqda bir də təkrar eləyəyəm.

Kərəmov. Hə, məni hədələyirsən? Qoymurlar da, qoymurlar sakit oturub iş görək. Ziyançı da özünüzsünüz, işi pozan da. Bəri bax, məni acıqlandırarsınız, səhərdən omr verərəm ki, bütün "Şəfəq" kolxozu böyüklü-kiçikli işdən azad edilsin. Salmanov, yığışdır dəftərxananı, gedək ayrı yeri, bu şəraitdə mərkəzə kağız yazmaq olar? (Çıxırlar)

Mehralı. Get, eybi yoxdur. Sənin də mənim-mənəm deməyinin ömrünə az qalıb.

İbrahim kişi. Ziynət, qızım, sən bu saat yoldan gəlmisən, istirahət elə, sonra doyunca söhbət eləyərək.

Ziynət. Danışmalı söz çoxdur. Biz işlərimizdə elə yeniliklər yaratmalı, elə əmək fədakarlığı göstərməliyik ki, kolxozumuz bu gözəl, bu şən həyata layiq bir kolxoz ola bilsin.

Təmraz. Kərəmov qoysa...

İbrahim kişi. Biz mübarizəni onun özündən başlamalıyıq.

Çöldən səs gəlir.

Mehralı. Bizi çağırırlar, gedək. Sağ ol, qızım, yığışb bir yaxşı məsləhətləşərik.

Çıxmaq istədikdə Şeyda ilə rastlaşırlar.

Şeyda. Deyirlər, Ziynət gəlib. Bəs hamı?

Mehralı. Budur, buradadır...

Təmraz. Gedək, Mehralı, gedək, ləngimək olmaz.

Çıxırlar. Səhnədə Ziynət ilə Şeyda qalırlar.

Şeyda. Ziynət, xoş gəlmisiniz. Bəs, biz sizi yol ayrıcında gözləyirdik.

Ziynət. Xoş gördük, Şeyda müəllim! Mən sizin tapşırığınızı yerinə yetirdim.

Şeyda. Nə danışsınız? Deməli, çap etmək üçün söz verdilər?

Ziynət. Söz də verdilər, çap da elədilər. Budur, qəzeti götürməşəm. (Qəzeti ona verir)

Şeyda (qəzetə baxır). Birinci şerimi siz çap elətdirdiniz, Ziynət! Heç bilmirəm sizə necə təşəkkür eləyim?

Ziynət. Təşəkkürü biz sizə eləməliyik. Bakıda hamıya deyirdim ki, bu şeri yazan şair bizim kəndin müəllimidir. Fəxr eləyirdim.

Surxay içeri girir.

Surxay. Ziynət! Kərəmov yolda məni ləngitdi, gecikdim. Gəl görüşək.

Ziynət. Xoş gördük, Surxay.

Görüşürlər.

Şeyda. Surxay, məni təbrik elə, şerim çap olunub.

Surxay. Hanı? (Qəzetə baxır) Hə, təbrik eləyirəm. Ürəkdən sevinirəm. Əlini ver. (Ziynətə) Ömrümdə birinci dəfə şair əli sıxıram.

Şeyda. Çox sağ ol. Yavaş, yavaş, bu cür sıxsan, bu axırncı şerim olar. Gedim başqa yoldaşlara da göstərim. (Çıxır)

Ziynət. Necə də sevinir.

Surxay. Bəs, sevinməsin? Bakıda, mərkəzi qəzetdə şeri çap olunub. Şer yazmağı bacardığı üçün xoşbəxtdir. Heyf ki, mənim əlimdən gəlmir.

Ziynət. Sənin də əlindən cansız torpaqları canlandırmaq, boz çölləri məxmər kimi bəzəmək gəlir. Məncə, bizim sənətimiz də şairlik kimidir. Elə deyilmi?

Surxay. Deyəsən, Ziynət, Bakıya konfransa gedəndən sonra taxılçılığa eşqin daha da artıb?

Ziynət. Sən heç təsəvvür eləyə bilməzsən, Surxay, bizim alimlərimiz nə qədər maraqlı təcrübələr eləyirlər. Çoxbudaqlı sünbül... Soyuğa davam gətirən sünbül... Biz bu təcrübələrin yaxşı nəticə verməsi üçün gerek elmi təşkilatlarımıza kömək eləyək. Daha kor-korana

yeri sürüb, toxum səpməyin vaxtı keçib. Get-gedə elə olacaq ki, hər bir kolxozçu öz sənətinin alimi olacaqdır.

S u r x a y. Bakıdan danış. Doyunca gezmə bildinmi? Teatrlara getdinmi?

Z i y n ə t. Vaxt az oldu, yalnız bir-iki tamaşa görə bildim. Öz-özümə söz vermişəm ki, payızda, işimiz az olanda mütləq bir də gedəm. Mənə yoldaşlıq edərsənmi?

S u r x a y. Sual çox yersizdir. Sənə mən ömrümün axırına kimi yoldaşlıq etməyə hazıram. Bəs, bu cür təklifə sözün nədir? (*Sükut olur, Ziyətə bir cavab vermir. Səhnə arxasından Kərəmovun səsi eşidilir*) Mənim bəxtim belədir, həmişə səninlə söhbəti bişirib hazır eləyəndə, biri gəlib mane olur. Əsas sualıma cavab ala bilmirəm. (*Ziyət gülməyə başlayır*) Gülmə, Ziyət! Əvvəl-axır bu sualıma cavab verəcəksən.

Kərəmov və Salmanov içeri girirlər.

S a l m a n o v. Yenə buradadırlar, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. İşləməyə imkan yoxdur ki! Kluba getdim, məşq eləyirlər, teatr çıxardacaqlar. Məktəbə getdim, bir qarhaqur var ki, qulaq tutulur. Burada da belə. Sən öləsən, iş adamı üçün bu kolxozda yer yoxdur. Salmanov, yaz görüm.

S u r x a y. Biz gedirik, yoldaş Kərəmov, axşama kimi yazın, etirazımız yoxdur.

K ə r ə m o v. Sən nəçisən ki, mənim sözümə etiraz eləyəsən? Ziyət, sabah konfransın gedişi haqqında mənə fikrini yazıb gətirərsən.

Z i y n ə t. Çoxlu təzə qəzet gətirmişəm, yoldaş Kərəmov, orada hamısı yazılıb, verərəm oxuyarsınız.

K ə r ə m o v. Sən öl, o cəb adamlara rast gəlmişəm? Ay qız, kolxoz sədrinin vaxtı var ki, qəzet oxusun? Yaz gətir, işə tikəcəyəm.

Z i y n ə t. Ona söz verə bilmərəm.

S u r x a y. Yox, yox, yazar, yoldaş Kərəmov, əlbəttə, yazar. Gedək, Ziyət. Bununla çox danışmağın mənası yoxdur.

Surxayla Ziyət gedirlər. M i r z ə H ü s e y n başalovlu içeri girir.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş sədr! Cəbhədən son xəbər.

K ə r ə m o v. Hesabdar Mirzə Hüseyn, tez danış görək, nə xəbər var?

M i r z ə H ü s e y n. Göy buludlanır, taxıllar tohlukədədir, təkərlərin təmiri sürətləndirilməlidir.

S a l m a n o v. Hə, bu mühüm xəbərdir. Təkərləri o vəziyyətdə qoymaq olmaz.

K ə r ə m o v. Cəhənnəmə ki!.. Daha mənim başımı dəng elədiniz. Təkərləri tapşırıb dəmirçi Musaya.

M i r z ə H ü s e y n. Sizin bu əmrinizi təbrik etmək lazımdır, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Salmanov, indi ki, belədir, protokol yaz. (*Gəzib diktə edir*) Arabaların təkərləri çox oyan-buyana gedib-gəldiyindən sınıbaldan düşmüşdür. Ona görə də...

İşıq söndür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Kənd meydançası. Sağ tərəfdə dəmirçi Musanın emalatxanası. Emalatxana bağlıdır. Mehralı onun qarşısında oturub çubuq çəkir. Şirəli kişi gəlir.

Ş i r ə l i. Salam, Mehralı! Yenə paroxod kimi nə tüstülədirsən? Uzaqdan baxanda adama elə gəlir ki, Musanın dəmirçixanasına od düşüb.

Görüşürlər.

M e h r a l ı. Hər gün işdən qayıdanda burada bir az nəfəsimi dərməmiş, Musa ilə kəlmə danışmamış evə getmiyəm.

Ş i r ə l i. Bəs, Musa hanı?

M e h r a l ı. Yoqin evə gedib. Gəl öyləş!

Ş i r ə l i. Gedirəm, bir az kitaba-dəftərə baxım. Bu axşam dərsmiz var, axı.

M e h r a l ı (*cəld ayağa qalxır*). Lap mənim yadımdan çıxmışdı ha. Vaxtım olmayıb, heç dərslərin üzünə də baxmamışam. Gedək.

Ş i r ə l i. Heyf, Musanı görmədim.

M e h r a l ı. Musa ilə nə işin var ki?

Ş i r ə l i. Onu da kursa götürmək istəyirəm. Məni keçən iclasda təbliğatçı seçmədilər?

M e h r a l ı. Musa çox tərs adamdır, son onun dilini bilməzsən. Qoy Surxay bu işlə məşğul olsun. Mədəni-maarif işlərimizə rəhbərlik eləyən odur. Gedək.

Ş e y d a içeri girir.

Şeyda. Gənc tələbələrə salam.

Mehralı. Əleykəssalam, yoldaş müəllim! Sənə zəhmət verib bir söz soruşmaq istəyirik. Bu gün dərsimiz olacaq, ya yox?

Şeyda. Əlbəttə, olacaq. Necə bəyəm, Mehralı dayı? İstəyirsiniz olmasın?

Mehralı. Yox, oğlum, ehtiyatdan soruşuram ki, yaraqlanıb gələk.

Şeyda. Siz yaraqlanın. Dərsimiz olacaq. Bu gün, Mehralı dayı, birinci sizdən soruşacağam.

Şirəli. Gedək, Mehralı. Bayaقدan deyirdin ki, heç üzünə də baxmamışam.

Mehralı. Yalan niyə deyirsən, a kişi? Müəllimin yanında mənə qızartmasana! Elo bilirəm ki, tutuquşu kimi, əzbər. (*Gedə-gedə*) Yekə kişisən, adam da müəllimin yanında elə söz danışar? (*Çıxanda Surxay ilə rastlaşırlar*)

Surxay. Salam, a kişilər, bir ayaq saxlayın... Hara belə?

Mehralı. Salam, salam, Surxay, kefin-halın? Bura bax...

Şirəli. Mehralı, axşam dərs var, söhbətə başlama.

Mehralı. Eh... lap yadımdan çıxmışdı ha... Gedək... Xudahafiz, Surxay, elm, adamı ürəkədən söhbət eləməyə də qoymur...

Mehralı ilə Şirəli çıxırlar.

Surxay (*Şeydaya əl verir*). Dünən axşam haradaydın?

Şeyda. Bir balaca işim oldu. Necə? Axtarmısan?

Surxay. Axtarmısan da sözdür? Bütün kendi gözdüm, tapmadım.

Şeyda. Mən dünən axşam Kamilegildə idim.

Surxay. Kamilegildə? Deyosən, onunla xüsusi məşğul olursan, hə, yoldaş müəllim?

Şeyda. Daha oralara əl atma, Surxay! Korəmov imkan versə, məşğul olaram. Bir vərəq oxumağa qoymadı. Bilirsən, nə qədər danışdı.

Surxay. Demək, siz sevgini kitab kimi vərəq-vərəq oxuyursunuz?

Şeyda. Hələ yox, məsələ çiydir, bismöyib.

Surxay. Yadımdadır, uşaqlıqda oxuyardığ ha: noxudu çiydir bismöyib hələ, ocaقدan yerə düşməyib hələ. Demək, sizin işiniz də belədir, hə?

Şeyda. Son dünən axşam mənə bu cür şərlər oxumaq üçün axtarırdın?

Surxay. Yox, mən o dərəcəyə çatmamışam ki, şairə şərx oxuyum. Divar qozetinin materiallarını sənə çatdırmaq lazım idi. Bu nömrəni

gərək yaxşı buraxasan, qoy bütün cavanlar hiss eləsinlər ki, redaktor həm müəllimdir, həm də şair.

Şeyda. İndi dərəcəyə gedirəm, sonra evdə olacağam. Materialları çatdırarsan. Divar qozetinin bütün məqalələrini kolxozun işinə həsr eləyəcəyəm. (*Yavaşdan*) "Kommunist" qəzetinə bir məqalə də göndərmişəm. Korəmovu bərk tənqid eləmişəm.

Surxay. Əcəb eləmisən. Amma, orası var ki, məqalə çıxandan sonra Kamiledən əlini üz.

Şeyda. Möhkəm sevgi olandan sonra heç kəs mane ola bilməz. Bir şeir var, deyir ki: "Gər cəzbeyi-əşq olsa gətirərəm, necə gəlməz". Gedək.

Şeyda çıxmağa hazırlaşır. Surxay da onunla getmək istəyir, ancaq bu zaman Ziyəni səhnəyə gəlir. Surxay onu görüb geri qaydır.

Surxay. Yox, yox, sən get, mən getməli olmadım.

Şeyda. Nə üçün?

Surxay. Böyük bir qüvvə mənə getməyə qoymadı.

Şeyda. Hə, başa düşdüm. Yaxşı, sən qal... (*Gedir*)

Ziyəni. Surxay, sənənsən? Burada neyləyirsən? Taxılardan xəbərin olmadı? Arabalar işə düşdümü?

Surxay. Haradan bilim? Ziyəni can! Mənim öz arabam sınıb qalıb yolun ortasında, kömək eləyib qaldıran yoxdur.

Ziyəni. Onun heç eybi yoxdur, mənə bu saat elə xırda məsələlər maraqlandırmır.

Surxay. Çox sağ ol, deməli, mən sənənin xırda məsələyəm?

Ziyəni. Məgər, sən özündən danışırıdın?

Surxay. Əlbəttə. Arabam sınıb deyəndə, özümə işarə eləyirəm.

Ziyəni. Özünü sınıq arabaya oxşadırsan? Əcəb işarədir.

Surxay. Sınıq araba, yəni, sınıq ürək. Mən çox dərin məsələlərə əl atıram, Ziyəni.

Ziyəni. O cür dərinlikləri mən başa düşmürəm, savadım azdır.

Surxay. Savadın azdır, gəl mənim kursumu, səni savadlandıram. Nə vaxtacan bu cür geridə qalacaqsan?

Ziyəni. Ciddi ol, Surxay!

Surxay. Nə istəyirsən, olum, Ziyəni can! Ancaq icazə ver sənənin işarəsiz danışım, ürək sözümü birdəfəlik açıb deyim. Sən də qəti bir cavab ver, ya oyanlıq olsun, ya buyanlıq. Daha mənim səbrim qalmayıb.

Z i y n ət. Nə demək istədiyini başa düşmürəm.
S u r x a y. Bu saat səni iki kəlmə ilə başa salım.
Z i y n ət. Bu saat mənim vaxtım yoxdur. Kamiləni axtarıram,
gələndən sonra görməmişəm. Onu götürüb gələcəyəm klubə. Sən də gəl,
orada danışırıq.

Z a l x a içeri girir.

Z a l x a. Qəribədir, bunlar da burda xosunlaşırlar. Bu gün kənd
dönüb olub pıçıpıçıxana, hər kolun dalından bir cüt çıxır.

Z i y n ət. Zalxa xala, danışığınıza fikir versəniz pis olmaz. (Gedir)

Z a l x a. Buna bax ha, hələ forsuna da deyir! Kolxoz dönüb xaraba
deyirmana, bunlar burada başlayıblar, pıçıpıç...

S u r x a y. Zalxa xala, siz özünüz heyətin üzvüsünüz...

Z a l x a. Mən heyətin üzvüyəm, siz də briqadirsınız. Orada-burada
bir-birinizin qulağına söz deməkdənsə, işinizi təşkil eləyin.

S u r x a y. Düz sözə nə deyim. Onda mən getdim. (Getmək istəyir)

Z a l x a. Dayan, evvelə bir də görüm, mənə niyə kursa yazmamısan?
Yaraşmıram, yoxsa, xoşuna gəlmirəm?

S u r x a y. Ay arvad, daha niyə çıxırırsınız, istəyirsiniz, yazım.

Z a l x a. İstəyirsiniz nədir? Harada siyahı tutdular, başda görək
mənim adım olsun. Bunu sən özün öz həvəsinlə başa düşürsən, yoxsa,
mən başa salım?

S u r x a y. Başa düşürəm, bu saat yazım. (Cibindən kağız çıxarır)
Zalxa kim qızı?

Z a l x a. Gorbagor qızı. Gorbagor vaxtında mənə oxutsaydı, indi
sənin ki nilərə möhtac qalmazdım! Yaz!

S u r x a y. Yazdım.

Z a l x a. Nə yazdın? Oxu görüm.

S u r x a y. Savad kursuna yazılanlar: birinci Zalxa Gorbagor qızı.
Özünüz dediniz, mən də yazdım.

Z a l x a. Hə, gorbagor sənin Kərəmovundur. Poz onu.

S u r x a y. Pozdum. Bəs, atanızın adı nədir? Canım üçün yadımdan
çıxıb.

Z a l x a. Çıxar da... Növrəstələr əlindən sənə baş qalıb ki, mənim
atamın da adı onun içində olsun?

S u r x a y. Zalxa xala, sizin ölinizdən bu kənddən qaçım? Ay
arvad, nə üçün bu gözəl həyatı mənim başıma dər eləmişiniz?

Z a l x a. Hələ bu harasıdır? Bu kolxoz qaydasına düşməyincə rahat
duran deyiləm. Sizə mən bir toy tutacağam ki, ananızdan əmədiyiniz süd
burnunuzdan qaynaya-qaynaya tökülsün. Bəs, Kərəmov haradadır?

S u r x a y. Mən nə bilim? Kərəmovu güdmürəm ki!

Z a l x a. Onu axtarmağa gedirəm. Gərək başına bir oyun açım,
Əslə Kərəmi əzbərdən oxusun. (Gedir)

Dəmirçi M u s a evindən çıxıb dükanə sarı gedir. Surxay getmək istədikdə,
onu görüb dayanır.

S u r x a y. Musa dayı, atanızın adı nədir?

M u s a. Mənim atamın adı sənin nəyinə lazımdır, övladım.

S u r x a y. Sizi savad kursuna yazıram. Adınızı qeyd eləmişəm,
amma sağ tərəfi boş qalıb. Təcili surətdə atanızın adını bilmək lazımdır.

M u s a. Yazılmıram və atamın da adını deməyəcəyəm.

S u r x a y. Yaxşı kursdur, Musa dayı, Şeyda müəllim dərs deyir.
Kəmsavad kolxozçuların hamısı yazılıb.

M u s a. Mən yazılmıram.

S u r x a y. Axı, niyə? Bir mənə başa salın görüm, nə üçün yazılmaq
istomursunuz? Kolxoza girmirsiniz, savad kursuna yazılmırsınız, kolxo-
zun verdiyi sifarişləri qəbul eləmirsiniz. Açıq deyin, görək, fikriniz nədir?

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən. Sənə elə tərs nəzər ataram
ki, əriyib muma dönərsən. Yazılmıram, dedim, qurtardı.

S u r x a y. Hirsələnməyin, a kişi, söz məsləhətdən keçər. Başqaları
oxuyur, savadlanırlar...

M u s a. Başqalarının mənə dəxli yoxdur. Mən birdəfəlik özümə
söz vermişəm ki, bu kənddə heç bir işə qarışmayacağam.

S u r x a y. Nə üçün? Bir mənə də başa salın.

M u s a. Sən onu başa düşməzson. Çünki tarixdən xəbərin yoxdur.
Bu camaatın dərдинə hamıdan çox mən qalırdım. Birinci mən özüm
dedim ki, gəl kolxoz təşkil eləyək. Yığıldıq, məsləhətləşdik... Elə bu
vaxt Kərəmovu rayonda işdən götürüb göndərdilər kəndə. Gələn kimi
də mənimlə kəllə-kəlləyə gəldi, üstümə böhtan atdı, mənə molla ad-
landırdı, nə bilim, nə hängəmə çıxartdı... Hə, mən də çəkilib durdum
bir qıraqda. Qurtardı. Kərəmov olan yerə Musanın ayağı dəyməz. Mən bu
saat ancaq dünya üzündə bir nəfərin dərдинi, həsrətini çəkirəm.

S u r x a y. Bəs, o bir nəfər kimdir?

M u s a. Sən onu başa düşməzsən, çünki cavan beyni hələ o cür dərin məsələləri dərk eləyə bilməz.

S u r x a y. Bilməz, bilməz, mənim daha ayrı sözüüm yoxdur. Elmi söhbətimiz qurtardı. Deməli, yazılmışsınız?

M u s a. Sözü bir dəfə deyirlər.

S u r x a y. Çox gözəl, demək dəftərdə sizin adınızın qabağında belə bir işarə qoymaq lazımdır.

M u s a (*kağıza təəccüblə baxır*). O nədir?

S u r x a y. Sual işarəsi.

Z i y n ə t və K a m i l ə gəlirlər.

Z i y n ə t. Suxay, sən bayaqdan burada neyləyirsən? Bəs, kluba getmirsən?

S u r x a y. Qızlar əmr eləyəndən sonra ölümə də gedərəm.

K a m i l ə. Şeyda haradadır?

S u r x a y. Bura bax ey, Kamilə bacı, siz nə çox Şeydanı xəbər alırsınız?

K a m i l ə. Mən ondan kitab almaq istəyirəm.

S u r x a y. Maraqlıdır, siz bu kitabları nə vaxt oxuyub qurtaraçaqsınız?

Z i y n ə t. Yaxşı, qızı utandırma. Şeyda müəllimi də tap, gəl kluba.

Ziynətə Kamilə gedirlər.

S u r x a y. Musa dayı, salamat qal, mən getdim.

M u s a (*halsız divara söykənir*). Dayan, getmə, yaxın gəl, mənə kömək elə.

S u r x a y (*onun qolundan tutur*). Nə oldu, Musa dayı? Ürəyiniz xarab oldu, nədir?

M u s a. Mən insanların ən bədbəxtiyəm, Suxay. (*Yavaşdan*) İki saniyə bundan qabaq səninlə söhbət eləyən qızın ismi nədir?

S u r x a y. Hansını deyirsiniz, Musa dayı, onlar bir cüt idilər.

M u s a. Mənim gözlərim yalnız birini gördü. O kimdir?

S u r x a y. Kərəmovun qardaşı qızı, kolxozun makinaçısı Kamilə.

M u s a. Sükut! Onu soruşmuram, o biri kim idi?

S u r x a y (*öz-özünə*). Aha, deyəsən, şerik çıxdı. (*Bərkdən*) Onun adı Ziynətdir.

M u s a (*öz-özünə*). Ziynət, Ziynət! Haradasan? Sən indi haradasan?

S u r x a y. Mən yerini bilərəm, gedim çağırım?

M u s a. Yox, dayan dedim, qurtardı. O səni hara çağırırdı?

S u r x a y. Heç, elə-belo söz soruşurdu.

M u s a. Nə soruşurdu?

S u r x a y. Deyirdi, kluba gedirik, sən də gəl.

M u s a. Orada nə var?

S u r x a y. Savad kursu.

M u s a. O da kursa gedir?

S u r x a y. Gedir, bəs, necə?

M u s a. Bunu mənə bayaqdan niyə demirsən! Raziyam, mənə də o kursa yaz.

S u r x a y. Ay sağ ol. Atanızın adını təcili deyin.

M u s a. Atamı bura qarışdırma, yaz dəmirçi Musa. Qurtardı.

S u r x a y. Lap vaxtında qurtardı. Yazdım. İcazə verin, gedim. Qızların gözləri yoldadır, mənsiz bir dəqiqə dayana bilmirlər.

M u s a. Yox, dayan, dərdimə qulaq as. Sırrımı yalnız sənə açıram. Düz on beş ildir ki, bir canlar alan afət mənim ürəyimi qıfıllayıb, açarını da özü ilə aparıb.

S u r x a y. Təzə açar düzəlt!

M u s a. Sükut. Hələ mətləb uzundur, axırına qulaq as.

S u r x a y (*öz-özünə*). Evim yıxıldı. Bu keçdi tərcümeyi-halımı danışmağa.

M u s a. O zaman mən bir qız sevirdim ki, hoyata zinət, gəncliyə zinət, eşqə, məhəbbətə zinət idi.

S u r x a y. Adı da Ziynət idi?

M u s a. Adı adına oxşayırdı, özü özünə...

S u r x a y. Deməli, bütün ölçüləri düz gəlir?

M u s a. Sükut! Sözümə qulaq as. On beş il bundan qabaq mən onu itirdim. O zamanlar kənd hələ köhnə paltarını atmamışdı, qolçomaq canavar kimi idi. O, gül kimi soldu. Mən kasıb bir dəmirçi ona heç bir kömək edə bilmədim. Mənim ürəyim də onunla bərabər soldu. İndi...

S u r x a y. Çox gözəl, keçin indiyə...

M u s a. İndi... Bu Ziynət, elə bil, onun təkrarıdır. Köhnə eşq mənim ürəyimdə tozədən qaynamağa başlayıb, Suxay! Başa düşürsənmi?!

S u r x a y. Çox gözəl başa düşürəm. Köhnə eşq, köhnə şərab kimi çox tünd olur.

M u s a. Qulaq as, Surxay, gecələr yata bilmirəm, gündüzlər işləyə bilmirəm. Onun o gül sifəti gəlib gözümün qabağında dayanır. Axı, sən özün söylə, onu kim sevməyə bilər?

S u r x a y. Qərribə işə düşmüşünüz, Musa dayı.

M u s a. Bir kəlmə söz də, ürəyimə təsəlli olsun.

S u r x a y. Nə deyim? Söz tapıram ki?

M u s a. Onun da məni sevəcəyinə ümid edə bilərəmmi?

S u r x a y. Bir az gec başlamısınız, Musa dayı. Bu görkəmlə, bu saqqalla ağılım bir şey kəsmir.

M u s a. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını, mən təmiz məhəbbət-dən danışiram, ağlısız cavan! Təmiz məhəbbətin qabağında görkəmin, saqqalın nə mənası var?

S u r x a y. Sizdə ayrı aləm varmış, Musa dayı!

M u s a. Ancaq bu söhbətlər öz aramızda: bir sən bilirsən, bir mən. Bir də onun özünə deyərsən, vəssalam, qurtardı.

S u r x a y. Arxayın ol! İndi mən gedə bilərəm?

M u s a. Get, tez bir xəbər gətir.

S u r x a y. Kimdən?

M u s a. Kimdən? O yarı-mehribandan, gülü-reyhandan, gözləri ceyrandan.

S u r x a y. O mənim gözlərim üstə. Xudahafiz! (*Gedir*)

M u s a (*öz-özünə zümzümə eləyir*).

Başına vursan çəkil, zindanın ollam mən sən.

Başına hər gün dönüb, qurbanın ollam mən sən.

Salmanov və Mirzə Hüseyn gəlirlər.

M i r z ə H ü s e y n. Salaməlcüküm, Musa dayı.

M u s a. Mən yenə hansı insan övladının səsini eşidirəm?

S a l m a n o v. İnsan övladının yox, Mirzə Hüseynin səsini eşidir-sən, Musa dayı.

M u s a. Ay ələyna-vəəleykümüssin-vəllam.

M i r z ə H ü s e y n. Vəllam, vəllam, Musa dayı. Sənə bir işimiz düşüb.

M u s a. Hamı bilir ki, mənim əlimdən iş qurtarmaz. Deyin, canını alım.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş Salmanov bu saat ərz elər.

S a l m a n o v. İşimiz çox təcildir, Musa dayı.

M u s a. Bir məsəl var, deyərlər ki, ətəənni minəlrəhman, eləcə-leyi minəşeytan.

S a l m a n o v (*Mirzə Hüseynə*). Nə deyir?

M i r z ə H ü s e y n (*yavaşdan*). Qurandan sitat gətirir.

S a l m a n o v. Musa dayı, səhvən özümle lüğət götürməmişəm. Bu dediklərinin mənası nədir?

M u s a. Yeni, tələsmək şeytan işidir.

M i r z ə H ü s e y n. İndi tərsinədir. Musa dayı, insanlar tələsməkdə o qədər məharət qazanıblar ki, şeytan özü barmağını ağzına qoyub tamaşa eləyir.

M u s a. Onu bilmirəm, çünki şeytanlarla sizin əlaqəniz var, mənim yoxdur. Sözlünüzü deyir.

S a l m a n o v. Musa dayı, bizim kolxozun arabalarının təkərlərini təmir etmək lazımdır. Taxıllar çöldə qalıb, maşınlar çatışdıra bilmir.

M u s a. Əlqanışətin müstəqirizərin.

S a l m a n o v. Nə dedi?

M i r z ə H ü s e y n. Deyəsən, istiqrazdan danışır.

S a l m a n o v. Yox, deyəsən, rezindən düzəltməyi məsləhət görür. Nə buyurdunuz, Musa dayı?

M u s a. İşiniz düzəlmədi. Kolxozdan sifariş qəbul olunmur.

M i r z ə H ü s e y n. Nə üçün? Kolxozla düşməncilik eləyirsən?

S a l m a n o v. Bu cür sözü bir dedin, bir də demə... Axırı pis olar.

M u s a. Dedim, qurtardı. Siz yox, lap böyüyünüz Kərəmov da gəlsə, yenə mən sözümü geri götürməyəm. Kolxozdan sifariş qəbul olunmur. Vəssalam.

Kərəmov gəlir.

M i r z ə H ü s e y n. Rədd eləyir, yoldaş Kərəmov.

S a l m a n o v. Deyir, kolxozdan iş götürmürəm.

K ə r ə m o v. Kolxozun sifarişini qəbul etməyən sizsiniz, yoldaş molla Musa?

M u s a. Mən sənle yoldaşlıq etməmişəm, o adı da mənə vermə.

K ə r ə m o v. Demək, sən yoldaş sözünün əlcyhinəsen? Salmanov!

S a l m a n o v. Buyur, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Yaz, altından qol çəksin.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən.

K ə r ə m o v. Sənin bizim işlərimizi qəbul eləməməyə ixtiyarın yoxdur.

M u s a. Sənin də mənim üstümə çıxırmağa ixtiyarın yoxdur. Mən sənin sədr olduğun kolxozun üzvü deyiləm, işini də görməyəcəyəm.

K ə r ə m o v. Görəcəksən!

M u s a. Görməyəcəyəm!

K ə r ə m o v. Səni bu işə zor ilə məcbur eləyərdəm.

M u s a. Mənə zor eləyən adam hələ anadan olmayıb.

Səs-küyə kolxozçular yığışırlar.

M e h r a l ı. Musa, inad eləmə.

Ş i r ə l i. Sən bu işin ustasısan, rədd eləmə.

M u s a (*Kərəmovu göstərir*). Bu olan yerdə mən yoxam. Dedim, qurtardı.

K ə r ə m o v. Salmanov, yaz! Bu saat mən sənə bildirərəm. Düz mərkəzə xəbər verəcəyəm.

M u s a. Çəkil o yana, mənim üstümə kölgə salma! Mən...

Surxay və Ziyəət içəri girir. Musa onları görüb özünü itirir.

S u r x a y. Bu nə yığıncaqdır? Nə olub?

Z i y n ə t. Yoldaş Kərəmov, arabalar düzəldi?

K ə r ə m o v. Yox, dəmirçi mollə Musa, bir təktəsorrüfatçı kimi kolxozun işlərini pozmaq üçün sifarişləri qəbul eləmək istəmir.

M i r z ə H ü s e y n. Qəti boynundan atır.

S a l m a n o v. Özü də hədərən-pəderən danışır.

Z i y n ə t. Ola bilməz, Musa dayı, doğrudurmu ki, kolxozun sifarişlərini qəbul eləmək istəmirsiniz?

Musa özünü itirmişdir, diymir.

S u r x a y. Musa dayı, nə olub sizə?

Z i y n ə t. Bəlkə bizimlə danışmaq da istəmirsiniz, ay Musa dayı?

M u s a. Can, can ağrın alım, nə buyurursan?

Z i y n o t. Kolxoza kömək eləməkdən boyun qaçıırırsınız?

M u s a. Nə danışırsan, gülüm? Sənin bütün tapşırıqlarını yerinə yetirməyə hazıram.

K ə r ə m o v. Hazırsan?

M u s a (*Kərəmova*). Sən çəkil gözlərimin sokisindən. (*Ziyəət*) Buyur! Əmr səndən, ifası məndən.

Z i y n ə t. Sağ olun, Musa dayı. Siz ki, mənim sözümdən çıxmadınız, sağ olun.

K ə r ə m o v. Salmanov, protokol bağla. Dəmirçi Musa təkərləri üç günə təhvil verməlidir.

M u s a. Təkərlər bir günə hazır olacaq. Çəkilin kənara, mən işə başlayıram.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Birinci şəklın dekorasiyası. K a m i l ə makinada yazır. Ş e y d a stolun üstünə böyük bir kağız açıb divar qəzeti düzəldir. Uzaqdan traktor səsi, kolxozçuların haray-hurayı eşidilir.

Ş e y d a (*yaza-yaza öz-özünə deyir*). Normanı... normanı üç yüz faiz... üç yüz faiz həyata keçirmişdir. Ancaq... rəhbərlik... xüsusən sədr... yaramaz işlədiyindən...

K a m i l ə (*əlini saxlayır*). Yoldaş müəllim, mən bayaqdan rica eləyirəm ki, yazdığınızı ürayinizdə təkrar eləyin. Mənə mane olursunuz. Belə olmaz. Çatıb arvad əvəzinə kişi yazdım.

Ş e y d a. Onun heç fərqi yoxdur. İkisi də eyni hüquqa malikdir. Ancaq, Kamilə can, hirsənməyin, mən istəyirəm, bu nömrədəki məqalələrin hamısı dərin olsun, mənalı olsun. Odur ki, hər cümləni ölçüb-biçməmiş, götür-qoy eləməmiş yazmıram.

K a m i l ə. Xahiş eləyirəm tez yazıb qurtarın. Bilirsiniz nə qədər işim var?.. Əmim gündə neçə protokol yazdırır, hamısını da gərək mən makinada çap eləyib, işə tikəm.

Ş e y d a. O protokolların barəsində bizim divar qəzetinə məqalə gəlib, budur, müxbir onların nə qədər mənasız olduğunu qeyd eləyir.

K a m i l ə. Amma əmim deyir ki, bu protokollar tarix yazanlar üçün lazım olacaq. Çox qiymətli vəsiqələrdir.

Ş e y d a. Vaxtınızı boş yerə sərf eləməyin, Kamilə can! Ondansa, gəlin mənə kömək eləyin, siz yanımda olanda mən özümü çox yaxşı hiss eləyirəm.

K a m i l ə. Mane olmayın, işim çoxdur. Bilmirəm niyə o cür geniş məktəb binasını qoyub burada işləyirsiniz?

Ş e y d a. Çünki bu otaqda mənə bir qüvvə özünə cəzb edir.

K a m i l ə. Müəllimə yaraşmayan sözlər danışsınız.

Ş e y d a. Niyə? Müəllimin qəlbi yoxdur, sevmə bilməz? Bilirsiniz nə var? Kamilə, "mus-mus" deyincə birkərəlik Mustafa deyək, qurtarıb getsin. Açıq deyəcəyəm. Mən sizi sevirəm.

K a m i l ə (*hirsli ayağa qalxır*). Şeyda, kifayətdir. Bu dərəcədə təhqir olmaz.

Ş e y d a. Niyə?.. Sevmək təhqirdir? Əgər sevgi təhqir olsaydı, onda gerek Leyli Məcnunu məhkəməyə verəydi.

K a m i l ə. Nə mən Leyliyəm, nə də siz Məcnun.

Ş e y d a. Daha yaxşı, mənim işim asanlaşır. İbn-Səlam yoxdur ki, qabağına Nofəli çıxardım. Kərəmov artıq-əskik danışar, göz açıb yumunca sizi qoltuğuma vurub ilim-ilim itərəm.

K a m i l ə (*gülür*). Bəlkə mən özüm razı olmadım, onda necə?

Ş e y d a. Onda mən məsələni qoyaram kolxozun ümumi iclasına, sübut eləyərim ki, Kamilə xanım öz hərəkətləri ilə məktəbdə dərslərin normal getməsinə mane olur.

K a m i l ə. Yaxşısı budur, gedim. Məni işləməyə qoymayacaqsınız...

Ş e y d a. Dayanın. Qulaq asın, görün, sizin üçün necə şeir yazmışam. (*Oxuyur*)

Ey sevgilim, dinlə ah-nafəmi,
Mən sizə lap can-dildən məftunam.
Eşqdən yanıram pərvanə kimi,
Qəribəm, Kərəməm, paçti Məcnunam.

K a m i l ə (*gülür*). Siz nə vaxt mənə ciddi bir şeir oxuyacaqsınız?

Ş e y d a. Siz mənə ciddi cavab verəndə. Belə yaramaz, Kamilə. Mən sevgi haqqında danışmaqdan da, şeir yazmaqdan da yorulmuşam. Ancaq sizdən qəti cavab ala bilmirəm ki, bilmirəm. (*Ona yaxınlaşmaq istəyir*)

K a m i l ə. Şeyda, məndən uzaqlaşın, özünüz bilirsiniz ki, əmim sizinlə danışmağıma razı deyil. Gəlib görse, o qədər danlar ki...

Ş e y d a. Danlasın, ondan qorxan yoxdur ki, Kamilə, icazə verin qulağınıza iki kəlmə söz deyim...

K a m i l ə. Şeyda yaxın gəlməyin...

Gülərək stolun ətrafına hərhlənirlər. Bu anda Mirzə Hüseyn içəri girir.
Kamilə utanıb çıxır.

M i r z ə H ü s e y n. Mübarək olsun, yoldaş müəllim!

Ş e y d a. Mirzə Hüseyn, sən ki, əmək günləri yazmağa getmişdin, bəs niyə belə tez qayıtdın?

M i r z ə H ü s e y n. Min dəfə üzr istəyirom, tez qayıtdım və özüm də bilərəm ki, yaxşı iş görmədim. Rəhmətliyin balası, belə işin olanda papaq elə, biz də bilək ki, semafor bağlıdır. Yoxsa, mən nə bilim, sənəin içəridə leksiyan var?

Ş e y d a. Mirzə Hüseyn, bu nə cür danışığıdır? Mənə böhtan atırsan, nədir?

M i r z ə H ü s e y n. Xeyr, mənim sizə yerdən göyə qədər hörmətim var. Bir də, oğul, sən gerek məndən çəkinməyəsen. Mən rindəm, mən gövhərin qədrini bilənlərdənəm. Deyir, qədri-zər zərgərşünasəd, qədri gövhər gövhəri.

Ş e y d a. Necə? Necə?

M i r z ə H ü s e y n. Bəs... qədri-zər zərgərşünasəd, qədri gövhər gövhəri.

Ş e y d a. Sən bunu haradan bilirsən, ey zinanın cövhəri! Bağışla ha, Mirzə Hüseyn, şairin ki, təbi gəldi, gerek desin, incimə... Kolxozda nə yenilik var?

M i r z ə H ü s e y n. Yeniliklərin hamısı köhnəlib, təzəsi çıxmayıb.

Ş e y d a. Sən özün də köhnəlmisən. Sağ ol, mən bir az tələsirəm.

Şeyda gedir. Mirzə Hüseyn onun arxasınca diqqətlə baxır, sonra narazı halda öz stoluna yaxınlaşır. S a l m a n o v içəri girir.

S a l m a n o v. Təksən? Dərə xəlvət – tülkü bəy.

M i r z ə H ü s e y n. Təzə xəbər.

S a l m a n o v. Cırmaxla görüm.

M i r z ə H ü s e y n. Müəllim, Kərəmovun qardaşı qızı Kamiləni öpəndə üstünə gəlib çıxdım.

S a l m a n o v. Mən ölüm ha?..

M i r z ə H ü s e y n. Canım üçün, canım üçün.

S a l m a n o v. Hə, işimiz var ki...

M i r z ə H ü s e y n. İş demisən qalıb? Bütün işlərin başlanğıcı busə vasitəsilə olur, öpüş sevginin açarıdır.

S a l m a n o v. Bəs yaxşı, qız hardadır, hara getdi?

M i r z ə H ü s e y n. Mən içəri girən kimi çıxdı.

S a l m a n o v. Ay gözüne dönüm, sərf eləməyib ha... Yaxşı, mən bu əhvalatı Koromova xəbər verim ki, məlumatsız qalmasın.

Mirzə Hüseyn. Əlbəttə, səy etmək lazımdır.

Salmanov. Bəs, sən necə? Səy eləmişən?

Mirzə Hüseyn. Bir Kərəmovun qol çəkməyi qalıb. Beş yüz manat dəmirçi Musaya pul yazmışam.

Salmanov. Halal xoşu olsun.

Mirzə Hüseyn. Haqq-hesab görüldəndən sonra beş yüzün sol böyrünə yapışdıraraq bir dənə 2 rəqəmi.

Salmanov. Qolun qüvvətli olsun.

Mirzə Hüseyn. Bu eləyəcək iki min beş yüz. Beş yüzü dəmirçi Musaya çatanda, iki mini də mən fəqir ilə sən zavallıya yetişər.

Salmanov. Xətrin xoş olsun.

Mirzə Hüseyn. Səs gəlir, deyəsən, Kərəmovdur.

Kərəmov içeri girib portfelini stolun üstünə atır.

Kərəmov. Salmanov, götür telefonu, mənı rayon icraiyyə komitəsi ilə calaşdır. İşlər yenə düz getmir.

Salmanov cəld telefonu götürür.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Kərəmov, bu bir neçə vərəqə imza atın.

Kərəmov. Mirzə Hüseyn, şəhərə gedəndə mənim qolumun bir peçatını qayırtıdır, lazım olanda özün bas. Yoruluram qol çəkməkdən. (İmza atır)

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, rayon cavab vermir.

Kərəmov. Ay barişna, barişna... Salmanov, indi ki, telefon sözülmüzə baxmır, onda götür təliqə yaz, surəti rayon kənd təsərrüfatı şöbəsinə.

Salmanov. Əsli hara?

Kərəmov. Əslini özün bilirsən, rayon icraiyyə komitəsinə. Son dərəcə təcili, yaz! "Şəfəq" kolxozunun plan tərəfdən geridə qalması-nın və irəliyə atılan böyük addımların bir azca ləngidilməsinin səbəbi... Yazdın?

Salmanov. Xeyr, yoldaş Kərəmov, hələ ruçkanı tapmamışam.

Kərəmov. Eh, Salmanov, sənın də yaxşı başın var, amma axmaq adama rast gəlib.

Mirzə Hüseyn. Taxıllar daşındı, yoldaş Kərəmov?

Kərəmov. Daşındı, ya daşınmadı, nə fərqi var? Vaxtında ki, raport göndərə bilməyəcəyəm. Bilmirəm ayrı kolxoz sədrləri neyləyirlər ki, planı yüz faiz yerinə yetirirlər. Özü də vaxtından qabaq. Çığırbağırdır – məndən çox salan yoxdur. Ağıldır – məndə, gücdür – məndə.

Bəs, niyə bu plan dönüb xərcəngə, elə hey günü-gündən geri gedir? Başım çıxmır.

Mirzə Hüseyn. Ürəkyandıran köməkçiləriniz yoxdur. Bu kağıza da qol çəkin.

Kərəmov oxumayıb qol çəkir.

Kərəmov. Kamilə mənim əmrimi çap elədi?

Salmanov. Yaxşı bilmirəm. Mən gördüm ki, müəllimlə...

Kərəmov. Müəllimlə nə? Mızıldama, sözünü bütöv de!..

Mirzə Hüseyn. Mən indicə bu otağa gələndə gördüm ki, Kamilə müəllimlə şirin söhbət eləyir. Əllərində də divar qəzeti.

Kərəmov. Divar qəzeti? Mənim kabinetimdə divar qəzeti?

Mirzə Hüseyn. Bəli, məqalələrini də makinada sizin qardaşınız qızı yazır.

Kərəmov. Salmanov, Kamiləni tez bura çağır!

Salmanov çıxır.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Kərəmov, eşitdiyimə görə, müəllim sizin haqqınızda mərkəzi qəzetə böyük bir məqalə hazırlayıb.

Kərəmov. Hazırlasın, mənim adımlı ki, gördülər, çap eləməyəcəklər. Yoldaş Kərəmovu hamı tanıyır. Ancaq tanımayıb çap elə-sələr ha, sən öl, bir qiyamət qopardaram ki, mərkəzdən gəlib tamaşa eləyörlər.

Salmanov və Kamilə içeri girirlər

Hə, yaxın gəl görüm, mənim omrımı yazdın!

Kamilə. Bəli, yazmışam, yoldaş Kərəmov!

Kərəmov. Gətir, baxım. Müəllimlə bu gün nə barədə gizli danışdırdınız?

Kamilə. Bizim söhbətimiz gizli deyildi.

Kərəmov. Uzatma, yəqin gizlindən gəlib mənim idarəmin sir-lərini səndən öyrənirmiş. Ancaq onu da bilsin ki, pedaqoq-medaqoq mənim qabağında davam getirə bilməz.

Kamilə kağızları götürüb Kərəmovun stolunun üstünə qoyur.

Kamilə. Bir sözünüz varmı?

Kə r ə m o v. Yox, gedə bilərsən. Dayan! Katibimlə buxalterimi evə qonaq gətirəcəyəm, bozbaşdan-zaddan bəşir. (*Əli ilə Mirzə Hüseynlə Salmanovu göstərir*)

M i r z ə H ü s e y n. Noxudunu bir az çox elə.

Kamilə cavab verməyib çıxır. Kərəmov kağızlara bir-bir qol çəkir, yerə atır.
Salmanov onları yerdən yığıdır.

M i r z ə H ü s e y n. Bugünkü ömrünüz nə barədədir, yoldaş Kərəmov?

K ə r ə m o v. "Şəfəq" kolxozunun bütün üzvlərinə əmr eləyirəm: ya planı yüz faizdən artıq yerinə yetirsinlər, ya da ki, hamısını kolxozdan çıxardıram.

M i r z ə H ü s e y n. Düzgün fikirdir, gözəl tədbirdir.

K ə r ə m o v. Salmanov, dur gedək, bunları bütün divarlara yapışdıraraq.

S a l m a n o v. Bəs, kağız? Biz ki, təcili kağız yazırdıq.

K ə r ə m o v. O qədər də təcili deyil. Mirzə Hüseyn, işini qurtar, sən də gəl, təbliğat aparmaq lazımdır.

M i r z ə H ü s e y n. Baş üstə! (*Kərəmov, Salmanov çıxarlar. Bir azdan o biri qapıdan dəmirçi Musa içəri girir*) Buyur, buyur, Musa dayı, əley-kəssalam, əleykəssalam, bəyəndiyin yerdə otur.

M u s a. Məni niyə çağırırsan, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Necə yeni, niyə çağırışam? Bəs yaxşı işləmişən, zəhmət çəkmişən, pul almaq istəmirsən?

M u s a. Nə pul?

M i r z ə H ü s e y n. Nağd pul. Buradan sənə bir az qəpik-quruş yetişəcək. Zəhmət çək, imza at, pulları al. Daha bundan şad xəbər nə ola bilər?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Necə xeyr?

M u s a. Ərz elədik ki, xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Ərz eləməyini eşitdim, amma xeyrin mənasını başa düşmədim. Necə yeni xeyr, pul almaq istəmirsən?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Qəribə işdir. Müfti-müsəlləm işləyirsən? Pul almırsan?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. A kişi, bunun harası xeyir oldu? Bir əməlli-başlı cavab ver. Bağrım çatladı ki...

M u s a. Sən bu cavabın mənasını anlamazsan, mən sənə aydın-aşkar deyirəm ki, pul almayacağam, çünki o işi mən bir nəfərin xətri üçün yerinə yetirmişəm.

M i r z ə H ü s e y n. Məni basdırasan, əgər bir kəlmə başa düşdümse. Əşi, xətir nədir, zad nə lir? Gəl şaq-şaq şaqıldayan yüzükləri verim, qatla qoy cibinə.

M u s a. Dedim ki, almıram.

M i r z ə H ü s e y n. Onda, bax, bu kağızın altından qol çək, xudahafiz, sən sağ, mən salamat.

M u s a. Xeyr, qol da çəkməyəcəyəm.

M i r z ə H ü s e y n. Daha səninki oldu ətiacılıq. Bu gün "xeyr" sözünü əzbərleyib vıxodnoysuz işlədirsən. Qol çəkməsən olmaz, bura rəsmi idarədir. Pul istəmirsən alma, daha imza atmağa nə söz? Al bu qələmi, bu kağızın altından adını yaz, qurtarsın getsin.

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən. İmza da atmıram, pul da almayacağam. Vəssalam. Dedim, qurtardı.

Çöldən səs-küy eşidilir. Bir neçə kolxozçu əllərində divardan qopartdıqları əmr kağızları içəri girirlər.

İ b r a h i m k i ş i. Kərəmov haradadır?

T ə m r a z. Bu necə əmrdir?

Mehralı və Şirəli içəri girir.

Ş i r ə l i. Bu cür əmr hələ tarixdə görünməyib.

M e h r a l ı. Mirzə Hüseyn, o üzüqara haradadır?

M i r z ə H ü s e y n. Xəbərim yoxdur. Mənim vəzifəm burada oturub xırda-xırda çotkə saymaqdır. Zəhmət çəkdin, haqqını gəl məndən istə. Budur, Musa dayı ilə də indicə onu danışırıq.

M e h r a l ı. Bıy, Musa, xoş gördük. Səni mən birinci dəfədir bizim kolxozun idarəsində görürəm. Camaata yaxınlaşmaqda çox gözəl iş görürsən.

Ş i r ə l i. Musa, Surxay deyirdi ki, kursa gəlməyə söz vermişən, düzdür?

M u s a. Söz də vermişəm, gələcəyəm də... Mən camaatdan uzaqlaşmıram. Bəzi-bəzi adamlardan qaçıram, onlardan birini gözüm görəndə ağılim başımdan çıxır.

M e h r a l ı. Kərəmovu deyirsən? Onu görəndə elə mənim də ağlım başımdan çıxır.

Bu söhbət əsnasında Mirzə Hüseyn yavaşdan çıxır. S u r x a y tolesik içəri girir.

S u r x a y. Salam, yoldaşlar, kolxoz sədrinin təzə əmrini oxumu-sunuz?

Ş i r ə l i. Oxumuşuq, oxumuşuq... İndicə o barədə danışdıq.

S u r x a y (*birdən Musanı görür*). Vay, Musa dayı, xoş-beş, on-beş... Siz hara, bura hara? Mehralı dayı, bir az o yana sürüş, qonağımız əyləşsin.

M u s a. Yox, yox, oturmuram, gedirəm. Sağ olun... (*Getmək istəyir*)

S u r x a y. Fikir verdinizmi, yoldaşlar, Ziyənin briqadası bu gün yenə qiyamət elədi. (*Musa ayaq saxlayıb qulaq asır*) Hamını ötüb keçdi.

M e h r a l ı. Gözəl insandır, gözəl qızıdır, gözəl də briqadirdir. Bütün gözəlliklər onda bir yere cəm olub.

M u s a. Göz dəyməsin, tuf-tuf-tuf, göz dəyməsin.

Ş i r ə l i. Musa, öz-özünə nə danışsən?

S u r x a y. Musa dayı, söhbət şirin yerdən düşüb, əyləşin, görək.

M u s a. Surxay, işim çoxdur, mən burada ləngiyə bilmərəm.

Z i y n ə t içəri girir.

S u r x a y (*yavaşdan Musaya*). Hə, di get görüm, necə gedirson?

M u s a. Mənim sözlərimi ona yetirmisənmi?

S u r x a y. Əlbəttə...

Z i y n ə t. Surxay! İclas çağırmışıq, gedək. Siz də gəlin, yoldaşlar, açıq iclasdır. Mehralı dayı, Şirəli dayı, siz də gəlin gənclərin səsine səs verin.

M e h r a l ı. Biz hələ uşağıq, qızım, gənclik yaşımız deyil.

Hamı gülür.

Z i y n ə t. İclasdan sonra aqronomun mühazirəsi var. Ona da qulaq asarsınız.

İ b r a h i m k i ş i. Mühazirə nə barədədir?

S u r x a y. Məhsuldarlığın artırılması barədə, gedək yoldaşlar!

T ə m r a z. Mühazirə ilə məhsuldarlıq artmaz. Kolxozun işlərini qaydasına salmaq lazımdır.

M e h r a l ı. Nə danışsən, əşi, elm ağlın çırağıdır, nə qədər çox oldu, o qədər yaxşıdır. Bacardıqca oxu, doldur başına, bir gün görək olar. Saxla samanı, gələr zamanı.

Ş i r ə l i. Yüz gün yaraq, bir gün görək.

M e h r a l ı. Musanı da özümüzlə aparacaq. Dur gedək, Musa. Kolxoz iclasına gəlmirsən, heç olmasa, gənclərin iclasında iştirak elə.

Z i y n ə t. Musa dayı burada imiş? Bağışlayın, mən sizi görmə-dim... Xoş gördük. (*Onunla görüşür*)

M u s a. Ziyəni, quzum, mən sənə xahişini yerə salmadım, tapşı-rığını bir günün içində yerinə yetirdim. De görüm, indi nədir fərmanın, canı qurban sənə bu Musanın.

Z i y n ə t. Demək, o sifarişini mənə xətərinə yerinə yetirmisiniz?

M u s a. Yalnız və yalnız.

S u r x a y (*öz-özünə*). Məsələ yavaş-yavaş yoğunlayır.

Z i y n ə t. Çox sağ olun, Musa dayı! Mənə böyük xəcalət vermişsiniz.

M u s a. Nə xəcalət, nə üzrxahlıq? Ən müqəddəs borcumdur... (*Özünü itirir, Surxaya*) Surxay, məndən əvəz sən deyərsən, onu görəndə nit-qim lal olur.

S u r x a y. Ziyəni, Musa dayı deyir ki, bu cür tapşırıqlardan yüzünü yerinə yetirərəm, yenə yorulmaram...

Z i y n ə t. Bilirəm, yorulmaz. Doğrudan, yaxşı diqqət eləyəndə bu uzunluqda saqqala, bu cür papağa görə Musa dayı quş kimi cəld və ba-carıqlı adamdır. Hə yoldaşlar, gedək, buyurun, Mehralı dayı!

M e h r a l ı. Yox, qızım, sən buyuracaqsan.

Ş i r ə l i. Əşi, buyur-buyura salmayın görək.

Gedirlər. Səhnədə Musa ilə Surxay qalır.

S u r x a y. Musa dayı, gedək.

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən! O nə dedi?

S u r x a y. Sizi tərif elədi.

M u s a. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını. O nə üçün mənim saqqalımın uzunluğundan söhbət saldı. Məgər, bilmir ki, məhəbbət olan yerdə saqqaldan söz açmazlar!

S u r x a y. Musa dayı, mən Ziyəni ilə bu barədə uzun-uzadı danış-mışam. O deyir ki, ortada müəyyən eşq əmələ gəlməsinə saqqal mane olur. Çünki, doğrudan da, sizin saqqalınız çox uzundur.

M u s a. Demək, saqqal mane olur?

S u r x a y. Əlbəttə, mane olur.

M u s a. Saqqal yalnız üzü örtən tüklərdən ibarətdir. Sevgi isə...

S u r x a y. A kişi, sizə deyirəm ki, saqqal eşqin qabağını çəpər kimi tutur.

M u s a. Elə isə ləğv olundu. Əgər mənimlə onun arasında bu saqqal durubsa, onu məhv eləyəyəm. "Ey məni eyliyən aləmdə pərişan saqqal, səni mən eyliyəyəm yer ilə yeksan, saqqal." İndi burada sevgilinin kölgəsi qabağında titrəyən dizlərim yarım saat sonra dəlləyin qabağında бүкүлүcөkdür.

S u r x a y. Dəlləkpulu da məndən.

M u s a. Əlvida, ey saqqal! Bu vaxta qədər sənə bir ülgüc toxundurmamışam. Neçə illərdir ki, sən mənə çox insanlardan vəfalı olmusan. İndi isə ayrılmalıyıq.

S u r x a y. Saqqal sükut eləyir, Musa dayı. Sükut razılıq nişanəsidir.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən. Bu saqqalın yaşı səninkindən çoxdur. Bu saqqal səndən daha təcrübəlidir. Eşqin mənə göstərdiyi gücə bax ki, bu cür təcrübəli bir dostu mən yarım saatdan sonra bir dəlləyin çirkli ayaqlarına tökəcəyəm. Əlvida, ey saqqal, əlvida!..

İşıq sönrür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Çöldə bir meydança. Bir tərəfdə dəyər, dəyənin qabağında çayçı. Uzaqdan dağlar və ilan kimi qvrılıb gedən çay görünür. S a l m a n o v çay içir. M i r z ə H ü s e y n telasik içəri girir.

S a l m a n o v. Di gəl çıx da, ürəyim partladı axı, danış!

M i r z ə H ü s e y n. Çayçını yola sal.

S a l m a n o v (çayçını səsləyir). Ququş, qadan alım, gəl pulunu al! (Çayçı pulu alıb gedir) Hə, nə oldu?

M i r z ə H ü s e y n. Üstümdə bir qəpik də qalmadı. Üzürlüüb gedirdilər ki, Kərəmov işi korladı.

S a l m a n o v. Necə korladı?

M i r z ə H ü s e y n. Çığır-bağır salmağa başladı ki, iki min beş yüz manata araba təkəri qayırmaqlar. Mən də dedim, yoldaş Kərəmov, özünü qol çəkmisiniz. Gözünü döyə-döyə qaldı. Deyir, dəmirçi Musa mənə aldadıb, onu məhkəməyə verəcəyəm.

S a l m a n o v. O pis oldu. Musa məhkəmədə üstünü açacaq.

M i r z ə H ü s e y n. Allah vurmuşdu. Onun sözünə inanan kimdir? Əlimizdə şotu var.

S a l m a n o v. Şotu özün yazmısan?

M i r z ə H ü s e y n. Özüm. Daşdan keçər.

S a l m a n o v. Yeni əlifba ilə?

M i r z ə H ü s e y n. Bəs necə? Köhnə ilə imza qəbul etməyə ixtiyarım yoxdur.

S a l m a n o v. Elə burada korlamısan. Musa yeni ilə bir hərf də yazıbilmir.

M i r z ə H ü s e y n. Başa düşən olmaz, qorxma, Musa kursa yazılıbdır. Məsələnin üstü açılınca savadlanır.

S a l m a n o v. Qəzet də bir yandan işləri korladı. Gedək onun yanına, bir az tərifləyək.

M i r z ə H ü s e y n. Düzdür, tərif ona tiryək kimi təsir edir.

Getmək istəyirlər, Salmanov tez geri dönrür.

S a l m a n o v. Bu yoldan gəl. Hamının məndən zəhləsi getsə, mənim də bu müəllimdən zəhləm gedir.

M i r z ə H ü s e y n. Şeyda bu tərəfə gəlir? Düzdür, yolu dəyişsək yaxşıdır.

Çıxırlar. Şeyda və Kamilə içəri girirlər.

Şeyda. Bircə dəqiqəliyə mənə qulaq as, əgər xoşun gəlməsə, heç bir kəlmə də oxumaram.

K a m i l ə. Yox, istəmirəm. Keçən dəfə oxuduğunuz şeirdən mən hələ özümə gəlməmişəm. Qəribəm, Kərəməmə, paçti Məcnunam, ha, ha, ha... Elə də şeir olar? Siz sevgidən, gözəl mənzərələrdən yazın. Onda qulaq asaram.

Şeyda. Ay qız, bu oxumaq istədiyim, şeir deyil.

K a m i l ə. Bəs nədir?

Şeyda. Məqalə. Sizin əminiz haqqında.

K a m i l ə. Məqalə? Göstərin görək... (Qəzeti açıb baxır) Sən yazmısan? Eh, səhv elədim, siz yazmışınız?

Şeyda. Siz yox, sən. (Əlindən tutur)

K a m i l ə. Şeyda, əlimi buraxın.

Şeyda. Mənə siz əvəzinə sən deməsən buraxmayacağam.

K a m i l ə. Yaxşı... burax, qoy qəzeti oxuyum.

Baş-baş verib oxuyurlar.

Şeyda. Bax, burasını, axırını diqqətlə oxu!

Kamilə (oxuduqdan sonra). Sən neyləmişən, Şeyda? Bu məqalədən sonra əmin sənı öldürəcək.

Şeyda. Əgər sən məni sevmirsənsə, qoy öldürsün.

Kamilə. Bu saat o söhbətin yeri deyil.

Şeyda. Kamilə! Əminlə bizim aramızda böyük mübarizə başlayacaq, heç olmasa, sən axır sözünü de, məni sevirsən, ya yox?

Kamilə. Şeyda! Hər sözü açıb deməzlər, axı. Özün başa düşürsən?

Şeyda. Kamilə can...

Şeyda sevinçək ona yaxınlaşır. Bu halda kolxozçular: Mehralı, Şirəli, Təmrəz, İbrahim kişi və qeyriləri içəri girirlər. Kamilə utanıb çıxır.

Mehralı. Salam, Şeyda müəllim, deyirlər, bu gün qiyamət eləmişən. (Çayçıya) Beş stəkan məxməri çay ver, Ququş! Qırağında ləb yeri də olsun...

Hamısı oturur.

Şeyda (onlarla görüşür). Mehralı dayı çay içməkdə də rekord vurmaq istəyir.

Şirəli. Müəllim, qəzet yanındaırsa ver, baxaq.

Mehralı. Ay müəllim, gəl lap mənim yanımda əyləş, yumşaq yerdə... A Ququş, müəllimə bir samovar çayı.

İbrahim kişi. Sənin o qələminin şiş ucuna mən qurban.

Təmrəz. Nə olubdur ki? Dünən imtahanı verdik qurtardı, bu gün müəllimə təzədən nə hörmətdir?

Mehralı. Ay Təmrəz, sən bilməyən işlər dünyada çoxdur. Müəllim qaz vurub, qazan doldurub.

Şeyda. Ay Mehralı dayı, o qədər də küyləmə. Mən nə böyük iş görmüşəm ki?

Mehralı. Daha neyləyəcəksən? Deyirlər, kişinin eni ilə uzununu barabarlaşdırmısan. Hələ bundan artıq da bir iş görmək istəyirdin? Oxu görək.

Şeyda. Mən sizə hamısını oxumayacağam. Təkcə Kərəmov haqqında yazılmış yerləri oxuyum, qulaq asın.

Mehralı. Oxu, nəfəsinə qurban, oxu...

Şeyda (oxuyur). Kərəmov, kolxozun adından istifadə edərək hər zaman öz mənfəətlərini irəli sürür, qolçomaq quyruqlarını, oğruları

müdafiə edir. Qərəz hamısını oxumuram. Nəticəsi budur: Kərəmov kolxoza mane olur. O, iş başından götürülməsə, "Şəfəq" kolxozu irəliyə gedə bilməyəcək.

Şirəli. Sağ ol, bala. Hamımızın ürəyindən tikan çıxartmısan.

Təmrəz. Mənim bu əhvalatdan heç xəbərim olmayıb. Muştuluq istəsəydiniz, verərdim.

İbrahim kişi. Görək, Mehralı, elə günü bu gün işə əncam çəkək.

Mehralı. Məqaləni iclasda müzakirə etmək lazımdır.

Məmmədəli içəri girir.

Məmmədəli. Salam, yoldaşlar.

İbrahim kişi. Ay, əleykə... Gəl otur, ağzımız dada gəlsin.

Şirəli (stəkanı yanı üstə qoyur). Durun, yavaş-yavaş gedək.

Mehralı. Hara gedirik? Məmmədəli bir-iki ağız deməsə, mən heç ayağa qalxa bilmərəm. O nə idi, ay Məmmədəli, o gün deyirdin: qənim olsun, məskənim olsun...

Məmmədəli. Canım üçün, Mehralı dayı, heç kefim yoxdur. Soyuq dəyib, matoru xarab olmuş maşın kimi boğazım tır-tır tırıldayır.

İbrahim kişi. Qəbulumuzdur, oxu.

Mehralı. Yənə, necə olsa, ət suyudur. Deyir, qatıq tökülə, yeri qalar, ayran tökülə nəyi qalar? Oxu görək.

Məmmədəli. Səsimin yaxşı vaxtında dağa-daşa oxuyuram, qulaq asan olmur, pis vaxtında siz tutursunuz yaxamdan. (Oxuyur)

Yarım səri-kuyində tək məskənim olsun...

Cənnət adı çəksəm, mənə tanrım qənim olsun.

Mehralı. Qənim olsun, bala, qənim olsun.

Məmmədəli oxuyub qurtarır, hamı ol çıxır.

Məmmədəli. Bugünlük bəsdir.

Mehralı. Çox sağ ol. Ruhumuzu şad elədin. (Çayçıya) Ay Ququş, gəl çayların pulunu al!

Təmrəz. Mehralı, sən zəhmət çəkmə, məndə xırda var.

Mehralı. Xeyr, bu il çay mənim hesabımadır. (Pulları verir) Gəlin bir gedək, camaatla da məsləhətləşək. Müəllim, sən də gəl. Sən bugünün qəhrəmanısan.

Çıxırlar. Kamilə və Ziyənet içəri girir.

K a m i l ə. Ziyət, bacım, səni təcili qucaqlamaq istəyirəm.
 Z i y n ə t. Nə olub, niyə belə həyəcanlısan?
 K a m i l ə. Of, ürəyim tıp-tıp tıppıldaır.
 Z i y n ə t. Ay qız, bir dayan, açıq danış!
 K a m i l ə. O mənə dedi ki, səni sevirəm.
 Z i y n ə t. Kim?
 K a m i l ə. Müəllim.
 Z i y n ə t. Nə olar deyəndə? Müəllim öz tələbəsini sevməlidir.
 K a m i l ə. Yox, Ziyət, o dedi ki, mənə bir sevgili kimi sevir, mənsiz
 bir dəqiqə yaşaya bilmir. Amma mən qaya kimi dinnməz dayandım. Əvvəl-
 cə bir kəlmə cavab vermədim, sonra...
 Z i y n ə t. Sonra nə oldu?
 K a m i l ə. Sonra daha davam gətirə bilmədim. Mən də ürəyimi
 açdım... Ziyət, gəl səni qucaqlayım.
 Z i y n ə t. Qoy mən səni qucaqlayım... Xoşbəxtsən!
 K a m i l ə. Amma dərd mənə götürüb, Ziyət, bu gün qərībā bir
 gündür, həm şadam, həm də peşman. Bu gün həm biz sevgimizi bir-
 birimizə açmışıq, həm də qəzetdə Şeydanın məqaləsi çıxtı. Heç əmim
 bizim toyumuza icazə verər?
 Z i y n ə t. İcazəsiz gedərsən.
 K a m i l ə. Yox, əmimi incitmək istəmirəm. Nə qədər acıdil, kobud
 da olsa, yenə də mənə atalıq eləyib.

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Yenə göyərçinlər kimi nə baş-başa vermisiniz?
 Z i y n ə t. Surxay, mən səni axtarırdım, yaxşı ki, özün gəldin.
 S u r x a y. Axtarsaydın, tapardın. Mən bu cavan ömrümü sənin
 dalınca gəzməyə sərf eləmişəm. Kamilə ilə Şeydadan ibrət götür, bir
 dəqiqə bir-birlərindən ayrılırlar.
 K a m i l ə. Heç yox... Mən neçə gündür Şeydanın üzünü də gör-
 məmişəm.
 S u r x a y. Baho, Kamilə burda imiş ki... Heç xəbərim olmayıb...
 Bağışlayın, üzr istəyirəm. Neçə gündür, Şeydanın üzünü görməmişiniz?
 K a m i l ə. Nə bilim, neçə gündür. (Ziynətə) Hələ o barədə heç
 kəsə demək olmaz.
 S u r x a y. Amma Şeyda indicə mənə ayrı sözlər danışdı.
 K a m i l ə. Nə danışdı ki?

S u r x a y (Ziynətə). Gör necə qızaracaq... (Kamiləyə) Müəllim bir-
 təhər idi. Baş-ayaq vururdu. Deyirdi, guya, bu gün məsələ həll olunub,
 bu yaxınlarda toydur, guya, ürəyini açıb sizə deyib, siz də ona müsbət
 cavab vermisiniz. Bıy, ay Kamilə, niyə belə qızardınız?

K a m i l ə. Lap rüsvay oldum. (Çıxır)

Z i y n ə t. Həmişə sən bu qızı utandırırısan, Surxay.

S u r x a y. Bəs biz? Biz nə vaxt bu cür utanacayıq?

Z i y n ə t. Hələ dayan, o söhbətlərin vaxtı deyil.

S u r x a y. Bəs nə zaman, mənə başa sal, görüm, nə zaman danı-
 şacayıq? O vaxtlar ikimiz də adi kolxozçu idik, mən bir işarə vurdum,
 dedin gözlə, vaxtı deyil. Çox gözəl. Sonra olduq manqabaşçısı, yenə
 dedin gözlə, səbr elədim. İndi briqadirik, yenə gözləyim? Birdən sabah
 səni götürüb ispalkom elədilər, onda mən neylərəm? Gəlib deyə bil-
 rəm ki, yoldaş ispalkom, səni sevirəm.

Z i y n ə t. Surxay, boş söhbətlər eləmə, gəl yanımda otur, gör nə
 deyirəm...

S u r x a y. Yox... Daha üsyan eləyirəm. Bax, bu ağaclar, otlar, güllər,
 çiçəklər hamısı mənə deyir ki, nə durmusan, get onun əllərindən tut,
 "hə" cavabı almayınca, buraxma. (Ziynətin əlindən tutur)

Z i y n ə t (gülür). Surxay! Ağacların, otların sözüne qulaq asma, burax
 əlimi...

K ə r ə m o v təcili içəri girir. Onlar ayrılırlar.

K ə r ə m o v. Hamı qəzet?

S u r x a y. Nə qəzet?

K ə r ə m o v. Hamınızı damlayacağam. Qəzeti mənə tapın. Mərzə
 Hüseyn, Salmanov! (Çıxır)

Z i y n ə t. Bir çətinliyə düşən kimi o saat əlahtılarını axtarı.

S u r x a y. Eybi yoxdur. Bizim yoxlamamız onların işlərini alt-üst
 eləyər.

Z i y n ə t. Məsələ də ondadır ki, alt-üst eləyə bilmədi.

S u r x a y. Yoxlama qurtardı?

Z i y n ə t. Qurtardı, üstlərində bir qəpik də pul qalmadı.

S u r x a y. Gör, nə ustadırlar.

Z i y n ə t. Ancaq bir məsələ var. Dəmirçi Musanın təkerlər üçün
 iki min beş yüz manat pul almasına inanırsan?

S u r x a y. İnənməyirəm, Musa kişi o qədər pul almaz.

Z i y n ə t. Məncə, heç bir qəpik də almayıb.

S u r x a y. Bəs imzası yoxdur.

Z i y n ə t. Var. Ancaq yeni əlifba ilədir. Musa kişi hələ heç bir dəfə də dərsə gəlməyib, yeni əlifbanı da bilmir. Deməli, onun əvəzinə başqası imza atıb. Bilmirəm, həqiqəti necə öyrənək.

S u r x a y. Musanın özündən soruşmaq lazımdır.

Z i y n ə t. Heç deyərmi?

S u r x a y. O məndə. Dəmirçi Musa bu saat ən böyük sirlərini mənə deyir. Hələ sən olmasaydın, heç arabalar da işə düşməyəcəkdi.

Z i y n ə t. Doğrudan, Surxay, bu sirri mənə aç, nə üçün dəmirçi Musa mənə görəndə bir cür olur.

S u r x a y. Bir cür yox, çox cür olur.

Z i y n ə t. Mən söz deyən kimi, o saat "baş üstə" deyir. Görəsən, işin içində nə var?

S u r x a y. İstəyirsən açıb sənə deyim?

Z i y n ə t. Hə, de görüm, nə var?

S u r x a y. Günlərin bir günündə, dəmirçi Musanın zindanının dibində, axşama iki saat ya qalardı, ya qalmazdı.

Z i y n ə t. Müxtəsər danış.

S u r x a y. Yaxşı, müxtəsər ki... yazıq kişi aşıq olubdur.

Z i y n ə t. Kimə?

Bayırdan səs gəlir.

S u r x a y. Zalxa arvadıdır. Gəlib yenə tutacaq xirtəyimdən... Gedək.

Z i y n ə t. Gəderik, sən də görək, dəmirçi Musa kimə aşıq olub?

S u r x a y. Bilirsən kimə? Həman bu Zalxa arvada.

Z i y n ə t. Nə danışırısan? Bəs yaxşı, Zalxa arvada aşıq olub, mənə niyə hörmət eləyir?

S u r x a y. Çünki... deyir ki... Zalxa arvada, deyir, təkcə Ziyənət təsir eləyə bilər. Zalxa arvadı görəndə kimi yazıq qaçır, özünü itirir, eşqin şiddətindən dalaşmağa, söyməyə başlayır.

Z i y n ə t. Nə qəribə eşqdır.

S u r x a y. Bəs necə? Eşq insanı cürbəcür şəkllə salır.

Z i y n ə t. Demək, Zalxa arvadın xətrinə mənə hörmət eləyir?

S u r x a y. Yalnız onun xətrinə. İndi sən görək o yazığa kömək elə-yəsən, Ziyənət can!

Z i y n ə t. Necə kömək?

S u r x a y. Görək Zalxa arvadı başa salasan.

Z i y n ə t. Mən qorxuram, Surxay, Zalxa arvada o cür söz demək olar?

S u r x a y. Qorxma, ürəyindən olacaq.

Z a l x a içəri girir.

Z a l x a. Yəni baş-baş vermisiniz? Bəs deyil? Burada kölgədə oturub, pıçı-pıçı eləməkdənsə, gedin kolxozun işlərini düzəldin. Kərəmov dağıtdı kolxozu. Buna bax, nə mənim üzümə baxır? (Surxayı göstərir)

S u r x a y. Ay Zalxa xala, mən sizə neyləmişəm?

Z a l x a. Neyləmişən? Bundan artıq neyləyəcəksən? O töylənin divarına vurulan siyahıda hanı mənim adım? Sənə demədimmi ki, birinci gerek mənim adımla yazasan?

S u r x a y. Ay Zalxa xala, o staxanovçu çobanların siyahısıdır. Sən ki, çoban deyilsən.

Z a l x a. Hər kiminki olur-olsun, siyahıdır, yoxsa yox? Gerek mən Zalxanın adı başda olsun. Hələ qoy məhsul yığımını qurtaraq, sonra sizinlə danışacağam. Gediəm Kərəmovu axtarmağa. (Çıxır)

S u r x a y. Bu Zalxa xaladan yaxşı pulemyotçu çıxar.

Z i y n ə t. Heç onunla sevgi barəsində danışmaq olar? (Getmək istəyir)

S u r x a y. Onu yalnız sevgi yumşaldar. Dayan, getmə...

Z i y n ə t. Mən getdim, sən qalırsan, qal.

S u r x a y. Yox-yox... Sonsuz mən burada neyləyəcəyəm?

Çıxırlar, Kərəmov elində qəzet, Salmanov,

Mirzə Hüseyn içəri girirlər.

K ə r ə m o v. Salmanov, görürsənmi? Görürsənmi, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Hələlik bir şey görmürük, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Mənə toxunublar, Mirzə Hüseyn... (Bir qədər sükutdan sonra) Aslanı yaralayublar. Aslan yaralananda neyləyər, bilirsənmi, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Bilmirəm, yoldaş Kərəmov. Mən məktəbdə oxuyanda həmişə heyvanat dərindən zəif qiymət alardım.

K ə r ə m o v. Aslan yaralananda onun qabağında fil də dayana bilməz. Dedim, mənə dəyməyin, döydilər, eybi yoxdur, özləri zərər çəkəcəklər. Bir papaq eləsəm, bütün Bakı bir-birinə dəyər.

S a l m a n o v. Əlbəttə, yoldaş Kərəmov.

Mirzə Hüseyn. Bu işlərin hamısının mayeyi-fəsadı Ziyəndir. Şeydaya məqaləni yazdıran da odur, yoxlamamı təşkil edən də. Eşitdimə görə, şəhərdə bizim deputatla danışib.

Kərəmov. Nə olar deputatla danışanda? Deputat kimdir, xalqın nökeri. Deputat görək gündə iki dəfə mənim kefini xəbər alsın ki, yoldaş Kərəmov, necəsən? Eh, yanıram, Mirzə Hüseyn, yanıram. Yaxşı, Ziyət, mən mən olum, sən də sən. Aslanı yaralamaq asan məsələ deyil. Yaralı aslanın nərəsinə Ziyət-miynət davam gətirə bilməz. A kişilər, axı, mən bu kənddə qiyamət yaratmışam, qiyamət. Mən nə üçün vuruşmuşam? Mən nə üçün bu kolxozu yaratmışam? Qəzetdə biabır olmaq üçünmü? Salmanov, təcili yaz!

Salmanov. Kağız hazırdır, yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Təcili. Surəti rayon icraiyyə komitəsinə və rayon prokurorluğuna.

Salmanov. Bəs əslə hara?

Kərəmov. Əslini də göndərməyə yer tapırıq, son yaz.

Salmanov. Hazır.

Kərəmov. Yaz: mən 1895-ci il rəcəbül-mürəccəb ayında bir muzdur ailəsində anadan olmuşam.

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, sizin tərcümeyi-halınız məndə çoxdur. Ömrü verin, hər idarəyə bir nüsxə göndərim.

Kərəmov. Yox, bu təzə tərcümeyi-haldır. Burada mən hamısını deyəcəyəm. Yaz: altı aylığında anam, rəhmətlik Səkinə...

Mirzə Hüseyn. Allah rəhmət eləsin.

Kərəmov. Allah önlərinə rəhmət eləsin... Harada qalmışdıq, Salmanov?

Salmanov. Rəhmətlik ananız haqqında danışırıdınız.

Kərəmov. Hə, anam vəfat elədi və atam ilə bərabər mən də çölə, işləməyə getməyə məcbur oldum.

Salmanov. Altı aylıq uşaq yeriye bilməz, axı?

Kərəmov (hirsli halda). Kərəmov yeriye.

Salmanov. Belkə bir az böyüdesiniz.

Kərəmov. Yaxşı, olsun bir yaşından. Bir yaşında uşaq gəzər?

Salmanov. Əlindən tutsan, gəzər.

Kərəmov. Yaz, bir yaşından.

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, iş ki, belə oldu, qoy mən evdə, arxayınlıqla oturub sizin üçün ətraflı bir tərcümeyi-hal düzəldim.

Kərəmov. Yaxşı, düzəlt, sonra gətir ver, qol çəkim. Aslanı yaralayınlar. Gör yaralı-yaralı nə tufan qoparacağam, Mirzə Hüseyn!

Mirzə Hüseyn. Bəli, yoldaş Kərəmov!

Kərəmov. Müəllim Şeydanın məvacibini vermə.

Mirzə Hüseyn. Əlbəttə, vermərəm.

Kərəmov. Aylarla gəlib mənim qapımda dayansa, qəbul etməyəcəyəm. Ade, dərd məni yandırır, a kişilər. Dəmirçi Musa beş-altı araba təkəri təmir etmək üçün iki min beş yüz manat pul alıb. Basıb yeyirlər kolxozu, vallah, basıb yeyirlər. İki min beş yüz manata qırx dənə təzə araba almaq olardı.

Mirzə Hüseyn. Yazıqdır, yoldaş Kərəmov, əziyyəti çox olub.

Salmanov. Ona toxunmayın, gecəli-gündüzlü işləyib.

Kərəmov. Yox-yox, ürəyiyumşaq olmayın, dəmirçi Musaya mən toy tutacağam, aləmi yandırıb-yaxacağam. Təcili kağız yaz, Salmanov! Son dərəcə təcili... Telegram vur...

Salmanov. Nə barədə?

Kərəmov. Dayan, dayan, lazım olmadı. Lap başımı itirmişəm. Axşam iclas çağırıb, görək düz səhərə kimi tək özüm danışam. Gedok!

Onlar gedirlər. Saqqalını qırıdınımış dəmirçi Musa və Zəlxə arvad qarşı-qarşıya çıxırlar.

Zəlxə (onun üzünə çox diqqətlə baxır). A yoldaş, sən buralarda nə axtarırsan?

Musa. Mən buralarda həyata, eşqə ziynət olan bir şəxsi axtarıram.

Zəlxə. Başa düşmədim, yeni nə axtarırsan? Kənd sovetini istəyirsən, yoxsa kolxozu?

Musa. Heç birisini. Əl çək məndən!

Zəlxə. Sənin sənətin nədir?

Musa. Mən hər zaman dəmirlə əlləşən polad üreklili bir adam idim. İndi isə sevgi ürəyimi döndərüb mum elədi.

Zəlxə. Demək, dəmirçi imiş. Sən burada dəmirçi Musanı tanıyırsanmı? Uzunsaqqal bir kişidir.

Musa. Sükut! O artıq yoxdur. Uzunsaqqal dəmirçi Musa dəllək dükanında qaldı, mən Musanın təzə bir şəklileyəm.

Zəlxə. Bıy, bu elə dəmirçi Musa özü imiş. A kişi, bəs saqqal hanı? Bu nə biabırılıqdır?

Musa. Saqqal eşq ilə mənim aramdakı müharibədə şəhid oldu.

Z a l x a. Ətin tökülsün, a kişi! Utanmadın, qocalıqda özünü bu şəkə saldın? O uzun şüvə saqqala hayfın gəlmədi?

M u s a. Sükut! Ey insanların ən bədbəxti! Tükün uzunluğu axmaqlıq nişanəsidir ki, onu da Allah qadınlara verib.

Z a l x a. Bədbəxt niyə oluram, ay üzüqara! Bədbəxt sənin kimi cavanlıqda yuxulayıb qocalıqda ayılanlardır. Dünyanın hansı kefini, hansı ləzzətini görmüsən ki, hələ özünü xoşbəxt də hesab eləyirsən?

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən, əlimə-ayağıma dolaşma!

Z a l x a. Bunun dilinə-diyircəyinə bir bax. Ağaclar baş tərpedəndə, söyüd deyər, mən də, mən də...

M u s a. Əstəğfərullah, işə düşmədik. Ay arvad, nə girməmiş mənə? Əl çəksənə, nə verməmiş, ala bilmirsən?

Z a l x a. Belə sənin başına mən bir oyun açaram ki, çəkil vurmağı yaddan çıxardarsan. De görüm, saqqal hanı?

Kərəmov, Salmanov, Mirzə Hüseyn qayıdılar.

K ə r ə m o v. Bu nə yığıncaqdır?

Z a l x a. Aha, Kərəmov, səhərdən səni axtarırdım. Mən, necə bir heyət üzvü, səndən tələb eləyirəm. Gəl haqq-hesab ver, görüm, o qəzetdə yazılan nə əhvalatdır?

K ə r ə m o v. Nə əhvalat olacaq? Görmürsən, aslanı yaralayblar? Bu kimdir?

Z a l x a. Bunu tanıdırsan? Dəmirçi Musadır da.

K ə r ə m o v (çıgırır). Salmanov, protokol yaz. Salmanov, təcili! Adə, dəmirçi Musa, demək iki min beş yüz manatı almısan, indi üzünü qırxdırıb, toğyiri-libas eləyib, qaçmaq istəyirsən?

M u s a. Kərəmov! Bu saat səninlə söhbət eləməyə mənim həvəsim yoxdur.

K ə r ə m o v. Olmaz da, pulları yemisen, üstündən də su içmişən. İndi dama girəndə ağlın başına gələr.

M u s a. Nə puldur, mən başa düşmürəm.

K ə r ə m o v. Bilməzsən, olbətə. İmzan var, imzan, qol çəkmişən.

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən, mən pul-zad almamışam.

K ə r ə m o v. Necə? Mənə çəkil deyirsən? Ay camaat, eşitdiniz? Ay yoldaşlar, adə hey... (Haray salır. Surxay, Ziyət və bir neçə kolxozçu gəlirlər) Bura gəlin. Səni mən bu saat prokurorun yanına göndərməsem, adımı Kərəmov yox, İtov qoyaram.

S u r x a y. Yoldaş Kərəmov, bir bizi başa salın, görək nə əhvalatdır?

K ə r ə m o v. Saqqallı vaxtında məndən gizlin iki min beş yüz manat pul alıb, indi saqqalını qırxdırıb, aldığı pulları danır. Bu cür işə Kərəmov dözər?

S u r x a y. Musa dayı, saqqal getdi?

Z i y n ə t. Axı, hanı burada Musa dayı? Mən görmürəm. Aha, təbrik eləyirik, ay Musa dayı. Siz təkerlər üçün iki min beş yüz manat pul almısınız?

M u s a. Ziyət, quzum, mən sənin verdiyin zəhmətə haqq istəmə-rəm, mən pul almamışam.

M i r z ə H ü s e y n. Kişi utanmır, gör necə yalan danışır...

K ə r ə m o v. Bu saat, bax, bu camaatın qabağında cavab ver. Kolxoz pulu sənin üçün semiçkadır, bəyəm? (Musaya yaxınlaşır) Vallah, cırım-cırım eləyəcəyəm. Aslanı yaralayblar.

M u s a. Bağla söz körüyünün ağzını. Aslanı yaralayblar. Aslana bax... Mən çox sonin kimi aslanları zindanın üstünə qoyub tülküyə döndərmişəm. Düzdür, təkerlər üçün zəhmət haqqı təklif elədilər, mən rədd elədim. İndi bəs hansı iki min beş yüz manatdan söhbət salmışınız?

M i r z ə H ü s e y n. Almışan, altından da imza atmısan. Fırıldağa salıb danmaq istəyir hə...

M u s a. Çəkil kənara, məlun, sən mənə pul vermək istəyəndə, mən onu rədd etmədim?

S u r x a y. Aha, məsələ yavaş-yavaş aydın olur.

K ə r ə m o v. Mənim hesablarımı qəsdən dolaşdırmaq istəyir, inanmayın...

M i r z ə H ü s e y n. O fırladaqlar baş tutmaz.

K ə r ə m o v. Salmanov, protokol bağla.

Z a l x a. Bağlama, dayan görüm. Biz bu kişini yaxşı tanıyırdıq. (Musanı göstərir) Hələ bu kənddə onun ağzından yalan söz eşidən olmayıb, amma sən Mirzə Hüseyn yalançısan, oğrusan, iki min beş yüz manatı özün cibləmişən. Sən Salmanov da onunla olbirsən, sən Kərəmov da onların quyuğusan. Yaxşı hesabdarımızı işdən çıxartdın, bunları hardansa tapıb getirdin.

Z i y n ə t. Sağ ol, Zalxa xala, düz deyirsən, bu işi yoxlamaq lazımdır.

K ə r ə m o v. Sizin namuslu adamları lələləməyə haqqınız yoxdur. Mən Mirzə Hüseynin düzgünlüyünə başımı girov qoyaram.

Z a l x a. Qiymətli şeyi girov qoyarlar, sənin başın çox ucuzdur.

K ə r ə m o v. Yaxşı, bu məsələlərin hamısını iclasda ayırd eləyə-
rik. İclasda mən göstərəm ki, görək təgyiri-libas eləyib qaçmaq hansı
maddəyə düşür?

Z a l x a. Kişi saqqalını qıxdırıb, özünü biabır eləmodi?

M u s a (Zalxaya). Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını.

Z i y n ə t. Musa dayı!

M u s a. Buyur, Ziyənət can, əmrin nədir?

Z i y n ə t. Siz nəhaq Zalxa xala ilə bu cür rəftar eləyirsiniz. Qadınlara o cür danışmaq olmaz.

M u s a (yavaşdan). Surxay, mənə başa sal, o nə demək istəyir?

S u r x a y. Deyir ki, qadınlara hörmət elə, incə ol.

M u s a. Elə isə mən bu gündən bütün qadınlara sülh elan edirəm.

K ə r ə m o v. Biz sülhü sənə başa salırıq. Gəlin gedək, uşaqlar, ağ üz
ilə, qara üz iclasda məlum olar.

Z i y n ə t. Məlum olar, biz də gedək.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Kolxoz klubunun heyəti. Hər tərəf ağaclıq, otluqdur. S a l m a n o v və M i r z ə
H ü s e y n tribuna düzəltmək üçün stol, skamya gətirirlər, dallarınca K ə r ə m o v çıxır.

K ə r ə m o v. Hə, belə ha... Tribunanı düz o təponin üstündə qoyun.
Belə ha... İndi nolar, baxıb görsünlər ki, kolxoz geridə qalır, yoxsa irəli
gedir? Siyahını da gətirib vurarsınız, bax, bu tribunanın qapısına... Qoy
həmişə gözlərinin qabağında olsun.

S a l m a n o v. Siyahıya o qədər əhəmiyyət verməyin, yoldaş
Kərəmov, siyahıdan nə çıxar?

K ə r ə m o v. Nə çıxsas, siyahıdan çıxar. Siz nə qanırsınız, idarə,
haqq-hesab nə deyən sözdür? Mənə planı doldurmaq lazım deyil, hö-
kumətə bir teleqram vurmaq lazımdır ki, plan doldu. Yaxşı, Mirzə
Hüseyn, gedək materialları gətirək. Mən görək məruzəyə hazırlaşam.
Salmanov!

S a l m a n o v. Bəli, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. Sən də get, bura çoxlu fənər gətir.

M i r z ə H ü s e y n. Gündüzün günortasında fənər nəyinizə lazımdır, yoldaş Kərəmov?!

K ə r ə m o v. Onu mən bilirəm, nəyə lazımdır. Bəs elə bilirsiniz, mənəm fəaliyyətim bir saatin, iki saatin içinə sığışar? Mən məruzəni indi başlayıb səhərə yaxın qurtaracağam. İşıq olmasa, camaatın üzünü görmərəm, yaxşı, gedək daha... Çox əcəb... Tribuna var, stol, skamya var... Daha kim deyə bilər ki, kolxoz geridə qalır? Gəlin, dalımca...

Çıxanda Ziyənətlə Surxaya rast gəlir

Hə, tir-tir əsirsiniz?

Z i y n ə t. Kim?

K ə r ə m o v. Siz. Hamınızı külə döndərəcəyəm.

Z i y n ə t. Yaxşı deyil, Kərəmov, kolxoz sədri öz briqadirlərini hədələməz.

K ə r ə m o v. Hədələyər, hələ iclasda briqadirlikdən çıxardar da.

Kərəmov, Salmanov və Mirzə Hüseyn çıxırlar.

Z i y n ə t. Tribuna, qrafin, stol, zəng... Hər şey hazırdır.

S u r x a y. Belə işləri bacarır.

Z i y n ə t. Bu iclas onun axıncı iclası olar.

S u r x a y. Mən də belə düşünürəm.

Z i y n ə t. Yaxşı, danış görüm, nə oldu?

S u r x a y. O səndən asılıdır. Ziyənət can, məhsul bayramı yaxınlaşır... Bizim məsələmiz nə oldu?

Z i y n ə t. Sən də, Surxay, radiokomitənin konsertləri kimi həmişə bir havanı çalırsan. Məhsul bayramına hazırlıq sənə tapşırılmışdı. Mən onu soruşuram, nə oldu?

S u r x a y (birməfəsə cavab verir). Bütün tapşırıqlar yerinə yetirilib. Məhsul bayramı üçün şəhərdən artist briqadası gələcək, bizim musiqçilərdən başqa hələ körpudə işləyən fəhlələrin də orkestrini çağırmışam. Onlardan nümayəndə də gələcək. Rayon qəzetinin müxbirini xüsusi dəvət eləmişəm. Qoraz, elə toy olacaq ki, gəl görəsən.

Z i y n ə t. Hamısını bu gün elədin?

S u r x a y. Hamısını bu gün... Razi qaldın?

Z i y n ə t. Qaldım.

S u r x a y. Onda icazə ver, yəni köhnə havanı çalmağa başlayım.

Bayırdan Zalxanın səsi gəlir.

Z i y n ə t. Zəlxadır. Gəlib yenə bizi bir yerdə görəcək.
S u r x a y. Ziynət! Onunla dəmirçi Musa barədə söhbət apar, mənim işim var, gedirəm.
Z i y n ə t. Yox, mən heç bir söz deyə bilmərəm. Sən danış.
S u r x a y. Yaxşı, dayan, onda ikimiz danışaq, sən qorxma, möh kəm dur...

Z a l x a içəri girir.

Z a l x a. Yenə də pıçı-pıçı? Ay ağrınızı alım, o qədər pıçı-pıçı elədiniz ki, kolxozda xırda uşaq əlindən ayaq atmaq olmur. Bəs deyil?

S u r x a y. Zəlxə xala, siz həmişə bizi danlayırsınız.

Z a l x a. Bu saat iş xirtdəkdən, kolxoz geridə qalır, bu nə bayramdır, bilmirəm. Bu nə siyahıdır vurmusunuz?

S u r x a y. Birinci sizin adınızdır.

Z a l x a. Axı, bunu niyə vurmusunuz? Planı doldurmusunuz, ya nə olub? İş görməkdənsə, saqqız çeynəyirsiniz. (*Ziynəti göstərir*) Buna bax, bəxtəvər gündə bir paltar geyir.

Z i y n ə t. Ay Zəlxə xala, niyə geymirəm ki? Bəs, kimin üçün işləyib qazanıram?

Z a l x a. Hələ bu kolxozu bir ağ günə çıxarın, sonra geyinmək gözünüze görünsün.

S u r x a y. Sizin kimi bütün ili bir paltarda gəzməyəcək ki.

Z a l x a. Daha mənim geyinib zivər-zivər gəzmək vaxtım keçib...

Z i y n ə t. Heç keçib eləməyib. Təzə paltar sizə elə yaraşar ki...

S u r x a y. Adam da, vaxtsız-günsüz özünə qoca deyər? Belə bir zamanda yaşayan adam özünü vaxtından qabaq qocaltmaz. Anam-bacım olasınız, xanım-xatın bir arvadınız, sizə nə olub ki?

Z a l x a. Balam, nə tərifləyirsiniz məni? Elçi-zad gəlməmişsiniz ki.

S u r x a y. Əslinə qalsa, Zəlxə xala, sizə bir mühüm söz demək istəyirik, amma qorxuruq.

Z a l x a. Nədən qorxursunuz?

Z i y n ə t. Xasiyyətiniz bir az tündür, ondan qorxuruq.

S u r x a y. Bir söz deyən kimi o saat partlayırsınız.

Z a l x a. Partlayaram, bəs necə? Deyin görüm, nə sözdür.

S u r x a y. Ziynət, başla.

Z i y n ə t. Yox, sən başla.

Z a l x a. Di söz güləşdirməyin!

Z i y n ə t. Məsələ ondadır ki, Zəlxə xala, görürsən ki... Surxay, sən də, mənim boğazım tutulub.

S u r x a y. Məsələ ondadır ki, bizi sizə elçi göndəriblər.

Z a l x a. Hə, məni ələ salanın gerek başı çiyində qalmasın ha...

Z i y n ə t. O yazığın qohum-qardaşı yoxdur, bizi göndərib sizin yanınıza...

Z a l x a. Kimdir axı?

S u r x a y. Dəmirçi Musa.

Z a l x a. Ah, onun ömrü çürüsün, bir o qalmışdı?

S u r x a y. Toxtayın, ay arvad, sözümlərin quyuğu qalıb.

Z a l x a. Onun əlindən mən prokurora şikayət yazmaq istəyirəm.

Z i y n ə t. Bilirsiniz o sizi nə qədər istəyir? Yazıqdır. Saqqalını qırıdırıb, görkəmini dəyişdirib ki, gözə xoş görünsün. Siz gerek onun baxışlarından ürəyində nələr olduğunu başa düşəsiniz.

S u r x a y. Utanmayın. Biz də sizin övladlarınız, nədən utanırsınız?

Z a l x a. Onunla heç mələk də yola gedə bilməz.

S u r x a y. Uzun zaman subay qalmış adam həmişə bədxasiyyət olur, hirsli olur. Sonradan hamısı düzələcək.

Z a l x a. Canım, onunla heç söhbət etmək mümkün deyil, birtəhər adamdır.

Z i y n ə t. Siz ona təsir eləyəndən sonra bütün xasiyyəti dəyişəcək.

Z a l x a. Yox, mən gerek fikirləşəm.

S u r x a y. Əlbəttə, fikirləşin, amma burada bir iş var, Zəlxə xala! O sizinlə söhbət etməyə utanır, kütlədən ayrılıb, geridə qalıb. Siz bir qabaqcıl kolxozçu kimi, gözüaçıq yeni bir insan kimi gerek onunla söhbətə başlayasınız. Onda ürəyinin bütün dərini sizə deyəcək.

Z a l x a. Yox, mən gerek fikirləşəm.

Z i y n ə t. Fikirləşməyə vaxt yoxdur. Onu bu gün iclasa gətirmək lazımdır. Siz deməsəniz, gəlməyəcək, Kərəmovla arası yoxdur.

Z a l x a. Elə iş olar? Mən ona nə deyim? Sizin kimi pıçı-pıçı eləyim?

S u r x a y. Bu gecə siz Musa dayını bura gətirməsəniz, Kərəmov, Mirzə Hüseyn sübut edəcəklər ki, təqsirlərin hamısı ondadır.

Z a l x a. Kərəmovla mən danışacağam.

S u r x a y. Sübut lazımdır. Sübut da Musada... Canlı şahiddir. Gedin, Zəlxə xala, yazıqdır, əllərinizi uzadıb, onu fərdiyyətçilikdən çıxardın. Gedək, Ziynət, kömək elə.

Z a l x a. Deyirsiniz, gedim də...

Qulundan tutub Zaxanı çıxardılar. Kolxozçular
yavaş-yavaş səhnəyə toplaşılar.

Mehralı. Birinci biz gəlmişik. Deyəsən, heç kəs yoxdur.

Şirəli. Otur, yığışlar. Yanını yerə qoy.

İbrahim kişi. Kərəmovun səsinə eşitdiniz? Gur-gur gurd-
dayırdı.

Təmraz. O cür guruldamağına baxma, qorxaqdır.

Mehralı. Haray salır ki, iclasda danışan olmasın. O cür məsə-
lələr biz yaxşı bilirik...

Mirzə Hüseyn qaçaraq gəlir.

Mirzə Hüseyn. Kərəmov, hamı yoldaş Kərəmov?

Mehralı. Nə var, Mirzə Hüseyn? Tələyə düşmüş dovşan kimi nə
o yan-bu yana qaçırsan?

Mirzə Hüseyn. Nə olacaq, şəhərdən iki maşın göndəriblər,
içə dolu araba təkəri, Kərəmov yoxdur. Kərəmov! Yoldaş Kərəmov!
(Gedir)

Şirəli. Nə qaçır!.. Məqalədən sonra yaman əl-ayağa düşübdür.

Mehralı. Məqalə çox gözəl yazılıb.

İbrahim kişi. Müəllimə əhsən!

Mehralı. İş müəllimdə deyil, müəllimin də müəlliminə əhsən.

Təmraz. Sən kimi nəzərdə tutursan?

Mehralı. Ziyəti, bu işləri Ziyət qaldırıb meydana çıxartdı.
Gəlinim olsun, çox ağıllı, tədbirli qızıdır.

Şirəli. Gözünü çək, Mehralı, gəlinin ola bilməyəcək. Surxay
ona bərk bənd olub.

Şeyda içəri girir.

Mehralı. Xoş gördük, yoldaş müəllim! Əyləş. Gəl bura, aramız-
da otur. Kərəmov, deyəsən, səni bu gün hədələyirdi.

Şeyda. Hə, deyir ki, aslanı yaralamısan.

Şirəli. Sən də cavab ver ki, aslanı yox, çaqqalı yaralamışam.

Gülüşürlər.

Mehralı. Yaxşı, yoldaş müəllim, kefin yoxdur, nə olub?

Şeyda. Heç...

Mehralı. Yox, bu heçə oxşamır, nə var? Dərdini elə də, el hər dərdə
şəfa tapar. Dərdini gizlədən, davasını tapmaz.

Şirəli. Dərdini qoy dərdim üstə, onu da mən çəkərem.

İbrahim kişi. Dərdi verən, dərmanını da verər.

Təmraz. Dərd bir olsa, dirilməyə nə var?

Mehralı. Dərd xalvar ilə gələr, misqal ilə çıxar... Danış görək,
utanma...

Şeyda. Heç... Bir elə dərdim yoxdur.

Mehralı. Kamilə haradadır? Gözümüzə dəymir.

İbrahim kişi. Yoxsa, yoldaş müəllim, dərdin qız sarıdandır?

Şeyda. Kərəmov qızı iclasa qoymadı.

Mehralı. Budur ha... Dərdin qabığını sındırdın, içindəki məlum
oldu.

Şeyda. Bilirsiniz, onun başına nə oyun açır?..

Şirəli. Təqsir qızın özündədir, niyə onun əlində əsir-yesir qalıb,
başə düşmürəm.

Şeyda. Deyir, mənə atalıq eləyib... Ona görə üreyini sındırmaq
istemirəm.

Mehralı. Yox, qızı o vəziyyətdə qoymaq olmaz, müəllim, indi ki,
sən onu o qədər istəyirsən...

Şirəli. Qız da, məşallah, yaxşı qızıdır...

Mehralı. Qıza söz ola bilməz. İndi ki, üreyiniz bir-birinə qonub,
götür gəl evə, qoy Kərəmov çıxıra-çıxıra qalsın.

Təmraz. İndi bu iclasdan sonra yazıq o qızın gününə. Yox, görək
müəllim qızın dərdinə qala.

Şeyda. Necə qalım, axı?

Mehralı. Mən deyən kimi elə: götür qızı, apar evinə, qurtarsın
getsin!

Şirəli. Lap günü sabah, qızı götür apar bizim əmioğlunun yanı-
na, adımızı dəftərə yazsın, qurtarsın getsin.

Mehralı. Doğrudan, Şirəli, sənin əmioğlun ZAQS-dır, axı.

Şirəli. Gedib bu saat əmioğlunu başa salırıq, səhər tezdən ida-
roni açıb sizi gözləyər. Sonra da toy...

Şeyda. Yəni, mümkün olar?

Şirəli. Niyə olmur? Çox gözəl olar. Durun gedək, əmioğlu yaqın
bu saat buralardadır.

Mehralı. Müəllim, gəl, utanma...

Söhbət eləyə-eləyə çıxırlar. Kərəmov, Mirzə Hüseyn və
Salmanov içəri girirlər.

Kərəmov. Mirzə Hüseyn, kefini xarab eləmə. Məndən ibrət götür, gör necə aslan kimi dayanmışam. Bax, bu qalın papkaları görürsən?

Mirzə Hüseyn. Bunlar nədir, yoldaş Kərəmov?

Kərəmov. Bunlar, mənim tərcümeyi-halımdır, hələ iki bu qədər evdə var.

Mirzə Hüseyn. Siz böyük adamsınız, yoldaş Kərəmov. Mən kiməm? Balaca bir hesabdar. Amma siz... sütunsunuz... Burada qədri-nizi bilmirlər, siz şəhər adamsınız, direktor olası adamsınız.

Kərəmov. Onu gəl, bu haşəratdan soruş. Bir boynu xaltalının biri məni biabır eləsin? O cürlərini mən çox görmüşəm. Onlar ziyalılardır. Düz deyiblər ki, ziyalıdan adam olmaz.

Mirzə Hüseyn. Əlbəttə, sizin kimi igidlərə ziyalılar neyləyə bilər?

Kərəmov. Salmanov, uzaq getmə, mən bir az da hazırlaşmaq istəyirəm.

Salmanov. Baş üstə, yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Gəlin, qapımda növbə ilə qarovul çəkin, heç kəs mənə mane olmasın. (Çıxır)

Mirzə Hüseyn. Qol çəkdirdin?

Salmanov. Hazırdı, bir-iki tərifi bənddir.

Mirzə Hüseyn. Ver bura, görüm.

Salmanov. İtirmə ha...

Mirzə Hüseyn ilə Salmanov gedirlər. Musa və Zalxa içəri girirlər.

Zalxa. Bura gəl, bura gəl, utanma.

Musa. Görəsən, o burdadır?

Zalxa. Öz-özünə nə danışsın? Hündürdən də, biz də eşidək.

Musa. Arvadlarla sülh etmək nə qədər də çətin işdir.

Zalxa. Hə! Başa düşdüm. Söhbət tapmırsan? Onda mən başlayım, a kişi, de görüm, sən kolxoza niyə girmirsən?

Musa. Bunu məndən o da soruşmuşdu.

Zalxa. O kimdir axı?

Musa. Mən göylərlə söhbət eləyirəm.

Zalxa. Çox naھاq, düş bu saat aşağı, senin göyde nə işin var? De görüm, kolxoza niyə girmirsən?

Musa. O üç nəfər olan yerə mən ayaq basmamam.

Zalxa. Üç nəfər kimdir?

Musa. Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov.

Zalxa. Bu sözündə haqlısan. Demək, onlar olmasa, girərsən?

Musa. O gələcəyin işidir, cürbəcür suallar verib məni diltor eləmə, ey qadın!

Zalxa. Budur ha, yenə tutması tutdu, çıxdı göylərə.

Bu halda bir dəstə kolxozçu, Surxay, Ziyət içəri girirlər.

Surxay. Hə, bax, buna sözüm yoxdur. Musa dayı birinci dəfə bizim məclisə gəlib. Təbrik eləyirəm.

Ziyət. Təbrik eləyirəm, ay Musa dayı. Zalxa xala, Musa dayı ilə barışmısan, deyəsən?

Zalxa (Ziyəti bir tərəfə çəkir). Ziyət, qızım, senin xətrinə mən onunla söhbət eləyirəm ha...

Musa (Surxaya). Surxay, oğlum, yalnız onun xətrinə mən bu Zalxa arvadla söhbət eləyirəm. Mən bütün qadınlara sülh elan eləmişəm, bildin?

Surxay. Bildim, işində ol. Zalxa xala bilirsən nə yaxşı adamdır.

Ziyət (Zalxaya). Əlbəttə, elədir, yavaş-yavaş düzələr, kolxoza da girər.

Kolxozçular görüşürlər, gülüşürlər, səs-küy düşür.

Zalxa (Musaya). Gedək qabaq cərgədə oturaq. Gəl, utanma. Başını aç, otaqda papaqlı dayanmazlar.

Keçib oturlar. Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov səhnəyə gəlirlər.

Kərəmov. Dayanın! Bu nə səs-küydür? Kolxozdur, yoxsa kolxoz bazarı? Salmanov!

Salmanov. Bəli, yoldaş Kərəmov!

Kərəmov. Otur protokol yaz. Oturun, ay camaat, iclası başlayıram. Bütün kolxozu məhkəməyə verəcəyəm. (Tribunaya keçib böyük dəftər-kitabları qabağına düzür və bir yekə stəkan su içdikdən sonra təkrar stolun başına keçir) Yoldaşlar, iclası açıram. Birinci sözü verirəm kolxoz sədri Kərəmov yoldaşa. (Keçir tribunaya) Yoldaşlar! Məncə, kolxozun 1938-ci ildə siyasi və ictimai vəziyyətini təhlilə keçməmişdən qabaq...

Təmrəz. Yoldaş, oradan mənə bir söz!

Kə r ə m o v. Sus, danışıb məcazımı pozma, sədrin sözünü kəsməzlər, ədəbsiz, o ki, qaldı dünyanın siyasi vəziyyəti, o barədə mən sükut ilə keçirəm. Çünki “Şəfəq” kolxozunun planı doldurmağı, nəinki doldurmağı, hətta artıqlaması ilə doldurmağı, hətta mən yazıb verdim protokolda ki, bunların hamısını bir-bir qeyd etmişəm, çünki planın doldurulmağı barədə raport yazanda... (Fikirləşib bir stakan su içir)

O danışa-danışa işıq sönlür.

ALTINCI ŞƏKİL

Gecə. Bir tərəfdə heyət, qalın ağaclar görünür. O biri tərəfdə Kərəmovun evi. Otaq zövqsüz bezənmişdir, divarda rəhbərlərin şəkləri, həmin şəkillərlə yanaşı Kərəmovun öz şəkləri. K a m i l ə Şeydanın şəklinə baxıb oxuyur. Ş e y d a heyətə girir. Açıq pəncərədən Kamilənin oxumağına qulaq asır.

K a m i l ə. Bu dağların başı bütün,
Sevənlərin qəlbi bütün.
Əylil üzündən mən öpüm,
Gəl-gəl, sənə gözümlə qurban.

Bu dağların başı haça,
Əllərim dolaşdı saça.
İgid yarı alıb qaça,
Gəl-gəl, sənə özüm qurban.

Ş e y d a (pəncərədən). Ay sağ ol, demək ikimiz də bir fikirdəyik.

K a m i l ə (diksinib ayağa qalxır). Sən burada neyləyirsən? Get, get, bu saat əmim gələr.

Ş e y d a (pəncərədən otağa girir). Gəlsin, ondan qorxmuram ki?

K a m i l ə. Şeyda, gecənin yarısıdır, görən olar, hamı iclasdadır, sən burada neyləyirsən? Get.

Ş e y d a. Heç yerə gedən deyiləm, gəlmişəm səni aparmağa.

K a m i l ə. Şeyda, əmim səni burada görsə, qan düşər.

Ş e y d a. Onsuz da, iclasda qan düşdü. Böyük müharibə oldu. Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov bizimkilərin hücumuna davam getirə bilməyib təslim oldular.

K a m i l ə. Nə danışsən? Deməli çıxartdılar?

Ş e y d a. Çıxartdılar. Kərəmovun dövrəni qurtardı. Dur gedək.

K a m i l ə. Hara?

Ş e y d a. Bizə.

K a m i l ə. Şeyda, gecənin bu vaxtı mən hara gedirəm? Gecədən keçmiş səni burada görsələr, yaxşı olmaz.

Ş e y d a. Bax, bu gün iclasda hamı məsləhət gördü ki, səni elə bu gecə bu evdən çıxarıb aparım evimə.

K a m i l ə. Necə, iclasda? Bizim məsələmizi müzakirəyə qoymuşdular?

Ş e y d a. Yox, rəsmi iclasda bu barədə danışmaq getmədi. İclasdan qabaq hamı mənə dedi ki, götür apar. ZAQS müdiri iclasdan sonra evə getməyib, bizi gözləyəcək. Dur, gedək.

K a m i l ə. Gecənin yarısı hansı qız ZAQS-a gedib ki, mən də gedim? Tarixdə belə şey görünməyib.

Ş e y d a. Daha yaxşı. Bizim evlənməyimiz tarixi bir hadisə olacaq.

K a m i l ə. Şeyda! Ciddi olaraq səndən xahiş edəyirəm...

Ş e y d a (onun sözünü kəsir). Kamilə! Mən də ciddi danışiram. Səni bu evdə qoymayacağam... Biz ki, bir-birimizi sevirik, nə vaxta qədər ayrı qalaq? Qoyarammı ki, Kərəmov kimi bir adam mənim sevdiyim bir qızı incitsin? Ona acı söz desin? Bax, bu sözləri düz onun üzünə deyəcəyəm. Bu saat iclasdan o, çox pis qayıdacaq, çünki orada onu çul-palaz eləyiblər, mən də ki, qəti fikirlə bura gəlmişəm, gör indi biz rastlaşanda nə hängəmə qopacaq. Sənsiz buradan getməyəcəyəm. Əgər haray-huray qopmağı istəmirsənsə, o gəlməmişdən dur, gedək.

K a m i l ə. Mən bütün kənddə biabır olaram. Gecənin yarısı pəncərədən asıb mənim yanıma gəlməyini eşitsələr, gör nələr danışarlar.

Ş e y d a. Odur ki, dur ZAQS-a gedək. Onda mən sənin yanına qapıdan gələ bilərəm.

Qapı döyülür.

K a m i l ə. Əmim gəldi. Şeyda, qadan alım, bu pəncərədən çıx get.

Ş e y d a. Sağ ol, mən pəncərədən qaçan oğlanlardan deyiləm.

K a m i l ə. Pəncərədən gələ bilərsən, gedə bilmirsən?

Ş e y d a. Adam sevdiyi qızın yanına lap bacadan da düşə bilər, ancaq onun əmisinin qorxusundan pəncərədən qaçmaq bir kişilik deyil. Yərim çox rahatdır. Traktor da qoşsalar, buradan tərponən deyiləm.

Yenə qapı döyülür.

K a m i l ə. Şeydal! Yalvarıram sənə... Heç olmasa, keç bu biri otağa.
Ş e y d a. Sonra mənimlə gedəcəksən?
K a m i l ə. Gedərəm, söz verirəm ki, gedərəm, qurban olum, dur.

Onu yan otağa salır, sonra qapını açır. K ə r ə m o v, S a l m a n o v,
M i r z ə H ü s e y n içeri girirlər.

K ə r ə m o v. Qapını niyə açmırdın?
K a m i l ə. O biri otaqda idim, əmi, eşitməmişəm.
K ə r ə m o v. Qoy qonaqlar getsin, sonra səninlə danışaram. Get, bizə
mane olma.

Kamilə çıxır.

M i r z ə H ü s e y n. Sizi incitdilər, yoldaş Kərəmov, incitdilər.
Ancaq mərkəz buna yol verməz, sizin kimi nəhəngi çıxarıb, yerinə
ağzından süd iyi gələn bir qız qoysunlar?

S a l m a n o v. Ziyət sizin ayağınıza su tökməyə belə layiq deyil,
yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v (bir az səssiz durur, sonra). Mən iyirminci ildə bu qə-
zanın revkomunun müavini idim. At belinə qalxanda quş quşluğu ilə
qorxusundan ağacda otura bilməyib uçurdu. İndi gör nə günə qalmı-
şam, uşaq-muşaqlar da mənim üstümə qalxır.

S a l m a n o v. Ərizəniz hazırdır, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. Nə ərizə?

S a l m a n o v. Sizin ərizəniz. Mərkəzə.

K ə r ə m o v. Sən qabaqcadan bilirdin ki, məni çıxardacaqlar?

S a l m a n o v. Xeyr, nə danışırınsınız? İclasın axırında yazdım.

K ə r ə m o v. Hə, o ayrı məsələ. Neçə surət çıxartmışan?

S a l m a n o v. On surəti var.

K ə r ə m o v. Çox gözəl, göndərsən raykoma, ispalkoma. Kənd
təsərrüfatı şöbəsinə, kontrol komissionuna, ictimai təminat şöbəsinə.
Birini də tik mənim xüsusi işimə.

M i r z ə H ü s e y n. Ataları yandı. Sağ ol, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Ah, bu saat olaydım rayon prokuroru, bu kəndin ca-
maatının hamısını damlayardım, hamısını. Ax... dərd yandırır məni,
kişilər! Ziyət kolxoz sədri! Ziyət ha... Demək, mən daha sədr deyi-
ləm? Demək, daha mənim katibim olmayacaq, qol çəkməyəcəyəm,
emr verməyəcəyəm? Yox, mən buna dözə bilmərəm!

M i r z ə H ü s e y n. Heç elə şey olar? Özbaşnalıq deyil ki?..

K ə r ə m o v. Yanıram, Mirzə, yanıram. Salmanov, o portfeldəki-
ləri çıxart, görüm. Bu da olmasa, mən çatlayaram. (*Salmanov portfel-
dən araq və kolbasa çıxarır*) Birinci badəni içək bu araqı icad eləyənin
sağlığına.

Salmanov və Mirzə Hüseyn, Kərəmovu qəsdən dalbadal içirdirlər.

S a l m a n o v. Yoldaş Kərəmovun sağlığına.

K ə r ə m o v. Sağ olun, dostlar, sizsiniz mənim pənahım. Mən dün-
yada iki həqiqətpərəst dost tapmışam, dünyada iki həqiqi insan var. O da
Salmanov və Mirzə Hüseynidir. Sağ olun, gül olun, bülbül olun, qəfəs-
də olmayın. Sağ olun!

M i r z ə H ü s e y n. İnsan ki, var, quş misalı bir şeydir. Bu gün bura-
dadır, sabah ayrı yerdə. Ortada gərək vəfa ola, vəfa. İndi yoldaş Kərəmov
müvəqqəti olaraq işdən çıxıb ha, sən öl, salam verən olmayacaq.

S a l m a n o v. Adam ki, böyük vəzifədə oldu, dostu çox olur. Vəzi-
fədən çıxarılan kimi, elə bil, dostlara güvə düşür. Bir-bir yox olurlar.

M i r z ə H ü s e y n. Amma mərkəz buna yol verməz. Kərəmov kimi
adamı uşaq-muşağın əlinə vermək olmaz ki, doğrayıb ulduz qayırsınlar.

K ə r ə m o v. A dostlar, qəm yeməyin, mən yenə sədr olacağam,
onların da hamısının anasını ağladacağam. Öpürəm, öpürəm, Salmanov,
sənin sağ üzündən, Mirzə Hüseyn, sənin sol üzündən. (*Oxuyur*)

Fələyin bir belə dövrü olacaqmış, nə bilim?

Saralıb bağı-gülüstan solacaqmış, nə bilim?

Kərəmov yavaş-yavaş keflənir.

M i r z ə H ü s e y n. Yuxuladı?

S a l m a n o v. Deyəsən, yuxuladı?

M i r z ə H ü s e y n. Di tez ol, görüm. (*Araq doldurur*) Kərəmov,
yoldaş Kərəmov, indi içirik sizin gələcəyinizin sağlığına.

K ə r ə m o v (*sərxoş halda*). Yox, daha içən deyiləm.

S a l m a n o v. Yoldaş Kərəmov, axırıncı badəni gərək içəsiniz.

K ə r ə m o v. Sənin canın üçün, içən deyiləm, dilimə də dəymə-
yib, yox, yox, sədr araq içməz, mən içən deyiləm. (*Yatır*)

M i r z ə H ü s e y n. Lül keflidir, altı-beş vurur.

S a l m a n o v. Onda bəs gecikməyək.

M i r z ə H ü s e y n. Sən öl, araqı bir dərman qatmışam ki, üç gün
ayılmaz... Götür cibindən çekləri, möhürü, gedək.

S a l m a n o v. Hansı cibindədir? Tapaçası da var, götürüm?
M i r z ə H ü s e y n. Götür, götür... (*Kərəmov tərəpənir*) Yoldaş
Kərəmov, sizi soyundururuq ki, yatırdıq, yatasınız, rahat olasınız...

Kərəmov yatır.

S a l m a n o v. Çekləri, möhürü götürdüm, axtarım, bəlkə cibində
nağd pul var.

M i r z ə H ü s e y n. Tez ol, yubanma, qaçaq.

Bu halda Şeyda yan otaqdan çıxır, aralarında bir vuruşma gedir. Kərəmov atılıb ayağa
qalxır. Mirzə Hüseyn və Salmanov pəncərədən, qaçırlar. Həyətdə gizləniirlər.

K ə r ə m o v (*Şeydadan bərk yapışır*). Tutmuşam, tutmuşam. Demək,
sən məni öldürmək istəyirdin, hə? Mirzə Hüseyn, Salmanov, kəndir gə-
tirin qollarını bağlayaq.

Ş e y d a. A kişi, burax məni, onlar səni soyub qaçdılar. Burax!

K ə r ə m o v. Buraxmıram... (*Çığırır*) Milisioner, milisioner...

Ş e y d a. Kamilə, tez ol, qaç, kəndə xəbər ver. A kişi, burax məni...
İşə düşmədim?!

Kamilə çıxır-çıxır kəndə qaçır. Otağın işığı söndür. Həyət işıqlanır. Ağacaların
arasında gizlənmiş Mirzə Hüseyn və Salmanov görünürlər.

M i r z ə H ü s e y n. Amma, işi bu cür eləmək böyük səhv oldu. İndi
daha quş olub göyə də uçaq da, bizi tutacaqlar.

S a l m a n o v. Yavaş... Eşiderlər, qorxaq!

M i r z ə H ü s e y n. Mən, qardaş, boynuma alıram ki, qorxuram.
Elə qorxuram ki, qorxudan cibimdə saatım dayanıb... Salmanov, mən
yazığam, balalarım var, çarə tap.

S a l m a n o v. Çarəsi yoxdur. Bu saat kənddə dayanmaq olmaz,
taparlar. Siçan tələyə düşən kimi tutulur. Qaçmaq lazımdır.

M i r z ə H ü s e y n. Hara qaçaq? Hörmətimiz olan bir kənd qalıb ki?

S a l m a n o v. Mənim yalnız şəhərə ümidim gəlir.

M i r z ə H ü s e y n. Düzdür, dahiyənə fikirdir.

S a l m a n o v. Qaçırıq şəhərə, bir-iki həftə gizlənərək, sonra da ge-
dərək uzaq rayonlardan birinə.

M i r z ə H ü s e y n. Onda daha yubanmaq olmaz.

S a l m a n o v. Danışma, özünü ver dağ yoluna, ayrı əlac yoxdur.

Çıxırlar. Otaq işıqlanır.

Ş e y d a. A kişi, burax məni.

K ə r ə m o v. Hara buraxıram? Mən hələ siyasi sayıqlığımı itirmə-
mişəm ki, səni buraxım. Milisioner, milisioner...

Bu halda Kamilə, Ziyənət, Zəlxə, Mehralı, Şirəli
və bir neçə kolxozçu içəri girirlər.

Ş e y d a. Onların dalınca adam göndərin, qaçdılar!

K ə r ə m o v. Xoş gəlmisiniz... Buyurun, narzan içək.

Z ə l x ə. Lül keflidir ki... Bura bax, it iyi verir. Haradan qaçdılar, Şeyda!

Ş e y d a. Bu pəncərədən qaçdılar. Kərəmov qoymadı ki, dallarınca
qaçım.

Z ə l x ə. Bəs sən burada neyləyirdin?

Ş e y d a. Mən yan otaqda idim.

M e h r a l ı. Görünür, adaxlıbazlığa gəlibmiş.

Z i y n ə t. Hə, daha yubanmaq olmaz. Mehralı kişi, götür iki nəfər,
dayan qaya başında, onlar oradan keçib Sarılar tərəfə ötə bilərlər. Şirəli
dayı, tez ol, götür tufəngi, çıx poçt yoluna, ay Təmraz, sən də Şirəli dayı
ilə get. Gərək bu gecə onları tapaq.

Çıxırlar.

K ə r ə m o v (*tək*). Yoldaşlar, səs salmayım, iclası bağlayıram.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Səhər ertə. Dəmirçi Musanın dükannın qabağı. Dükən bağlıdır. S u r x a y və bir neçə
kolxozçu səhnəyə çıxırlar. M e h r a l ı, Ş i r ə l i və sairə kolxozçular onları qarşılayırlar.

S u r x a y. Mehralı dayı, sən get xəbər ver ki, o yoldan keçən olmayıb.

M e h r a l ı. Yaxşı, bəs bu yoldan keçmədilər, o yoldan keçmə-
dilər, quş olub uçdular?

Ş i r ə l i. Yox, onlar bu kənddədirlər. Evləri, anbarları, tövlələri,
hətta ot tayalarının arasını möhkəm axtarmaq lazımdır.

S u r x a y. Hər halda tapılacaqlar, gecə-tezi var.

Ş i r ə l i. Bəs təzə sədrimiz haradadır?

Z a l x a. Nə danışsən, müəllim? Musa, eşidirsən? Gəl sizi qucaqlayıb öpüm. *(Onları qucaqlayır, Kamiləyə)* Utanma, ZAQS-a gedəndə utanmırsan, məndən utanırsan? Xoşbəxt olasınız, oğul-uşaq elindən evə gire bilməyəsınız.

Ş e y d a. Zalxa xala, bir o qədər də sizin özünüzlə lazımdır.

Z a l x a. Mənim yaşım keçib, bala, yarısı da kifayət eləyər.

Ş e y d a. Eşidirsən, Kamilə? Biz gərək belə işlərdə böyüklərdən ibrət alağ.

K a m i l ə. Şeyda, məni utandırma.

Ş e y d a. Sağ olun.

Z a l x a. Xoşbəxt olun, sizə bir toy eləyəcəyəm ki...

Ş e y d a. Bir toy yox, çox toy olacaq.

Çıxırlar.

Z a l x a. Eşidirsən, Musa? Deyir, çox toy olacaq. Başa düşürsən nəyə işarə eləyir?... Sən də tələs, aç ürəyinin sözünü de, məsələni qurtar...

M u s a. Mənim sözüm ona çoxdan bəllidir.

Z a l x a. Kimə, ona?

M u s a. Zalxa, mən insanların ən bədboxtiyəm.

Z a l x a. Bədboxt niyə olursan? Üzün həyalıdır, ürəyindəkini açıb deyə bilmirsən. Utanma, eybi yoxdur. İstəyirsən mən deyim? Bax, qoy bir başımız açılsın, Kamiləni Şeyda ilə, Ziyəni Surxay ilə evləndirərik, sonra da...

M u s a. Necə, necə? Mənim qulağım aldandı, nədir? De görüm, ey insan qızı, axırıncı cümləni bir də təkrar elə!

Z a l x a. Səbirli ol, darıxma... Deyirəm qoy qabaqca Ziyəni ilə Surxay da evlənsinlər, sonra... Onlar bir-birini dəli kimi sevirler...

M u s a. Bu nə sözdür mən eşidiyəm? Gör mən neyləmişəm, kimə öz sirrimi açmışam? Sevgilini sevgilidən ayırmaq istəmişəm... Ah, aman! *(Ürəyini tutub divara söykənir)*

Z a l x a. Musa, ay Musa, sənə nə oldu? Ay uşaq, kim var orada? Su gətir...

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Nə olub, Zalxa xala?

Z a l x a. Ay Surxay, bu cür dəmir kimi bir adamın ürəyi xarab oldu...

S u r x a y. Nədən oldu?

Z a l x a. Sevindiyindən. Toydan danışan kimi bu kökə düşdü...

S u r x a y. Yavaş-yavaş özünə gəlir. Sən get, Zalxa xala, mən onu özüm başa salaram.

Z a l x a. Mən gedim görüm, Kərəmovu nə elədilər. Sən bunu başa sal, sevindiyindən ürəyi niyə gedir?

S u r x a y. Başa salaram, sən arxayın ol.

Zalxa gedir.

S u r x a y. Musa dayı, bir başını qaldır görüm, nə olub?

Musa ətrafa baxır. Zalxanın olmadığını görüb, Surxaya yaxınlaşır.

M u s a. O nə söz idi mənim qulaqlarım eşitdi, Surxay?

S u r x a y. Haradan bilim, Musa dayı? Sizin qulaqlarınız o sözləri eşitdiyi vaxt mən burada deyildim.

M u s a. Bağla söz körüyünün ağzını. Zalxa dedi ki, Ziyəni kimə isə ərə gedir?

S u r x a y. Ərə gedir? Nə danışsınız, a kişi? Kimə ərə gedir?

M u s a. Bilmirsən?

S u r x a y. Bilmirəm. De görək kimə? Tez ol, bağrım çatladı!

M u s a. Zalxa arvad səni nişan verirdi.

S u r x a y. Məni?

M u s a. Səni.

S u r x a y. Hə, məni... Çox gözəl... Doğrusunu desəm, Musa dayı, şeydir... Lap təsadüfi oldu. Bir de, görüm...

M u s a. Bağışla məni, Surxay, iki sevən ürəyin arasına girmək istəyirdim. İndi üzr istəyirəm. Doğrudan da, Zalxa haqlıdır. Mən göylərdən yerə enməliyəm. Budur, sabah-birigün əlli yaşı tamam olacaq. Onun isə hələ iyirmi yaşı yoxdur. Baba nəvəsinə eşq yetirib. Yox, Surxay, mənim bu saat başım daşa dəydi, ayıldım. İndi doğrusunu de görüm, Zalxa nə üçün mənə bu qədər hörmət eləyir, nə üçün?

S u r x a y. Çünki sevir... Sevgi...

M u s a *(onun sözünü kəsir)*. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını, qoy fikrimi tamamlayım. Mənim dünyada heç kəs yoxdur, Surxay! Yetiməm!

S u r x a y. Nə olar ki?

M u s a. Dayan, sözümü kəsmə... Mənim tərəfimdən sən öz sevgilin Ziyəniyə üzr istə, de ki, indi mən onu qızım kimi sevirəm.

S u r x a y. Üzr istəmək lazım deyil.

M u s a. Lazımdır, dedim, qurtardı.

S u r x a y. Qurtarmadı, Ziyənin heç bu işlərdən xəbəri yoxdur...

M u s a. Xəbəri yoxdur? Sən mənim sevgimi ona yetirməmişdin?

S u r x a y. Yox.

M u s a. Demək, mən saqqalı da nahaq qırxdırmışam?

S u r x a y. Musa dayı, bax bu mənim başım, bu da çəkic, qoy zindanın üstünə, özüm-özüm elə, səhv eləmişəm.

M u s a. Yox, Surxay, yaxşı olub. Mən onu görəndə xəcalət çəkməyəm. Bağlan, ey köhnə eşq üçün çırpınan ürəyim!

S u r x a y. Bağışla, Musa dayı, ürəyi geniş açmağın əsl vaxtı indidir.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən. Mən təzə eşqimin qaymağını yeməyə gedirəm.

Musa, Zalxanın gətirdiyi yeməyi götürüb çıxır. Şeyda gəlir.

Şeyda. Surxay, bu gün mənim ən xoşbəxt günümdür, niyə təbrik eləmirsən?

S u r x a y. Nə olub ki, Mirzə Hüseyn ilə Salmanovu tutubsan?

Şeyda. Yox, tapa bilmədim.

S u r x a y. Yəqin yenə şər in çap olunub?

Şeyda. Dostum, bu elə bir işdir ki, yüz şərə əvəzdir.

S u r x a y. Yüz şərə əvəzdir? Bu nə ola bilər? Hə, yəqin istiqrazla pul udmusan?

Şeyda. Pul nədir ki, hələ onun haqqında söhbət də aparırsan? Sevgi aləmindən danış!

S u r x a y. Hə, yəqin evlənmişən!

Şeyda. Özüdür ki, var, tapmışan. Bu saat ZAQS-dan gəlirəm.

S u r x a y. Ürəkdən alqışlayıram! Gəl səni qucaqlayım. Dostum, xoşbəxtsən ki, o cür üzüylə nişanlın var, sevəndə də görə o cür qızı sevsən, yoxsa mənimki kimi?.. İndi də kolxoz sədri oldu, daha heç o bərədə danışmağa qoymayacaq.

Şeyda. Mən sənə onun yolunu öyrədərəm. (Yavaşdan) Pəncərədən düş evlərinə, ha çıx desələr, çıxma.

S u r x a y. Mümkün deyil, Şeyda! Mən çıxmaram, o, məsələni qoyar kolxozun iclasına... Sədrə o cür zarafat etmək olar?

Ziyə və Kamilo içeri girirlər.

Ziyə. Xoşbəxt ol, bacım! Belə gündə sən görə sevinəsən, güləsən, niyə belə bikişsən?

Şeyda. Əminsin dərdini çəkir.

Ziyə. Nahaq, əmin qoy öz dərdini özü çəksin.

Kamilə. Aləmdə biabır oldum. Hələ indi də keflidir, ayılır.

Şeyda. Bizim evləndiyimizi eşitsə, o saat ayılar.

Ziyə. Şeyda, toyunuz mübarək.

S u r x a y. Hələ toy deyil, toyu ayrıca eləyəcəyik...

Ziyə. Surxay, sən niyə Kamiləni təbrik eləmirsən?

S u r x a y. Sədr imkan verir ki... Kamilə, icazə verin, əlinizi sıxım. Tez-tez ki, müəllimi soruşurdunuz ha, mən bildirdim ki, axırı ZAQS-la qurtaracaq.

Ziyə. Bu cür ciddi məsələni zarafata salmazlar, Surxay!

S u r x a y. Onu özüne də də, heç olmasa, bunlardan ibrət al.

Zalxa tələsik gəlir.

Zalxa. Gətirirlər, yer verin, yer verin, gətirirlər.

Ziyə. Kimi gətirirlər, Zalxa xala?

Zalxa. Kərəmovu gətirirlər, özündən çıxıb, bir yerdə dayanmır.

Kamilə. Mən gedirəm. Başımı yerə soxdu... (Çıxır)

Şeyda. Kamilə, dayan, Kamilə!

Onun arkasınca gedir. Mehralı, Şirəli və qeyri-kolxozçılar Kərəmovu gətirib daşın üstündə oturdular. Onu güclə saxlayırlar, kiminsə üzərinə hücum etmək istəyir.

Kərəmov (bark keflidir). Hamı o? Tapın onu, gətirin mənim kabinetimə.

Mehralı. Dayan görə, a kişi! Kimi axtarırsan?

Kərəmov. Onu... o yazanı... məqalə yazanı... Salmanov, protokol bağla!

Zalxa. Bəs Salmanov, Mirzə Hüseyn hardadırlar? Elə biz də onları axtarıq, tapsaq, özümüz protokol bağlayacağıq. De görə, hardadırlar?

Kərəmov. Araş şüşəsində.

Zalxa. Çaxır boçası kimi doldurub qarnını, üç günə ayılmaz.

Şirəli. Yoldaş Kərəmov, bəs tapança haradadır?

Kərəmov. Araş şüşəsində, hörmət də araş şüşəsindədir, kef də...

S u r x a y. Bundan bir kəlmə də söz almaq olmaz. Dünya bu saat bunun gözüne araş şüşəsi şəklində görünür.

K ə r ə m o v. Bütün dünya qurulub araq şüşəsinin üstündə, birçə mən ora yerləşmiyəm. Mən Kərəmovam. *(Ayağa qalxır, yenə hücum çəkmək istəyir, onu güclə saxlayırlar)* Buraxın mənə, mən bu saat yaranmış aslanam. *(Birdən gözü Ziyətə sataşır)* Görün, mənim yerimə kimi qoydunuz, ağzından süd iyi gələn bir qızı. *(Ziyətə)* Mənim kabine-timə ayağımı basma. Bəs, hamı o deməqoq? Mürzə Hüseyn, Salmanov, tutun qapı-pəncərəni, qaçmağa qoymayın.

M e h r a l ı. Bunu kefləndirən araq deyil, vəzifədən çıxarılmığıdır.

Ş i r ə l i. Bundan bir kəlmə də söz almaq olmaz.

Z a l x a. Aparaq salaş zirzəmiyə, ikicə saata ayılar.

K ə r ə m o v. Buraxın mənə, özüm gedib onu tapacağam. Buraxın mənə, aslan azadlıq sevdi.

Kərəmovu aparırlar.

P e r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Xalçalar düşmüş böyük çəmənlük. Bir tərəfində çay dəsgahı, o biri tərəfdə kabab bişir. Uzaqdan gülmək, oxumaq, tar, kamança səsi gəlir. Kolxozun məhsul bayramıdır. Təzə paltar geyinmiş kolxozçular çəmənlükdə gəzişirlər. M u s a və Z a l x a səhnədədirlər.

M u s a. Aç bu sevdə kəməndini mənim boğazımdan, Zalxa!

Z a l x a. Dayan görüm, tərənəm. Mən heç bunu bağlaya bilmirəm ki, ha eləyirəm, düyün düşür. Bəs, necə eləyirlər ki, bu cür fasonlu olur?

M u s a. İnsan paltarı zینətləndirir, Zalxa, paltar insanı yox. Bu sevdə kəməndini taxmasam da, mən yaxşı adam ola bilərəm.

Z a l x a. Az danış, dayan görüm, mən istəmirəm ki, bu cür bayramda ərim başqalarından pis geyinsin.

M u s a. Sən yaxşı geyinsən, mənə bəsdir.

Z a l x a. Mən yaxşı geyinməmişəm? Xoşuna gəlmir?

M u s a. Bir şeyə mən təəccüb eləyirəm, Zalxa. Necə olur ki, al da geysən sənə yaraşır, şal da. *(Oxuyur)*

İstər aç mahi-rüxün, istər nihan et, naz ilə,

Təki günüm keçsin mənim sən dilbəri-tənnaz ilə.

Z a l x a. Necə də təsbeh kimi bir-birinin dalınca düzüb danışa birlirsən? Bu sözlərin hamısının mənası var, yoxsa ağzına nə gəldi, deyirsən?

M u s a. Mənimləsən?

Z a l x a. Yox, mən də göylərlə söhbət eləyirəm.

M u s a. Zalxa! Göydə sənə nə işin var? Yıxılırsan, düş aşağı.

Gülürlər.

Z a l x a. Maşallah, lap cavan oğlan olmusan, Musa!

M u s a. Bəs, saqqalımı qırxdırdığım üçün mənə danlayırdın?

Z a l x a. Saqqalın da pis saqqal deyildi, hayıfım gəlirdi.

S u r x a y səhnəyə gəlir.

S u r x a y. Bu nədir, yenə pıçı-pıçı! Hara gedirəmsə, bunlara rast gəlirəm, pıç-pıç, pıç-pıç...

M u s a. Surxay, axı, bu ki, mənim qanuni həyat yoldaşımdır.

S u r x a y. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını. Təzə kolxozçusan, təzə bey. Gerek bir yaxşı oynayasan.

Z a l x a. Surxay, qurbanın olum, əl çək kişidən, bizi biabır eləmə.

S u r x a y. Yox, Zalxa xala, mən sizinçün çox əziyyət çəkmişəm, ikiniz də oynamalısınız.

M u s a. Surxay!

S u r x a y. Çəkil gözlərimin səkisindən, oyna dedim, qurtardı. *(Səhnə arxasına)* Ay Şirəli dayı, zurnaçıları da götür gəl, burada bir cüt həvəskar oynayan var.

M u s a. Zalxa, tez gəl, bu ara yoldan əkilək.

Z a l x a. Surxayı mən tanıyıramsa, onun əlindən yaxa qurtarmaq mümkün deyil. Yaxşısı budur, oynayaq. Mən sənə oynamağımı heç görməmişəm.

M u s a. Mən heç oynamamışam.

Z a l x a. Eybi yoxdur, öyrənersən.

Şirəli, kolxozçular, zurnaçılar gəlirlər. Onlar səhnədə olarkən

Z i y n e t içeri girir. Ziyətə xüsusi yer verirlər.

Ş i r ə l i. Ay Surxay, oynayanlar kimdir?

S u r x a y. Budur, bax, bu iki cavan növrəstə.

İ b r a h i m k i ş i. Mən də dedim, sən Bakıdan, filarmoniyadan rəqs dəstəsi çağırımsan.

T ə m r a z. Musa oynasın. Onun oynamasını biz heç görməmişik.
S u r x a y. Yox, mən oynayanların siyahısını tutmuşam. Birinci
Zalxa xalanın adıdır.

Musiqi çalır. Zalxa oynayıb, Musanı dəvət eləyir, ikisi oynayır.

Ş i r ə l i. Əcəb oynadınız. Papaq altında oğlanlar varmış, amma sizin
xəbərimiz yox.

İ b r a h i m k i ş i. Sən də bir oxu görək, Şirəli.

T ə m r a z. Hə, əcəb dedin. Bir-iki zəngülə vur görək.

Ş i r ə l i. Yox-yox, boğazım qaydasında deyil, dünən soyuq su içdim.

İ b r a h i m k i ş i. Təzə sədrimiz buradadır. Oxumasan, şikayət elə-
yəcəyik.

Ş i r ə l i. Yox, məsələni Ziyne bacıya aparıb çıxartmayın, oxuya-
ram. Nə oxuyum?

T ə m r a z. Nə idi o? Oxuyurdun... "Özü bilsin"... (Zurnaçılara)
Pəsdən malalayın görək.

Musiqi çalır. Şirəli oxumağa başlayır.

Ş i r ə l i:

Mən vermişəm öz könlümü yarə, özü bilsin,
Qoy eləməsin dərdimə çarə, özü bilsin.

Yüz yol dedim əgyar ilə gəzmə, yenə gəzdi,
Ölsəm demərəm, bir də dübarə, özü bilsin.

Hamı ona əl çalır, səhnə arxasından orkestr səsi gəlir.

S u r x a y. Odu ey... Orkestrimiz də gəldi.

Tələsik durub səhnə arxasına gedirlər. Surxay da getmək
istədikdə Ziyne saxlayır.

Z i y n ə t. Nə var, Surxay?

S u r x a y. Heç...

Z i y n ə t. Düzünü de.

S u r x a y. Heç...

Z i y n ə t. Bu gün kolxoz sədrinə yaxın gəlmirsən?

S u r x a y. Kolxoz sədrinin sözü mənimçün qanundur.

Z i y n ə t. Bəs Ziyne necə?

S u r x a y. Ziyne mənə məhəl qoymayandan sonra neyləyə bilərəm?

Z i y n ə t. Surxay, görmürsən başım nə qədər qarışıqdır?

S u r x a y. Mən belə olacağımı evvəldən bilirdim. Ona görə də su-
suram, bir söz demirəm.

Z i y n ə t. Yox, susmağını istəmirəm, de, ürəyində nə sözün var, de!

S u r x a y. Nə çıxsın? O qədər demişəm ki, söz kasam boşalıb. Sən
heç bir cavab vermirsən.

Z i y n ə t. Bəlkə mən də bir cavab hazırlamışam?

S u r x a y. Qəti cavab?

Z i y n ə t. Qəti.

S u r x a y. Onda bu saat ürəyimi süfrə kimi sənin qabağında açaram...

Ş e y d a içəri girir.

Ş e y d a. Salaməleyküm...

S u r x a y. Qoymazlar ki...

Ş e y d a. Bizim uşaqların anasını görməmişiniz?

Z i y n ə t (gülür). Uşaqların anasını?

Ş e y d a. Gələcək uşaqların anasını demək istəyirəm.

Z i y n ə t. Mən görməmişəm.

S u r x a y. Mən görmüşəm, bax, indicə belə getdi. (Sağ tərəfi göstərir)

Ş e y d a. Bağışlayın... Təcili ailə söhbətimiz var, gedim tapım...
(Çıxır)

S u r x a y. Ziyne, bayaqdan güldürdün, oynayırdın, ancaq ürəyimin
lap dərinliklərində bir dərd vardı, məni rahat qoymurdu.

Z i y n ə t. Nə dərd?

S u r x a y. Sevgi dərdi... Bir ətrafına bax, hamı sevişir, hamı toy
eləyir... (Kamila içəri girir) Xeyr a... Qoymazlar ki...

K a m i l ə. Ziyne can, mən bayaqdan seni axtarırdım.

Z i y n ə t. Məni axtarırdın, ya Şeydanı?

K a m i l ə. Bilmiyəm o da hara getdi?

S u r x a y. Şeyda elə bu saat, bax, belə getdi... (Sol tərəfi göstərir)

K a m i l ə. Bu tərəfə getdi? Mən onu tapıb, bu saat qayıdım. (Çıxır)

S u r x a y. Hə, onu deyirdim ki, hamı sevişir, hamı toy eləyir...

K o l x o z ç u l a r içəri girirlər.

İ b r a h i m k i ş i. Ziyne baci, qonaqlar gəlib... (Səhnə arxasına)
Ay Şirəli, bura gəlin, kolxoz sədri burdadır...

S u r x a y. Qoymadılar iki kəlmə söz danışım... Bəxtim yoxdur ki...

Ş i r ə l i qonaqlarla gəlir.

Z i y n ə t. Xoş gəlmisiniz... Ay uşaq, oradan stul verin.
T ə m r a z. Stulu neyləyirlər? Burada, göy çəmənin üstündə oturlar.

Hamı oturur. Z a l x a və M u s a içeri girirlər.

Z a l x a. Gəl, ay Musa, qorxma, daha oynatmazlar. Biz öz toy payımızı oynamışıq.

İ b r a h i m k i ş i (qonaqlara). Bayaq soruşduğunuz məşhur dəmirçi Musa budur. Tanış olun...

T ə m r a z. Musa dayı, qonaqlar səninlə maraqlanırlar. Deyəsən, sensiz körpünü başa çatdırmaq mümkün olmayacaq.

M u s a. Məndən asılı iş varsa, deyin, canını alım. Salaməleyküm... Tanış olun, bu da mənim həyat yoldaşımdır.

Zalxanı onlarla tanış eləyir, hamı oturur.

Ş i r ə l i. Yoldaş kolxoz sədri, belə olmaz ha... Tez-tez bizi tək qoyub qaçırsan...

S u r x a y. Əşi, bizim burada kolxoz sədri ilə mübahisəmiz düşüb. Mən ona çox gözəl, təsərrüfatı genişləndən təkliflər eləyirəm. O razı olmur. İndi yoldaş kolxoz sədri, bax, bu camaatın qabağında da, mən neçə vaxtdır, sənə elədiyim təklifə razısan, ya yox?

Z i y n ə t. Sən ki, deyirsən o təklif bizim təsərrüfatımızın genişlənməyinə kömək eləyər, yaxşı, razıyam...

S u r x a y. Dirildim. Bu sözdən sonra mən dirildim. Usta, çal!

Ş i r ə l i. Kim oynayacaq?

S u r x a y. Mən, Kərəmov.

Hamı gülür. Surxay oynayır, sonra Ziyəti qaldırır, o da oynayır.

Bu halda bir neçə kolxozçu içeri girir.

S ə s l ə r. Mehralı dayı gəldi, Mehralı dayı gəldi.

M e h r a l ı içeri girir.

Z i y n ə t. Haçan gəlmisən, Mehralı dayı?

M e h r a l ı. İndicə, belə atımın tərini soyumayıb.

İ b r a h i m k i ş i. Lap vaxtında gəlmisən.

Z a l x a. Danış görək, neylədin?

M e h r a l ı. Balam, sizə bir şad xəbər verəcəyəm ki, lap lezzət eləyəcək... Bu dələduzları, Mirzə Hüseyn ilə Salmanovu tapdılar, axı.

Z i y n ə t. Tapdılar?

S u r x a y. Danış görək, necə tapdılar?

M e h r a l ı. Necə tapdıqlarını danışmaq uzundur. O, süfrə başında olunası söhbətdir. Müxtəsər, bankdan bizim çeklərlə pul alanda hərifləri qamarlayıblar. Bu belə. Sonra da şəhər bankının direktorunun kabinetinə getdim. Salam verib oturdum... Bir xoşəhval oğlandı.

S u r x a y. Mehralı dayı, ucundan tutub ucuzluğa getmə.

M e h r a l ı. Qərər ki, tapşırıdım, bizim şotdan bir qəpik də olsun Kərəmovun qolu ilə pul buraxılmasın. Sözlərimi o saat başa düşdü, zəngi basdı, içeri gözəşirin bir qız gəldi. Direktor bu qızı başa saldı, qız da mənə baxıb gülümsədi. Dedim, elə o mənə bəsidir, durub düzəldim yola...

Z i y n ə t. Mehralı dayı, bəs, mənim qolumu təsdiq elədilər?

M e h r a l ı. Göydə... Direktorun yanından keçdim buxalterxanaya, bir arvad var idi ki, sən öl, Şirəli, bax, o ağac yoğunluğunda. Baxan kimi dedi, mojna. Mojnani alan kimi Mehralı sıçradı atın belinə.

İ b r a h i m k i ş i. Mehralı! Bəs Kərəmovdan bir xəbər bilmədin?

M e h r a l ı. Necə bəyəm, Kərəmov gəlib çıxmayıb? O məndən qabaq yola düşdü.

Z i y n ə t. Onun işi nə oldu? Bizdən şikayətə getmişdi.

M e h r a l ı. Təkrar bu kolxoza göndərilər, sırayı kolxozçu kimi... Qoy işləyib, özünü düzəltsin...

T ə m r a z. Susun... Sakit olun... Kərəmov gəlir.

K ə r ə m o v içeri girir. Adı paltar geyinmişdir.

K ə r ə m o v (bir qədər sükutdan sonra). Ziyəti! Sən bir kolxoz sədri kimi katibinə əmr elə, protokol yazsın. Eybi yoxdur, mən bu gündər başlayıram sizin səhvlərinizi öz boynuma almağa.

Z i y n ə t. Bizim səhvlərimizi yox, öz səhvlərini... Protokol da bağlamaq lazım deyil.

K ə r ə m o v. Mübahisə eləmə, protokolsuz kolxoz sədri olmaz. Məndən sənə vəsiyyə, camaatla yaxşı dolan, çığır-bağır salma. İşlə... Amma işlərin hamısını protokoldan keçirt... Bağışlayın mənə, camaat. Mən elə bu dəqiqədən işə gedirəm.

Z a l x a. Kərəmov, otur görək. Bu gün məhsul bayramıdır, işə sabah başlayarsan...

K ə r ə m o v. Xeyr, mən bu dəqiqədən başlayıram. Görün başınıza nə oyun gətirəcəyəm! Salmanov! (Gülüş) Of, bağışlayın. Neçə ilin adətidir. O cür xəyanətkar adamları başıma yığmışdım, ona görə bu günə

Nəsirov. Budur da... Onları danlayanda, çox danışmağa qoymayanda, hələ bəzilərinin xoşuna da gəlmir. Yaxşı, o avara hələ buralara hərlənməyib?

Birinci işçi. Hansı avara? Bir nömrəli, ya iki nömrəli?

Nəsirov. Bu nə sözdür, avaraları nömrələmişiniz, nədir?

İkinci işçi. Öz aramızda biz Mirzə Qərənfilə birinci avara adı qoymuşuq. Bərbərzadə avaraçılıqda bir az ondan geri qalır.

Nəsirov (gülür). Eybi yoxdur, mən onları tərələdib, avaralığı və tənbelliyi bədənlərindən damcı-damcı çıxardacağam. Mühəndislər, fəhlələr, əsl iş işləyən adamlar öz istirahət günlərində əlaqədarlıqdan durub gələ bilirlər, ancaq bunlar utanırlar, hələ gecikirlər də!

Birinci işçi. Bu cür böyük tikintini başa çatdırırıq, heç gəlməmək olar, Nəsirov yoldaş?

Nəsirov. Yoldaşsız.

İkinci işçi. Əlbəttə, yoldaşsız. Arvad-uşağı gətirsək, əl-ayağımıza dolaşarlar. Söz vermişik bayramlara qədər qurtaraq, gerek qurtaraq.

Birinci işçi. Bizdən arxayın olun, qurtaracağıq. Amma siz onları bir az tərpədin.

Nəsirov. Onları tərpətməyəcəyəm, silkələyəcəyəm. Buruqda neft gözləniləndə buruq ustası gəlib evində yatırır? Yox, maraqlanır, həyəcan keçirir, gecə-gündüz buruqla əlaqəsini üzür. Amma bunlar hazır materialı da daşıyıb gətirə bilmirlər. Biz gerek Staxanov hərəkətini genişləndirib, bu tikintini vaxtından iki ay qabaq qurtaraq. Söz vermişik, sözü-müzün üstündə durmalıyıq. Gəlin gedək, mən özüm sizə material verərəm.

Birinci işçi. Halvaçı qızı daha şirin. Gedək.

Gedirlər. Mürşüd və İnci həyəcan içərisində səhnəyə gəlirlər.

Mürşüd. İcazə ver, əzizim, bu axırıncı gün də iş uğrunda canımı fəda eləyim, sonra ömrümün quşunu qəfəsə salıb açarını həmişəlik verəcəyəm sənə. Qara fikirləri başından dağıt. "Ayrılacağam, yaşamayacağam" kimi sözləri muzeyə təhvil ver. Gördün ki, işə gəlirəm? İndi daha arxayın ola bilərsən. Ayrılıq vaxtdır, ver gözəl əllərimi sıxım, günortaya qədər.

İnci. Sən mənə dil tökmə, əllərimi də sıxmaq lazım deyil. Ya mən deyən olacaq, ya sən deyən. Bu saat gerek həll eləyək.

Mürşüd. Çox tələsirsən. Bu saat həll etmək olmaz. Mən gedirəm işə, sən də get evə. Bədənə qida verən şeylərdən bir qədər hazırla. Mən qayıdaram, oturmaq səadət stolunun dalında. Mən xırda-xırda yerərəm, sən də xırda-xırda deyərsən, həll eləyərək. İndi işə xudahafiz...

İnci. Heç bir Xuda da lazım deyil, Hafiz də. Səni heç yerə buraxan deyiləm. Çünki bu gün istirahət günüdür. Get de ki, işləyə bilməzsən. Di tez get, mən burada gözləyirəm.

Mürşüd. İnci, axı, mən evdə sənə bir kitab söz danışdım. Bu gün biz hamımız öz arzumuzla işləyirik ki, istirahət evini vaxtından tez açaq. Özün də bilirən ki, bu iş bizim təşəbbüsümüzdür. Dünən hamıya təbliğat aparmışdıq ki, gəlin işləyək. Amma bu gün hamı işləsin, mən çıxım gedim? Mən də gerek öhdəmə götürdüyüm işləri qurtaram, ya yox?

İnci. Yox! Sabah işlərsən. Bu gün işə mənə ixtiyarındasan. Namusla səkkiz saat işləmişən qurtarıb. Daha istirahət günü işləyib, özündən hoqqa çıxartma. Bax, Mürşüd, ya bu saat buradan gedirik operaya bilet almağa, ya da ki...

Mürşüd. Ya da ki?..

İnci. Ya da ki, ayrılmaq, çıxsın getsin. Daha mən dözə bilmirəm. Burada oturub, işini qurtarıncaya qədər ağlayacağam.

İki fəhlə söhbət edo-edo keçir.

Mürşüd (həyəcanla). İnci, axı ayıbdır, görənlər nə deyər. Kişi gəlib işləməyə, arvad göz yaş tökə-tökə qarovulunu çəkir. Olmaz axı...

İnci. Niyə olmur? Çox gözəl olar. Yoxsa, qorxursan, buradakı qızlar, xanımlar mənə görüb, sənə evli olduğunu bilirlər?

Mürşüd. Ay İnci, guya, mən evli olduğumu danıram?

İnci. Danmasan, özünü bu cür subay kimi aparmazsan. İstirahət günü arvadını gözü yaşlı qoyub buralarda hərlənməzsən.

Mürşüd. İnci, axı, o gün mən sənə isbat elədim ki, qısqançlıq keçmişin tör-töküntüsüdür. Beynindəki o tör-töküntüləri təmizləməmiş sənə mənə işləmədən başın çıxmaz. Onu bilirən, ya yox?

İnci. Mən heç bir şey bilmirəm, onu bilərəm ki, burada oturub gözləyəcəyəm. Ya sənənlə gəzməyə gedəcəyəm, ya da ki... ZAQS-a.

Mürşüd. Ay mənə ruhunun qarovulçusu! ZAQS-a getməyin özü də vaxt istəyir, yoxsa yox? Vaxtım olsa, sənənlə gəzməyə gedərəm, ZAQS-a niyə gedirəm ki? Di xudahafiz! İstəyirsən heç görüşməmişdən ayrılmaq. Di mən getdim. (Getmək istəyir, İnci qoymur)

İ n c i. Xeyr, getmədin! Bu saat buradanca birbaşa gedirik görməyə. Bir ildir evlənmişik, hələ sən məni yanına salıb bir yerə aparmamısan, daha dözə bilmirəm.

M ü r ş ü d. İnci!

İ n c i. Kor deyiləm ki?

M ü r ş ü d. İnci!.. İşə düşmədik!

İ n c i. Kimdən əskiyəm? Bəlkə mənimlə görməyə utanırsan? Yox, iki yolumuz var, ya ayrılıb, ailə zəncirini birkərlilik qırıq, ya da ki, elə bu gecə gedirik operaya, kinoya, sirkə...

M ü r ş ü d. Hamısına bu gecə?

İ n c i. Hamısına bu gecə. Bəsdir daha. Park açılıb, görməmişəm, sirkə getməmişəm. İki gündə bir dəfə kino görmürəm. Xalxın arvadları...

M ü r ş ü d. İnci! Bir dayan görüm. Pah atonnan sənin! Pulemyot kimi düzürsən bir-birinin dalına. Dayan, mən də bir kölmə deyim də...

İ n c i. Nə deyəcəksən, axı? Xalxın arvadları...

M ü r ş ü d. Ay balam, xalxın arvadları ilə mənim nə işim var? Bu saat iş mənim xirtdəyimdəndir. Başımı naryadla qaşıyıram. Qoy bir bu istirahət evini qurtarıb təhvil verək. Sonra, vallah, çarpayımın ayağına dörd təkər qayırb ipini verəcəyəm sənin əlinə, gözək parkları, bağları sutkada iyirmi dörd saat. Başa düşürsən?

İ n c i. Düşürəm!

M ü r ş ü d. Daha onun təqsiri məndə deyil. Adamda gerek qana-caq anadangəlmə olsun. Ərin bu işdə sənə heç bir köməyi ola bilməz.

İ n c i. Ola bilər!

M ü r ş ü d. Nə ola bilər?

İ n c i. Mən nə bilim? Sən dedin ola bilməz. Mən də acıqnan deyirəm, ola bilər.

M ü r ş ü d. Bu olmadı ki, demək, mən nə desəm, sən onun əksini deyəcəksən?

İ n c i. Mürşüd, mənə yazığın gəlmir? Dur bu saat gedək kinonun birinci seansına bilet almağa. Oradan da çıxıb teatra gederik. Gecə saat on ikidən sonra da parkda böyük gəzinti var.

M ü r ş ü d. İnci, qadan alım, mən bu gün ta gecəyə qədər burada məşğul olacağam. Özün bilirsen ki, bu boyda bina bizim proyektimizlə tikilir, hər mışının belə, məsuliyyəti bizdədir. Bircə həftə səbr elə...

İ n c i. Yox, Mürşüd! Mən daha buna dözə bilmərəm. Bu cür evli həyatdansa, subay olmaq minqat yaxşıdır.

M ü r ş ü d. İnci! Axı, sən də mənim vəziyyətimi düşün. Mən iş sahibiyəm. Qoy bu söhbətin dalını axşam evdə aparaq. Mən getdim, hələlik! (Öz-özünün əlini sıxır)

İ n c i. Mürşüd! O cür asanlıqla yaxanı qurtarma! Hara gedirsən? Mənə qəti bir cavab ver. Gündüz iş, gecə iş, istirahət günü iş. Yanıma düşüb bir yana çıxmazsan...

Mürşüd getdikcə, İnci də onun dalınca bu sözləri deyə-deyə çıxır. S a d ı q qoltuğunda böyük bir bağlama, yavaş-yavaş, fikrli içəri girir, dalınca G ü l ər gəlir.

G ü l ər. Sadıq!

S a d ı q. Aman, aman, yenə gəldi.

G ü l ər. Sadıq! Yerindən qımıldanma.

S a d ı q. Qımıldanma deyirsən, qımıldanmamam.

G ü l ər. Açı bağlamam!

S a d ı q. Açı deyirsən, açaram.

G ü l ər. ZAQS kağızını hara aparıb gedirsən? Bura ver!

S a d ı q. Ver deyirsən, verərəm. Daha acıqlanmaq nə üçün?

G ü l ər. Acıqlanaram da, hələ bir az da o yana gedərəm. (Kitabları eşləyib kağızı çıxarır)

S a d ı q. Deməli, Güler can, kitab bağlandı?

G ü l ər. Kitab da bağlandı, bazar da. Bu gün istirahət günüdür. ZAQS bağlıdır. Sabah, düz bu vaxt gedərsən müdirinin yanına, yarım saatlıq icazə alıb gələrsən, məni gözləyərsən, kağızını verərəm qoltuğuna, gedərsən. Soruşsalar ki, niyə belə? Deyərsən ki, bazar bağlandı. Başa düşdün?

S a d ı q. Düşdüm, niyə düşürəm ki?

G ü l ər. Paltarlarımı, yorğan-döşəyini büküb qonşuda qoyacağam. Gəlib apararsan və bir də çalışarsan ki, mənim gözüme görünməyəsən.

S a d ı q. Çalışaram, niyə çalışmıram ki? Təkcə sən deyil, istəyirsən heç kəsə gözüne görünməyim.

G ü l ər. Bircə birisi səni görse kifayətdir. Daha ayrı adam nəyinə lazımdır?

S a d ı q. Güler, vicdanıma and olsun...

G ü l ər. Sadıq, and içmə, hamısını bilərəm. Ah... o kimdirsə, o sənin dalınca gəzən qız kimdirsə, düşə mənim əlimə, mən ona müharibənin təzə üsullarını göstərəm.

S a d ı q. Göstərsən, niyə göstərmirsen ki?

G ü l ər. Sadıq, qulağım sənə səsini eşitməsin!

S a d ı q. Ay Güllər, yeni o qədər zəhlən gedir?

G ü l ər. Hələ danışırısan da? Özün bilirsən ki... Bu bir ildə biz hər gün iki dəfə dalaşmışıq.

S a d ı q. Maşallah! Bizim dalaşmağımızın haqq-hesabını çəkmək üçün yekə bir dəftərxana lazımdır.

G ü l ər. Hə... Amma indi daha canım boğazıma yığılıb, bəsdir. Mən ailə qurmaq, oğul-uşaq sahibi olmaq istəyirəm. Amma sənə fikrin ayrı yerlərdə səyahət eləyir. Ona görə də nöqtəni qoymalıyıq.

S a d ı q. Nöqtəni qoyaq deyirsən, qoyaq, nə deyirəm ki? Ancaq icazə ver, axırıncı dəfə sənə bir sual verim, sonra nöqtəni də qoyaq, ver-gülü də.

G ü l ər. Ver axırıncı sualımı.

S a d ı q. Sənə davan yalnız uşaq üçündür? De görüm, uşaq sənə nəyinə lazımdır?

G ü l ər. Uşaq insan nəslini artırmaq üçündür.

S a d ı q. Demək, bu boyda dünyada insan nəslini artırmaq sənənlə mənə həvalə olunub?

G ü l ər. Sadıq, kəs mübahisəni!

S a d ı q. Kəs deyirsən, kəsərəm, niyə kəsmirəm ki?.. Deməli...

G ü l ər. Deməli saxla, sabah ZAQS-da danışarsan. (*Gedir*)

S a d ı q. Güllər, ay Güllər, qadan alım, bir dayan.

Sadıq onun dalınca qaçmaq istəyəndə M a r a l və H ə l i m ə ilə rastlaşır.

M a r a l. Yoldaş Sadıq, bir dəqiqəliyə. Yerli komitə tərəfindən sənə bir sual verəcəyəm.

S a d ı q. Sual vaxtı deyil, rəhmətliyin qızı, arvad getdi. (*Çıxır*)

M a r a l. Yaxşı, yoldaş mühəndis. (*Həliməyə*) Mən bunlara yerli komitənin zərb-dəstini gör necə göstərəcəyəm.

H ə l i m ə. Onları tanımırısan, ay Maral bacı? Niyə hirsələnirsən? Nə olsun ki, mənə də deyirlər ki, yerli komitənin texniki katibisən, ixtiyarın yoxdur özünçün putyovka götürəsən. Mən də deyirəm ki, yerli komitənin sədri Maral bacıdır, özü bilər, bəlkə mənə ən yaxşı kurorta gəndərəcək...

M a r a l. Mənim kurort-zad gözüme görünməyir, ay qız.

H ə l i m ə. Yerli komitənin hörməti kurort ilə, putyovka ilə qalxar. Krıma var? Doktorlar mənə Krımı məsləhət görürlər.

M a r a l (*darıxmış halda portfelini ona uzadır*). Al, aç bunu görüm, içində qaynanmış su var, ver başıma çəkim. Ürəyimin başı od tutub yanır.

H ə l i m ə. Neçə gündür bir az bikef kimisən, nə olub?

M a r a l. Sənə deməli deyil!

H ə l i m ə. Sən mənim canım, Maral bacı! Deməsən, ol çəkən deyiləm.

M a r a l. Dilini dinc qoyarsan?

H ə l i m ə. Mən heç yerli komitənin sirrini başqalarına deyərəmmi? Birdən müdiriyyət xəbər tutar.

M a r a l. Yerli komitə nədir, ay qız? Qulaq as, gör nə deyirəm. Ürəyim dönüb olub sərv ağacı. Məhəbbət quşu qonub bu sərvənin bir budağına, ürəyimi tut ağacı kimi silkeləyir. Başa düşdün? Ah, sən cavansan, belə şeyləri hardan başa düşürsən ki?

H ə l i m ə. Niyə başa düşmürəm, ay Maral bacı? Yəqin aşıq olmusan.

M a r a l. Haradan bildin, ay qız?

H ə l i m ə. Olmuya müdiriyyətə vurulmusan?

M a r a l. Amma bax, lal-kar! Bildin?

H ə l i m ə. Əcəb işdir, yerli komitə müdiriyyətə aşıq olub!.. İşçilərin hüququ yaxşı müdafiə olundu.

M a r a l. Eh, sən də söz danışdın. Bu saat elə halımdır ki, öz hüququm yadımdan çıxıb.

H ə l i m ə. Ancaq mən yaxşı başa düşə bilmədim, hansı müdiriyyətə? Yoldaş Nəsirova?

M a r a l. Yox-yox! Bir pillə aşağı en!

H ə l i m ə. Mirzə Qərənfilə?

M a r a l. Bir pillə də en.

H ə l i m ə. Hə... Demək Bərbərzadəyə?

M a r a l. Ay, ürəyim xarab oldu.

H ə l i m ə (*güllür, birdən səhnə arxasına baxıb sevincək*). Bıy, ay Maral bacı, Bərbərzadə gəlir. Özü də sənənin gör necə bəzənib?

M a r a l. Bura gəlir? Ay aman, ürəyim çırpınır.

H ə l i m ə. Mən gedirəm. Özünü itirmə. Nə olub ki?

Helimə çıxır. Bərbərzadə ehtiyatla içəri girir.

Bərbərzadə (*özünü son dərəcə itirmişdir*). Demək olar ki, gəlmişəm.

M a r a l (*utancaq*). İndi ki, gəlmişən, daha neyləmək olar, xoş gəlmişən.

B ər b ər z a d ə. Hava bu gün sərin dir.

M a r a l. Yox a, yaman istidir.

B ər b ər z a d ə. Elə mən də o cür demək istəyirdim. Mən istiyyərin deyirəm. Uşaqlıqdan adət eləmişəm.

M a r a l. Portfelsiz gəlməyinizdən belə məlum olur ki, istirahətə çıxmısınız?

B ər b ər z a d ə. Dedim ki, bu gün istirahət günüdür. Ayaqüstü bura baş çəkib evə qayıdım. Gedəndən sonra görürəm ki, yadımdan çıxıb şapqamı burada qoymuşam. İndi də onu axtarmağa gəlmişəm. (*O yan-bu yana baxır*).

M a r a l. Bıy, şapqa başınızdadır ki!

B ər b ər z a d ə. Doğrudan da, başımda imiş. Mən isə, bayaqdan bəri şapqamı axtarıram. (*Sükut*) Nə dediniz?

M a r a l. Heç, mən bir söz demədim.

B ər b ər z a d ə. Hə, görünür, qulağın aldand, yaxşı, bəs indi biz necə eləyək?

M a r a l. Nəyi necə eləyək?

B ər b ər z a d ə. Şeyi deyirəm də... Ox, yaman tərləmişəm, deyəsən, yadımdan çıxıb, yaylığımı da evdə qoymuşam.

M a r a l. Bəs əlinizdəki yaylıq deyil?

B ər b ər z a d ə. Bəli, qəti olaraq demək olar ki, mən özümü itirmişəm. (*Üzünü silir*)

M a r a l. Mən də lap istidən boğuluram.

B ər b ər z a d ə (*cibindən qəzetə bükülmüş yemək çıxardır*). Bəlkə aclığınız var? Məndə ehtiyatdan həmişə yemək olar.

M a r a l. Yox, mən yaz-yay həmişə bir şüşə qaynanmış sudan başqa ağzıma heç bir şey almaram.

B ər b ər z a d ə. Mən isə tərsinə. Özümə korluq verən deyiləm. (*Sükut*) Demək olar ki, əgər zavxoz dili ilə desək, bizim ikimizin də söz inventarımız qurtarıb?

M a r a l. Sizin beyninizə bir şey gəlmir?

B ər b ər z a d ə. Bir az dayanın, beynimi qurdalayım, hə, hə, gəldi. Mirzə Qərənfilə tanıyırsınız?

M a r a l. Bizim Mirzə Qərənfilə? Çox gözəl tanıyıram. Beş aylıq üzlük haqqını verməyib, ittifaqdan çıxardacağam.

B ər b ər z a d ə. Hələ çıxartmayın, səbir eləyin!

M a r a l (*nazlanaraq, minnət qoyur*). Mənim gözlərim üstə, hələlik çıxartmaram, sizin xatirinizə.

B ər b ər z a d ə. Xatiriniz isti-soyuq görməsin. Bəli, haman Mirzə Qərənfil elə adamdır ki, stəkana sal, su ilə iç, həvəngdəstdə döy, qənd elə, ye!..

M a r a l. Nə olar ki?

B ər b ər z a d ə. Bəli, haman Mirzə Qərənfil... (*Özünü itirmiş halda gözlərini döyərək*) Heç mən bilmirəm biz nə üçün Mirzə Qərənfiləndən söhbət saldıq?

M a r a l. Siz beyninizi qurdaladınız, içindən Mirzə Qərənfil çıxdı.

B ər b ər z a d ə. Hə, yadıma düşdü. Mən utanıram, danışa bilmirəm, sözümü Mirzə Qərənfilə deyərəm, o sizə yetirər. Siz də ona deyin!

Bayırdan səs-küy gəlir. Nəsirov və Mirzə Qərənfil içəri girirlər.

Maral və Bərberzadə ayağa qalxırlar.

N ə s i r o v (*onları bir yerdə görüb part olur*). Hə, bu da bunlar... Biri təsərrüfat müdiri, biri yerli komitənin sədri. Yəqin qeybət eləyirlər.

B ər b ər z a d ə. Yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v (*onun sözünü kəsir*). Bir kəlmə belə danışmağa icazə vermərəm. Səhərdən işçilər gəlib materialsız qalblar, mən zavxoz əvəzinə material paylayan olmuşam, bu isə burada boşboğazlıq eləyir. Öyrənmisiniz dünyanı başınıza götürüb, saatlarla danışmağa. Adamın vaxtını almağa həvəsiniz var. Mən bu tikintidə uzunçuluqla, boşboğazlıqla mübarizə eləməkdən yorulmuşam.

B ər b ər z a d ə. Yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v (*yənə onun sözünü kəsir*). Bir kəlmə də. Budur bütün işçilər bu gün öz xahişləri ilə işləyirlər. Amma siz burada yənə də çənənizi bərkidib beyninizi boşaldırsınız. Sizi mən dəqiqə ilə, saniyə ilə danışmağa öyrədecəyəm. Bir məsələni başa salmaq üçün uzun-uzun cümlələri dəvə karvanı kimi yan-yana düzmək lazım deyil. Bir cümlənin bir kəlməsi, hətta bir kəlmənin bir hecası kifayətdir.

M a r a l. Yoldaş Nəsirov! Biz burada...

N ə s i r o v (*onun sözünü kəsir*). Dedim bir kəlmə də olmaz. Mirzə Qərənfil!

M i r z ə Q ər ə n f i l. Mirzə Qərənfil sizi kölgə kimi təqib eləyir.

Nəsirov. Uzatma. Sən mənim müavinimsən, hər şeyi bilməli-sən. De görüm, işçilər material ilə təmin edilmişlərimi? Sənə bir dəqiqə vaxt verirəm.

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov yaqın bilsin ki, müxtəsər danışmış olsaq, demək olar ki, heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda, yoldaş Nəsirov...

Nəsirov. Yoldaş deməsən də olar.

Mirzə Qərənfil. Nəsirov! Heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda...

Nəsirov. Mənim familiyamın bu söhbətə heç bir daxli yoxdur.

Mirzə Qərənfil (*birnəfəsə deyir*). Heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda işçilər materialsız qalmayıblar.

Nəsirov. Bax, bu bir kəlmə sözü demək üçün gör nə qədər vaxtımı aldın! Bərbərzadə! De görüm, rənglər hazırdır mı?

Bərbərzadə. Mən hələ heç, yoldaş Nəsirov...

Nəsirov (*sözünü kəsir*). Yoldaşsız!

Bərbərzadə. Mən hələ heç, Nəsirov...

Nəsirov. Nəsirovsuz!..

Bərbərzadə. Mən hələ heç... hələ heç... Özümü itirdim getdi ki...

Nəsirov. Demək, almamısan?

Bərbərzadə. Xeyr, yoldaş... siz... Almışam... hazırdır.

Nəsirov. Yerli komitə sədri, sən de görüm, yarış müqaviləsinin necə yerinə yetirildiyini yoxlamısınız, yoxsa yox?

Maral. Xeyr, yoldaş Nəsirov, hələ mən indicə...

Nəsirov. Yoldaşsız və Nəsirovsuz. Yarım dəqiqə vaxt verirəm, ya hə, ya yox!

Maral. Yox!

Nəsirov. Nə yox?

Maral. Yoxlamamışığ.

Nəsirov. Necə yeni yoxlamamışığ? Siz mənim gözümə bir cür deyirsiniz, başınızı harada itirmisiniz?

Bərbərzadə və Maral utanaraq başlarını aşağı dikirlər

Mirzə Qərənfil! Bəs necə olub ki, sən belə bir şeyə yol vermisən?

Mirzə Qərənfil. Müqavilənamə hər dəqiqə yoxlanır...

Nəsirov. Çox gözol, ona mən özüm göz olaram. (*Çöldən oxumaq səsi eşidilir*) Bu nə səs-küydür? Bu "Segah" oxuyan kimdir?

Bu halda Usta Segah oxuya-oxuya içəri girir.

Usta Segah (*oxuyur*).

Hər kəsini, kim can üçün bir mehriban cananı yox,
Elə bilsin cismi var, amma içində canı yox.

Nəsirov (*Usta Segaha qəzəblə*). Sənin nə ixtiyarın var istehsalatda "Segah" oxuyursan.

Usta Segah (*oxuya-oxuya*). Bu sualında buraxdın bir səhv.

Nəsirov. Bu nədir, Mirzə Qərənfil?.. Bu kimdir?

Mirzə Qərənfil. Bu mənim sizə dediyim məşhur rəngsazdır.

Nəsirov. Rəngsaz olanda nə olar? Görək oxuyub istehsalatı başına götürsün? Ay yoldaş rəngsaz, yaxın gəl.

Usta Segah (*oxuyur*).

Düzdü, mən rəngsazam, rəng çəkirəm.

Evlərə bir yeni ahəng çəkirəm.

Nəsirov. Qurtardı. De görüm, nə üçün istehsalatda "Segah" oxuyursan?

Usta Segah (*oxuya-oxuya*). Yenə də səhv buraxdın, qafil!

Nəsirov. Oxuma! Bu nədir, estrada artisti deyilsən ki? Açıq de görək, nə üçün "Segah" oxuyursan?

Usta Segah (*oxuyur*). Mən "Segah" oxumuram, "Çahargah" oxuyuram.

Nəsirov. De görüm, bəs nə üçün oxuyursan? İstehsalatda oxumaq olmaz.

Usta Segah. Olar, çünki:

Musiqi yaxşı qidadır bədənə,
Rəhmət olsun səni qoyub gedənə.

Nəsirov. Saxla şerin qabağını! Bu nədir, canım? Kişi, bu dəqiqə mənə de görüm, sən nə üçün dəmlənib gəlmisən?

Usta Segah. Nə? Xeyr! Səhvini var! Mən həyat aşiqiyəm, şərab içməyəm.

Nəsirov. Bəs nə üçün iş üstə özünü bu cür aparırsan? Müxtəsər cavab ver! Boş söz lazım deyil! Vaxt lazımdır!

Usta Segah. Əhsən, vaxt qızıldır, amma eşq...

Can vermə qəmi-eşqə ki, eşq afəti-candır...

Nəsirov. Saxla!

Usta Segah. Eşq afəti-can olduğu, məşhəri-cahandır.

Nəsirov. Saxla, yoxsa, bu saat milis çağırıdım.

Usta Segah. Milis? Milis nə üçün? Əvvəla, siz məni əylə-misiniz, mən sizi yox. İkinci, bu gün istirahət günüdür, istəsəm lap "Simayi-şəms" oxuyaram. Onun heç kəsə dəxli yoxdur. Üçüncü, mən bura dəvət ediblər, özbaşına gəlməmişəm.

Nəsirov. Canım, sən nə uzunçu adamsan? Yaxşı, yaxşı, get işinə.

Usta Segah.

Gedirəm! Gedirəm rəng çəkəm dərd-divara.

Sənət əhli qala bilməz avara.

(Oxuya-oxuya gedir)

Guşi qıl ey ki, bilirsən özünü vaqifi-kar,

Agah ol gör ki, nədir naleyi-ney, nəğməyi-tar.

Nəsirov (onun arxasınca baxıb gülümsünür). Məzəli adamdır. Maral... Sən bu gün işçilərin iş şəraitini yoxlamalısan. Bunun üçün sənə on beş dəqiqə vaxt verirəm.

Maral. On beş dəqiqənin içində, yoldaş Nəsirov...

Nəsirov. Gəl bir yerdə gedək və məsələni yerində həll edək, iş vaxtına yarım saat qalır, sən tək getsən, üç saat onlara nitq danışar-san. (Bərbərzadəyə və Mirzə Qərənfilə). Siz də gedin, öz işinizlə məşğul olun!

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yox, bir kəlmə artıq söhbət olmamalıdır. Gedək, Maral yoldaş!

Maral və Nəsirov gedirlər.

Bərbərzadə. Həmişə bu Nəsirov yoldaşla söhbət eləyəndən sonra mənim iştaham açılır. (Cibindən yemək çıxarır). Mirzə Qərənfil, yemək istəyirsənmi? Buyur, qonaq ol!

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə, mənə toxunma mən dərd çəkirəm.

Bərbərzadə. Dərd çəkməkdənsə, istəyirsən verim bir papiros çək.

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə! Mənim ömrüm düyüm-lənib, həyat məni dar çəkmə kimi sıxır.

Bərbərzadə. Axı, nə olub, ay Mirzə Qərənfil? Açıq danış. Dərdin ailə dəridir?

Mirzə Qərənfil. Axmaq deyiləm ki, ailə dərdi çəkim.

Bərbərzadə. Bəs nə dərdin var?

Mirzə Qərənfil. Nə deyim, Bərbərzadə, mənim bu boyda şəhərdə dörd divarım yoxdur ki, içində bu qiymətsiz həyatımı sona çatdırım. Mənim dərdim otaq dəridir, otaq, otaq!

Bərbərzadə. Bəs sən bu saat harada yaşayırsan?

Mirzə Qərənfil. Heç yerdə! Demək olar ki, mən bu saat heç yaşamıram.

Bərbərzadə. Axı haralarda gecələyirsən?

Mirzə Qərənfil. Heç yerdə. Gecəm qarışıb gündüzə, gün-düzüm qarışıb gecəyə, yuxu ilə həqiqəti bir-birindən seçə bilmirəm. Dünən gecə görürəm ki, mənə təzə ev veriblər, durub yüyürmüşəm Baksovetə ki, orderi verin. Deyirlər, nə order, nə zad... Əmi, yuxu görmüsən?..

Bərbərzadə. Ərizə yazmısan?

Mirzə Qərənfil. Soruşma, Bərbərzadə, soruşma. O qədər ərizə yazmışam ki, barmağım mazol olub. Ancaq nə olsun ki... heç bir nəti-cəsi yoxdur. Ümid nə qədər istəsən verirlər, amma otaq yox...

Bərbərzadə. Mirzə Qərənfil, heç qəm yemə, sənə otağın məndə.

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə, ayağa qalx, yanıma gəl, səni qucaqlayım.

Bərbərzadə. Yox, Mirzə Qərənfil, dayan, qoy mən də sənə dər-dimi söyləyim. Əgər mənim dərdimə əlac tapsan, sənə işin öz-özünə düzələcək.

Mirzə Qərənfil. De görüm, o necə dərdidir ki, mənim dər-dimin dərməmdir?

Bərbərzadə. Mənim dərdim eşq dəridir!

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, mənlilik nə var ki?

Bərbərzadə. Sənlik çox iş var! Qulaq as. Mən onu sevmişəm, o da məni.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, daha sizə mane olan nədir ki? Bir otaq tapsanız işiniz düzələr.

Bərbərzadə. Otaq var. Mirzə Qərənfil, otaq var.

Mirzə Qərənfil. Hamı?

Bərbərzadə. Məndə, mənim bir evim var ki, dörd otağı, vanası, quxnası...

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə icazə ver, səni qucaqlayım. Demək, sənin dörd otağın var?

Bərbərzadə. Var, necə bəyəm?

Mirzə Qərənfil. İkisini ver mənə.

Bərbərzadə. Nə danışsən, Mirzə Qərənfil? Heç otaqdan da əlbərcu olar?

Mirzə Qərənfil. Əlbərcu istəmirəm, həmişəlik bağışla.

Bərbərzadə. Ağzımda sənə deyirəm ki, xeyir işim var. Ancaq mən sənin dərdinə dərman eləyərdim. O qızı ki, mən sevirdim, onun da otağı var.

Mirzə Qərənfil. Çox əcəb!

Bərbərzadə. Biz qovuşan kimi o canan köçüb gələr mənim xanəmə. Onun da evini sənə bağışlayarıq.

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə, bu bir az nisyə söhbətə oxşayır. Yaxşı, bir de görək, mənim vəzifəm nədir?

Bərbərzadə. İndi o canan ilə mənim aramda bir məhəbbət körpüsü lazımdır, gəl, sən bu vəzifəni boynuna götür.

Mirzə Qərənfil. Deyirsən, otağı var?

Bərbərzadə. Var.

Mirzə Qərənfil. Onda razıyam. Bəs, yaxşı, de görüm, o canan kimdir?

Bərbərzadə. Maraldır!

Mirzə Qərənfil. Özü maral kimidir, yoxsa, adı Maraldır?

Bərbərzadə. Adı da Maraldır, özü də maral kimidir.

Mirzə Qərənfil. Adı Maraldır? Hansı Maral? Yoxsa bizim yerli komitə Maral?

Bərbərzadə. Özüdür ki, var!

Mirzə Qərənfil. Ədə, o Maral adama otaq verər? Allah verdiyi camı ondan ala bilmir.

Bərbərzadə. Ey, ey, özünü yığışdır. Məhəbbəti tənqid eləməzlər.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, de görüm, mən necə körpü olum? Vəzifəm nədir?

Bərbərzadə. Sənin qabiliyyətin var, ona bir şeir yaz. Şeir insanlardakı məhəbbəti daha da coşdurur. Şəri oxu, fikrini bil, görüm toyu

nə vaxta təyin etmək istəyir. O zaman sənin otaq məsələni düzələr. Arxayın olummu?

Mirzə Qərənfil. Fikirləşərdim...

Bərbərzadə. Fikirleş! Hələlik sən yavaş-yavaş qafiyələri yığ, şəri yaz, mən də bir bəhanə ilə o cananı sənin yanına göndərim.

Sənubər içeri girir.

Sənubər. Mirzə Qərənfil! Bir dəqiqə və gizli.

Bərbərzadə. Başın ayrı işlərə qarışar, mən yaddan çıxaram ha...

Mirzə Qərənfil. Sən arxayın ol!

Bərbərzadə. Arxayınlıq içində olasan! (Çıxır)

Sənubər. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsi ilə.

Sənubər. Bəs hanı verdiyin vəd? Səni səhərdən axtarıram.

Mirzə Qərənfil. Baxobər olmamışam, mənim kəbuterim!

Sənubər. Kəbutər? Kəbutər nədir?

Mirzə Qərənfil. Quşdur.

Sənubər. Quşdur?

Mirzə Qərənfil. Bəli, quşdur. Dünyada nə qədər quş varsa, hamısına sən oxşayırsan, mənim şahinim!

Sənubər. Şahini başa düşdüm, yəqin yenə quşdur. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sancılısın sənin yaxandan! Buyur görək.

Sənubər. Otaq tapa bilmədin?

Mirzə Qərənfil. Darıxma, mənim sığırçım! Otaq üçün bir olan qurmuşam ki, gəl görsən.

Sənubər. Plan?

Mirzə Qərənfil. Bəli, plan. İndi bu saat otaq tapmaq müharibə etmək kimi bir şeydir. Görək əlində hərbi planın olsun, sağ cinahın, sol cinahın olsun.

Sənubər. Mən düşmürəm.

Mirzə Qərənfil. Necə yeni düşmürsən?

Sənubər. Mən ixtisar eləyib danışaram. Demək istəyirəm ki, başa düşmürəm.

Mirzə Qərənfil. Burada mənim ürəyim sənədən incidi. Son niyə mənimlə ixtisar eləyib danışsən?

Sənubər. Mən hamı ilə ixtisar eləyirəm.

Mirzə Qərənfil. Özgələri ilə eybi yoxdur, ancaq mənimlə yox.
 Sənubər. Yoldaş Nəsirov deyir ki, az danış, çox iş gör. Düşürsən?
 Mirzə Qərənfil. Hə, indi düşdüm.
 Sənubər. De görüm necə plandır? Tez ol, danışırım.
 Mirzə Qərənfil. Qulaq as. Mən sənin yolunda bu qiymətsiz
 canımdan gündə on dəfə keçərəm.
 Sənubər. Təşəkkür!
 Mirzə Qərənfil. İndi bir də görüm, sən mənim yolumda ney-
 lərsən?
 Sənubər. Eləyəyəm.
 Mirzə Qərənfil. Yox, daha bu cür ixtisar ilə danışmaq olmaz.
 Məhəbbətdə ixtisar olmaz. De görüm, mənim yolumda özünü qurban
 verərsənmi?
 Sənubər. Buna bax ha... Mən özümü qurban versəm, sən qalar-
 san tək, gedib taparsan ayrısını.
 Mirzə Qərənfil. Müvəqqəti deyirəm də. Yeni özünü yalan-
 dan qurban ver.
 Sənubər. Düşmədim.
 Mirzə Qərənfil. Bu saat düşərsən. Bir də görüm, Bərbərzadəni
 tanıyırsan?
 Sənubər. Yıram.
 Mirzə Qərənfil. İndi ki, "yırsan", çox gözəl. Haman Bərbərzadəyə
 bu yaxınlarda dörd otaq veriblər, sağında quxna, solunda vanna.
 Sənubər. Hanı? Aldın?
 Mirzə Qərənfil. Mənə verməyiblər ey, Bərbərzadəyə.
 Sənubər. Ax, zadəyə.
 Mirzə Qərənfil. Bəli, zadəyə, zadə də təkdir, subaydır.
 Sənubər. Ona kim gedər axı?
 Mirzə Qərənfil. Gedər, gedər! O dörd otağa səkkiz qız
 almaq olar. Mətləb onda deyil... Sənubər, əvvəlcə gözümün içinə də
 görüm, mənə sevirənsənmi?
 Sənubər. Virem.
 Mirzə Qərənfil. Yox-yox... bütöv də!
 Sənubər. Sevirəm.
 Mirzə Qərənfil. Hə, əgər həqiqətən mənə sevirənsə, onda
 Bərbərzadəyə ərə get.
 Sənubər. Necə? Səni sevib, Bərbərzadəyə gedim?

Mirzə Qərənfil. Yalandan deyirəm ey...
 Sənubər. Mirzə Qərənfil, bir stəkan su hazırla, ürəyim gedəcək.
 Mirzə Qərənfil. Yox, getməsin, suyu hələ açmayıblar.
 Qulaq as, mənim turacam! Gör bir nə plan qurmuşam. Mənə təzədən
 otaq, kim bilir, nə vaxt verəcəklər. Otaq tapmasaq da evlənmək olmaz.
 Sənubər. Mirzə Qərənfil!
 Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil xələcə kimi sərilsin
 ayaqlarına. Qulaq as! Bərbərzadənin dörd otağı var. Sən Bərbərzadə-
 yə yalandan ərə get, bir aydan sonra ayrıl. İş ver məhkəməyə. Qa-
 nunla otağın ikisi sənə düşər, ikisi ona. Sən otaqlara sahib olan kimi
 ZAQS-dan təvəqqe eləyərik ki, bizi qeyd eləsin.
 Sənubər. Mirzə Qərənfil!
 Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil şəhid olsun sənin yolunda. Heç
 etiraz eləmə, işimiz düzəlib.
 Sənubər. Axı, sən işin o biri tərəfini fikirləşməmişsən.
 Mirzə Qərənfil. Hansı tərəfini?
 Sənubər. Bəlkə Bərbərzadə mənə almaq istəmədi?
 Mirzə Qərənfil. O məndə.
 Sənubər. Bəs, bu biri tərəfi?
 Mirzə Qərənfil. O hansıdır?
 Sənubər. Bəlkə bir aydan sonra boşamaq istəmədi?
 Mirzə Qərənfil. Ondan arxayın ol. İki gün də saxlamaz. Sənin
 qədrini o haradan biləcək? Razısan?
 Sənubər. Yaxşı, onda fikirləşərəm.
 Mirzə Qərənfil. Fikirləş, fikirləş, mənim tovuzum!
 Sənubər. Yəne quş?
 Mirzə Qərənfil. Quş olmayıb nə olacaq ki?
 Nəsirov (*balkona çıxır*). Sənubər, kağızlar haradadır?
 Sənubər. Şkafdadır...
 Nəsirov. Getir, qol çəkim.
 Sənubər. Üstə! (*Çıxır*).
 Nəsirov. Mirzə Qərənfil, o yana getmə, bura gəl!

Mirzə Qərənfil balkona çıxır, gözəndən itirlər. Mürşüd bir tərəfdən, Sadıqov
 biri tərəfdən səhnəyə gəlib kefsiz yan-yanı otururlar.

Sadıq. Küsdü.
 Mürşüd. Mənimki də küsdü.

S a d ı q. Getdi.

M ü r ş ü d. Mən güclə yola saldım. Ayağımı dirəmişdi ki, getmərəm.

S a d ı q. Nə istəyirdi?

M ü r ş ü d. Gəzmək. Deyir ki, səhərdən axşama kimi qol-qola verib düşək bu küçələrin canına. Bəs səninki nə istəyirdi?

S a d ı q. Uşaq.

M ü r ş ü d. Necə yəni uşaq?

S a d ı q. Uşaq da, balaca tifi. Axı mən övladı neyləyirəm? Ağlayıb işləməyə qoymayacaq.

M ü r ş ü d. Heyf, subaylıq, heyf, subaylıq! Başımızı noxtalayıb vermişik bir zənən xeylağının əlinə... Sadıq!

S a d ı q. Sadığın taleyi ucu dolaşq düşmüş bir koləf sapa çevrildi.

M ü r ş ü d. Sadıq, sən necə bilirən, bu bələdan qurtarmaq üçün bir çarə yoxdur?

S a d ı q. Yoxdur. Dünyanın bütün alimləri yığışıb baş sındırsalar, yenə də bir çarə tapa bilməzlər.

M ü r ş ü d. Alimlər tapa bilməsələr də, bizim köhnə kişilər onun dərmanını yaxşı deyiblər.

S a d ı q. Nədir?

M ü r ş ü d. Dışın ağrıyır – çək qurtar, qonşun pisdır – köç qurtar, arvadın pisdır – boş qurtar. Çarə tapıldı?

S a d ı q. Ay Mürşüd, dış nə qədər bərk ağrısa, yenə çəkdirməyə adamın ürəyi gəlmir.

M ü r ş ü d. Bəs neyləyək? Sənətimizi, işimizi atıb gedək düşək parklara, bulvarlara? Yox, Sadıq, mənim arvadımı sən yaxşı tanımırsan, bir məsələ ki, onun beyninə girdi, ərsinlə qazıyıb çıxarmaq olmaz. Ayrılaq, qoy onlara dərs olsun.

S a d ı q. Raziyam. Mən getdim ərizəmi verməyə.

M ü r ş ü d. Mənim ərizəm çoxdan hazırdır, gedək.

S a d ı q. Bu gözəl bina tikilib qurtarandan sonra özləri səhvlərini başa düşəcəklər.

M ü r ş ü d. Güman eləmirəm. Mənim kimi canlı adam onu başa sala bilməyəndən sonra bu dilsiz bina neyləyə bilər?

S a d ı q. Bu dilsiz binanı biz öz sənətimizlə dilləndirəcəyik. Gedək.

M ü r ş ü d. Gedək.

Çıxırlar.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Axşamüstüdür. Səhnənin arxasından gülüş və oxumaq səsləri eşidilir. İşçilər mahını oxuya-oxuya işdən çıxırlar.

Birinci işçi. Əcəb havadır!

İkinci işçi. Lap yorulmuşam. Gəl, buradan kəsmə yol ilə gedək, evə tez yetişərik.

İşçilər gedirlər. Nəsirov və Bərbərzadə gəlirlər.

Nəsirov. Bərbərzadə!

Bərbərzadə. Bəli, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Avtobus hazırdır?

Bərbərzadə. Hazırdır, yoldaş...

Nəsirov. Yoldaşsız!.. Bəs niyə xəbər verməmişən? Bunlar yenə evlərinə piyada getməyə hazırlşırlar.

Bərbərzadə. Bu saat... Yoldaşlar, siz zəhmət çəkib...

Nəsirov. Dayan, dayan, sən yenə mətləbi uzadacaqsan, qoy özüm deyim, yoldaş işçilər! (*İşçilərin bəziləri dayanır, bəziləri geri dönüb ona qulaq asırlar*) Bu parkın aşağısında bizim avtobusumuz dayanıb, siz onunla evinizə gedə bilərsiniz. Səhər də yenə onunla işə gələcəksiniz.

Bərbərzadə. Ay yaxşı oldu ha, yoldaş Nəsirov. Yol gözümü almışdı.

Nəsirov (*Bərbərzadəyə*). Gördün? Bu cür müxtəsər danışmağı öyrən.

Hamısı çıxır. Mürşüd, Sadıq içəri girirlər.

Mürşüd. Gəl, görək, gəl, avtobusa minib şəhərin o tərəflərini bir az hərlənək.

Sadıq. Son get, mənim gəzməli halım yoxdur.

Mürşüd. Elə mənim də kefim yoxdur. Arvaddan küsməyim heç yadımdan çıxmır.

Sadıq. Bu cür işi yaddan çıxarmaq olar?

Mürşüd. Demək, cavan yaşımızda olduq dul kişi. Anketdə yazacaqlar: birini alıb boşayıb.

Sadıq. Nə deyirlər, desinlər, qurtardıq. Araba yolu qurtardı. Həyatımızın demir yolu başlayır.

M ü r ş ü d. Tərsinə, ay dəli, həyatımızın əziyyətli, zəhmətli dəmir yolu qurtardı. Hava yolu başlandı. Mənim ruhum bu saat təyyarə kimi uçar.

S a d ı q. Düz deyirsən, mənimki də. Ruhumun təyyarəsinə minib, hara istəsəm, gedəcəyəm, nə istəsəm, eləcəyəm.

M ü r ş ü d. Gəzərik, oxuyarıq, oynayarıq, dünyanı tərsinə çevirib, başımıza keçirdərik.

S a d ı q. Ora bax, ay çıxır, ayın gözəlliyi adama ancaq subay olan-dan sonra çatırmiş.

M ü r ş ü d. Təbiət gözümün qabağında qaytağı vurur.

S a d ı q. Eh, kefim qalxdı.

M ü r ş ü d. Nə qiyamətdir amma! Kef çəkirik...

S a d ı q. Yaxşı, bu gecə biz harada yatacayıq?

M ü r ş ü d. Təbiətin qucağında. Quşlar bu çiçəklərin, güllərin arasında necə yatırlarsa, biz də elə.

S a d ı q. Amma gecəni səhərə kimi quş olmaq məni heç açmır. Quş olmaq mümkündür bir saat, iki saat. Sonra bir yorğan ilə bir döşək tapıb arasına girsəm daha yaxşı olar.

M ü r ş ü d. Ruhdan düşmə. İkimiz bir otaq tapıb yaşarıq.

S a d ı q. Otaq tapmaq asandır ki? Arvadı boşamaqda yalnız bir şeyə heyfim gəlir, otağa. Sən mənim evimi görməmişdin. Çox gözəl, rahat ev idi. İki otaq, çarpayı, priyomnik, yazı stolu... heyf!

M ü r ş ü d. Mənim evim üçotaqlı idi. Otağın biri mənə məxsus idi. Eh, boz at da öldü, Murtuzəlibəy də.

S a d ı q. Heyf deyil sərbəst həyat, heyf deyil subaylıq! Cəhənnəmə olsun otaq da, priyomnik də, yazı stolu da!

M ü r ş ü d. Arvadı boşayandan sonra fikrim açılib, iştaham açılibdir. Bilirsən səsim necə açılib. Lap bülbül kimi cəh-cəh vurur. Bir qulaq as... (*Oxuyur*)

Axşam oldu, hey,
Şamlar yandı.
Tez ol, tez ol, ay Sadıq,
Qaranlıqlandı.

Gülüşürlər.

S a d ı q. Nə kef çəkirik. Bax, arvadsız həyat buna deyərler.

M ü r ş ü d. Oxumağına oxuduq, amma, doğrudan da, axşam oldu.
(*Əsnəyir*)

S a d ı q. Bəli, axşam oldu, həmişə bu vaxtı mən çörək yeyərdim.

M ü r ş ü d. Həmişə bu vaxtı mən balkonda oturub çay içərdim. Amma bu gün indidən yuxum gəlir. Yuxum da bilir ki, işim dardadır, bu gün tez təşrif getirir. Bilirsən nə var, Sadıq? Dur gedək Nəsirovdan icazə alaq, istirahət evinin otaqlarının birində gecəni keçirək.

S a d ı q. Nəsirov icazə verərmə?

M ü r ş ü d. Sən onun dilini bilirsən. O qayda ilə danışsan, icazə verər.

S a d ı q. Bu cür boş oturmaqdan bir şey çıxmaz. Bir təcrübə eləyək.

M ü r ş ü d. Sən get yoldaş Nəsirovu oralarda axtar, mən isə burada olum, bəlkə bu tərəflərə gəlib çıxdı...

S a d ı q. Uzaq getmə, sonra tapmaram. Qərrib adamıq, ayrı düşmə-yək, bu skamyanın üstündə otur.

Sadıq çıxır. U s t a S e g a h içəri girir. Əlində rəng vedrosi və fırça var.

U s t a S e g a h. Bərbərzadə, Bərbərzadə. (*Oxuyur*) Hüzura gəl, a Bərbərzadə, əlində bədə, pay-piyadə. (*Mürşüdü görüb ona yaxınlaşır*) Aha, möhtərəm yoldaş mühəndis! Səni mən keyli zamandır gəzirəm. Bərbərzadəni tapmıram ki, işiq düzəltdirib işə davam eləyəm.

M ü r ş ü d. Usta, bu qaranlıqda iş olmaz. Get, səhərdən gəlib işləyersən.

U s t a S e g a h. Xeyr, Bərbərzadəni tapıb işığı düzəldə bilsək, səhərə kimi işləyəyəm, bu binanın içini tamam qurtararam. O ki, qaldı xaricinə: xarici keyli çətindir, bilərəm. Sizin yanınızda lövbər salmaq olar? (*Əyləşir*) Axşam vaxtı burada tək oturmağınızdan məqsəd nədir?

M ü r ş ü d. Heç, usta, elə-bele oturmuşam, kef üçün.

U s t a S e g a h. Xoşum var, əhsən! Təbiətdən ki, zövq almağı bacarırsan, demək, ruhun var. Bu gözəlliyə, bu rənglərə bax. Hələ sən yarpaqların öpüşməyinə diqqət elə. Buna təbiətin musiqisi deyərler. Mən hər gecə bu musiqiyə qulaq asmamış evimə getmərəm. Hey... gənclik indi nə qədər xoşbəxtdir. Mən sənə yaşında olanda bütün günü fəhləlik eləyib gedərdim kasıb bir daxmaya. Çörəyimi göz yaşlarımla isladardım. Amma indi sən... Bu saat səni evdə rahat həyatın, gözəl ailə və bunlardan daha gözəl gənc xanımın gözəylir... Hey... ailə... arvad... xoşbəxtliyin əsasıdır. Neçə ildir evlisen?

M ü r ş ü d (*dik qalxır*). Usta, məni bağışla, tələsik getməliyəm, vacib işim var.

U s t a S e g a h. Bilirəm, oğul, bilirəm. Gənclik belədir, bir dəqiqə belə, öz ailələrindən ayrı yaşaya bilmirlər.

M ü r ş ü d. Bağışla məni! (*Pərt halda çıxır*)

U s t a S e g a h. Dayan, ay oğul, mən də sən ilə yoldaşam. Bəs bizim 'Gülər necə oldu. Gülər, ay Gülər.

Hoş ol zaman ki, cavandım, vüsəfə məhrəm idim,
Nə mübtəlayi-bəla, nə müqəyyədi-qəm idim. (*Çıxır*)

Usta Segah çıxır. Uzaqdan oxumaq və gülüş səsləri eşidilir. Ayan işığı yarpaqların arasından səhnəyə düşür. İ n c i əli qoynunda düşüncə içərisində səhnəyə çıxır. G ü l ə r bu biri tərəfdən gəlir. O yan-bu yana baxır. Getmək istərkən, İncinin orada olduğunu görür, yaxınlaşır.

G ü l ə r. Bağışlayın... İstirahət evində iş çoxdan qurtarıb?

İ n c i. Bilmirəm, mən özüm də onu bilmək istəyirdim.

G ü l ə r (*ona yaxınlaşıb diqqətlə baxır*). İnci!

İ n c i. Gülər!

Gülüşürlər.

G ü l ə r. Ay qız, bura gəl görüm. Sən burada neyləyirsən?

İ n c i. Bəs, sən burada neyləyirsən?

G ü l ə r. Mən bir ildir buradayam. Ərimlə gəlmişəm.

İ n c i. Mən də ərimlə gəlmişəm. Bir ildən artıqdır buradayam.

G ü l ə r. Bu bir ildə bir dəfə də sənə rast gəlməmişəm. Ay qız, teatra, kinoya, parka niyə çıxmırsan? Ər sən üçün bu qədər şirin olub?

İ n c i. Məndə o xoşbəxtlik haradandır? O qədər dərdim var ki...

G ü l ə r. Dərdin nədir, ay qız? Mən bugünkü kimi heç bir zaman özümü xoşbəxt hiss etməmişəm.

İ n c i. Amma mən bir tərəfdən xoşbəxtəm, o biri tərəfdən bədbəxt!

G ü l ə r. Bədbəxt tərəfi yaddan çıxart, xoşbəxt tərəflə yaşa... Gəl otur. İşləmirsen ki?

Skamyanın üstündə otururlar.

İ n c i. Yox, səhvəm onda oldu ki, işləmədim, oldum ev qadını. Sən necə?

G ü l ə r. Mən işləyirəm. Beş-altı gündür ki, bəxtəvər olub məzuniyyətə çıxmışam.

İ n c i. Kaş bura gəlməyəydik!

G ü l ə r. Düz deyirsən. Bura mənə heç düşmədi. (*İnci ağlamsınır*). Yaxşı, daha ağlama. Mən ağlamıram, sən niyə ağlayırsan?

İ n c i. Mən ağlamayım, bəs kim ağlasın? Bir ölüm, bir ayrılıq, heç biri olmayaydı. Necə olsa, yoldaşlıqdır. Adama təsir eləyir.

G ü l ə r. İstəmirəm o cür yoldaşlığı. Sərbəstlik heyf deyil!

İ n c i. Demə, Gülər! Yanıram!

G ü l ə r. Ay qız, sən niyə yanırsan? Yoxsa?..

İ n c i. Necə sən niyə yanırsan? Bəs bu hadisələr mənim başımda deyil?

G ü l ə r. Ay qız, yoxsa sən də?..

İ n c i. Elə mən də... Ay qız, bəlkə sən də başına gəlib?..

G ü l ə r. Bəs necə? Mən bayaqdan onu deyirəm də...

İ n c i. Sən məni kövrəltədin, Gülər. (*Gözünü silir*) Demək, ikimiz də bir dərddəyik. Ər çoxdan getmişdin?

G ü l ə r. Bir ildən artıq idi. Ağlama! Möhkəm ol!

İ n c i. Necə olsa, ay Gülər, er spicəka qabı deyil ki, boşalan kimi atasan. Ürək öz dərini çəkir.

G ü l ə r. İnci, sənə rast gəldiyimə o qədər sevinirəm ki! Dur gedək, bir az dərdləşək. Gecəni də bizdə qalarsan.

İ n c i. Yox, ay Gülər, pəncərələri açıq qoyub gəlmişəm. Külək qalxar, vurub sındırar.

G ü l ə r. İstəyirsən gedək pəncərələri bağla, sonra yenə qayıdırıq.

İ n c i. Daha bir də sən niyə gedirsən?

G ü l ə r. Eviniz uzaq deyil ki?

İ n c i. Yox, bu parkın ayağındadır. Bəs səninki necə?

G ü l ə r. Yaxındadır, di tez get. Mən bu skamyanın üstündə oturub, səni gözləyirəm.

İ n c i. Yaxşı, bu saat... (*Çıxır*)

M ü r ş ü d içeri girir.

M ü r ş ü d (*Heç bir tərəfə baxmadan, gəlib əvvəlki yerində oturur. Bir qədər sükutdan sonra*). Bəs sən Nəsirov yoldaşın dalınca getməmişən? Burada oturub qəm dəryasına qərq olmaqdan nə çıxar?

G ü l ə r. Siz mənimləsiniz?

M ü r ş ü d (*dik qalxır*). Oy, bağışlayın, mən sizi səhv salmışam. Mənim yoldaşım bayaqdan burada oturmuşdu, elə bildim ki, yenə odur, bağışlayın. Dərd məni o qədər çaşdırıb ki, ağnan qaramı seçə bilmirəm.

G ü l ə r. Dərd çəkən sizsiniz, yoxsa yoldaşınız?

M ü r ş ü d. Yoldaşım da dərd çəkir, mən də dərd çəkirəm. Bağışlayın, mən sizi istirahətdən ayırdım. Ancaq icazə verin, burada oturub gözləyim. Yoldaşım ilə sözləşmişik ki, burada görüşək.

G ü l ə r. Oturun, nə olar ki... Mən də burada yoldaşımı gözləyirəm.

M ü r ş ü d. Həyat yoldaşınızı?

G ü l ə r (*hirsli halda*). Onun əhəmiyyəti yoxdur!

M ü r ş ü d. Yoxdur, yoxdur! Mən bir söz demirəm ki! Papiros çəkmək olar?

G ü l ə r. Gah dərd çəkirsiniz, gah papiros çəkirsiniz. Siz nə qərribə adamsınız?

M ü r ş ü d. Demək, papiros çəkməyə icazə vermirsiniz?

G ü l ə r. Mənə nə var axı?... İstəyirsiniz lap qəlyan çəkin. Mənimlə danışmayın, vəssalam!

M ü r ş ü d. Sözüüm yoxdur ki. (*Papiros yandırır*)

G ü l ə r. Heç bilmirəm hər adamı niyə bu bağa buraxırlar? Bu, istirahət evinin bağdır, camaat gəzmək istəyirsə, getsin bulvara.

M ü r ş ü d. Siz mənimləsiniz?

G ü l ə r. Yox, mən öz-özümə danışırım.

M ü r ş ü d. Öz-özünü də daha niyə mənim haqqımda danışırırsınız? (*Hirsənib papirosu atır*)

G ü l ə r (*kinayə ilə*). Papiros kötüyünü yerə atmağınızdan məlum olur.

M ü r ş ü d. Nə məlum olur?

G ü l ə r. Məlum olur ki, nə qədər də təmizliyi sevən adamsınız. Yazıq sizin arvadınızın gününə!

M ü r ş ü d. Mənim arvadım yoxdur, subayam.

G ü l ə r. Məni heç maraqlandırmır da. Nə borcuma!

M ü r ş ü d. Amma yəqin sizin yoldaşınız lap xoşbəxtidir!

G ü l ə r (*hirsli halda*). Mənim də yoldaşım yoxdur!

M ü r ş ü d. Yoxdur, yoxdur! Mən bir söz demirəm ki!

G ü l ə r. Yoxsa hələ bir söz də demək istəyirdiniz.

M ü r ş ü d. Bağışlayın, siz hamı ilə bu cür top-tüfənglə danışırırsınız?

G ü l ə r. Məcbur eləməsələr, danışmaram.

M ü r ş ü d. Mən sizi məcbur eləmişəm?

G ü l ə r. Siz yox, eləyənlər olub.

M ü r ş ü d. Yaxşı, başqalarının acığını məndən niyə çıxırırsınız? (*Öz-özünə*) Bəs bu Sadıq niyə gecikdi?

G ü l ə r. Nə Sadıq? Yoxsa, siz burada Sadıqı gözləyirsiniz?

M ü r ş ü d. Sadıqı gözləyirəm. O yazıq da mənim kimi düşmüşdü bir cəncəl arvadın əlinə, güclə yaxasını qurtardı.

G ü l ə r. Necə? Siz mənə cəncəl deyirsiniz?

M ü r ş ü d. Deməli, siz Sadıqın yoldaşısınız? Üzr istəyirəm, cəncəl sözünü təsadüfən dedim. İcazə verin, tanış olaq. Sizin yoldaşınız Sadıqın sadıq yoldaşı...

G ü l ə r. Mənim keçmiş yoldaşımın... (*Hirsə ayağa qabır*) Heç o cür adamın adını mənim yanımda çəkməyin.

M ü r ş ü d. Sadıqın yoldaşı keçmiş olsun, keçməmiş olsun, mənim bacımdır. Bilirsiniz, bacı, Sadıq kimi oğlan dünyada bir dənədir.

G ü l ə r. Xahiş elədim ki, ondan danışmayın. Ailə qurmağın, ailə səadəti yaratmağın əleyhinə olan bir adam nəinki mənim, heç bir qadının əri olmağa layiq deyil. Yəqin onu xarab eləyən də sizin kimi subay yoldaşlardır.

M ü r ş ü d. Bağışlayın, mənim subaylığımın tarixi cəmisə bir neçə saatdır.

G ü l ə r. Subaylıq nədir ki, hələ onun tarixi ilə də məşğul olursunuz?

M ü r ş ü d. Deməli, təqsirlərin hamısı mənim üstümdə qaldı? Bağışlayın, Sadıq arvadını boşayıb, mən neyləyim?

G ü l ə r. Mən bilərəm ki, onu yoldan çıxardan sən kim yoldaşlarıdır.

M ü r ş ü d. Mən onun ən yaxın dostuyam, bacı, yaxın dost öz yoldaşını yoldan çıxartmaz.

G ü l ə r. Mən hamısını yaxşı bilərəm.

Danışa-danışa çıxırlar. İ n c i ilə S a d ı q gəlir.

S a d ı q. Deməli, bacı, Nəsirov yoldaş gedib?

İ n c i. Bəli, mən onun maşınla getdiyini gördüm.

S a d ı q. Deməli, bacı, sizin dediyinizdən belə çıxır ki, Nəsirov yoldaş material dalınca gedib?

İ n c i. Keyr, mən elə söz demədim, çünki nə dalınca getdiyini bilmirəm.

S a d ı q. Bağışlayın, bir az fikirliyəm. Siz burada bir nəfər görmədiniz ki?

İ n c i. Görmemişəm. Mənim də burada bir rəfiqəm vardı, elə buradaca oturmuşdu.

S a d ı q. Yox. Rəfiqə adlı arvad mən heç tanımıram.

İ n c i. Adı Rəfiqə deyil, Gülərdir.

S a d ı q. Nə? Gülər? Amandır, adını çəkməyin, gələr.

İ n c i. Siz Gülərdən niyə qorxursunuz ki?

S a d ı q. Necə qorxmayım? Bəs mənim başıma gələn bütün işlərin səbəbi Gülər deyil? Gecənin qaranlığında qapı-qapı gözib pənah aparmalı bir yer axtarıram, hamısının səbəbi o deyil? (*Öz-özünə*) Bir odur, bir də ki, o uşaq...

İ n c i. Deməli, siz Gülərin yoldaşısınız?

S a d ı q. Yoldaşı deyəndə... bir az düz gəlmir... sabiq yoldaşıyam.

İ n c i. Sevinirsiniz?

S a d ı q. Bəs necə? Heyf deyil subaylıq? Açıq hava, açıq ürək. Spiçkanız var?

İ n c i. Heç qadında spiçka olar?

S a d ı q. Düzdür, səhv eləmişəm, qadınlar spiçkasız da yandırırılar.

İ n c i. Mən Gülərin sizin kimi əri olduğunu bilmirdim. Heç sizin kimi mədəni, qabiliyyətli kişi də arvadı özündən incidər?

S a d ı q. Axı məndə nə təqsir var, bacı? (*Öz-özünə*) Heç bilmirəm, bu Mürşüd harada qaldı.

İ n c i (*kəskin*). Mürşüd kimdir?

S a d ı q. Necə bəyəm, bacı, siz Mürşüdü tanıyırsınız? Mürşüd, ipək kimi bir oğlandır.

İ n c i. İpəyi korlamayın. Mürşüdü ipəklə yan-yanə durmağa haqqı yoxdur.

S a d ı q. Aha, bacı, demək siz də bu cəbhənin mücahidlərinəsiniz?

İ n c i. Sizin kimi mədəni adamın ağzından belə sözlər eşitmək mənə təəccübləndirir. Ailədən qaçmaq, ailə səadətini gecələr skamyalar üstündə keçirməyə dəyişmək bir cəbhə deyil. (*Ayağa qalxır*) İndi başa düşürəm ki, Gülər nə üçün sizdən dad çəkir. Haqlı imiş.

S a d ı q. Yox, bacı, bəlkə sizin məsələinizdə Mürşüdü sənə var, amma mənim məsələmdə yalnız Gülər müqəssirdir. Axı siz bir fikir eləyin...

İ n c i (*sözünü kəsir*). İş işdən keçəndən sonra fikir eləməyin heç mənası yoxdur. (*Çıxır*)

S a d ı q (*tək*). Deməli, yenə də Gülər haqlı çıxdı, mən müqəssir? Deməli, təqsirlərin hamısı məndə imiş? Yox, dözəcəyəm, ömrümün axırına kimi sözümdən dönməyəcəyəm. Bu gecə mənim ilk subaylıq gecəmdir, subaylıq gecəsi nömrə bir.

M ü r ş ü d gəlir.

M ü r ş ü d. Sadıq! Sənin arvadın mənim abırımı бүkdü otəyimə, saldı yola.

S a d ı q (*qorxu içərisində*). Bura gəlmişdi?

M ü r ş ü d. Bəs necə?

S a d ı q. Amandır, Mürşüd, mənə bir yerdə gizlət, rast gəlsəm, istirahət evi bünövrəsindən uçaçaq.

M ü r ş ü d. Qorxma, heç vecinə də deyil. Amma mənimki yəqin bu saat gözünün yaşı ilə gül sulayır.

S a d ı q. Yox, aşna, sənin yoldaşın bu saat burada idi, səni də, hələ, üstəlik, mənə də dünyada nə qədər maddə varsa, hamısı ilə müqəssir elədi.

M ü r ş ü d. Amandır, Sadıq, gəl paltarlarımızı dəyişək, mənə tanımasın. Görso, deyəcək dur dördüncü seansa özümüzü çatdıracaq.

S a d ı q. Yox, aşna! O, gördüyün deyil. Seansların hamısı qurtarıb. Biz indi öz həyatımızın ikinci seriyasında yaşayırıq.

M ü r ş ü d. İkinci seriya gözümə bir az qaranlıq kimi görünür. Nəsirovu tapdın?

S a d ı q. Yox, deyir maşınları götürüb, taxta-şalban gətirməyə gedib.

M ü r ş ü d. Bəs biz neyləyək?

S a d ı q. Neyləyək? Mən nə bilim neyləyək! (*Skamyanın üstündə uzanır*) Deyirəm istəmirəm, deyir yox, mən deyən olacaq, istəyəcək-sən, vəssalam! Neynək. Eybi yoxdur, sən deyən olsun!

M ü r ş ü d. Sadıq, Sadıq!

S a d ı q. Nə var, ədə, qoysana işimi görüm.

M ü r ş ü d. Nə iş görürsən ki?

S a d ı q. Gülərin özü ilə söhbət etmək mümkün deyil, onun xəyalı ilə danışaram. Deyirəm qoy başı dinc yaşayaq, cığ-bığ nəyə lazımdır? Deyir yox, gerek insan nəslini artırmaq, neynək, artır da. (*Uzanır*) Bax, budur, bu mənim yataq otağım, bu çarpayım, bu da qu tükündən başlım. (*Çəkmasını başının altına qoyub uzanır*) İbtidai insanlar nə kef çəkirləmiş? Heyf deyil subaylıq! (*Yatır*)

Mürşü d. Sadıq, bizim arvad məndən çox giley-güzar elədi? O ki, mənə o qədər sevir, çətin dözəcək. *(Ona yaxınlaşır, yuxuladığını görüb)* Bu yatıb ki! Nə olar, eybi yoxdur. Dost yolunda boran olar, qar olar. *(Onun üstünü örtür)* Mən ölməmişəm ki, budur ey... *(Uzanır)* Bu cür rahat heyata nə demişəm? Can, ay subaylıq!

İşıq söndür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Mürşüdlə Sadıq skamyanın üstündə yatmışlar. Səhərin gözəl mənzərəsi, Usta Segah ilə şagirdi Gülər içəri girirlər.

Usta Segah *(mənzərəyə tamaşa etdikdən sonra)*. Ora bax, gecənin qatı qaranlığı səhərin müxtəlif rənglərinin içində necə əriyib gedir.

Kağıza fırça ilə bir neçə rəng çəkir.

İkinci Gülər. Sən neyləyirsən, usta? Mənə də başa sal!

Usta Segah. Mən səhərdən rəng borc alıram. Başa düşürsən?

İkinci Gülər. Düşürəm.

Usta Segah. Əcəb eləyirsən, qulaq as. Mən elə boyalar işlədəcəyəm ki, bu istirahət evi hər zaman səhər rəngində olsun. İstirahət üçün gələn insanlara bu mənim rənglədiyim otaqlar desin ki: “Sabahınız xeyir”. Bu rənglərin, bu ahəngin sirrini bilirsənmi?

İkinci Gülər. Bilmirəm, usta.

Usta Segah. Bilmirsən, öyrənməlisən.

İkinci Gülər. Mən rəssamlıq məktəbinə girəcəyəm.

Usta Segah. Yaxşı eləyəcəksən, əcəb eləyəcəksən. Dayan, dayan! Odur yarpaqların rəngi dəyişdi. Demək, günəş indicə çıxacaq. Hamı Bərbərzadə? Rəng verin, mən işləmək istəyirəm. *(Oxuyur)*

Saqi nə yaman dəyişdi halım,
Söyləşməyə qalmadı macalım.

İkinci Gülər. Usta, mən gedim Bərbərzadəni çağırım.

Usta Segah. Get, mənə mane olma.

Gülr çıxır, usta diqqətlə təbiəti seyr etməyə başlayır.
Bərbərzadə içəri girir.

Bərbərzadə. Usta Segah, yenə xoruz banlamamışdan niyə buranı kəsdirmissən?

Usta Segah. Mane olma, Bərbərzadə! Bir ora bax, bir o rəngə, o gözəlliyə bax!

Bərbərzadə. Usta Segah! Elə boş-boş şeylərə sərf etmək üçün mənim vaxtım yoxdur. De görüm, mənə dair qulluğun nədir?

Usta Segah. Qulluğun böyük olsun.

Zadə – Bərbər mənə çox cəvri-cəfa eyləsə də,
Mən ona eyləməyəm xeyir-duadan qeyri.

Bərbərzadə. Usta Segah, gəl mənim vaxtımı alma, onsuz da iş başımdan aşıb, sözün nədir?

Usta Segah.

Siz mənə verdiyiniz cümlə boyalar qurtarıb,
Lazımdır hamı rəng, rəngi-qaradan qeyri.

Bərbərzadə. Deyəsən, usta, vurub gəlmisən?

Usta Segah.

Guşi qıl, mən yaramə məlhəm qoyub, məlhəmliyəm.
Keyli səhvən var sənə, mən içməmişdən dəmliyəm.

Bərbərzadə. Usta, araya söz qatma. İçmisənsə, səni işə buraxmaram. *(Birdən Mürşüdlə Sadıqı görür)* Aha, dinməyin, məsələ ayrı cüredir. Mühəndislər qucaq-qucağa yatıblar, özləri də kül-qənbər. Usta Segah! Heç yerə getmə, şahid olacaqsan.

Usta Segah. İndi də sən mənim vaxtımı alırsan, Bərbərzadə! Mənə rəng ver!

Bərbərzadə. Rəng sənə üçün tədarük eləmişəm, bu saat gedib təhvil ala bilərsən. Naryadın da var. Qaldı ki, bunlar... *(Mürşüdlə Sadıqı göstərir)* Mən gedib yoldaş Nəsirovun özünü buraya dəvət eləyəcəyəm. *(Skamyanın altına qoyulmuş boş rəng şüşəsini götürüb baxır)* Xalis araqdır. Bu da ki, əyani sübut.

Bərbərzadə şüşəni yerinə qoyur. İki işçi səhnəyə çıxır.
Bərbərzadəni görüb ona yaxınlaşırlar.

Birinci işçi. Yoldaş Bərbərzadə, mənə bir dənə bilet.

Bərbərzadə. Yoxdur.

İkinci işçi. Yoldaş Bərbərzadə, mənə heç düşməyib.

Bərbərzadə. Yoxdur.

Birinci işçi. Axı niyə yoxdur?

Bərbərzadə. Yoxdur, ay atam balası, yoxdur. Başa düşürsən? Qurtarıb, yoxdur.

Birinci işçi. Bəs biz açılışa gəlməyək?

Bərbərzadə. Sizə yerli komitə bileti verib, ya yox?

Birinci işçi. Yox, bizə dedilər ki, sən verməlisən, bu da işdir?

Bərbərzadə. Yoxdur. Səhərdən ağzıma bir tikə çörək almamışam. Qoysanız bir yaşayaq. *(Yemək çıxarır)* Mən də adamam, ya yox? İki gündür bu bilet üstündə iki kilo arıqlamışam. Belə olmaz axı.

Nəsirov içəri girir.

Nəsirov. Bu nə haraydır? Bərbərzadə, sən niyə işləri qoyub, burada qurdalanırsan?

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yoldaşsız və Nəsirovsuz. Sənə bir dəqiqə vaxt verirəm. De görüm, nə olub?

Bərbərzadə. Mən iş üçün gedirdim, bunlar çıxdı qabağıma, ha deyirəm başa düşmürlər ki, düşmürlər.

Nəsirov. Bir dəqiqən qurtardı, amma sən heç bir söz başa sala bilmədin. *(İşçilərdən birinə)* Bəs sən kimsən?

Birinci işçi. Mənim adım Cəlildir.

Nəsirov. Cəlil olanda nə olar? Gerek buralarda boş-boşuna hərlənəsən? De görüm nə olub?

Birinci işçi. Bu yoldaş...

Nəsirov. Yoldaşsız.

Cəlil. Mən yoldaşsız gəlmək istəyirəm, bircə bilet lazımdır.

Nəsirov. Bərbərzadə, bu nə deyir, nə bilet?

Bərbərzadə. Açılış gecəsinə bilet istəyirlər, məndə olanları çoxdan...

Nəsirov. Müxtəsər.

Bərbərzadə. Müxtəsər bunlar... bilet...

Nəsirov. Yaxşı, başa düşdüm. *(İşçilərə)* Yoldaşsız niyə gəlinirsiniz? Yoldaşınızı da götürün. Yaxşı, Bərbərzadə, işçilər hələ bilet ala bilməyiblərsə, bəs sən bu qədər bileti kimə paylamışın? *(İşçilərə)* Siz gedin, yoldaşlar, biletlərinizi gəlib məndən alarsınız.

İşçilər gedirlər.

Bərbərzadə. Bəs bunlar, yoldaş Nəsirov?

Nəsirov. Bunlar kimdir?

Bərbərzadə. Mühəndislərdir. Evlərini qoyub burada yatıblar. Yəqin keflidirlər.

Nəsirov. Neçə dəqiqədir yatırlar?

Bərbərzadə. Dəqiqə nədir, saat nədir, yəqin axşamdan yatırlar.

Nəsirov. Onları oyat görək.

Bərbərzadə *(oyadır)*. Ade ey, Mürşüd, Sadıq!

Mürşüd ilə Sadıq durub otururlar.

Nəsirov. Cavab verin görək, nə üçün evinizi getməyib burda yatmısınız?

Mürşüd. Nə? Şeydir... Biz heç yatmışıq ki?

Sadıq. Biz sizi axtarıyıq, yoldaş Nəsirov! Bizə səhərə kimi qalmağa yer verin.

Nəsirov. Necə səhərə kimi? Elə indi səhərdir də.

Sadıq. Nə? Səhərdir? Yəqin bu gün səhər vaxtından qabaq açılıb.

Bərbərzadə. Kefli olduqlarını danmaq istəyirlər.

Sadıq. Bərbərzadə, təhqirinə sərhəd təyin elə. Biz kefli deyilik.

Bərbərzadə. Kefli olmasanız araşşəsini yanınıza qoyub yatmazsınız. İçib məsuliyyəti-zadı yaddan çıxardıblar, başlarını qoyublar istirahət evinin skamyasının üstünə.

Boyaq şüşəsini götürüb Nəsirova göstərir.

Mürşüd. Bu şüşədən bizim xəbərimiz yoxdur.

Sadıq *(şüşəyə baxır)*. Bu heç araşşəsi deyil.

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov, özünüz baxın.

Nəsirov. Bu ki, sudur. Bərbərzadə, harada görmüsən ki, su içib keflənsinlər? Bu nə böhtandır?

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov, bəlkə ayrı yerdə içib gəliblər. Üstündən sərin-buzlu su içirlərmiş.

Nəsirov. Sadıq, sən de görüm. Ancaq müxtəsər! Kefli idiniz?

Sadıq. Daha pis, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yoldaşsız.

Sadıq. Daha pis, Nəsirov!

Nəsirov. Nəsirovsuz!

Sadıq. Daha pis, yoldaşsız və Nəsirovsuz.

Nəsirov. Sən sus, uzunçusan. Mürşüd, sən cavab ver, nə üçün burada yatmısınız, evinizə getməmişiniz?

Mürşüd. Bizim evimiz yoxdur.

Sadıq. Ayrıldıq, evsiz qaldıq. Müxtəsəri budur.

Nəsirov. Bir gör də. Bu da bizim mühəndislərimiz. Əlbir olub böyük işlər görməkdənsə, yeni memarlıq abidələri yaratmaqda, arvad boşayırlar. Bu cür ev-eşiyinizi atıb, səfil adamlar kimi skamyaların üstündə gecələmək sizin adınıza da layiq deyil, vəzifənizə də. Bərbərzadə, elə etmək lazımdır ki, bu biabırçılıq kütlənin içərisinə yayılsın. Tez bunlara gecələmək üçün bir yer tap. (*Mürşüdlə Sadığa*) Siz də əqlinizi başınıza toplayın, arvadlarınızla barışın. Özünüz cavansınız, amma başınız köhnə fikirlərlə doludur. (*Getmək istəyir, birdən geri qaydır*) Evin texniki proyektində bezi məsələlər düz çıxmır, bir də yoxlamaq lazımdır. (*Çıxır*)

Radio vasitəsilə şəhər idmanı verilir: "Sabahınız xeyir olsun! Diqqət! Şəhər idmanına başlayırıq". Mürşüd və Sadıq idmanla məşğul olurlar. Bərbərzadə oturur, portfelindən çörək çıxarıb yeməyə başlayır.

Bərbərzadə. Of... Bu Nəsirov ilə işləmək mənə heç sərf eləmir. Hər onunla danışandan sonra elə acıram ki, elə bil üç gündür yemək yeməmişəm. (*Mürşüdlə Sadığa*) Axı, ay rəhmətlik uşağı, sizdən kim təvəqqe eləmişdi ki, arvadlarınızı boşayasınız?

Mürşüd. Ay Bərbərzadə, arvad boşamaq üçün bir təvəqqe eləmək də lazımdır? Sən heç arvad boşamamısan?

Bərbərzadə. Mən heç evlənmişəm ki?

Sadıq. Xoşbəxtsən, Bərbərzadə! Evlənmək yaman cəncəl işdir.

Bərbərzadə. Əsl cəncəl iş subaylıqdır. Yaxşı, sizə otaq haradan tapım? Mən şəhər soveti deyiləm ki, mən otaq paylayan deyiləm ki? Qələt elədim zavxoz oldum?

Mürşüd. Qəm yemə, Bərbərzadə, bizə otaq lazım deyil.

Bərbərzadə. Ay sağ ol. Bəs, Nəsirova kim cavab versin?

Sadıq. Biz deyirik ki, özümüz istəmədik.

Bərbərzadə. Yox, atam, görünür, Nəsirovu siz yaxşı tanımırırsınız. Sözünün üstündə möhkəm duran adamdır. Bir tapşırıq verdi, qurtardı. Yerinə yetirməmiş əl çəkməz.

Sadıq. İndi ki, elədir, onda bizim üçün otaq tap. Kim istəməz ki? Bərbərzadə, sizin cibinizdə yekə yeməxana varmış.

Bərbərzadə. Yaxşı, mən bir az yeyib qərara gəldim. Hələlik, arvadlarınızla barışmaya qədər gedək bizə, mənim evimdə qonaq olun.

Mürşüd. Çox yaxşı, gecə gəlib sizdə qalırıq.

Bərbərzadə. Yox, indi gedin ayağınız evə dəysin. Bir az da əl-üzünüzü yuyub sərinləyin, sonra gəlib Nəsirova deyin ki, düzəldi. Yoxsa o məni dinc qoymaz.

Sadıq. Hələlik bizim burda işimiz yoxdur, gedək, Mürşüd.

Bərbərzadə. Bu da mənim evimin açarı. Buyurun, gözümlə üstə yeriniz var.

Üçü də çıxır. Mirzə Qərənfil ilə Maral içəri girirlər.

Maral. Mirzə, bir yanımı yerə qoy, mənə yaxşı mültəfit ol.

Mirzə Qərənfil. Yanımı yerə qoymamışdan da mültəfit olmağı bacarıram. Sən sözünü danış. Ancaq üzlük haqqı barəsində danışmaq istəyirsənsə, nahaq zəhmət çəkirsən. Lap altıma qu tükündən döşək də qoysan, məndən bu saat üzlük haqqı qopara bilməyəcəksən.

Maral. Mirzə, üzlük haqqını tezliklə yaddan çıxart.

Mirzə Qərənfil. Çıxartdım.

Maral. Gedib mənim tərəfimdən o dildara de ki... Bağışla. Mirzə, mən səni qardaşlığa qəbul eləmişəm. Ona görə də bu cür açıq danışaram. O dildara de ki...

Mirzə Qərənfil. O dildar kimdir? Əvvəl sən onu mənə de!..

Maral. O da, özün bilirsən ki, Bərbərzadə. Ona de ki, mənim fikrim qətidir. Əgər onun da fikri qətidirsə, axır sözünü desin.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, elə təkcə bunu deyim?

Maral. Dalını onunla özümüz danışırıq. Daha sənə zəhmət vermərəm.

Mirzə Qərənfil. Hörmətin artıq olsun.

Daldan Bərbərzadənin səsi gəlir.

Bərbərzadə. Ay balam, yoldaş Nəsirov özü paylayır, yoxdur, yoxdur.

Maral (*həyəcanla*). Mirzə, məni çatdır doktora, ürəyim bir cür olur.

Mirzə Qərənfil. Bax, buradan getsən, doktorxanaya çatarsan.

Maral. Ona mənim sözlərimi deməmiş olma.

Mirzə Qərənfil. Arxayın ol.

Bərbərzadə səhnəyə gəlir. Maralı görüb özünü itirir.

Bərbərzadə. Məni qocaltdınız, daha bəsdir, məni çərçəldiniz, daha bəsdir! (*Maral utancaq çıxır*) Mirzə Qərənfil, bu nə işdir məni saldın? Bu nə bilet oyunu idi mənim başıma gətirdin? Otur görüm.

Mirzə Qərənfil. Çox sağ ol, oturmuram, çox oturmuşam.

Bərbərzadə. Mən ölüm, otur, Mirzə! Nə qədər ki, camaat yaxamdan əl götürüb, iki kəlmə danışaqsın. Bəlkə mənim sözümü o canana yetirərsən. Spiçkanı mənə ver, görüm.

Mirzə Qərənfil. Papirosun yanır ki.

Bərbərzadə. Hə, doğrudan da... İndi bir mənə də görüm, Mirzə, mənim tapşırığıma əməl etməsən, ya yox?

Mirzə Qərənfil. Hansı tapşırığı deyirsən?

Bərbərzadə. Şəri.

Mirzə Qərənfil. Yazmışam.

Bərbərzadə. Mirzə, sən məni sevindirdin. Oxu görüm. (*Cibindən yemək çıxarır*) Yemək yeyirsən?

Mirzə Qərənfil. Yemək istəmirəm, vədə vəfa istəyirəm.

Bərbərzadə. Vədə verilib, yerinə yetiriləcək. Mən kişiyəm, verdiyim söz qəbzdən möhkəmdir. Oxu!

Mirzə Qərənfil. Bu saat oxuyum, qulaq as:

Bu nazik qəlbimin soltanı sənən,
Dünyanın ən nazlı cananı sənən.

Bərbərzadə. Əcəb demisən, a Mirzə! Amma bir fikirleş ha, o nazik sözü bir az qorxuludur.

Mirzə Qərənfil. Qorxulu niyə olur ki?

Bərbərzadə. Deyər, bəs, mən ona rənz atıram. Maral, məşallah, əndamlıdır axı.

Mirzə Qərənfil. Üreyinə pis fikir gətirmə, dalma qulaq as:

Sənsiz sükut ilə keçir həyatım,
Ürəkdə yaradan tufanı sənən.

Bərbərzadə. Sərçəni lap gözündən vurmuşan, Mirzə. Həqiqətən, onu görəndə bədənimdə bir təlatüm olur ki, mən boyda adamı yırgalayır.

Mirzə Qərənfil. Hələ gör nələr yazmışam:

Kim öyrədib sənə naz-qəmzəni.

Bərbərzadə. Pəh, pəh, pəh! Burasında lap fantan etməsən. Mirzə Qərənfil.

Kim öyrədib sənə naz-qəmzəni,
Sevgi quyusunun kankanı sənən.

Bərbərzadə. Kankan nədir, Mirzə?

Mirzə Qərənfil. Kankan quyuqazana deyirlər.

Bərbərzadə. Acığı gəlməz ki?

Mirzə Qərənfil. Acığı niyə gəlir? Qulaq as:

Sənə qurban olsun, bu Bərbərzadə,
Yerli komitənin aslanı sənən.

Bərbərzadə. Hə, bu olmadı. Onu poz!

Mirzə Qərənfil. Bir kəlmə də pozmaram, xoşuna gəlmir?

Bərbərzadə. "Sənə qurban olsun" sözü üreyimdəndir, amma aslanda ağ etməsən, poz.

Mirzə Qərənfil. Bir kəlmə də əl vurmaram. Necə ki, aslan şikara çıxanda nəyə çəkir, o da sənə üreyini şikar eləyib nəyə çəkir. Mənası budur, başa düşdün?

Bərbərzadə. Acığı gəlməz ki?

Mirzə Qərənfil. Yəqin bilərəm ki, xoşu gələcək. İndi mən gedib sənə cananı tapıb şəri təqdim eləyim.

Bərbərzadə. Amandır, Mirzə, ümidim sənədir.

Mirzə Qərənfil. Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən, Koroğlu!

Bu nazik, qəlbimin soltanı sənən...

Şəri oxuya-oxuya çıxırlar. İnci və Güllər səhnəyə gəlirlər.

İnci. Ay qız, o qədər də qabağa keçmə, ayıbdır.

Güllər. Gəl bəri. Mən çox maraqlanıram, görək bizim kişilər gənci harada keçiriblər?

İnci. Onlar harada keçiriblər, bilmirəm, amma mən səhərə kimi gözümü yummamışam.

Güllər. Mənim heç vecimə deyil. Qoş başı daşa dəysin, özü yorulanda suyu süzülə-süzülə üstümə gələcək.

İnci. Sənin ürəyin bərkdir. Lap qız vaxtından mənim ürəyimin ipləri bir az nazikdir. Gecəni səhərə kimi ürəyimdə öz hərəkətlərimi, bir də onun hərəkətlərini təhlil etmişəm. Əslinə qalsa, ikimizdə də təqsir var. İstəsəydik, işi bu dərəcəyə çatdırmazdıq.

Gülər. Səninki lap nahaqdır, İnci. Sənin yoldaşın çox mədəni, qabiliyyətli oğlandır, o cür axmaq şey üstə adam ailəni dağıdır?

İnci. Bəs özünü niyə demirsən?

Gülər. Hə, mənim işim lap ayrı işdir. Mənim yoldaşım... (*Hirsli halda*) Of, mənim yoldaşım!

İnci. Sənin yoldaşın da çox qabiliyyətlidir. Səndən ayrılmaq o yazığı elə çəşdirib ki, sən onun gözünü elə qorxutmusan ki, bir kəlmə danışib, yüz dəfə o yan-bu yana baxır.

Gülər. Hələ gör mən onun başına nələr gətirəcəyəm. Balaca bir uşaq nədir ki, onun hələ anadan olmamışdan düşmənidir. Bir adam ki... (*Hirsindən sözünü qurtara bilmir*). Ah, gör onun başına nə gətirəcəyəm!

İnci. Yaxşı, yaxşı, çox hirsələnmə. Gələn var, ayıbdır, gedək.

Bərbərzadə öz-özünə zümzümə edərək içəri girir.

Bərbərzadə. Bu nazik qəlbimin soltanı sənsən. Pəh... Sevgi quyusunun kankanı sənsən... (*Birdən Güllərlə İncini görüb özünü düzəldir*) Mənə dair qulluğunuz, bacılar?

Gülər. Sizə heç bir sözümüz yoxdur. Biz burada ayrı adamı axtarıq.

Bərbərzadə (*pərt halda*). Demək, məni axtarmırsınız? Çox şadam!

İnci. Bu tikintidə işləyən adamlar bu saat hardadırlar?

Bərbərzadə. Bacı, bu saat hər kəs öz işi ilə məşğuldur, bu bir. Sabah istirahət evini açıraq, bu iki. Sizə kim lazımdır, deyin, bəlkə mən onların yerini bilərəm, bu da üç.

Gülər. Mənə burda mühəndis Sadıq lazımdır.

İnci. Mənə də Mürşüd.

Bərbərzadə. Yaxşı, bacılar siz onların nəyisiniz?

Gülər (*əşabi halda*). Biz onların heç nəyi deyilik.

İnci. Biz onların keçmiş arvadlarıyıq.

Bərbərzadə (*bunu eşidib dik yerindən qalxır*). Aha, lap vaxtında gəlmisiniz. Mənə elə siz lazımsınız. Ay bacılar, sizə nə olub ki, yazıqları atmışınız küçənin ortasına? Xalq burada illərlə əlləşir, evləne bilmir (*özünü göstərir*), siz isə gül kimi həyatınızı pozmusunuz ki, yaşamırıq.

Gülər. Siz kimsiniz ki, bizə öyüd-nəsihət verirsiniz?

Bərbərzadə. Mən? Bərbərzadəyəm!

Gülər. Bərbərsiniz?

Bərbərzadə. Təkcə bərbər deyiləm, zadəsi də var. Təsərrüfat müdiriyəm. Buyurun əyləşin, mən sizin üçün onları taparam.

İnci. Sağ olun, o qədər də təcili deyil. Zəhmət çekməyin.

Bərbərzadə. Onları tapmaq məndə. (*Maral içəri girir. Bərbərzadə, Maralı görən kimi sözünü dəyişir*) Hə... İndi isə, bacılar, zəhmət çekib gedin, xalqın burada işi var. Maral yoldaş, buyurun, rəsmi işimizə başlayaq.

Gülər. Bıy, ay yoldaş, sizə nə oldu?

Bərbərzadə. Görsəm, deyərəm, bacı, görsəm, deyərəm, işim var. (*Gülər və İnci təəccüb içərisində səhnədən çıxırlar*) Canım, bunların əlindən göz açmaq olmur. Biri arvadını boşayıb, o biri ərindən ayrılır. Bərbərzadə düşür işə. Buyurun, Maral xanım, əyləşin.

Məral (*kinaya ilə*). Bağışlayın, sizə mane oldum, şirin-şirin söhbət eləyirdiniz.

Bərbərzadə. Bunlar bizim mühəndislərin arvadlarıdır. Ərləri atıb, gəlib yalvarırlar ki, mən kömək eləyim.

Məral. Özünü də ki, umac ova bilmirsiniz, özgəsinə necə ərşə kəsirsiniz?

Bərbərzadə. Umacı ovmuşam, hazırdır. Mirzə Qərenfil hamısını sizə deyər. Ürək sözümü mən şeir ilə yetirirəm. Mirzə Qərenfil sizə oxuyacaq.

Məral. Bəzilərinə özünüz oxuyursunuz...

Bərbərzadə. Bizim mühəndisləri yoldaş Nəsirov göndərüb ki, sabaha kimi mənim otağımda qalsınlar. Bu tərəfdən də arvadları gəlib çıxıb... Hərçənd vəzifəmə dəxli yoxdur. Nə eləyim ki?..

Məral. Nə etmək olar ki?.. Alın, bu da akt. (*Ona bir dəstə kağız verir*)

Bərbərzadə. Sağ olun! Buxalter məni lap zara gətirmişdi. (*Kağızlara baxır*) Bıy, bəs, buna imza atmamısınız.

Məral. Tək məndən nə çıxar ki, verin cüt-cüt imza atsınlar. (*Qadınların getdiyi tərəfə işarə edir*)

Bərbərzadə. Heç kəsin imzası mənə lazım deyil, əlbəttə, sizin kindon başqa... Siz də ki, həm də komissiya üzvü...

Məral (*acıqlı halda*). Mən yoxlanmamış akta qol çəkə bilmərəm.

Bər bər z a d ə. Şotları Nəsirov yoldaş özü yoxlayıb, sonra təsdiq eləyib.

M a r a l. Biz gözümlə gördüyümüzə inanırıq.

Bər bər z a d ə. Demək, mənə inanmırsınız? Bu saat Nəsirov, yoldaşın şəxsən öz imzasını göstərəm. Bu saat... (Çıxır)

M a r a l (onun arxasınca). Göstər, göstər. Belə-belə işlər üstündə səni o qədər incidim ki... (Mirzə Qərənfil içəri girir) Mirzə Qərənfil, yoxlanmamış akta niyə qol çəkirsiniz?

Mirzə Qərənfil. Maral bacı, o məsələlərə Nəsirov baxır, mən başqa işlərlə məşğulam.

M a r a l. Deyirlər, səndə mənə çatası bir əmanət var. Mirzə, oxu görüm, necədir?

Mirzə Qərənfil. Oxuya bilməyəcəyəm, Maral bacı. Buyur, özün oxu.

M a r a l. Mənim hövsələm çatmaz, sən oxu, qulaq asım.

Mirzə Qərənfil. Maral bacı, mənə nə deyirsən de, ancaq onu demə. Bu cür şəri oxumağa mən lap xəcalət çəkirəm.

M a r a l. Ay Mirzə, sən də mənim qardaşım, nədən utanırsan?

Mirzə Qərənfil. Belə şəri adam düşməninə də oxumaz.

M a r a l. Oxu, xahiş eləyirəm.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, deyirsən oxuyum, ancaq qabaqcadan üzr istəyirəm. (Şəri oxumağa başlayır)

Bu nazik qəlbimin soltanı sənən,
Dünyanın ən nazlı cananı sənən.

Oxuyub diqqətlə Marala baxır. Onda dəyişiklikdən ləzzət alır.

M a r a l (böyük həzz ilə). Ay aman, nə yaxşı sözlərdir, özü yazıb. Məşallah, nə düzlu qələmi var!

Mirzə Qərənfil. Bəs necə, Bərbərzadənin qələminə söz yoxdur. (Oxuyur)

Sənsiz sükut ilə keçir həyatım,
Ürəkdə yaradan tufanı sənən.

M a r a l. Bunu başa düşmədim. De görüm, mənası nədir? Məşallah, nə dərin yazır.

Mirzə Qərənfil. Mənası? Nə deyim, mənası budur ki, yəni, nə qədər ki, sən yoxsan, qulağımız dincdir. Sən gələndə kimi səs-küy salıb tufan emələ gətirirsən.

M a r a l. Heç dəxli var? Kişi dəli olub ha! Səs-küy salan mənəm, ya özüdür? Çığır-bağırından qulaq tutulur ki...

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadənin eləliyinə baxma. Bir pis xasiyyəti var ki, özgəsinə qara yaxandır. Gör bir nə deyir:

Kim öyrədir sənə naz-qəmzəni?
Sevgi quyusunun kəməni sənən.

M a r a l. Quyu qazanın bura nə dəxli var, ay Mirzə?

Mirzə Qərənfil. Nə bilim? Mənası bu çıxır ki, üzümə gülürsən, amma ayağımın altından quyu qazırısan.

M a r a l. Balam, bəs o mənə dedi ki, sənə sevgi şəri yazmışam?

Mirzə Qərənfil. O səni bu cür ələ salıb, amma sən ona yağlı sözlər göndərirsən.

M a r a l. Mirzə Qərənfil, o portfeli aç, içindən qaynanmış suyu çıxart, ver mənə.

Mirzə Qərənfil. Dayan, Maral bacı, hamısına qulaq as, sonra suyu birdən içərsən:

Sənə qurban olsun, bu Bərbərzadə
Yerli komitənin aslanı sənən.

M a r a l. Kişi yəqin eşqin şiddətindən dəli olub. Buna ayrı rəng vermək olmaz.

Mirzə Qərənfil. Bəs necə, Bərbərzadənin bütün işləri rəngdir.

M a r a l. A balam, aslanın bura nə dəxli var?

Mirzə Qərənfil. Rəngdir də... Aslan harada olar? Məşədə. Demək istəyir ki, sənin yerin məşədir.

M a r a l. Demək, yerim məşədir? Çox gözəl! Demək, Mirzə Qərənfil, müxtəşəri deyir ki, istəmirəm.

Mirzə Qərənfil. Təkcə istəmirəm desə, dərd yarındır. Deyir, onu görəndə iki gün çörək yeyə bilmirəm.

M a r a l. Bəlkə fağır sevindiyyindən yeyə bilmir?

Mirzə Qərənfil. Xeyr, hirsindən. Qəroz ki, deyir o mənim gözüme görünmosin, yoxsa qan elərəm.

Maral. Allah vurmuşdu onu!

Mirzə Qərənfil. O da elə deyir.

Maral. Daha nə dedi? Gör ha, sən bir kişidəki həyasızlığa bax, heç bir şey gizlətmə, danış.

Mirzə Qərənfil. Dedi ki, mənim dalımca düşməkdənsə, gedib öz işini görsün. Onsuz da işləri tökülüb qalıb.

Maral. Sonra? Açıq danış, utanma.

Mirzə Qərənfil. Deyir ki, öz puluna qıymırsa, mənim hesabıma bir güzgü alıb üzünə baxsın, onda görər ki, mən onu görəndə nələrlə çəkirim.

Maral. Demək belə? Çox gözəl! İndi o, dələkzadədir, kimdir, o bilsin ki, analar necə marallar doğub. Yarım saatdan sonra istirahət evində görək tufan olsun. Anbara peçat vurmaq lazımdır. Ay qız, Həlimə! Ay uşaq, haradasınız? Mən bu saat aləmi bir-birinə qarışdıracağam. Mirzə, mən getdim onun məsələsini qəti qoymağa, sən görərsən burada nə qiyamət qopacaq.

Maral gedir. Bərbərzadə əlində protokol qayıdır.

Bərbərzadə. Mirzə, mən xoşbəxt ovçunun ovunu burada görmədin ki?

Mirzə Qərənfil. Ov qanı dama-dama bu saat getdi.

Bərbərzadə (onun yanında oturur). Yaxşı, Mirzə Qərənfil, ey mənim həqiqi dostum, de görüm, cananın fikri nədir? Mən deyirəm, toyu açılışdan sonra eləyək. Sən nə deyirsən?

Mirzə Qərənfil. Mənim nə sözüm ola bilər ki? Ancaq sən hansı toy barəsində danışsən?

Bərbərzadə. Necə yeni hansı toy? Özün bilmirsən? Əvvəlcə onu de görüm, şəir xoşuna gəldimi? Neylədi?

Mirzə Qərənfil. Neylədi? Onu soruşma. Üzü bir vəziyyətə düşdü ki, mən məniylə qorxdum, tükürüm biz-biz oldu.

Bərbərzadə. Nə deyirdi axı?

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki, o evlənməkdənsə, gedib özünə bir dayə tutsun. Çünki qocalıb haldan düşüb.

Bərbərzadə (hirdən son dərəcə pərt olur). Necə, necə? Deməli belə, dalını de görüm, daha nə deyirdi? Çox gözəl...

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki... (Fikirləşir) Anbarda bir güzgü yoxdurmu üzünə baxsın, görsün nəyə oxşayır?

Bərbərzadə (hirsilə ciblərini axtarır, papiros tapa bilmir). Bir papiros ver.

Mirzə Qərənfil. Çəkən deyiləm.

Bərbərzadə. Dalını danış görüm.

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki... (Fikirləşir) Bir də mənimlə sevgi barəsində söhbət açsa, milisioner çağıracağam.

Bərbərzadə. Deməli, milisioner?

Mirzə Qərənfil. Bəli, milisioner...

Bərbərzadə. Bu saat məsələni həll eləyərim. Sən onu, o maraldır, keçidir, nədir, onu görərsən... Heç hirsindən bilmirəm nə danışsın. Bir papiros ver, görüm.

Mirzə Qərənfil. Ərz elədim ki, çəkən deyiləm.

Bərbərzadə. Gördün, Mirzə, vəfasız yar nə deyən sözdür?

Mirzə Qərənfil. Təqsir səndədir. Qızlar var ki, sənün üçün sinov gedirlər. Sən onları gözü yaşlı qoyub dağa-daşa əl atırsan.

Bərbərzadə. Hanı, axı, hanı? Bir ələsini göstər, gör mən o Maraldan necə intiqam alıram.

Mirzə Qərənfil. Lap götürək bizim Sənubər xanımı.

Bərbərzadə. Sənubər xanım nə deyir axı?

Mirzə Qərənfil. Deyir ki, mənə fəraq oduna, ey nigar, yandırma.

Bərbərzadə. Lap elə-belə deyir?

Mirzə Qərənfil. Lap elə-belə.

Bərbərzadə. Yaxşı, Maral, mən sənün ciyərini lap kabab eləyəcəyəm. Mirzə, get, onu – o Sənubər xanımı yanıma göndər.

Mirzə Qərənfil. Bax, bu cür tez işləməyinə varam. Maral nədir ki, ona hələ məhəbbət də bağlayasan? Onu...

Maral gəlir. Mirzə Qərənfil səsini kəsir.

Maral. Yaxşı oldu ki, ikinci də bir yerdə tapdım. Sözlərini təkrar elə. Mirzə Qərənfil mənim şahidim olacaq.

Bərbərzadə. O mənim şahidimdir. Mirzə Qərənfil, onun dediklərini bir-bir təkrar elə.

Mirzə Qərənfil. Mən, atam, özge işinə qarışan deyiləm.

Maral. Mirzə Qərənfil, sonra mənim yanıma gələrsən, sözüm var.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Yeni tikilmiş istirahət evinin böyük həyəti. Otaqlar rəngləndiyindən iş stolları həyətə çıxartılmışdır. Qabaq planda Nəsirovun stolu. Arxa tərəfdə də stollar var. Stolların üstündə telefon aparatları qoyulmuşdur. Mürşüd və Sadıq səhnədə kağızlara, proyektlərə baxırlar.

Mürşüd (*Sadıq*). İndi isə gedək ikinci korpusun planını yoxlayaq.

Sadıq. Yox, hələ bir dayan. Bura bax, Mürşüd, bu iki yan otağın rəngi mənim xoşuma gəlmir, bir az dəyişdirmək necə olar?

Mürşüd. İş açarsan. Otaqları mən özüm neçə gün bundan qabaq yoxlamışam, rəngi də yaxşıdır, arxayın ol. (*Proyekti yığışdırmaq istəyir*)

Sadıq. Yavaş-yavaş, əzmə, mən bunları bizim professora göndərəcəyəm. O tapşırıbmışdı ki, bir yaxşı işiniz olanda göndərin, sərgiyə verəcəyəm.

Mürşüd. Hə, onda elə yere qoyaq ki, çirkənlənməsin. Götür, bunları da götür. (*Yığışdırırlar*)

Sadıq. Gedək görək usta neyləyib. Qərübə rəngsazdır. Bundan sonra bütün tikintilərə bu ustanı çağırıraq. Rəngsaz deyil, rəssamdır.

Mürşüdlə Sadıq gedirlər. Bərbərzadə anbardan çıxıb haqq-hesabla məşğul olur. Sənubər bir dəstə kağız götürüb Nəsirovun stolunun üstünə qoyur, qaydanda Bərbərzadəni görüb dayanır.

Bərbərzadə (*ona diqqətlə baxır*). Niyə belə tovuz quşu kimi bəzənmişən? Toydur?

Sənubər. Mənim ürəyimdə var həmişə toy. Bəs sən, yoldaş Bərbərov, nə üçün evlənmirsən?

Bərbərzadə. Eh. Nə asan danışırısan? Evlənmək halva deyil ki? Papaq papaqdır ki, onu bir aydan tez tikmirlər. Bir də... Otağım hələ boş deyil.

Sənubər. Otağın yoxdur?

Bərbərzadə. Otaq var ey, amma bu saat onun içində qonaqlarım var. Köçsünlər, sonra evlənəcəyəm.

Sənubər. Qonaq? Arvaddır?

Bərbərzadə. Arvad deyil, iki bığburma kişidir. Mürşüdlə Sadıqı tanıyırsan?

Sənubər. Yıram.

Bərbərzadə. Sonra mənim də yanıma gələrsən, mənim də sözüm var.

Mirzə Qərənfil. Hər ikinizin hörməti yanında əzizdir, baş üstə!

Mirzə Qərənfil tələsik çıxır. Bərbərzadə cibindən çörək çıxardır, Maralə açıq vermək üçün ayağını ayağının üstünə aşırıb, yeməyə başlayır. Maralə hirsle o yan-bu yana gəzir.

Maralə. Çox yeyirsən ki, çox yaşayasan? Sənin kimilər deyil dünyanı korlayan? Cavanlar torpaq altına gedəndə, bilmirəm niyə qanmırlar yaşayırlar?

Bərbərzadə. Bu sözlərin sənin özünə dəxli var, nənəm yaşından, elə özün get də...

Maralə. İndi ki, o cür şairlik bacarırsan, niyə zavxozluq ələyirsən? Zavxozluğun da elə şairliyin kimidir.

Sənubər içəri girir.

Sənubər. Bərbərzadə! Bir dəqiqə və gizli.

Bərbərzadə (*Maralə*). Rica ələyirəm, bizə mane olmayın. Bu xanım ilə gizli sözümüz var.

Maralə. Qadam sənə də, xanımına da. (*Çıxır*)

Bərbərzadə. Buyurun görək. Bağışlayın, sizin adınız həmişə yadımdan çıxır.

Sənubər. Adım Sənubərdir.

Bərbərzadə. Ay məşallah... Olsun, olsun, sən necə deyirsən? Deyirsən ki, məni fəraq oduna, ey nigar, yandırma?

Sənubər. Mən başa düşmürəm.

Bərbərzadə. Düşürsən?

Sənubər. Mirəm.

Bərbərzadə. Bura bax, Sənubər xanım, mən nə mişəm, nə də ki mirəm, bu saat ələyem ki, xəncər vursan, bir damcı qanım yerə düşmür. Sözün var, söz danış, gedək yerli komitənin qabağında söhbət ələyək. Səninlə məsləhətim var.

Sənubər. Axı mənim işim var.

Bərbərzadə. Gəl, gəl, iş qaçmır ki... Gəl görüm, mən ona dağ çəkəcəyəm, dağ.

Gedirlər.

Pərdə

Bərberzadə. Yıram nədir?.. Bu hövsələmin dar vaxtında sən də meni sarıma?

Sənubər. Demək istəyirəm ki, tanıyıram. Mən ixtisar ilə danışiram.

Bərberzadə. Hə də. Haman Mürşüdlə Sadıq öz arvadlarını ixtisar eləyib, köçüblər mənim yanıma.

Sənubər. Həmişəlik?

Bərberzadə. Yox, arvadları ilə barışanacan.

Sənubər. Bu oldu çox çətin məsələ. Sən Mirzə Qərənfilin yerini bilmirsən?

Bərberzadə. Mirəm. Mən də ixtisarla danışiram.

Nəsirov içəri girir.

Nəsirov. Danışanda ixtisar eləyirsən, amma işində ixtisar yoxdur. Üç gündür, sənə cəftə tapşırıb. Alıb gətirmirsən ki, ustalar işlərini qurtarsınlar.

Bərberzadə. Mən istədiyim cəftələr hələ hazır deyil. Hər cəftəni bəyənmirəm axı, mən Bərberzadəyəm.

Nəsirov. Lap Bərberzadə olma, kim olursan ol. Sabah yerdən də olsa, mənə cəftə çıxart, vəssalam. Bu boyda binanı sən cəftələrini qurban eləyə bilmərik. O tərəfə gedirsənsə, zəhmət çək, Mürşüd ilə Sadıqı bura çağır.

Bərberzadə. Baş üstə. (Çıxır)

Nəsirov. Sənubər, gətir qol çəkim...

Sənubər. İndi.

Nəsirov stolun altına keçib kağızlara qol çəkməyə başlayır.

Nəsirov. Əmrnamə hazırdır?

Sənubər. Hazırdır.

Nəsirov. Gətir, görüm.

Sənubər. İndi. (Kağızları verir)

Nəsirov. Qərənfil gəlib?

Sənubər. Lib.

Nəsirov. Nə əcəb? Heç Mirzə Qərənfilədən çıxan iş deyil.

Sənubər. Yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. De görək.

Sənubər. Bir neçə ərizə var.

Nəsirov. Ver bəri, sonra vaxtım olanda baxaram.

Sənubər. Gecikdirmək yaxşı deyil, indi qol çəkin, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. Qısa danış. Dedim ki, sonra baxaram.

Sənubər. Axı... Yoldaş Nəsirov...

Nəsirov. Yoldaşsız, Nəsirovsuz, de görüm, nə axı?

Sənubər. Axı içində var mənim də ərizəm.

Nəsirov. Hə, deməli dərdin varmı. Ərizən nə barədədir?

Sənubər. Otaq barədədir.

Nəsirov. Yaxşı, şəhər sovetinə yazaram.

Sənubər gedir. Usta Segah əlində fırça istirahət evinin balkonuna çıxır.

Usta Segah (oxuyur).

Nə yanar kimse mənə atəşi-dildən qeyri,
Nə açar kimse qapım badi-səbadən qeyri.

A Güler, rəng gətir, rəngsiz olmaz işimiz,
Cümlə rənglər qurtarıb, rəngi-qaradan qeyri.

Nəsirov. Ey, yoldaş rəngsaz! İşlə, ancaq səs salma!

Usta Segah. O mümkün deyil.

Nəsirov. Necə mümkün deyil? Əlin işləsin, amma ağzın işləməsin. Bizə mane olursan.

Usta Segah. Ağız işləməsə, əl işləməz, əl işləməsə, ağzı. (Yenə də işlə məşğul olur. Oxuyur)

Mən yeyirəm öz bağçamın barını,
Güler xanım, gətirginən sarını.

Nəsirov (hirsle ayağa qalxır). Bərberzadə! Hamı Bərberzadə? Bu nədir? Özbaşınalıqdır? A kişi, kəs söhbəti, uzunçuluq eləmə!

Usta Segah. Şeir oxumasam, mən rəng çəkmə bilmərəm, ey müdir-tələsgən! (Oxuyur)

A Güler, rəng gətir, rəngsiz aşmaz işimiz,
Cümlə rənglər qurtarıb, rəngi-qaradan qeyri.

Nəsirov. Qurtardı. Nöqtəni qoy!

Usta Segah. Baş üstə!

Mürşüd, Sadıq və Bərbərzadə gəlirlər.
Bərbərzadə anbara keçir.

Mürşüd. Bunun harası düz gəlmir, yoldaş Nəsirov?

Sadıq Usta Segahı balkonda görüb, ona sarı yönəlir,
işarə ilə danışmağa başlayır.

Nəsirov. Sadıq, fikrin burada olsun, rəngsazla sonra salamlaşarsan.

Sadıq. Salamlaşmıram. Bu rəngsaz o biri tərəfin pəncərələrini
rəngləməyib, buranı başlayıb, səbəbini bilmək istəyirəm.

Nəsirov (*Usta Segah*). Kişi, gəl bura, görək sən neyləmişən?
(*Usta cavab vermir*) A kişi, səninlə deyiləm? Cavab niyə vermirsən?

Usta Segah. Dedin danışma, mən də danışmıram.

Nəsirov. Bir aşağı zəhmət çek!

Usta Segah balkondan çəkilir.

Mürşüd. Əgər Bərbərzadə material çatdırsa, bütün elektrik işi bu
gün qurtarmalıdır.

Nəsirov. Axır zamanlar Bərbərzadə lap birtəhər olub. İş tapşı-
rırsan, gözünü döyə-döyə baxır.

Sadıq. Bəlkə bir dərdi var.

Nəsirov. Onun da dərdi, yəqin sizin dərдинizdəndir.

Mürşüd. Bizim dərdimiz hansıdır?

Nəsirov. Hansı olacaq? İşimizin ən gərgin vaxtında ailə həya-
tınızı pozmusunuz.

Sadıq. Onun bura nə dərli var?

Nəsirov. Çox dərli var. Ailə məhəbbəti olmayan adamda iş
məhəbbəti də ola bilməz. Sən kiçik bir ailəni sevə bilməyəndən sonra
öz işini, öz təsərrüfatını necə sevə bilərsən? Yoxsa siz də dönmüsünüz
Mirzə Qərənfilə? Gündə bir arvad alıb-boşayırsan, ev qalır arvada, qaçır
üstümüzə, şəhər sovetinin də canını boğazına yığırsan, bizim də.

Mürşüd. Yoldaş Nəsirov.

Nəsirov (*onun sözünü kəsir*). İşə keçək. Deyin görək, bu şüşə-
bənd hara qədər gəlib çıxır?

Sadıq. Budur, bu pəncərənin yanına qədər.

Baş-baş verib proyektə baxmağa başlayırlar. Usta Segah gəlib
onların yanında dayanır.

Usta Segah. Usta hazırdır.

Sadıq. Ay usta, dal pəncərələri nə üçün rəngləməmişən?

Usta Segah. Çünki o pəncərələr düz qurulmayıb.

Mürşüd. Necə yeni düz qurulmayıb?

Usta Segah. Yəni ki, o pəncərələrdən keçən işıq və hava yalnız
quşları təmin eləyə bilər, insanları yox.

Sadıq. Özündən iş çıxartma, usta! Bütün ev bu proyekt əsasında
tikilib.

Usta Segah. Oğul, mən saysız-hesabsız evlərdə işləmişəm,
sizin kitabdan öyrəndiyinizi mənə həyat çoxdan öyrədib. O pəncərələr
ümumi ölçüyə düz gəlmir, düzgün qurulmayıb. Oradan düşən zəif işıq
mənim çekdiyim rəngləri tamam öldürür ki...

Mürşüd. Bəlkə usta haqlıdır, Sadıq! Yoxlamaq lazımdır.

Nəsirov (*proyekti göstərir*). Gəl burada göstər, görək nə deyirsən?
Maraqlı məsələdir.

Usta Segah. O uşaq oyuncağından başım çıxmaz. Mənim təc-
rübəm budur, bax. (*Evi göstərir*)

Sadıq. Çıxaq evin özündə göstər.

Usta Segah. Hə, o ayrı məsələ. İş olanda əyani, çox asandır
bəyani. Gedək.

Gedirlər. Bərbərzadə anbardan çıxıb, işləməyə başlayır. Maral səhnəyə çıxır.
Bərbərzadəni görüb bərk əsəbiləşir, telefonu götürüb zəng edir. Nəsirovun stolunun
üstündəki telefon zəng çalır. Keyli keçdikdən sonra Bərbərzadə tənbəl-tənbəl qalxıb
telefonun dəstəyini götürür.

Maral (*telefona*). Bu saat gəlirəm anbarı peçatlamağa, hazırlaş, təftiş
eləyəcəyəm.

Bərbərzadə (*telefona*). Yoldaş Nəsirovdan başqa heç kəsin
ixtiyarı yoxdur, mənə təftiş eləsin.

Maral. Səndən soruşan olmayacaq... Bu saat gedirəm surğucun,
peçatın dalınca. At nalı boyda peçatı anbarın qapısına vurandan sonra
cümlə bərbərləri başına yığsan, yenə dadına çatan olmayacaq.

Bərbərzadə. İstər dünyanın cümlə maralları gəlsin, mən də
o peçatı qırıb atacağam.

Maral (*telefonun dəstəyini hirsə çırpıb, qabağa gəlir*). Elə mən
də onu istəyirəm. Bir canı kimi məhkəmə qabağında oturanda görərsən.

Bərbərzadə (*əli cibində onun qabağında dayanır*). Əgər mənə
mühakimə eləyən sən olacaqsansa, onda mən canı deyiləm, qəhrəmanam.

M a r a l. Qəhrəman sensən? Sənin kimi qəhrəmanları çox iclasa qoyub ittifaqdan çıxartmışam.

B ə r b ə r z a d ə. Özbaşına ittifaqdan adam çıxartmaq sənin işin deyil. Bu qulluqdur, sevgi-məhəbbət-zad deyil ki, xain çıxasan.

M a r a l. Xainlər başqalarını xain adlandırməsınlar.

B ə r b ə r z a d ə. Xain olduğun Mirzə Qərənfilə dediyin sözlərdən məlum olur.

M a r a l. O sözlər sənin yazdığın şerin cavabı idi. Min dəfə şükür elə ki, bu saat mənim vaxtım yoxdur. Yoxsa səni Mirzə Qərənfilə üzleş-dirərdim, qıpqırmızı qızarıb turpa dönərdin.

B ə r b ə r z a d ə. Üzləşdir, görək kim turpa dönəcək.

M a r a l. Görərik.

B ə r b ə r z a d ə. Görərik.

Hərəsi bir tərəfə gedir. Mirzə Qərənfil ilə Sənubər içəri girirlər.

M i r z ə Q ə r ə n f i l (son dərəcə həyəcanlı). Özü sonə dedi ki, qonaqlarım var?

S ə n u b ə r. Dedi.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Dedi arvadlarını boşayıb gəlib bizdə qalırlar?

S ə n u b ə r. Dedi.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bəs sənin ürəyin getmədi?

S ə n u b ə r. Getmədi...

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Nahaq. O yerdə gerek sən tirtap uzanaydın və çıxıraydın ki, amandır, yoldaş Bərbərzadə, mühəndislər, bir hiylə ilə otağı əlimdən almaq istəyirlər.

S ə n u b ə r. Axı bundan nə çıxar, Mirzə Qərənfil?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bədbəxt Mirzə Qərənfil sancılısın sənin yaxandan.

S ə n u b ə r. Bəs nə üçün bədbəxt?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Çünki bütün işlər korlandı. İndi gerek mən düşüm Mürşüd ilə Sadıq arvadları ilə barışdırmağa ki, onlar oradan təşrif aparsınlar öz evlərinə. Burada mənim işim oldu iki smena. Buna can davam eləyər?

S ə n u b ə r (naz ilə). Mirzə Qərənfil!

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Əzilmək vaxtı deyil, mənim bildirçinim! Sən get Bərbərzadəni tap, de ki, mən onu axtarıram.

S ə n u b ə r. Sonra?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Sonra heç nə. Onu tap, mənim yanıma göndər, görüm bu nə əhvalatdır.

S ə n u b ə r. Görüşənə qədər. (Çıxır)

M i r z ə Q ə r ə n f i l (tək, öz-özünə). Bunlar da arvadlarını boşamağa vaxt tapdılar. Yaxşı, tutaq ki, arvadları ilə barışdılar. Otaq boşaldı. Bərbərzadəni birtəhər tovlayıb otağın ikisini keçirdərik əlimizə. Sonra Sənubəri əkmək asandır. Çox oyan-buyan eləyər, işi verərik məhkəməyə. Otağın biri mənə qalar, biri ona. Gözəl tədbirdir.

Nəsirovun səsi eşidilir. Mirzə Qərənfil cəld səhnədən çıxır. Mürşüd,

Sadıq, Nəsirov danışa-danışa gəlirlər.

N ə s i r o v. Hə, gördünüz ki... Ağlınız başınızda olsaydı, bu cür səhv etməzdiniz! Usta Segah kimi savadsız bir adam sizin, ali təhsilli mühəndislərin qələtinə çıxarmazdı.

M ü r ş ü d. Olur da, yoldaş Nəsirov!

N ə s i r o v. Gərək olmasın. Biz gün-gündən irəli getməliyik. Bu evi qurtarandan sonra biz bir ali məktəb binası tikməyə başlayacağıq. Görək orada neyləyəcəksiniz. Belə getsə, əlbəttə, yaxşı iş meydana çıxartmaq çətin olacaq. (Getmək istəyir, birdən dayanır). Mənim tapşırıqlarımı yaddan çıxartmayın ha...

S a d ı q. Nə tapşırıq?

N ə s i r o v. Arvad... barışmaq... Yadınıza düşdü?

M ü r ş ü d. Düşdü, yoldaş Nəsirov, düşdü, amma...

N ə s i r o v. Uzatmayın, məsələni tez qurtarın! (Çıxır)

M ü r ş ü d (onun arxasınca). Bu nə deyir axı? Bu niyə bizi sıxışdırıb divara? Mən dedim arvadın ayrılaram, başım cəncəldən qurtarar. Arvad boşamaq özü böyük cəncəl imiş.

S a d ı q. Əşi, bir tərəfə baxanda, yoldaş Nəsirov haqlıdır da... Budur, ikimiz də, elə bil, on günün içində on il qocalmışıq. Əvvəlki ruh yüksəkliyi, əvvəlki həvəs yoxdur. Fikrimiz harada isə başqa yerdedir.

M ü r ş ü d. Axı ayrı əlacı yox idi.

S a d ı q. Necə yox idi? Lap götürək mənə, mənim özümü. Deyən gerek, ay axmaq, nə üçün arvadın sözüne baxmırdın? Uşaq deyir, çox gözəl, razı ol. Ondan yaxşı şey nə var ki? Totux-motux bir gözəl oğlum olacaqdı, onu çıpaqlandırıb alacaqdım qucağıma.

M ü r ş ü d. Uşağı sələlcəm eləyərsən.

S a d ı q. Yayda, istidə. Qucağıma alıb, bax bu cür oxuyardım:

Dədəsi alsın qadasını,
Ellər sevsin balasını.
Hər evdə beş-beş olsun,
Bizim evdə on beş olsun.

O da mənə deyəcəkdir: “dədə”. Pəh, nə qərribə olacaqdı! Mən – dədə?

M ü r ş ü d. Uşaqsız ailənin nə ləzzəti var ki?

S a d ı q. Nə bilim, o vaxt mənim başıma bir ağıl qoyan yox idi...
O vaxt elə bilirdim ki, ailə mənə manc olur, irəli getməyə qoymur.
Ailəsiz xoşbəxt olaram. Halbuki indi başa düşürəm, ailə xoşbəxtliyin
ocağı imiş.

M ü r ş ü d. Biri varmış, biri yoxmuş... Nağıl danışırısan? Nə tez
peşman olmusan?

S a d ı q. Doğrusu, yumşalmışam. Bu gün gəlib desə ki, “barışaq”,
gözüyümü razi olaram.

M ü r ş ü d. Amma mənim heç vecimə də deyil. Özü gəlib xahiş
eləse də barışmaram.

S a d ı q. Məsələ onun və ya sənın yalvarmağında deyil ki! Məni
düşündürən ayrı məsələdir; biz yenidən ailəmizə qayıtsaq, əvvəlki sevgi
yenə də ola bilərmi?

M ü r ş ü d. Mən əminəm ki, sizin məhəbbətiniz əvvəlkindən də
artıq olacaq, dərd mənim dərdir.

S a d ı q. Eh, nə danışırısan? Sənin yoldaşın ipekdir. Sənin adını
onun yanında çəkəndə gözləri yaşarır. Dünyada bir dəne məğlub edil-
məz qadın varsa, o da bizim Güldür. Ah, Güldür, Güldür... Düzü, mənim
bütün ümidim açılış gecəsinədir. Bəlkə orada bir növ ilə vəziyyəti dü-
zəldə bildik. Hə, sən nə deyirsən?

M ü r ş ü d. Nə bilim? İstəyirsən mən sənın yoldaşına dövlətname
verim, gəlsin, barışın.

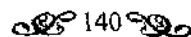
S a d ı q. Aha, yumşaldın, yumşaldın, ürəyin gedir, amma boynuna
almağa utanırsan. Dur gedək, Bərbərzadədən iki dövlətname alaq, dur.

U s t a S e g a h. Eyvanda görünür.

U s t a S e g a h. Yoldaş mühendislər, ikiniz də bura zəhmət çəkin.

S a d ı q. Amma bileti nə aldıq! Gəlirik, a kişi!

Onlar çıxırlar. Nəsirov, Bərbərzadə və
Mirzə Qərənfil səhnəyə gəlirlər.

Nəsirov. Mirzə Qərənfil, artıq işimizin axırncı günləridir. Mənim
bütün tapşırıqlarım saati-saatına, dəqiqəsi-dəqiqəsinə hazır olacaqdımı?

Mirzə Qərənfil. Hər şey hazır olacaq, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. De görüm, parkın bəzənmə planı kimdədir?

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadədədir.

Bərbərzadə. Məndə yoxdur, görək Mirzə Qərənfilə olsun.

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə?! Onu mən sənə verdim.

Bərbərzadə. Xeyr, əstəğfərullah, mən heç o planı görməmişəm.

Nəsirov. Mübahisə kəsilsin! Mirzə Qərənfil, bilmirəm sən mənim
köməkçim olub neyləmişən? İşin səhərdən axşama kimi onunla, bu-
nunla pıçı-pıçı danışmaqdır. Bu cür işləmək olmaz. De görək, şüarlar
hazırdımı? Müxtəsər.

Mirzə Qərənfil. Müxtəsər, yox.

Nəsirov. Bəs nə hazırdır? Təcili olaraq planı tapıb işə girişin! Yerli
komitəni tərpətmək lazımdır. Bu işləri görmək üçün sizə yarım saat
vaxt verirəm.

Bərbərzadə. Yerli komitəni heç üç aya tərpətmək olmaz, yoldaş
Nəsirov!

Mirzə Qərənfil. Bəli, bəli!

Nəsirov. Yenə hamınızdan yaxşı işləyən Maraldır. Siz “bəli”
deyirsiniz, ancaq işinizdə sürət yoxdur. Gəlin bəri.

Çıxırlar. İnci və Güldür gəlirlər.

İ n c i. Bəs burada heç kəs yoxdur ki!

G ü l ər. Biz onları haradan tapacağıq?

İ n c i. Çıxaq gedək, ay qız, mən utanıram.

G ü l ər. Niyə utanırsan? Mən heç utanıb eləmirəm. Sadığa rast
gəlsəm, bilmirəm neyləyəcəyəm. Ondan qulağıma bəzi sözlər gəlir.
Deyirlər, gecələr skamyaların üstündə yatır.

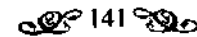
İ n c i. İndi ki, ayrılımsan, nəyinə borcudur? Neyləyir ələsin.

G ü l ər. Yox, axı... Necə olsa, adam yanır.

İ n c i. Nə deyirsən de, amma qız ki, bir dəfə ərə getdi, görək ay-
rılmaya. Ailədə min söz olar, düz deyirəm, ya yox?

G ü l ər. Eh, İnci!.. Bilirsən, mən lap uşaqlıqdan bu tərbiyə işlə-
rinə həvəsləyirəm. Mənim istədiyim nə idi, sadəcə bir şey. Övlad. Bir qız,
ya da oğlan.

İ n c i. Oğlan yaxşıdır.

G ü l ə r. Mən qızı çox sevirem. Mən onu çiçək kimi bəzəyirdim. Amma o daşıreklili məni bu zövqdən məhrum etmək istəyirdi. Ayrıldım. Yaxşı eləyib ayrıldım. Nə deyirsən?

İ n c i. Ayrılandıqdan sonra mən sənə nə deyə bilərəm? Əvvəldən soruşsaydın, onda deyirdim ki, ayrılma.

G ü l ə r. Bəs, yaxşı, o məsləhəti özünə niyə eləmədin?

İ n c i. Arvadların sonrakı ağı. Nə deyim? Daldan atılan daş topuğa deyər. O mənə həmişə deyirdi ki, İnci can, qoy bu istirahət evini qurtaraq, sonra gör nə qədər gəzəcəyik. Amma mən: "Yox, elə bu saat, vəssalam". İndi öz-özümə fikirləşirəm ki, nə olmuşdu? Hara tələsirdin? Eh, Gülər, Gülər, üreyim elə kövrəlib ki, ayıb olmasaydı, başımı sənə çiyinə qoyub uşaq kimi ağlayardım.

G ü l ə r. Ay qız, ağlama, nə üçün ağlayırsan?

İ n c i (gözünü silir). Ağlamıram ki, deyirəm, ağlayardım.

Uzaqdan Usta Segahın "Gülər, a Gülər!" deyə səsi eşidilir.

G ü l ə r. Aha, yenə çağırır. Ay qız, qulaq as!

İ n c i. Nə olub, kimi çağırırlar?

G ü l ə r. Bilmiyəm, kim işə məndən əl çəkmir. Nə vaxt bura gəlirəm: "Gülər, Gülər!" deyib çağırır.

G ü l ə r. Eşitdin?

Yenə Usta Segahın "Gülər, Gülər" – deyə səsi eşidilir.

İ n c i. Qərribə işdir.

G ü l ə r. Mən gedib onu tapacağam. Səs bu tərəfdən gəlir. Son burada otur, bu saat gəlirəm.

İ n c i. Ay qız, orada sən kimi tapacaqsan? Getmə!

G ü l ə r (səhnə arxasına). Dayan, dayan, mən sənə Güləri göstərəm.

Gülər çıxır. İnci dərin fikrə gedir. S a d ı q gəlib keçmək istədikdə, birdən-birə onu görüb dayanır, yaxınlaşır.

S a d ı q (çox utancaq). İnci bacı! Siz çoxdan gəlmisiniz?

İ n c i (birdən ayılır). Hə, yox, elə indicə gəlmişəm.

S a d ı q. Siz bu gün çox qəmlisiniz.

İ n c i. Qəm olmasa, adam sevincin qədrini bilməz.

S a d ı q. Düzdür. Bizim müəllimimiz həmişə deyirdi ki, soyuq olmasa, adam istini hiss etməz. Sizinçün isti deyil ki?

İ n c i. Nə üçün soruşursunuz?

S a d ı q. Hə, söhbət üçün dedim. Mən, ümumiyyətlə, söhbət etməyi çox sevirem. Amma mövzu tapmıram, həmişə söhbət eləyəndə ya istidən danışaram, ya da soyuqdan.

İ n c i. Deməli, elə onunçün Gülərlə söhbətiniz düz gəlməyib? Ona isti olanda, siz soyuqdan danışmısınız, soyuq olanda, istidən. Eləmi?

S a d ı q. Məsələ ondadır ki, heç söhbət eləyə bilməmişəm. İstidən başlamışam, o insafsız elə başa düşüb ki, mən danışdığımı işarə eləyirəm, inciyib. Soyuyqdan başlamışam, yenə də elə başa düşüb ki, ona qarşı çox soyuqam, inciyib. Qəraz, siz ki, bilirsiniz, İnci bacı, məndə, heç bir belə də təqsir yoxdur.

İ n c i. Bəs təqsir kimdədir?

S a d ı q. Doğrusu... utanıram da deməyə... təqsir o balacadadır. Ah, o əlimə düşsə, qulağını elə çəkərəm ki...

İ n c i. Bu olmadı. Balaca uşağı döyməzlər.

S a d ı q. Məsəl üçün deyirəm. (Susur. Birdən yadına düşür) İnci bacı, sabah bizim istirahət evinin açılışıdır, sizi dəvət eləyirəm. Bir dəqiqə gözəyiniz, Bərbərzadədən bileti alıb gətir.

İ n c i. Çox sağ olun, vaxtım olsa, özüm gələrəm, zəhmət çəkməyiniz, bilet olmasa da mümkündür.

S a d ı q. Xeyr, xeyr, necə yəni mümkündür. Bu dəqiqə gəlirəm.

Sadiq çıxır. Bu biri tərəfdən M ü r ş ü d səhnəyə gəlir. İnci ilə

hər ikisi bir-birlərindən üz döndərərək dayanırlar.

M ü r ş ü d. Bağışlayın, vətəndaş İnci, mənim sizinlə bir neçə kəlmə sözü var. Burada danışmaq, yoxsa məhkəmə qarşısında.

İ n c i. Məhkəmə qarşısında danışmaq yaxşıdır.

M ü r ş ü d. Çox gözəl. Məhkəmədə danışmaq, ancaq uduzacaqsınız.

İ n c i. O sizin işiniz deyil. Məhkəməyə ona görə verirsiniz ki, evsizsiniz, ev davası çəkirsiniz? Alın bu da açar. (Açar stolun üstünə qoyur)

M ü r ş ü d. Mənə otaq lazım deyil. Ancaq kitablarımı göndərin.

İ n c i. Özünüz gəlib apara bilərsiniz. Açar oradadır, götürün.

M ü r ş ü d. Xeyr, mən açar istəmirəm. Evdə olan vaxtınızı deyən, yoldaşımı göndərim, gəlib götürsün.

İ n c i. Evdə çox az oluram. Nə çoxdur teatr, park, kino.

M ü r ş ü d (təəccüblə). Tək gedirsiniz?

İ n c i. O sizə borc deyil. Başqasının həyatı ilə maraqlanmağa dəyməz. (Açar götürür) Yerinizi deyən, kitabları göndərim.

Mürşü d. Mənim yerim bəlli deyil, gündə bir evdə qahram.

İnci (*təəccüblə*). Necə yeni gündə bir evdə?

Mürşü d. O sizə borc deyil. Başqasının həyatı ilə maraqlanmağa dəyməz.

İnci. Dəyməz, dəyməsin, çox lazımdır!

Mürşü d. Mən sabah yoldaşımı göndərəm, gəlib kitabları aparar.

İnci. Siz də bu saat mənim şəkillərimi qaytarın.

Mürşü d. Bu saat?

İnci. Bəli, bu saat.

Mürşü d. Bəlkə icazə verəsiniz birçə gün məndə qalsın.

İnci. Birçə dəqiqə də olmaz. Sizde qız şəklində çoxdur.

Mürşü d. Çox gözəl. Şəkilləri bu saat gətirib gələm. Ancaq eybi yoxdur, vaxt olar, peşman olarsınız.

İnci. O mənim şəxsi işidir.

Hirsle qarşı-qarşıya dayanırlar.

Mürşü d. Hə?

İnci. Hə...

Mürşü d. Yaxşı!

Mürşü d. İnci əsəbi halda getmək istədikdə, yenə Sadıqla rastlaşır.

Sadıq. Buyurun, birinci sıra, birinci, ikinci yer. Ehtiyatdan ikisini gətirdim. Bəlkə bezi-bəzi adamlar da gəlmək istədi.

İnci (*gözünü silir*). Çox sağ olun.

Sadıq. Siz ağlayırsınız, yoxsa?..

İnci. Hə, yox. Ağlamıram. Hanı? Niyə ağlayıram ki? (*Bileti alır*) Çox sağ olun.

Sadıq. Deməli ki, sabah axşam saat yeddidə başlanacaq. Böyük hazırlıq görmüşük.

Qonaqlarımız çox olacaq. Oxumaq, rəqs...

Onlar çıxırlar. Gülər o biri tərəfdən səhnəyə gəlir.

Gülər. Ay İnci, aləmi axtardım... (*Usta Segah yenə "Gülər, Gülər!" deyə çağırır*) Dayan, mən sənə Güləri göstərəm. Aha, odur bax, oradadır.

Gülər tələsik çıxmaq istəyəndə, Mürşü d. gəlir, üzünü yana çevirərək əlindəki şəkilləri Gülərə uzadır.

Mürşü d. Al, bu da sənə şəkillərin.

Gülər (*təəccüblə*). Marahlı şəkillərdir?

Mürşü d. (*birdən Güləri görüb, geri çəkilir*). Bıy, sizsiniz?

Gülər. Şəkilləri niyə gizlədirsiniz?

Mürşü d. Bağışlayın, mən sizi çaşbaş salmışam. Xoş gördük, Gülər bacı! Sadıq indicə buradadır idi...

Gülər (*hirsli halda*). Mənə heç bir Sadıq-madıq lazım deyil!

Mürşü d. Olmur olmasın, mənim sözüm yoxdur ki...

Gülər. Deyəsən, işinizi qurtarmışsınız.

Mürşü d. Bəli, sabah açılışdır, icazə verin. Gülər bacı, sizi sabah açılışa dəvət eləyim, buyurun bu da biletdir, birinci sıra, üçüncü, dördüncü yer, ehtiyatdan iki biletdir gətirmişəm, bəlkə bezi-bəzi adamlar da sizinlə bərabər gəlməli oldu.

Gülər. Nə bilim, bəlkə gəldilər, ancaq hələ acıqları soyumayıb...

Mürşü d. Soyumaz da... Təqsirlərin hamısı məndədir. Mən baş müqəssirəm... Qəzəb... Gülər bacı, dərddən vurub ürəyimə, hirs də başıma.

Uzaqdan Nəsirovun səsi eşidilir.

Mürşü d. Deyəsən, yoldaş Nəsirov gəlir.

Gülər tez bir tərəfə çəkilir. Nəsirov ilə Mirzə Qərenfil içəri girirlər.

Nəsirov. Mürşü d, burada neyləyirsən?

Mürşü d. Heç, elə-bələ, nəfəs alırdım.

Nəsirov. Nəfəsi sonra da ala bilərsən. Gəl bura görüm.

Mürşü d. Yoldaş Nəsirov, birçə dəqiqə.

Nəsirov. Bir saniyə də ola bilməz. Gəl görək, Sadıq da tapıb məsləhətləşək. Gedək, binanı bir də gözdən keçirək.

Üçü də gedir. Gülər də getmək istədikdə, qapının ağzında Sadıq ilə qarşılaşır.

Sadıq. Deyəsən, mənə qara basır.

Gülər. Sizsiniz? Yoxsa mənim gözüme belə görünür?

Sadıq. Əgər siz Gülersinizsə, bəs burada neyləyirsiniz?

Gülər. Bəzi adamların danışığından belə çıxır ki, adım Gülər olduğu üçün mənim burada işim olmazmış.

Sadıq. Bəzi adamlar yenə söz güləşdirmək xasiyyətində qalıblar.

Gülər. Bəzi adamlar yalvarmasınlar. Uşaq deyilik ki, küsüb-barışaq. Yalvarmaq lazım deyil.

Sadıq. Yenə uşağı yadıma saldı. Nə olar, adam səhv eləyər. Onda istəmərdim, indi, deyəsən, məhəbbəti gəlib ürəyimə.

Gülər. Bəzi adamların ürəklərinin qapısı xarab olub. Məhəbbət gəlir-gedir, gedir-gəlir.

Sadıq. Bəlkə biz ürəyimizin qapısını təmir etdirmişik.

Bərbərzadə içəri girir.

Bərbərzadə. Ay yoldaş Sadıq, sən buradasan? Sizi çağırmaqdan mənim boğazım yırtılıb. Gedək, Nəsirov axtarır.

Sadıq. Bərbərzadə, bir dəqiqə. Sən get, mən də gəlirəm.

Bərbərzadə. Yox, əzizim. *(Qolundan yapışır)* Səni Nəsirova təhvil verim, sonra hara gedirsən, get.

Sadıq *(Gülərə)*. Bəzi adamlar səhvlərini boyunlarına alsalar yaxşıdır. Yoxsa pis olar.

Bərbərzadə. Adə, səhv eləmirəm ey...

Sadıqla Bərbərzadə çıxırlar. Gülər pəşman halda getmək istədikdə, onu axtaran İnci ilə rastlaşır.

İnci. Səni axtara-axtara biabır oldum. Haradasan, ay qız?

Gülər. Bayaقدan buradayam.

İnci. Di gəl gedək. Görüşə bildinmi?

Gülər. Görüşdüm.

İnci. Mən də görüşdüm.

Gülər. Harda?

İnci. Burda. Bəs sən harda?

Gülər. Mən də burda.

İnci. Qərribə işdir. Ah, gəlib görəydin, necə yalvarırdı. Bağışla, bilməmişəm.

Gülər. Sən mənimkini görəydin. Bilmirsən nə qədər ağladı. Mən heç üzünə də baxmadım. Dedim neyləyirson elə, keçib.

Səhnə arxasından səs-küy eşidilir.

İnci. Səs gəlir, ay Gülər, bəlkə gələn mənimkidir. Tez gedək, bir də rast gəlməyək.

Gülər. Mənimkinin səsinə oxşayır. Dedi ki, səhərə kimi ağlaya-ağlaya buralarda gəzəcəyəm.

İnci. Burada bir yer olsa, adam gizlənib baxar, görək neyləyəcəklər?

Gülər. Mən də maraqlanıram. *(Ətrafa baxır. Bərbərzadənin anbarının açıq olduğunu görür)* Ay qız, gəl bu otağa girib pəncərədən baxaq.

İnci. İcazəsiz otağa girmək olar?

Gülər. Ay qız, nə icazə? Görmürsən hələ heç rəng də çəkməyiblər. Bizi kim görəcək?

Anbara girirlər. Maral, Həlimə və ayrı bir nəfər içəri girirlər.

Maral *(yanındakı adamlara)*. Gedin, bu saat gəlirəm sizə tapşırıq verməyə. *(Onlar çıxırlar)* Ay qız, Həlimə, surqucu bura ver. *(Eşitdirmək üçün ucadan deyir)* Mən bu saat zavxozun qapısını peçatlayım, o da görsün.

Həlimə. Bıy, ay Maral bacı. Bərbərzadənin anbarını peçatlamağa əlin necə gəlir?

Maral. Bərbərzadə deyil, Allah da gəlsə, qorxan deyiləm. Spicka çək. *(Danışa-danışa qapıya peçat vurur)*

Həlimə. Bəs, ay Maral bacı, ortada məsələlər var idi, xeyir iş olacaqdı, nə oldu?

Maral. Boş söhbətlərdir. Bərbərzadə nədir ki, mənim hələ onunla xeyir işim də olsun?

Həlimə. Maral bacı, axı sən mənim kurort məsələmi qurtarmadın. Krıma yoxdursa, Borjoma olsun... Ərizəni aynanın altına qoymuşam.

Maral. Kurort vaxtı deyil, Həlimə. Sonra danışarıq.

Maral qapını peçatlayır. Bərbərzadə səhnəyə çıxır, onları görüb təəccüblə dayanır.

Bərbərzadə. Dayan, ay yoldaş, sənə nə ixtiyarın var, mənim qapıma peçat vurursan?

Maral. Sənə nəinki qapıma, özünə də peçat vurmağa mənim ixtiyarım var.

Bərbərzadə. Mən sənə vurduğun peçatı, bax, bu cür qırıb ataram. *(Peçatı qırır)*

Maral. Ay qız, Həlimə, surqucu bura ver! *(Qapını yenidən peçatlamağa başlayır)*

Bərbərzadə. Heç eybi yoxdur. Nəsirov yoldaş gəlincəyə qədər burada dayanacağam, sən peçatlayacaqsan, mən də qıracağam.

Onlar bir-birilə mübahisə edirlər. Gülərlə İnci anbarın pəncərəsindən başlarını çıxarıb baxırlar.

Gülər (*İnciyə*). Ay qız, biz burada qaldıq. Eviniz yıxılsın.

Bərbərzadə (*elə başa düşür ki, bu sözləri Maral deyir*). Öz evin yıxılsın!

Maral. Söyüş söymə, dilini dinc qoy.

Bərbərzadə. Bəs sən niyə söylərsən?

Maral. Mən sənə heç bir söz deməmişəm.

İnci (*əyilib baxmaq istəyir. Gülərə*). Doğrudan peçatladı, bu dəli olub, nədir?

Bərbərzadə. Dəli sənsən. Ağillı danış, yoxsa pis cavab verərəm. (*Galib peçatı qırır*)

Maral. Nə ixtiyarın var, mənə pis cavab verəsən? (*Təzadən peçatlamağa başlayır*) Mən də sənün üçün o mühəndislər deyiləm ki, o Mürşüddür, Sadıqdır, kimdir... Arvadlarını boşayan kimi çəkdi öz otağına. Yəqin indi dünyanı götürmüşünüz başınıza...

Bərbərzadə. Onun sənə dəxli yoxdur.

Maral. Dəxli çoxdur. Ailə pozğunluğu üstündə gör sənə nə eləyirlər.

Bərbərzadə. Mənim hələ ailəm yoxdur ki, pozğunluğu da olsun. Deməli, yenə peçatladın?

Maral. Bəli, indi də gedirəm təftiş komissionunu götürməyə.

Bərbərzadə. Eybi yoxdur. Mən də gedirəm yoldaş Nəsirovun yanına. Sənün nə ixtiyarın var, ondan icazəsiz mənə təftiş eləyərsən?

Hərəsi bir tərəfdən çıxırlar. Güler və İnci otağın qapısını tərpədirlər, peçatlı olduğunu görüb, yenə pəncərəyə yaxınlaşırlar.

İnci. Deyəsən, getdilər. Bir az da burada qalsaq, ürəyim partlayacaq. Yox, Güler, daha mən bu işlərə dözə bilmirəm. Arvadın bizim kişilər barədə dediklərini eşitdin? Yaxşı, Mürşüd, deməli belə?!

Gülər. Mən bu gün yığışıb gedirəm ata-anamın yanına.

İnci. Mən də gedirəm. Bileti iki dənə al.

Gülər. İkimiz də gedək. Sözümdən dönməzsən ki?

İnci. Sözümdən niyə dönməyirəm? Bəs, biz haradan çıxırıq?

Gülər. Pəncərədən düşə bilərik. Gəl, qapını qıra.

Qapını tərpədirlər. Maral və bir neçə adam bir tərəfdən, Bərbərzadə ilə Nəsirov o biri tərəfdən içəri girirlər.

Bərbərzadə. Budur, yoldaş Nəsirov, gündüzün günortasında vurduğu peçata bax.

Maral. Hə, budur, yoldaşlar, bu saat açın, təftiş eləyin.

Nəsirov. Açın o qapını görək, siz burada nə eləmək istəyirsiniz.

Hamı qapıya yaxınlaşanda içəridən qapı dartılır, peçat qırılır, qapı açılır. Gülər ilə İnci çıxırlar, bunlarla rastlaşdıqda qorxub hərsi bir tərəfə qaçır.

Maral. Aha, anbar qızın doludur ki?!

Nəsirov. Bu nədir, Bərbərzadə?

Sadıq ilə Mürşüd səhnəyə çıxdıqda, qaçan qızları görürlər.

Bərbərzadə (*təəccübdən dili tutulur*). Mən... Mənim xəbərim yoxdur...

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

İstirahət evi hazırdır. Hər yan bəzənib, ağacları rəngli fənərlər asılıb. Pərdə açıldıqda uzaqdan orkestr səsi gəlir. Cavanlar oynaya-oynaya səhnədən keçirlər. Sadıq ilə Mürşüd oynayaq gəlirlər. Musiqi kəsilir.

Sadıq. Nə gözəl gecədir!

Mürşüd (*fərahla istirahət evinə baxır*). Böyük sürətlə başa çatdırdığımız bu bina, bu şənlik günü daha da gözəl görünür.

Sadıq. Nəsirov olmasaydı, biz bir ay sonra da işimizi qurtara bilməzdik. Od kimi işləyir. Yaxşı adamdır, yaxşı da işçidir.

Mürşüd. Hamısından yaxşıdır odur ki, uzunçuluqla arası yoxdur. Kim nə deyirsə-desin, iş adamıdır, söz adamı deyil.

Sadıq. Bizim də işimizə yaxşı qiymət qoydular. Şəhər sovetinin nümayəndəsi gördün nə cür danışdı?

Mürşüd. Yaxşı danışdı. Amma Nəsirov bizdən danışanda, az qala, işləri korlamışdı.

Sadıq. Demə daha, elə hey söhbəti ora gətirirdi ki, mühəndislər arvadlarından küsüblər... Arvaddan küsməyin bura nə dəxli var? Sən mənim işimdən danış.

Mürşüd. İşdən danışmaqdan yorulmuşam, Sadıq. Bu arvadlar da gəlib çıxmədilər.

Sadıq. Sən bilən gələrler?

M ü r ş ü d. Eh, nə bilim, gedək bir az gəzək.

S a d ı q. Gözməyə həvəs var? Ah... A Gülər, a Gülər! Belə bir gecə-də arvadlarımızla yan-yana gəzmək nə yaxşı olardı! Heyf ki, işlər korlanıb! Gəl, bir az hərənək, dərdimiz azalsın.

M ü r ş ü d. Gəl.

Oynaya-oynaya çıxırlar. Maral və Həlimə içəri girirlər. İstirahət evinin qapısına lent bağlayırlar. Bərbərzadə balkona çıxır, məhəccərə şüar vurur, sonra birdən Maralı görür.

Bərbərzadə. Bəli də, yerli komitənin də işini gerek zavxoz görə.

Maral. Ay qız, Həlimə, o çəkici bura ver. Səsi qulağıma gələndə, elə bil məni ilan vurur.

Həlimə. Sən də işləməyə vaxt tapmısan, ay Maral bacı? Rəqs əlimdən çıxdı. Bəs gündüz başın nəyə qarışıq idi?

Maral. Başımız qarışmışdı anbardan qız çıxartmağa.

Bərbərzadə. Camaat adam dolaşdırmaq üçün behanə axtarır. Qəribə işdir.

Maral. Həlimə, fikrin məndə olsun, onun-bunun boş sözlərinə qulaq asma.

Həlimə. Ay Maral bacı, nə putyovka verdin, nə də oynamağa qoyursan. (*Yavaşca gedir*)

Maral. Ay qız, çəkici bura ver, demirəm? Həlimə, bəs bu qız hamı? Məni bu cür yerlərdə tək-tənha qoyub hara getdi?

Bərbərzadə (*səhnəyə düşür, ətrafa göz gəzdirir, Maral eşitsin deyə ucadan deyir*). Nə şairanə gecədir!

Maral. Maşallah, şeir yazmaqda mahirsən. (*Hirsə*) Bu nazik qələbimin sultanı sənsən, sevgi quyusunun kankanı sənsən.

Bərbərzadə. Pis sözlərdir?

Maral. Hamısı rəngdir. Kankan, ayaqlar altında quyu qazan özün-sən. Öz adımı özgəyə niyə qoymusan? Təvəqqe eləyirəm, düşmən öz düşmənciliyini eləsin.

Bərbərzadə. Maral, bağışla məni, bu canım ölsün ki, mən sənə o sözləri lap ürəkdən yazmışam. (*Öz-özünə*) Bilirdim ki, bu kankan mənə baha oturacaq.

Maral. Mənimlə danışma, get şairliyini eləməyə, katibə xanım səni gözləyir.

Bərbərzadə. Maral, yalvarıram, sənə. Bir bax gör, bu iki günün içində iki kilo arıqlamışam. Bir insafın olsun axı.

Maral. Mənim ürəyim sənənlə ölənə kimi banışmaz. Mən səni yaxşı tanıyıram.

Bərbərzadə. Mən bu gündən sonra arvad görəndə gözlərimi də yumacağam, qulaqlarımı da.

Maral. Baxarıq.

Maral çıxır. Sənubər içəri girir. Bərbərzadəni görək sevinəcək onun yanına gəlir.

Sənubər. Bərbərzadə, salam sənə.

Bərbərzadə. Yox-yox, istəmirəm. Get, get, amandır, gözümə görünmə.

Sənubər. Nə üçün axı? Danışmaq olmaz?

Bərbərzadə. Olmaz. Zəhmət çək o tərəflərə get. Buralara hərənə.

Sənubər. Bərbərzadə, qadınlarla bu cür rəftar eləmək olmaz.

Bərbərzadə. Anam, bacım, təvəqqe eləyirəm ki, daha mənim gözümə görünməyəsən. Ay balam, mənimlə müqavilən var?

Sənubər. Bunlar hamısı təhqirdir.

Bərbərzadə. Hər nədirsə, zəhmət çək, qadan alım. Zəhmət çək, indicə o gələr qan düşər. Sən məni tanıyırsan, mən də səni. Xudahafiz.

Sənubər. Nə qədər kobudsan.

Bərbərzadə. Hər nəyəmsə, olanım budur. Get, indicə o qayıdacaq, get yolunla, qurban olum.

Maral içəri girib bunları görür. Şüarlar əlindən düşür.

Maral. Sən yenə kimin yolunda qurban olursan?

Bərbərzadə. Maral, ona de ki, getsin, bax, nə üzünü görürəm, nə də səsini eşidirəm.

Maral. Bəs indicə deyirdin ki, qurban olum sənə? Utanmaz! Ay aman, tər məni basdı. (*Çıxır*)

Sənubər (*yerində fırlanır*). Heç mən sənənlə üzünə də baxmaq istəmirəm. Buna bax, a... (*Çıxır*)

Bərbərzadə. Yenə aləm qarışdı bir-birinə. Ay Maral, ay qız!.. Gedim könlünü alım. Yoxsa məhəbbətim ömürlük ləkəli qalacaq.

Bərbərzadə çıxır. Usta Segah və ikinci Gülər içəri gəlirlər.

Usta Segah. Hə, qızım, gəl görək, üzünü köçürtmüsən? İkinci Gülər. Köçürmüşəm, usta.

Usta Segah. Əcəb eləmişən. Lap mən deyən kimi yazmışan?
İkinci Gülər. Bəli! Amma mən bu sirri başa düşmürəm. Siz nə üçün özgənin adından özgəyə kağız yazdırırsınız.

Usta Segah. Mənası dərinidir, qızım. Bizim mühəndisləri tanıyırsan ki? Qızıl kimi cavanlardır, səhv eləyib, arvadlarından küsüblər, indi peşman olublarsa da, barışa bilmirlər. Bu yazdığımız məktublar onların barışmağı üçün bəhanə olacaq. Bildin? Bu dörd cavanın üreyini birləşdirmək, bir bina tikmək qədər həvəsli işdir. Bəs indi kağızları sahiblərinə necə çatdırmaq? Bu, guya ki, İncidən Mürşüdə, bu da Gülərdən Sadığa. Bunları Mürşüdlə Sadığa mən özüm verərəm. Bəs İnci ilə Gülərə kim versin? Sən onları tanıyırsanmı, qızım?

Gülər. Tanımıram, usta.

Usta Segah. Bəs neyləyək? (*Mirzə Qərənfil gəlir*) Hə, budur, Mirzə Qərənfil kömək edir. Mirzə Qərənfil, dayan, sözüm var.

Mirzə Qərənfil. Usta Segah, xoş gördük! Məni bağışla. Bir az tələsiyəm. Sənin xoş kəlamlarına qulaq asa bilməyəcəyəm.

Usta Segah. Biləcəksən. İnsanın ixtiyarı öz elindədir. Burada oturub yarım saat söhbət eləməliyik. Söz yığılıb sinəmdə qalıb.

Mirzə Qərənfil. Qoy hələlik orada qalsın, tərpətmə.

Usta Segah. Xeyr, xeyr, mühüm məsələdir. (*Oxuyur*)

Söyləsin usta Segah,
Qərənfil də olsun agah.

Mirzə Qərənfil. Sənin ləqəbini tərs qoyublar, usta. Mən havaxt sənə rast gəlirəmsə, “Çahargah” oxuyursan, görək adımı dəyişib, Usta Çahargah qoyaydılar.

Usta Segah. Xeyr, səhvin var. Mən düz otuz il “Segah” oxumuşam. “Çahargah”a hələ təzə keçmişəm:

Qocalıq basıb məni, fəryadı-aha keçmişəm,
Comisi beş il olar ki, çarığah keçmişəm.

Mirzə Qərənfil. Usta təvəqqe eləyirəm söz deyəndə oxuya-oxuya demə. Ay canım, opera-zad deyil ki!

Usta Segah. Yaxşı, qulaq as, ərzim var.

Mirzə Qərənfil. Ərzinə hörmətim var.

Usta Segah. Hörmətə məhəbbətim var.

Mirzə Qərənfil. Usta, sən bu cür uzun eləsən, mənim Nəsirov yoldaşdan töhmətim var.

Usta Segah. Gödəldim. Qulaq as. Bax, bu iki məktub Mürşüdlə Sadıqın həyat yoldaşlarına çatacaq. Bunların görək zəhmətini çəkəsən.

Mirzə Qərənfil. Usta, bu təntənəli gündə mən məktub paylaya bilmərəm.

Usta Segah. İcazə ver, burada iki bənd oxuyum.

Mirzə Qərənfil. Yox-yox usta, paylaya bilmərəm. Tələsiyəm. Mən, özün bilirsən ki, vəzifə sahibiyəm.

Usta Segah. Bu bərədə dörd bənddən ibarət söz var. İcazə ver, “Çahargah” üstə deyim.

Oxumaq istəyir, Mirzə Qərənfil qoymur.

Mirzə Qərənfil. Birçə dayan, məktubları sahiblərinə çatdırmağa razı olaram, sənin xətrinə. Amma oxumağına qulaq asa bilməyəcəyəm.

Usta Segah. Eybi yoxdur, vaxt olar, özün yalvararsan, deməli, arxayın olum?

Mirzə Qərənfil. Arxayın ol, usta, arxayın ol. Bu saat tapşırıqlarına əməl olunacaq.

Usta Segah. Elə isə, xudahafiz. (*İkinci Gülərə*) Gedək, qızım.

Çıxırlar. Sənubər içəri girir.

Sənubər. Mirzə Qərənfil...

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dibçiyilə.

Sənubər. İşlər pozuldu axı!

Mirzə Qərənfil. Pozuldu?

Sənubər. Zuldu.

Mirzə Qərənfil. Əşi, at da bu ixtisarı. Aydın danış görüm, necə pozuldu?

Sənubər. Açıq-aydın deyirəm ki, pozuldu.

Mirzə Qərənfil. Sən məndə can qoymadın. Bir az ətraflı danışsan olmaz?

Sənubər. İşlər pozuldu. Yəni ki, Bərbərzadə ilə Maral barışdılar. Məni də Bərbərzadə təhqir elədi.

Mirzə Qərənfil. Necə, necə? Deməli, axıncı otaq ümidi də o dünyaya təşrif apardı?

Sənubər. Mirzə Qərənfil, sən bunun əvəzində Bərbərzadədən intiqam almayacaqsan?

Mirzə Qərənfil. Bacım, daha mənim səninlə haqq-hesabım qalmadı. Daha biz balans bağlayıb, yekun vura bilərik.

Sənubər. Başa düşürəm, Mirzə Qərənfil.

Mirzə Qərənfil. Yəni onu demək istəyirəm ki, daha sən məndən ötrü avara olma. "Səndən mənə yar olmaz" havasını eşitmisən?

Sənubər. Mişəm.

Mirzə Qərənfil. Mişsənsə, daha yaxşı. O havanı oxuya-oxuya get.

Sənubər. Mirzə Qərənfil, bu nə sözdür? Bəs mənə verdiyin vəd?

Mirzə Qərənfil. Səni and verirəm əzizlərinin canına, qoy yaşayım.

Sənubər. Daha sən məni quşa oxşatmırsan?

Mirzə Qərənfil. Yox, daha quş qurtarıb. Nə olar, bir zəhmət çək, parkın o tərəflərində göz. Mənim işim var. Axı mən dərd sahibiyəm. (Çıxır)

Sənubər (öz-özünə). Ah, belə? Onda mən də gedərəm Bərbərzadə ilə Marala hamısını xəbər verərəm.

Sənubər çıxır. İnci və Gülər içəri girirlər, təzə tikilmiş evə diqqətlə tamaşa edirlər.

Gülr. Bina nə gözəl çıxıb.

İnci. Biz Mürşüdlə bu binanın üstündə pozulmuşduq.

Gülr. Siz yaxşı ki, bina tikmək üstündə ayrılımsınız. Amma mənimki uşağın qorxusundan heç hın də tikmək istəmirdi.

İnci. İndi mən onu haradan tapım ki, açarı verirəm?

Gülr. Deməli, üç saatdan sonra qatar hərəkət edir. Üç saatdan sonra daha buranı görməyəcəyik.

İnci. Elə darıxıram ki. Həmişə mən bir yerə yola düşəndə sevinirdim. Bu gün, nədənsə, üreyim darıxır.

Gülr (gülə-gülə). Qoy bir fala baxım görək, bizim getməyimiz uğurlu olacaq, ya yox?

İnci. Xoşbəxtson ki, kefin kökdür. Mən bir az da fikirləşsəm, göz-
lərimi saxlaya bilməyəcəyəm.

Gülr. Fala bax, fala bax, kefin açılısın.

İnci. Necə baxım?

Gülr. Budur bax. Gözünü yum, barmaqlarını bir-birinə tuşla.

Qızlar gözlerini yumurlar. Bərbərzadə ilə Maral içəri girirlər.

Bərbərzadə. Maral, səni inandırırıam ki...

Maral (Gülərlə İncini göstərir). Dayan-dayan, bunlar sənın anbarından çıxan qızlar deyil?

Gülr. Ay qız, biabır olduq.

Qaçırlar. Maral kəsüb getmək istəyir.

Bərbərzadə (diz çökür). Getmə, dayan, özün bil, inanırsan inan, inanmırsan yox. Bu mənim başım, bu da sənın əllərin.

Maral (naz ilə). Get yolunda qurban olduğunu tap.

Bərbərzadə. Maral, axı mən sənə əhvalatı başdan danışdım.

Maral. Mən səninlə bir addım da atmaram.

Bərbərzadə. Maral, gəl məni incitmə, onsuz da ürəyimin yağını əritmişən.

Sənubər içəri girir.

Sənubər. Bərbərzadə, bir dəqiqə və gizlin.

Bərbərzadə (özünü itirir). Ay qız, sən yenə gəldin? Yenə də qan düşəcək, çıx get burdan.

Sənubər. Bərbərzadə, mən sənə mühüm bir xəbər verəcəyəm.

Bərbərzadə. İstəmirəm, atam, istəmirəm.

Maral. Ay aman, tər məni basdı.

Bərbərzadə. Maral, sənə söz verirəm ki...

Maral. Mənimlə bir kəlmə də danışma.

Bərbərzadə (Sənubərə). Bacım, niyə məndən əl çəkmirsən? Niyə məni bədbəxt eləyirsən?

Sənubər. Buna bax, a, mən səndən ötrü ölmürəm ki! Sözüüm var, ona görə gəlmişəm.

Bərbərzadə. Qoysana ailə məsələləri ilə məşğul olum. Pah atonnan sənın!

Maral (Sənubərin üstünə hücum çəkir). Ay qız, kişidən əl çək-sənə. Nə yapışmısan qopmırsan? Ay aman, ölmürəm.

Sənubər. Mən sizdən heç bir şey istəmirəm, mühüm bir xəbər verməyə gəlmişəm. Mənə tapşırıbmışdılar, elə ələyim ki, siz evlənə bil-məyəsınız.

Bərbərzadə. Necə?

Maral. Nə dedin?

Sənubər. Sizin aranızda girmişdilər ki, evlənməyəsınız.

Bərbərzadə. Açıq danış, görüm kim qoymurdu?

Sənubər. Mirzə Qərənfil.

Maral. Mirzə Qərənfil?

Sənubər. Fil...

Bərbərzadə. Onun harası fildir? O heç milçək də deyil.

Sənubər. Bax, bizim otağımız yox idi. Sənin də dörd otağın var. Qərənfil istəyirdi ki, bir hiylə ilə otağın ikisini keçirsin əlinə, bildin? Onunçün də sizi vuruşdururdu.

Bərbərzadə. Pahi atonnan. Deməli, Maral, onun sənin tərəfindən mənə dediyi sözlər yalandır?

Maral. Bəs, deməli, o şeir də ürəkdən yazılıbmış? Necə idi?

Bərbərzadə. Dünyanın ən nazlı cananı sən sən.

Maral. Of, yenə birtəhər oluram. (*Sənubərə*) Yaxşı, bəs sən niyə onun sözlünə baxırdın?

Sənubər. Çünki mənim də otağım yoxdur.

Maral (*Bərbərzadəyə*). Bəs sonrasını necədir?

Bərbərzadə. Sənə qurban olsun bu Bərbərzadə...

Maral. Ay aman, nə yaxşı sözlərdir! (*Sənubərə*) Deməli, sən onu sevmirsən?

Sənubər. Mirəm.

Bərbərzadə. Elə bu cür ixtisar eləmişən ki, məhəbbətin elə gödək çıxıb.

Maral. Eybi yoxdur. Yerli komitə səni otaqsız qoymaz. Sən ki, biza belə yaxşılıq eləyib məsələnin üstünü açdın, mən də sənin məsələni elə bu gecə həll edəcəyəm.

Sənubər. Necə həll edəcəksən?

Maral. O mənim işimdir.

Sənubər. Necə axı?

Bərbərzadə. Söz güləşdirmə. Maral xanım ki deyir, demək, eləcə.

Maral. Sən yenə onunla danışarsan?

Bərbərzadə. Mən karam, lalam, mən pəs.

Sənubər (*Marala*). Onda mən mane olmayım. Salamət qalın.

Maral. Xudahafiz.

Sənubər çıxır.

Bərbərzadə (*hayacan içərisində*). Maral, qorxsam da, utansam da, dizlərim titrəsə də... özüm şəxsən sənə yetirirəm ki...

Maral. Hə, de, de, tez ol! Ay aman, tər meni başdı...

Bərbərzadə (*öz-özünə*). Ölmək ölməkdir, xırıldamaq nə deməkdir? (*Marala*) Mən səni sevirem.

Maral (*hayacanla*). Ay, ciyərım kabab kimi tüstülənir.

Bərbərzadə. Eybi yoxdur. Kabab tüstüsü göz çıxarmaz.

Usta Segah içəri girir. Bir-iki dəfə öskürür.

Usta Segah.

Bağışlayın mən sizə mane oldum,

Eşq yetirdiyinizə qane oldum.

Maral (*özünü itirir*). Çox gözəl, yoldaş Bərbərzadə, yerli komitə bu məsələni həll edir. (*Qaçır*)

Bərbərzadə. Usta Segah, qoysana kasıbçılığımızı ələyə. Ya özün üçün bir söhbət yoldaşı tap məşğul elə, ya da ki, boynundan bir zəng as. Çünki bu cür gəzməyinlə sən bu gecə çoxlarmı mane ola birlərsən.

Usta Segah. Bu sözü mənə deməyə səni məcbur eləyən məhəbbətdir. (*Bərbərzadə Maralın arxasınca gedir. Usta bunu hiss eləmir, böyük həvəslə sözlünə davam edir*) Mən bir bülbül görmüşəm ki, gülün eşqi ilə özünü qəfəsə saldı və gülün eşqi ilə də həlak oldu. Necə ki, "Çahargah" üstə deyirlər. Bülbülü...

Dönüb heç kəsini olmadığını görür, port halda çıxır.

Mürşüd əlində konvert içəri girir.

Mürşüd. Sadığın başını güclə əkə bildim. Baxım görüm kim yazıb, nə yazıb? (*Məktubu açır, bərkdən oxuyur*) "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Mürşüd! Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm. Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi və bu məktubu yazmağa məcbur elədi. Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza İnci..." (*Hayacanla*) Saat nəçədir? Hələ beş

dəqiqə qalıb. Hə, indi seversən. Səni gör ayrılıq nə günə saldı ki, mənə qaranlıq gününün işığı, könlünün yaraşığı adlandırırısan. Heç sən mənə belə sözlər deməzdin. Yox, min belo məktub olsa, sözümdən dönmərəm.

Mürşüd çıxır. U s t a S e g a h əlində zəng səhnəyə gəlir, çıxır.

U s t a S e g a h. Sadıq, ay yoldaş Sadıq! (*Zəngi çalır*)

S a d ı q (*içəri girir*). Ay usta, bu zəngi əlinə alıb nə düşmüşən mənim dalımca?

U s t a S e g a h. Mən bu zəngi çalacağım kimi, bu məktub da sənin ürəyinin tellərini çalacaqdır.

S a d ı q. Məktub mənədir?

U s t a S e g a h. Əlbəttə, sənədir.

Bağda səni axtarmaqdan, mənə qalmayıb tavan,
Bu elə məktubdur ki, qocanı eylər cavan.

Məktubu verir.

S a d ı q. Sağ ol, usta, sağ ol! (*Onu öpür*)

U s t a S e g a h. Eh... Gənclik, gənclik... Xoşbəxtlərsiniz, xoşbəxtlər... (*Çıxır*)

S a d ı q (*məktubu açıb baxır*). Arvaddandır! Məktubuna qurban olum, ay arvad! Oxuyum, görüm nə yazıb, "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Sadıq!" Lap Gülərin sözləridir, xətti də özünün xəttidir. "Gəl barışaq." Gözüm üstə. "Daha mən dözə bilmirəm." Mən də həmçinin. "Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi." Sağ ol səni, hicran dərdi. "Bu məktubu yazmağa mənə məcbur elədi." Əcəb elədi. "Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza Güler..." (*Sevinclə*) Haradasan, Güler, mən səni dəli kimi axtarıram!

Sadıq çıxır. G ü l ə r əlində məktub içəri girir.

G ü l ə r. Bəs İnci hanı? Görsə sevinəcək. Görəsən, nə yazıb: "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Güler!" Oxay, nə yalvarır. "Gəl barışaq." Yalvarırsan? Elə mən də bunu istəyirdim. "Daha mən dözə bilmirəm. Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi və bu məktubu yazmağa mənə məcbur elədi." Əcəb olub. "Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza Sadıq."

Gözlə. Səni o qədər gözlətdirim ki... Bilet almışam, gedirəm. Elə gedəcəyim ki, heç xəbərin olmayacaq. Qoy bir İncini tapım!

Güler çıxır. İ n c i bu biri tərəfdən gəlir.

İ n c i (*məktubu açıb oxuyur*). "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı, İnci!" Bu nədir, kim yazıb? "İmza Mürşüd." "Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi. (*Gözlərini silir*) Mənə məcbur elədi... Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında..." (*Yenə gözlərini silir, saata baxır*) Deməli, burada gözləyəcək. Qoy gözləsin. Of, ürəyim yaralı quş kimi çırpınır. Güləri tapım, görək, nə vaxt yola düşəcəyik. (*Çıxmaq istədikdə, Sadıqla qarşılaşır*)

S a d ı q. Salam. (*Gülür*)

İ n c i. Hə, nə dediniz? Mən yoldaşımı axtarıram.

S a d ı q. Elə mən də tələsirəm. Ona görə də...

İ n c i. Üzr istəyirəm.

S a d ı q. Hələlik... Görüşənə qədər... (*Çıxır*)

İ n c i. Üzr istəyirəm... (*O biri tərəfə getmək istədikdə, Mürşüd qabağına çıxır*)

M ü r ş ü d. Bəlkə siz burada bir nəfər gözləyirsiniz? Bəlkə mən sizə mane oldum?

İ n c i. Xeyr... Lazımdırsa, mən gedə bilərəm. Siz bu gecə yəqin ki, çox məşğulsunuz.

M ü r ş ü d. Qaldı ki... Dağ boyda günahı bir barmaq kağızla yumaq çətindir.

İ n c i. Onu sizə deyən gerek. Bu günahı axar çaylar da yuyub təmizləyə bilməz.

M ü r ş ü d. Mən buradan çıxıb gedə də bilərəm.

İ n c i. Öz işinizdir.

M ü r ş ü d. Əlvida! (*Çıxa-çıxa öz-özünə deyir*) Heç dəxli var? (*Məktubdan oxuyur*) "Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm..." Heç dəxli var? Özü məktub yazıb, özü də fors eləyir. (*Çıxır*)

İ n c i (*məktubdan oxuyur, öz-özünə deyir*). "Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm..." Çox lazımdır.

İnci çıxır. S a d ı q saatına baxa-baxa darıxmış halda gəlib böyük pilləkənlərin qabağında gəzişir. G ü l ə r əlində məktub içəri girir. Sadıqı görüb məktubu gizlədir.

S a d ı q. Gülər!

G ü l ə r. Deməli, hicran dərdi?

S a d ı q. Bəli, hicran dərdi.

G ü l ər. Bəs o məsələ necə olsun? Sözüünün üstündə durursan, yoxsa peşman olmusan?

S a d ı q. Raziyam. Öz adıma evimizdə uşaq bağçası açacağam.

G ü l ər. Elə isə yaxın gəl.

S a d ı q. Gəl deyirsən, gəlirəm də. Niyə gəlmirəm ki? Bunu çoxdan eləyəydin də, ay insafsız!

G ü l ər. Guya, sən özün çox insaflısan?

S a d ı q. Oynayırsan, gəl, bir az fırlanaq.

G ü l ər. Nə sözüm var ki, fırlanaq da. Hava sümüyümə düşməsəydi, səninlə oynamazdım.

Süze-süze çıxırlar. Mirzə Qərənfil, Bərbərzadə, Maral gəlirlər.

Mirzə Qərənfil. Sizi mən canı-dildən təbrik eləyirəm. Mən sizin üçün əlləşməkdən yorulmuşam. Siz də gərək mənim üçün əlləşəsiniz.

Bərbərzadə. Əlbəttə, Mirzə Qərənfil. Biz sənə ömrümüzü uzunluq borcluyuq.

Maral. Elə onun üçündür ki, sən xatirinə, biz Sənubəri yerli komitə tərəfindən bir otaqla mükafatlandırmışıq.

Mirzə Qərənfil. Necə? Sənubərə otaq? Maral xanım, sən bunu rəsmi deyirsən, qeyri-rəsmi?

Maral. Lap rəsmi!

Bərbərzadə. Rəsmidən də bir az o yana.

Mirzə Qərənfil. Deməli, mükafat?

Maral. Bəli, mükafat!

Mirzə Qərənfil. Demək otaq?

Bərbərzadə. Bəli, otaq!

Mirzə Qərənfil. Onda, elə isə bağışlayın. Mən bir az tələsirim. *(Tələsik çıxır)*

Bərbərzadə. Tutdu.

Maral. Tutdu da sözdür! Gör indi nə olacaq!

Çıxırlar. Mirzə Qərənfil Sənubəri çəkərək içəri getirir.

Sənubər. Məni hara aparırsan, Mirzə Qərənfil?

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsilə. Ey mənim laçınım!

Sənubər. Nə oldu, fikrini dəyişdin?

Mirzə Qərənfil. Mən bayaq səninlə zarafat eləyirdim. Axı, küsəndən sonra barışmağın ayrı hüsnü var.

Sənubər. Demək sevirsen?

Mirzə Qərənfil. Göydə! O da sözdür? Bəs sən necə, sevirsen?

Sənubər. Mirem.

Mirzə Qərənfil. Hə, bu olmadı. Ürəyimi sındırma, mənim bil-dirçinim, gəl görək.

Nəsirov, Bərbərzadə və Maral içəri girirlər. Mirzə Qərənfilin sözü yarımqıq qalır.

Nəsirov. Daha siz ən çox qonaqlar ilə məşğul olun. Mirzə Qərənfil kimi xəlvətə çəkilməyin. *(Mirzə Qərənfilə)* Nə var, özündə deyilsən?

Mirzə Qərənfil. Evləniyəm, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. Yəne? Kimi alırsan? Gizlidir, yoxsa bilmək olar?

Mirzə Qərənfil. Bilmək olar, niyə olmur? Sənubər xanımı.

Sənubər hirsle bir tərəfə çəkilir.

Nəsirov. Aha, bizim Sənubəri? Bəs otaq məsələsi necə, düzəldi?

Mirzə Qərənfil. Düzəldi, yoldaş Nəsirov, yerli komitə mükafat olaraq, Sənubər xanıma otaq düzəldib, hələlik orda yaşayacağıq.

Maral. Bıy, yazıq dəli olub ha... Biz Sənubəri istirahət evində bir aylıq istirahət otağı ilə mükafatlandırmışıq.

Mirzə Qərənfil. Nə? İstirahət evində?

Maral. Bəli, bəs necə?

Mirzə Qərənfil. Mənim evim yıxıldı, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Mirzə Qərənfil, deməli, sən otağı sevirsin, Sənubəri yox?

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Etiraz etmə, Qərənfil, sən pozğun adamsan.

Mirzə Qərənfil. Necə? Mən Mirzə Qərənfil – pozğun? Yox, yoldaş Nəsirov, qətiyyənlə düz demirsiniz. Məhəbbətdə, sədaqət məsələsində mənim qabağıma çıxan olmaz. *(Sənubərə)* Bura gəl, mənim qaranquşum. *(Sənubərin qolundan tutmaq istəyir)*

Sənubər. Çəkil, əlin mənə dəyməsin.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, yaxşı, gəl, incimə, mənim kəkliyim!

Sənubər. Kəkliyi ürəyində saxla yoxsa, ayrı arvadları oxşatmaq üçün quş tapmazsan. Cüvəllağı!

Mirzə Qərənfil. Görürsünüz, yoldaş Nəsirov? Bu da sizin təriflədiyiniz Sənubər!

Sənubər. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsilə. Buyur, mənim durnam.

Sənubər. "Səndən mənə yar olmaz" havasını bilirsən?

Mirzə Qərənfil. Bilirəm, niyə bilmirəm ki?

Sənubər. O havanı oxuya-oxuya get!

Hamı gülür, Mirzə Qərənfil pərt olur.

Bərbərzadə. Hə, Mirzə Qərənfil, sevgi quyusunun kankam sən özünsənmiş.

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Daha sənə Nəsirov neyləsin? Sən həyatda kələfin ucunu itirmisən. Elə bir vəziyyətdə qalmısan ki, hamı səni artıq pozğun bir adam hesab eləyir. Halbuki özünü düzəldə bilərsən! Çirkin işlərdən, çirkin həyatdan əl çək, savadını artır.

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Bir kəlmə də danışmaq lazım deyil. Sənubər, sən yaxşı qızsan, amma bir az meşşanxasiyyətsən. Oxumağa get, mən sənin üçün otaq düzəltdim. Ərizə vermişdin, cavabı gəlib, bu günlərdə otaq verəcəklər, ananla bir yerdə orada yaşayarsan, bildin?

Sənubər. Baş üstə, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Daha buralarda toplaşib durmayın, qonaqların yanına gedin.

Hamı çıxır, Mirzə Qərənfil tək qalır.

Mirzə Qərənfil (*tək*). Bəli, həyatda birinci dəfədir ki, məni utandırdılar. Sənubər əldən çıxdı, otaq əldən çıxdı, hörmət əldən çıxdı. Ortada qaldı quru bir adım. Qərənfil! O da ki, solub getdi.

Mirzə Qərənfil gedir. Güllər və Sadıq səhnəyə çıxırlar.

Güllər. Demək, daha bir də keçmiş söhbətlər təkrar olummayacaq?

Sadıq. O söhbətlər qurtardı, Güllər, mən, doğrusu, elə birinci gecədən peşman olmuşdum, üzə vurmurdum.

Güllər. Bəs nə üçün bu barədə bir kəlmə İnciyə demirdin?

Sadıq. Necə demirdim? Eşidəndə ki, Mürşüdün arvadı sənin rəfiqəndir, ürəyimdə dedim ki, arxayın ol, Sadıq, işlər düzəldi. İnci bacıya nə vaxt rast gəlirdim səndən söhbət salırdım.

Güllər. Bəs bu xəbərlər niyə mənə çatmırdı?

Sadıq. Deməli, inanmırsan? Mən bu saat onu tapıb şahid göstərəm.

Güllər. Lazım deyil, inanıram, yəqin elədir.

Sadıq. Yox, Güllər, mən bundan sonra şahidsiz-sübutsuz iş görməyəcəyəm, bir də səndən ayrılmalı halım yoxdur. Birçə dəqiqə səbir elə. Onu tapıb bura gətirim.

Sadıq çıxır. Mürşüd içəri girir.

Mürşüd. Aha, Güllər xanım, sizi axtarırdım, bu İnci inanmır ki, mən sizinlə danışanda peşman olduğumu demişəm.

Güllər. İnci nəhaq iş görür. Daha elə sözlərin yeri yoxdur, köhnəni unutmaq lazımdır, hanı o?

Mürşüd. Budur burada, yenə qaşqabağını sallayıb.

Güllər. Eybi yoxdur, mən bu saat onun qaşqabağını açaram.

Çıxırlar. İnci ilə Sadıq içəri girirlər.

İnci. Güllərə şahid lazımdır? Zənn eləmirəm, Güllər sizi o qədər sevir ki, bütün sözlərinizə şahidsiz-sübutsuz inanar.

Sadıq. Budur, özünüz danışın. Bəs necə oldu?

Mürşüd ilə Güllər içəri girirlər.

Sadıq. Budur, özü gəldi.

İnci. Güllər!

Güllər. İnci, barışdın? Təbrik eləyirəm. Daha qaşqabağını niyə sallamısan?

İnci. Mən? Əksinə, deyirlər sən şahid-sübut axtarırsan?

Güllər. Heç bir şahid lazım deyil, mən öz Sadığıma inanıram.

İnci. Mən də Mürşüdə. Mürşüdsüz mənim bir dəqiqəm olmasın.

Mürşüd (*Sadıq*). Eşitdin?

Sadıq. Bəs sən necə? Sən də eşitdin? Təbrik eləyirəm!

Mürşüd. Məhv olsun subaylıq!

Sadıq. Olsun, razıyam.

Mürşüd (*İnciyə*). Arvad, bu gecə beş yerə bilet almışam, teatra, kinoya...

İnci. Mənə daha bilet lazım deyil. Bəs biz harada oturacağıq? Yerimiz haradadır?

Sadıq. Birinci sıra, birinci yer.

Mürşüd. Sizdən qabaqda heç kəs oturmayaçaq.

Sadıq. Di gəlin gedək, Güler xanım, buyurun!

Getmək istədikdə, Usta Segah içəri girir.

Usta Segah. Deməli, barışdınız? Sizi bir yerdə görmək bilir-siniz mənim bu qoca ürəyimi nə qədər cavanlaşdırır?

Sadıq. Usta, gəl bir bizim yoldaşlarımızla tanış ol.

Usta Segah. Böyük həvəs və şadlıqla. (*İnci və Güllərlə görüşür*)
Bir az qoca olduğuma baxmayın, əlimdən bu cür cavan binalar çıxır.

Nəsirov və qeyriləri içəri girirlər.

Mürşüd (*Sadığa*). Nəsirova de ki, barışmışıq.

Sadıq. (*Nəsirova*). Bir sözüümüz var, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Sözü mən deyəcəyəm. (*Hamının yığıldığını görüb minqi açır*) Yoldaşlar! Biz bu istirahət evini vaxtından iki ay qabaq qurtarmışdıq. İşçilərimiz, staxanovçılarımız, mühəndis və texniklərimiz alqışa layiqdirlər. Ancaq mühəndislərimizin bəzilərinə iş məhəbbəti olduğu kimi ailə məhəbbəti nədənsə...

Sadıq. Yoldaş Nəsirov, biz hazırıq.

İkisi də barışdıqlarına işarə edirlər.

Nəsirov. Hə, çox gözəl. Məsələ ayındır. Deməli, bunlarda iş məhəbbəti də vardır, ailə məhəbbəti də, yoldaşlar! Binamız texnikanın son tələbinə uyğun olaraq tikilmişdir. Buna siz özünüz də şahid olacaqsınız. Buyurun, şərəfli əməkdən sonra burada istirahət edin! Biz isə yeni sahələrdə, yeni tikintilərdə məşğul olacağıq.

Lenti kəsir, qapılar açılır, hamı istirahət evinə daxil olur.

Pərdə

1940

AŞNALAR

4 pərdə, 5 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Qurbanov Qurban – tədarük idarəsinin müdiri
Firuzə – onun arvadı
Rəhilə – laborant
Murad – kassir
Səməndərli – yanğın və mühafizə şöbəsinin reisi
Hüseyn – anbardar
Əli kişi – mühafizəçi
Gülümov – hesabdar
Qumru – hesabat stolu müdiri
Ağazadə – rayon partiya komitəsinin təlimatçısı
Qənber – kolxozdan bir nəfər

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Rayon mərkəzlərinin birində taxıl tədarükü idarəsi. Şəkili ev. Bir tərəfdə taxıl anbarı. Səkidə və həyətdə stullar qoyulmuşdur. Yaydır. Pərdə açılan kimi səhnədə həyəcan və get-gəl görünür. Səməndərli, Hüseyn və Gülümov, Qurbanovun evinə çamadan daşıyırlar. Sonra Qurbanov özü yarıhərbi libasdə içəri girir.

Qurbanov. Hə, əşnalar, salam! Çox şadam ki, hamınızı sağ-salamat görürəm.

Gülümov. Siz necəsiniz, yoldaş Qurbanov! Şükür olsun, gəldiniz. SİZSİZ bu idarənin bir günü olmasın. Sağ-salamatsınız, inşallah?..

Qurbanov. Demir kimiyəm. Sağ-salamat olmamış nə olacaq ki? Qumru, necəsen? Yaxın gəl, əlin əlimə dəysin. Maşallah, günü gündən etlənirsen. O gün ispalkomun katibi deyir ki, Qumrunu irəli çəkmək istəyirik. Deyirəm, yox, əşna, özümüz irəli çəkmişik, bəsdür. Onsuz deyirəm, yığdığımız taxılın bərəkəti olmaz ki? Hə, Gülümov, bəs sən özün necəsen?

G ü l ü m o v. Necə görmüşdüsə Nuh... Sudan kənara atılmış balıq kimi...

Q u r b a n o v. Balıq yaxşı şeydir. Kababını yeyəsən tut arağı ilə... Səməndərli? Səsin çıxmır. Artist olasan, danışmayasan, görünməyən işdir.

S ə m ə n d ə r l i. Əlhəmdülillah, yoldaş Qurbanov! Mən artist doğulmuşam, artist də öləcəyəm. Həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

Q u r b a n o v. İncəsənət yaxşı şeydir. Mən Bakıda narkomatda olanda həmişə teatrlara pulsuz gedərdim. Bir loja verərdilər, on talon alıb, yenə də əl çəkməzdilər. Yaman haramzadə camaatsınız, qərəz. Hə, bacioglu, nə var, nə yox? Anbar sağ-salamatdır?

H ü s e y n. Hər şey öz yerində çağbacağdır, dayı! Sən arxayın ol.

Q u r b a n o v. Olsun, olsun. Anbardan muğayat ol. Deməsinlər ki, dayı-bacioglu baş-başa veriblər. Öz çörəyini yeyib, özgənin sözünü danışan dünyada o qədərdir ki...

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov! Mən olan yerdə heç kəs sizin sözü-nüzü danışa bilməz. Sizsiz bu idarənin bir günü olmasın.

Q u r b a n o v. Sağ ol, Gülümov! Qəm yemə. Danışsalar da qoy danışsınlar. Bu idarəni hökumət mənə tapşırıb? Tapşırıb. Anbar da bu idarənin gözüdür? Gözüdür. Mən öz gözümü bacım oğlundan yaxın kime tapşıra bilərəm ki? Düzdür, düz deyil, Səməndərli?

S ə m ə n d ə r l i. Hüseyinin tərbiyəsi ilə özüm məşğul olacağam, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Hüseyini sənə tapşırıdım, Səməndərli! Onu adam elə.

S ə m ə n d ə r l i. O mənim əlimdə, yoldaş Qurbanov! Çoxlarını adam eləmişəm.

R ə h i l ə içəri girir.

Q u r b a n o v. Ya Allah! Ordenli qızın kefi necədir? Yaxşı, yaxşı, fors eləmə, bilirik, staxanovçusan. Ordenlisən deyə daha sənə töhmət eləməyə müdirin ixtiyarı yoxdur? Mən özüm töhmət ala-ala gəlib bu mərtəbəyə çıxmışam. Gəl barışaq.

R ə h i l ə. Heç küsməmişdən də barışmaq olar, yoldaş Qurbanov? İdarədə işin xeyrinə min söz olar. Mən niyə küsürəm ki?

Q u r b a n o v. Yaxşı, yaxşı, cavanlıq eləmə. Mənim necə işçi olduğumu bilmirsən? Mənim sistemimdə yüz belə idarə vardı. Buranı dolandırmağa nə var ki? Bura üçün mənim bir nəfəsim kifayətdir.

R ə h i l ə. Sizi raykom katibi axtarırdı.

Q u r b a n o v. Gedirəm, gedirəm. Heç çəkməmin tozunu da silməmişdən birbaşa raykoma gedirəm. (Murad içəri girir) Hə, sən necəsən?

M u r a d. Berkdən deyir, yoldaş Qurbanov! Qulağının motoru xarab olub...

Q u r b a n o v. Ay Gülümov, bununla danışmaqdan bizdə boğaz qalmadı. Bir təzə motor qoy bunun qulağına!

G ü l ü m o v. Hələ qulağı eşitmir ki, bizim başımıza bu oyunu açır, gör eşitse, nə pestaha törəder. Bu cür sərfəlidir, yoldaş Qurbanov!

M u r a d. Nə deyirlər, Rəhilə?

R ə h i l ə. Deyirlər ki, sən sərfəli kassirsən.

M u r a d. Qulaq asıram? Eşitmirəm ki, qulaq asım! Eşitsəm, bəzilərinə sərf eləməz ki!

G ü l ü m o v. Demədim? Pir mənimdir, kəramətini bilirəm axı.

Q u r b a n o v. Yaxşı, yoldaş kar. Vaxtımızı alma.

M u r a d. Nə buyurursunuz?

Q u r b a n o v. Get işinə.

M u r a d. Hara gedim?

Q u r b a n o v. Əşi, səsim batdı mənim. Siz də daha tamaşa eləməyin, gedin iş ilə məşğul olun.

M u r a d. Heç nə başa düşmürəm. Elə yavaşdan danışırınsınız ki, elə bil sessiz kinoya baxıram.

Q u r b a n o v. Xeyr a... Siz idarəni qaydaya salın, mən raykoma gedim, görək nə üçün belə təcili çağırırlar.

Çıxır, o biriləri də onu ötürürlər. Səhnədə Murad ilə Rəhilə qalır.

M u r a d. Dayan, Rəhilə, sən hara gedirsən?

R ə h i l ə. İşimə. Necə, mənimlə sözün var?

M u r a d. Ay eşitdim ha... vaxt var idi ki, mənim qulaqlarım sənə o gözəl sesini eşidirdi. O zövqdən də məhrum oldum.

R ə h i l ə. O vaxtlar mənə qulaq asmaq sənə zövq verirdi? Bəs niyə bir kərə də olsun açıb ürəyinin sözünü mənə demirdin?

M u r a d. Hə?

R ə h i l ə. Ay Murad, kar olandan sonra daha da məzəli olmusan. İndi mən səni əvvəlkindən də çox istəyirəm.

M u r a d. Yaz, bir kağıza yaz, mən də başa düşüm.

R ə h i l ə. Yazmıram. Əlimə yaxşı fürsət düşüb. Bir vaxtlar üreyimin sözünü sənə deməyə utanırdım. İndi daha nədən utanacağam ki? Gör necə üzümə baxır?

M u r a d. Yəqin gülməli söz danışrsan. *(İkisi də gülüşürlər)*

R ə h i l ə. Hələlik, mənim işim yarımçıq qalıb. *(Gülə-gülə çıxırlar)*

H ü s e y n. G ü l ü m o v içəri girirlər.

G ü l ü m o v. Bura bax, anbar Hüseyn, sən öləsən, görək mustuluğunu verəsən.

H ü s e y n. Axı nə olub ki?

G ü l ü m o v. Necə nə olub ki? Bəs başa düşmədin dayını nə üçün raykoma çağırdılar? Yəqin bil ki, qulluğunu artırırlar! Ədə, mən kişinin üzünə baxan kimi dedim də. Dedim ki, bu quş buralarda qalmaz, uçar. Qoyarlar ki, o cür işçi buralarda küllənsin?

H ü s e y n. Deməli, yenə köçəcəyik? Çamadan, hambal, demir yolu, eh... mən istəmirəm.

G ü l ü m o v. Necə istəmirəm? Hazırlaş, yola düşürsünüz. Yəqin o bu saat raykomda axıncı nitqini danışır. Amma, Hüseyn, bilirsen mən Qurbanov yoldaşı nə qədər istəyirəm? Bura bax, mən ölüm gedək, qardaş olaq. Ədə, dost yolunda məni bir adam öldürsə, sən öl, qalxıb ona güldən ağır söz demərəm. Hə, sən nə deyirdin? Dayın sənə nə tapşırıb?

H ü s e y n. Mən nə bilim ey. Deyir gerek iki günə kimi laborant Rəhiləni yola getirib alasan.

G ü l ü m o v. Gözəl fikirdir. Sən öl, Hüseyn, əntiqə fikirdir. Al deyir, al!

H ü s e y n. Mənim almağımnanıdır bəyəm? Qız gələrmə?

G ü l ü m o v. Gələr də, canı da çıxar. Uça-uça gələr. Bir kəlmə desən ki, yoldaş Qurbanov tapşırıb, borcudur yerinə yetirsin. Hökumətdən məvacib alır.

H ü s e y n. Elə şey olmaz, əşi. Məvacibi ona ərə getmək üçün vermirlər ki?

G ü l ü m o v. Bəs məvacibi kim verir? Qurbanov yoldaş! Onun qolu olmasa, bank bir qəpik də verməz. Odur bax, deyəsən, Rəhilə gəlir. Açı sözünü de, qorxma.

H ü s e y n. *(Özünü düzəldir)*. Deyirsən gəlir?

G ü l ü m o v. Gəlir, gəlir, cüretli ol!

H ü s e y n. Sən yanımda dayan, onu görəndə ilişirəm. *(Rəhilə içəri girir)* Rəhilə xanım, salaməleyküm! Dayım mənə bir söz tapşırıb axı. Qoy deyim.

R ə h i l ə. Burada nə Qurbanov dayıdır, nə də sən bacioglu. İkiniz də işçisiniz. Elə söhbətləri evinizdə eləyin.

H ü s e y n. O da mənə evdə tapşırıb da. Vallah deməyə də xəcalət çəkirəm.

R ə h i l ə. Nə olub? Yoxsa yenə taxıla siçan dadanıb?

H ü s e y n. Mən nə bilim ey. Dayım deyir ki...

G ü l ü m o v. Hə, qurtar görək, dayım nə deyir? Utanır ey...

R ə h i l ə. Niyə utanırsan ki?

H ü s e y n. Dayım deyir ki... dayımın ürəyi toy istəyir ey...

R ə h i l ə. İstəyir, eləsin də...

G ü l ü m o v. Qurbanov yoldaş toyu özü üçün istəmir ki, bunun üçün deyir.

R ə h i l ə. Daha mən neyləyim ki...

H ü s e y n. Necə neyləyim? Sənsiz toy olmaz ki...

R ə h i l ə. Axmaq-axmaq danışma! Mənim boş yerə sərf etməyə vaxtım yoxdur.

Çıxır.

H ü s e y n. Getdi. Gördün, Gülümov? Ağzımı açmağa qoymadı.

G ü l ü m o v. Yassar! Zalımın qızı hay etməmiş barıt anbarı kimi partlayır.

H ü s e y n. Bəs mən necə eləyim? Dayım abırımı tökəcək.

G ü l ü m o v. Onun əlacı Səməndərliyədir. Kişi, arvad işində professorudur. Sənə qızı yola getirməyin üsulunu öyrədən. Sən bir onu gör.

Çıxır.

H ü s e y n. Bəs mən əskik gələn taxılları neyləyəcəyəm?

S ə m ə n d ə r l i. *(İçəri girir. Əlindəki yangınsöndürənləri aparıb sütunlardan asmağa başlayır)*

S ə m ə n d ə r l i. Yangın bombası düşən kimi: bir – al əlinə silah, qüvvət versin ilahi, iki – yangın düşən yerə tuşla, üç – atəş!

H ü s e y n. Yangın bombası elə bu saat mənim ürəyimə düşdü, gəl söndür görək, necə söndürürsən?

S ə m ə n d ə r l i . Nə olub, ey idarəmizin taxıl siçanı? Yaxın gəl, beynin xarab olubsa, yamaq vurum.

H ü s e y n . Beynim yox, ürəyim yırtılıb.

S ə m ə n d ə r l i . Yox, səhvin var. Başın yırtılıb. Ona görə də havaf bulud olan kimi ürəyinə bir şey dammağa başlayır. Deyirlər, dayın yuxarılara doğru qalxır. Bəlkə ona görə həyəcan keçirirsən?

H ü s e y n . Yox, hər şey öz yerində çağbacağdır. Ancaq səndən asılı bir işim var. Deyirlər, sən bir vaxtlar artist olmusan.

S ə m ə n d ə r l i . Əlbəttə, olmuşam. İntriqaya salıb çıxartdılar. Ancaq yenə deyirəm ki, həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

H ü s e y n . Qurban olum sənə, o sözü bir mənə də öyrət.

S ə m ə n d ə r l i . Necə? Sən də artist olmaq istəyirsən? Gəl bir neçə günün içində səni məşhur artist eləyim.

H ü s e y n . Yox, işsiz qalmamışam ki, artist olum. Mənə bir neçə sürüşkən söz lazımdır.

S ə m ə n d ə r l i . O sözlər sənin nəyinə lazımdır? Ey qaranlıq keçmişin mənfur heykəli.

H ü s e y n . Bir qıza deyəcəyəm. Dayım tapşırıb.

S ə m ə n d ə r l i . Hə, qız, qadın... Qadınlar... Cinayət sizin adınızdır. Hansı qıza deyəcəksən?

H ü s e y n . Sənə deməli deyil.

S ə m ə n d ə r l i . Sus, ey taxıl yeyənlərin ən böyüyü!

H ü s e y n . Bura bax, yüz dəfə sənə demişəm ki, mənimlə taxıl zara-fatı eləmə.

S ə m ə n d ə r l i . Bəs mən qızı tanımasam, sənə söz öyrədə bilərəmmi ki?

H ü s e y n . O qız ki, mən almaq istəyirəm, ona heç söz də kar eləməz. Adamı o özü söz içində basdırır. Mənə sözdən çox, üsul lazımdır. Qızın gözünü bağlamaq üsulu.

S ə m ə n d ə r l i . Hə, bu barədə Şekspir deyir ki...

H ü s e y n . Şekspir kimdir? ZAQS müdiridir?

S ə m ə n d ə r l i . Yox, Şekspir dahidir. Biz onun yanında findıq qabığıyıq!

H ü s e y n . Mənim evlənməyimlə o kişi də maraqlanır?

S ə m ə n d ə r l i . Yox, mən arvad məsələsində yalnız Şekspirin üsullarını işlədirəm.

H ü s e y n . Onda mənə öyrət, mən də işlədim də...

S ə m ə n d ə r l i . Öyrəderəm, niyə öyrətmirəm ki? Sənə üç seçmə üsul öyrədəcəyəm. Ucuz, hərəsi iki yüz manata!

H ü s e y n . Əşi, sən də bahalıq salmasana... O qiymətə bazarda üsul yoxdur ki?

S ə m ə n d ə r l i . Özün bil. Üç üsul, biri iki yüz manatdan. Tez ol, qəti cavab ver.

H ü s e y n . Biri yüz əllidən. Axı bir nəzərdə tut ki...

S ə m ə n d ə r l i . Yox, heç bir şey nəzərdə tutmayacağam. Xudahafız, ey mənim tərən atım!

Getmək istəyir. Hüseyn qoymur.

H ü s e y n . Dayan, dayan, ikisini öyrət bəsdür.

S ə m ə n d ə r l i . Elə isə pulları çıxart, görək.

H ü s e y n . Pulum indi yoxdur, sabah...

S ə m ə n d ə r l i . Nisyə bəşəriyyətin ən böyük düşmənidir. Eşitməmişəm, bədbəxt adam?

H ü s e y n . Sən öl, sabah verərəm. İndi yanımda yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i . Yox, əzizim. Sən öl vaxtı keçib. Qabaqda sən öl deyirdin, cavabında sənə bir at bağışlayırdılar. İndi sən öl deyirsən, cavabında deyir, özün öləsən, məsələ, bu saat ən gözəl nəqliyyat vasitəsi maşın deyil, təyyarə deyil, xoruzdur. Xoruzum quyruğunu göstər. Səni əl üstündə aparsınlar. Başa düşdünmü, ey taxıl aşıqı?

H ü s e y n . Yenə dedi taxıl! Bura bax, bu sən öl, indi yanımda yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i . Yenə dedi "sən öl". Nisyə girməz kisəyə! Başa düş!

H ü s e y n . Yaxşı daha, qaçmırıq ki? Sabah verərəm.

S ə m ə n d ə r l i . Sabah da üsulları öyrənərsən. Pul cibimə girməmiş ağzımdan üsul çıxmaz.

H ü s e y n . Deməli, gedim pulları götürüm?

S ə m ə n d ə r l i . Get götür, çünki bütün aşıqlar götürüblər.

H ü s e y n . Mən getdim.

S ə m ə n d ə r l i . Get, ey mənim oynaq atım.

Hüseyn çıxır. Qənber çiyində xurcun içəri girir.

Qənber. Ya Allah, Səməndərli, ürəyimdə seninlə danışmışdım, nə yaxşı rast geldik.

S ə m ə n d ə r l i . Qənber? Üzünü görək. Gün hardan doğub, ey mənim gözümün işığı.

Qən bər. İki-üç günə gözünün işığı çəkilsə, onda sən ilə danışaram.
Səməndərli. Sən hər zaman xeyir xəbərlər müjdəçisi olmusan.
Qən bər. Xeyir deyil, şərdir. Yaxın gəl, burada adam yoxdur ki?
Səməndərli. Bura bax, sən, deyəsən, zarafatı doğruya çevirdin. De görək, nə olub?

Qən bər. Nə olacaq ki? Əlli-ayaqlı gedirik.

Səməndərli. Əlli-ayaqlı?

Qən bər. Hə.

Səməndərli. Gedirik?

Qən bər. Bəs necə?

Səməndərli. Mən getmirəm. Vaxtım yoxdur. Başa düşdünmü?

Qən bər. Özün bil. İşimiz məhkəmədədir. Yəqin bu gün-sabah sənə dəvətnamə gələr.

Səməndərli. Dizlərim taqətdən düşdü. Ədə, Allahsız oğlu, nə bəd xəber gətirdin. Demədim mənə haram düşmür? Mən bu vaxta kimi məhkəmə qapısı görməmişəm.

Qən bər. Görərsən, itələyib salarlar. Sənə nə oldu?

Səməndərli. Boğazımda nə isə bir şey ilişib qaldı. Nə yuxarı gedir, nə aşağı. Oradan bir stəkan su ver.

Qən bər. Su vaxtı deyil, məhkəmədə bir tanış tap, işləri ləğv elətdir. Sənin əlindən elə işlər gəlir, a kişi, bir cavab ver görək.

Səməndərli. Əşi, müsəlman deyilsən? Oradan bir stəkan su versənə. Su da talon ilə deyil ki?

Qən bər (ona su verir). Al, əlindən bir iş gələcək, ya yox? Quyruğumuz qapı arasındadır, qapını açıb bizi qurtara biləcəksənmi?

Səməndərli. Haradan bilərəm ki? Məhkəmə adı eşidəndə ürəyim payız yarpağı kimi əsir.

Qən bər. Yaxşı, yaxşı, gələn var. Söz aramızda qalsın. Özünü yığışdır. (Gülümov içəri girir)

Gülümov. Qən bər? Xoş, beş, on beş. Reisdən bə xeyir...

Qən bər. Bə xeyr, yoldaş Gülümov, bə xeyr. Vacib bir iş üçün sizin yanınıza gəlmişəm.

Gülümov. Əcəb eləmişən. Aşna aşnanın yanına gələr də. Otur görək. Xurcunu yerə qoy, çiyində saxlama.

Səməndərli. Yoldaş Gülümov, bu gün bir dəstə yangınsöndürən almışam. Şotlarını götürəcəyəm.

Gülümov. Səməndərli, yangınsöndürənə çox güc vermə. Onsuz da MPVO-nun xərci qudurub mayanı yeyib.

Səməndərli. Müharibədir, yoldaş Gülümov, hava hücumundan müdafiəyə hazır olmaq hər bir vətəndaşın borcudur. Düşmən göyden bomba tökəndə altına smetanı tutmayacaqsan ki?

Çıxır.

Gülümov. Afərin. Görürsən, Qən bər? Aşnan nə canfəşanlıq eləyir? Müharibə qurtarır, bu hələ indi işə başlayıb.

Qən bər. Artistdir də.

Gülümov. Hey, get, dolangilən xamışən hənuz, püxtə olmağa çox səfər görək. Bizim başımız çəkənin yarısı ona qismət olsaydı, indi yəqin dağa-daşa dırmaşardı. Hə, necə oldu məhkəmə məsələsi, biryolluq elə-yə bildin?

Qən bər. Hər yandan əlim üzülüb, Gülümov, bir bu Səməndərliyə ümidim qalıb. Görək, bir iş çıxarda biləcəkmiki?

Gülümov. Necə? Boynuna götürüb?

Qən bər. Gözünü bir az qorxuzmuşam. Demişəm, səni də çağıracaqlar. Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş aparar axı. Bu xurcunu qoyun bir yana.

Gülümov. Nə zəhmət çəkmişən, bəri ver görək.

Qən bər. Zəhmət niyə olur ki? Ehtiyatlı olun, yumurta sınıb yağı xarab eləyər.

Gülümov. Bu cür yumurta ilə yağın içi dolu minnət olar. De görək, sözünün canı nədir?

Qən bər. Sözümün canı budur ki, arabalar qalıb qapının ağzında, buraxmırlar.

Gülümov. Kimin nə ixtiyarı var sənin arabalarını qapının ağzında qoya. Gülümov ölübdür ki, kolxozçu boynunu burub qapıda dayansın? Faktura hanı, ver bəri görüm.

Qən bər. Budur burada. Ancaq fakturada səhv var. Yarım ton taxıl əskik yazılıb.

Gülümov. Bu saat yoxlayaq. Kolxozçunu incitmək... İncitmək... Hə, yox, deyəsən, kolxozçu bizi incidir. Bir kilo yağa yarım ton buğda? Bu lap Molla Nəsrəddin alış-verişi olar ki.

Qən bər. Sən məni lap utandırdın, Gülümov. Xəcalət çəkdim.

Gülümov. Xəcalət çəkməkdənsə, zəhmət çək, əlini cibinə at.

Q ə n b ər. Xəcalət ona görə çəkdim ki, mətləbi əvvəlcədən açmadım. O xurcundakı təkə yumurta ilə yağ deyil. Altda qəzetə bükülmüş əmanət var.

G ü l ü m o v. Hə, o ayrı maddə. Deynən ki, xurcunla gəlmişəm, mən də başa düşüm də. *(Pulu çıxardıb sayır)* Bazarda taxıl düşüb deyəsən.

Q ə n b ər. Canın üçün, Gülümov, ayrı cürə sərf eləmir. O taxılı bazaraya yeridincə mən yeddi köynək tər töküərəm.

G ü l ü m o v. Bəs bizimki bacamızdan tökülür? Altı nömrəli forma moni bir parça çörəyə möhtac eləyib. Murad aparacaq Rəhilənin yanına, Rəhilə aparacaq Qurbanovun yanına, Qurbanov da hər şey ilə doyan deyil. Uzun əhvalatdır. Başımızdan olsaydı, yaxamız qurtarardı.

Q ə n b ər. Necə bəyəm? Gedir?

G ü l ü m o v. Raykoma çağırırlar. Deyəsən, mərkəzə aparırlar. Müxtəsər... bu səfərlik məcburuq razı olaq. *(Pulları cibinə qoyur)* İndi oldum səninlə qardaş, dostam səninlə qəbirə qədər. Neyləyim aşna, qazanmaq üçün görə gəzəşmə gedəsən. Düz deyirəm, ya yox?

Q ə n b ər. Sağ ol, əziz yoldaş! Bu sözlərinin qiyməti yüz ton taxıl-dan artıqdır. Həkimanə sözlərdir. İcazə ver mürəxxəs olum.

G ü l ü m o v. Sağ ol. Xurcunu sonra apararsan. İndi boşaltmağa vaxt yoxdur.

Q ə n b ər. Əstəğfərullah... Xurcun söhbəti ola bilməz. Xurcunu məxsus sənincün toxutdurmuşam, güllü-çiçəkli, adına layiq, deyir, gül həmişə bər dəsti gül başəd.

G ü l ü m o v. Nə ki, dərd dəst zir-zibil başəd. Sağ ol. Qənber, sən kimi adamları görəndə köhnə zamanə yada düşür. İndiki zamanənin gülü iclasdır, çiçəyi də şəxsi tənqid.

Q ə n b ər. Mürəxxəs olum.

G ü l ü m o v. Gözüm üstə yerin var.

Q ə n b ər çıxır. Gülümov xurcunu götürüb getmək istədikdə F i r u z ə əlidolu içəri girir. Gülümov xurcunu stolun altına qoyur.

F i r u z ə. Of, lap əldən düşdüm. Gülümov, bunları tut görüm.

G ü l ü m o v. Firuzə xanım? Maşallah, dünyanı alıb gətirmisiniz ki...

F i r u z ə. Dünya haradandır? Özgələri alanın yarısını bizə vermirlər. Kül bizim Qurbanın başına!

G ü l ü m o v. Allah eləməsin, Firuzə xanım, diliniz necə gəlir?

F i r u z ə. Yaltaq olma, sən Allah! Kül bütün kişilərin başına, içində də bizim Qurbanın. Ağzı yox, dili yox. Yəne o görə gəcə-gündüz mənə şükür eləsin ki, ordan, burdan dartıb gətirirəm. Lap yorulmuşam. Bu Səməndərli də hər gün mənə kömək eləyirdi, bu gün bilmirəm harada itib-batıb. O xurcundakı nədir, Gülümov?

G ü l ü m o v. Həç, kolxozun hesabdarı gətirib, onların illik atçotlarıdır.

F i r u z ə. İllik atçotu xurcunda gətirmək təzə çıxıb?

G ü l ü m o v. Çoxdur, ona görə xurcuna doldurublar *(Xurcunu dala itələyir)* İstəyirsiniz sizə kömək eləyim, şey-şüyünüz çoxdur.

F i r u z ə. Aralığa söz qatma! Çıxart görə, nə bəzəkli xurcundur.

G ü l ü m o v. Vallah, Firuzə xanım, əmanətdir, yoxsa, qurbanıdır sizə!

F i r u z ə. Allah eləməsin. Mən xurcunu neyləyirəm? Çıxart stolun üstünə qoy, naxışına baxım. *(Gülümov xurcunu stolun üstünə qoyur)* Pəh, əcəb toxuyublar.

G ü l ü m o v. Tapşıraram bir beləsinə toxuyarlar sizinçün.

F i r u z ə. Neyimə lazımdır? Xurcun görməmişəm? Of, dükan-dükən gəzməkdən lap yoruldum. Qıclarım qırılır, bir oturum. *(Xurcunun üstündə oturur)*

G ü l ü m o v. Ay, ay, xurcunun üstündə oturma, ay Firuzə xanım, dur.

F i r u z ə. Oturanda nə olar ki? Kağız-kuğuzdur da... Deyəsən, altımda bir şey xırıldaıyıb sınır, bu nədir? Ay Gülümov, atçotlar sınır ki... İllik atçotu yumurtaya yazıblar.

G ü l ü m o v. Hayıf, hayıf, yumurtalar sındı, yağ da batdı, hamısı da batdı... Bəs indi mən bunu neyləyim?

F i r u z ə. Mənə ver görüm, onu sən təmizləyə bilməzsən...

G ü l ü m o v. Əmanətdir, Firuzə xanım!

F i r u z ə. Bəri ver görüm, sınmış yumurtanı aparıb neyləyəcəksən? *(Xurcunu dartışdırırlar)*

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov kənddən təzə yumurta gətirib, mən özüm evinizə apardım.

F i r u z ə. Necə? Qubuş gəlib?

G ü l ü m o v. Bəli, bir saat bundan qabaq gəlib.

F i r u z ə. Bəs bunu mənə niyə demirsən? Evə getdi?

G ü l ü m o v. Xeyr, raykoma getdi.

F i r u z ə. Nə? Raykoma getdi? Bəs şeylər? Gətirdiyi şeylər necə oldu?

G ü l ü m o v. Evə apardılar.

Firuzə. Denən evim yıxıldı da... Qulluqçu yarısını daşdı bazara.

Güclə dartıb xurcunu aparır. Gülümov da dalınca gedir.

Murad və Rəhilə içeri girirlər.

Rəhilə. Bu kitablar nədir, Murad? Oxuyursan?

Murad. Kitabları soruşursan? Kitabxanaya qaytarmalıyam, yadımdan çıxıb qalıb burada.

Rəhilə. Ver baxım. İki-üç günə qaytararam, bunları mən oxumamışam.

Murad. Hə?

Rəhilə. Hə.

Murad. Əcəb söhbət eləyirik, "hə"dən başqa bir şey başa düşmürəm.

Rəhilə. Əsas məsələ də o "hə"dədir de... (Yazıb ona verir)

Murad. Hə, bu ayrı məsələ. Kitablar sənə qurbandır, Rəhilə. Oxu, sonra kitabxanaya qaytararıq.

Əli kişi içeri girir.

Əli kişi. Bağışlayın, salameleyküm.

Rəhilə. Salam.

Əli dayı. Buyur görək.

Əli kişi. Buyruq sahibi olasan. İcazə verin, biədəblik də olsa, hüsurunuzda oturum. Bütün dünya düzəlsə, Muradın qulağı ilə mənim qıçım düzələn deyil. Murad dünənkinə baxanda bu gün necəsən?

Murad. Yoxdur, çəken deyiləm.

Əli kişi. Elə bilir mən ondan od istəyirəm, oda nə gəlib? Qurban olum çaxmaq daşına. Rəhilə xanım, əhvali-şərifiniz?

Rəhilə. Bu gün kefin lap kökdür, Əli kişi!

Əli kişi. Kefim niyə kök olmasın? Bir yandan bu orden ki, bizə veriblər, adamı dağ boyda eləyir. Bir yandan da bu gün oğlumdan kağız almışam. Kağız əlimə çatan kimi, elə bil, məni qaldırıb qoydular göyün yeddinci qatına.

Rəhilə. Bəs kağızı dünən almışdın ki.

Əli kişi. Dünənki böyük oğlumdan idi. Bunu kiçiyi yazır.

Rəhilə. Sənin neçə oğlun cəbhədədir ki?

Əli kişi. Üç oğlum, bir də qızım. Qızım burada arvad doğuzduran idi. Götürüb göndərdilər cəbhəyə.

Rəhilə. Oğlum nə yazır?

Əli kişi. Nə yazmır? Sən onu soruş haraları görməyib? Ayağı dəyməyən yer qalıb? İndi də qırmanıyadadır.

Murad. Ay Əli dayı, bir az bərkədən danış, biz də eşidək.

Əli kişi. Murad, mənə o səs hardandır? Səninçün gerek yazasan, mənə də o hövsələ yoxdur.

Murad. Rəhilə? Nə deyir o?

Rəhilə. Deyir ki, oğlumdan kağız almışam.

Murad. Maaşımı az almışam? Nə yazılıb onu vermişəm. Davan var, get Gülümovun yaxasından yapış.

Rəhilə. Ay-hay... karın kölnündəki buna deyərler ha...

Əli kişi. Sən bu Muradla çoxdan tanışsan, Rəhilə xanım?

Rəhilə. Mühəribədən qabaq iki il bir idarədə qulluq eləmişik. İndi də təsadüf bizi bir yerə salıb.

Əli kişi. Yaxşı oğlandır. Qulağı da açıqlar. Allah qoysa, bir-birinizdən ayrılmazsınız. Mənimkilər də gəlsin. Toyu toya qatışdırarıq.

Rəhilə. Hansı toydan danışırısan, Əli dayı?

Murad. Toy? Kimin toyudur deyirsiniz?

Əli kişi. Aha, toy söhbəti olan kimi gör nə tez eşitdi? Yaxşı, mən getdim, növbəmin vaxtıdır. Rəhilə, qızım, gəldim, səndən bir əhvalatı xəbər alam. Doğrudurmu ki, Qurbanovu buradan götürüb mərkəzə böyük işə aparırlar?

Rəhilə. Bilmirəm, eşitməmişəm.

Əli kişi. Elə bu saat danışdılar. Guya bu gün raykoma da onunçün çağırırlar. Elə olsa, nə yaxşı olar!

Rəhilə. Yeni Qurbanov sizin o qədər xoşunuza gəlir?

Əli kişi. Xoşuma gəlməkdən demirəm. Başımızdan rədd olar da... Səncigəzi bura təyin eləyələr, nə olar?

Rəhilə. Ay Əli dayı, mənə direktor olmaz. Mənim işim laboratoriyadır.

Əli kişi. Niyə olmur? Bircə bu başımızdan ola, vallah, bütün rayon sənin tərəfdarıdır.

Ağazadə içeri girir.

Ağazadə. Qurbanov haradadır? Hələ kənddən gəlməyib?

Rəhilə. Gəlib, elə indicə raykoma getdi.

Ağazadə. Bəs mən raykomdan gəlirəm, orada yox idi. Hə, yəqin stansiyada bir az ləngiyib. Azsovxoztrestin skladında onun balaca bir stansiyası var.

Ə l i k i ş i. Bəs sənın salamın harada qalıb, ay yoldaş Ağazadə?
Belkə evdə qoymusan?

A ğ a z a d ə. Salaməleyküm, Əli dayı. Salamı mən həmişə yanımda gözdürürəm, evdə niyə qoyuram ki? Sizə təqdim etmək yadımdan çıxıb.

R ə h i l ə. Nə var, Ağazadə? Qurbanov nə təcili lazım olub?

M u r a d. Rəşid? Bəs qardaşı vur bura görək. Zəhmət çəkib söz demə, onsuz da eşitməyəcəyəm.

A ğ a z a d ə. Qulağın neçədir?

M u r a d. Saat necədir? Motoru xarab olub. Qulağım kimi o da işləmir.

A ğ a z a d ə. Əşi, açıdır bu zəhrimarı görək. Ürəyimiz darıxır. Mən axı bununla uşaqlıqdan dostam. O gün qulaq doktorundan soruşuram ki, bu Muradın məsələsi necə olacaq? Deyir, tez yaxşı olar!

Ə l i k i ş i. Bəs, bu Qurbanovun məsələsi necə? O da tez yaxşı olar?

R ə h i l ə. Əli dayı eşidib ki, onu mərkəzə göndərirlər.

A ğ a z a d ə. Nə? Mərkəzə? Ay-hay... Birisini deyir, kəndə qoymurlar – kəndxudanın evini soruşmuş. Onu bu saat raykomda bərk axtarırlar. Gedim, belkə şərab anbarında tapdım. Xudahafiz, Əli dayı! Xudahafizim də yanımdadır ha... gördün?

Ə l i k i ş i. Xudahafiz, bala, tez gəl.

A ğ a z a d ə. Mənim bu ceyran gözlərim üstə.

Çıxır.

Ə l i k i ş i. Bağışlayın. Qulluğunuzdan mürexxəs olum.

R ə h i l ə. Murad, kitabları götürdüm.

M u r a d. Yox, mən hələ bir az işləyəcəyəm.

Ə l i k i ş i. Ay eşitdi ha...

M u r a d. Əli dayı, maaş barədə məndən incimə.

Ə l i k i ş i. Əşi, sən də tutmusan bu maaşın xirtəyindən. Uşaqlar göndərən mənə bəsdir. Mən burada maaş üçün işləmirəm ki? Belə vaxtda, işsiz dayanmaq bir kişilik deyil. Qərər ki, səni başa salmağa mənim hövsələm çatmaz.

Rəhilə ilə Əli kişi çıxırlar. G ü l ü m o v içeri girir.

G ü l ü m o v. Səhər-səhər xurcun da belə getdi. Murad, kağızlara Qurbanov qol çəkibmi? A Murad, əşi, bura bax!

M u r a d. Mənimləsiniz, yoldaş Gülümov?

G ü l ü m o v. Deyirəm, kağızlar hazırdırmı?

M u r a d. Kim yazır? Nəyi yazır?

G ü l ü m o v. Yazmır... yazmır. Dayan, səninçün asan yol tapmısam. (Cibindən hazır yazılı kağız çıxarıb göstərir)

M u r a d. Kağızlar?

G ü l ü m o v. Hə.

M u r a d. Yox, qol çəkməyib.

G ü l ü m o v. Onda al bunları da. Hamısına bir yerdə bu gün qol çəkdir. (Gətirdiyi qovluqları ona verir)

M u r a d. Bunları mən neyləyim?

G ü l ü m o v. Ərit suyunu iç! (Yenə yazılmış kağız göstərir)

M u r a d. Qol çəkməyə?

G ü l ü m o v. Hə.

M u r a d. Yaxşı. Onda o birilərini də hazırlayım. Gələn kimi verim, qol çəksin.

Qovluqları alıb çıxır. Qumru içəri girir.

G ü l ü m o v. Qumru xanım? Sizə kişə-kişə hörmət və ehtiram!

Q u m r u. Təşəkkür eləyirəm. O qədər taxıl ilə məşğul olmusunuz ki, hörməti də kişə ilə hesab eləyirsiniz.

G ü l ü m o v. Peşəmiz nədir ki? Biz qızıl kimi sarı buğdanı yığmasaq, camaat zəfəran kimi sarı buğda çörəyi yeyə bilməz ki. El anasıyq da.

Q u m r u. Yenə burada müdirin bülbülü hansı nəğməni oxuyurdu?

G ü l ü m o v. Yemək və ərzaq nəğməsini oxuyurdu. Onun ayrı bir mahnısı yoxdur ki. Müdirin bülbülünün məhəbbəti uçub-uçub qondu mənim xurcunumun üstünə. Gül kimi xurcun göz açıb yumunca o taylıq oldu.

Q u m r u. Ay Gülüm, sən də işin xurcundur... Mən də səninçün müdirin arvadı deyiləm ki. Zəhləm ondan gedir. İşi-gücü yeməkdir.

G ü l ü m o v. Arvadın yemək seveni yaxşıdır, Qumru xanım! Heç olmasa, o yeyəndə kişiye də ucundan-qulağından düşər.

Q u m r u. Qurbanov haradadır?

G ü l ü m o v. Qurbanov ağzını açıb səndən danışır. Özü də arvadının əlindən zara gəlib. İcazə ver, səni bu barədə şəfliyə götürüm.

Q u m r u. Ehtiyacım yoxdur. Mən vasitə ilə ərə gedən qızlardan deyiləm. Xeyalın ayrısına getməsin.

G ü l ü m o v. Gör sən məni necə səhv başa düşdün? Mən vasitəçilik eləmirəm ki. Əsl həqiqəti deyirəm. Özü də bu yaxınlarda təşrif aparır.

Q u m r u. Necə təşrif aparır? Hara gedir?

G ü l ü m o v. Hələlik naməlumdur. Təcili raykoma çağırırlar. Yəqin vəzifəsini böyüdüb, Bakıya göndərəcəklər.

Q u m r u. Of, Bakı, Bakı, kim ora gedirsə, xoşbəxtlikdir. Bircə bu payız gəlsin. Mütləq gedib həkimlik institutuna girəcəyəm.

G ü l ü m o v. Bakıya tək getməyi mən sizə məsləhət görmürəm. Gərək elə gedəsən ki, ömürlük heç bir şeyə ehtiyacın olmasın. Ev almaq lazımdır? Lazımdır. Evin içini düzəltmək lazımdır? Lazımdır. Gərək bir məclis açasan ki, şaq-şaq şaqıldasın.

Q u m r u. Bəxtəvər, sən də məclisdən-zaddan dəm vurursan. Mənim heç bir şey gözümde deyil. Bircə ev alsaydım.

G ü l ü m o v. Dəniz کنارında. İkinci mərtəbədə. Bulvara da balkon. Qapıda adamlar dayanıb doktoru, Qumru xanımı gözləyirlər.

Q u m r u. Ay Gülümov ey, maskara eləmə görək. Doktor olanlar məndən artıq deyil ki? Bura bax, Gülümov, mən keçən ilin haqq-hesablarını qurtarıram, amma on iki ton taxıl aformit olunmayıb, qalib. Bu gün məsələni həll elə ki, rayfo tələsdirir.

G ü l ü m o v. On iki ton? Hə, doğrudan ha... Bəs, yaxşı, onu sən bu vaxta kimi dəftərdən keçirməmişən?

Q u m r u. Necə keçirim ki? Saxta qəbz düzəltmək olar? Yoxsa on iki ton taxıl əskik gəlir?

G ü l ü m o v. Bıy, bıy, ayıb deyil, Qumru xanım? Mən Qurbanova deyərəm, o şotu aformit eləyərək.

Q u m r u. Özün bil, bu gün-sabah məsələni həll elə, yoxsa atçotları rayfo istəyir, görürlər, sizinçün yaxşı olmaz.

G ü l ü m o v. O düzələn işdir.

Səməndərli və Hüseyn içeri girirlər.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov bu saat daxil olacaq.

G ü l ü m o v. Hə, necədir? Üzünü gördün? Güldürdü? Fikirli idi?

S ə m ə n d ə r l i. Üzünü görmədim. Mən cananı ayaqlarının səsinədən tanıyıram.

Q u m r u. Nə vaxt gedir?

H ü s e y n. Hələ o qədər də tez getməz. Gərək təhvil verə axı.

G ü l ü m o v. Sən də gedirsən?

H ü s e y n. Mənsiz dayım ayağını atmaz ki...

G ü l ü m o v. Gör nə böyüdü, dedim, axı. Dedim ki, onsuz dolana bilməyəcəklər. Qurban olum sənə, yoldaş Qurban Qurbanov.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaşlar, o içeri giren kimi el çalarsınız. Adətdir. Səhnəyə çıxana el çalarlar. Qurbanov da bu gün yeni həyat səhnəsinə qədəm atır.

Qurbanov içeri girir. Səhnədəkilər ona el çalırlar.

Qurbanov təəcüb içərisində dayanır.

Q u r b a n o v. Bu nədir? Əl niyə çalırırsınız? Bu müharibə dövründə el çalmaq nədir?

S ə m ə n d ə r l i. Təbrik eləyirik, yoldaş Qurbanov! Nə vaxt yola düşürsünüz?

Q u r b a n o v. Səməndərli? Qəmədiyə çıxartma, bura sənin üçün səhnə deyil. Get bu saat otur mənə yaz görüm bu il idarədə neçə yanğın söndürmüşən?

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov! Heç bir dəfə də yanğın olmayıb.

Q u r b a n o v. Budur da. Siz bu cür işləyirsiniz, amma sözünüz mənə gəlir, deyəcəklər ki, yanğın ki, yoxdur, niyə o boyda kişini avara eləyib maaş verirsən? Get bütün illik fəaliyyətini yaz, orda qeyd elə ki, üç-dörd xırda-xuruş yanğın olub, o saat bütün idarədəkilərlə əlbir olub söndürmüşük, yoldaş Qurbanovun rəhbərliyi altında. Başa düşdün? Bu günlər idarəni yoxlayacaqlar, lazım olacaq.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov, yoxlamaya qəder, doğrudan da, yanğın eləyib o saat yenə söndürsək, necə olar? İstəyirsiniz mən bir məşq eləyim.

Q u r b a n o v. Səməndərli, çox uzadıb məni yorma, get mən dediyim kimi yaz. (Səməndərli çıxır) Qumru, qurban olum qədəmlərinə. Bir stəkan su ver. (Qumru çıxır) Gülümov, sən də get haqq-hesabları yığ bura gətir. Bir çötkəyə vuraq görək nəyimiz var, nəyimiz yoxdur. (Gülümov çıxır) Bacioglu, yaxına gəl görüm, işlərin necədir?

H ü s e y n. Qız yola gəlmir, dayı. Bilmirəm, bu anbarın işi necə olacaq. Bilirsiniz nə qədər taxıl əskik gəlir.

Q u r b a n o v. Bəs, torpaq nə oldu? Mən demədim qat? Mən tapşırmadım, sarsaq?

H ü s e y n. Qatıram, dayı, torpaq ilə onun öhdəsindən gəlmək olmaz ki? Gündə iki-üç vedrədən artıq keçirmək olmur. Siz taxılı buraxanda kisə ilə buraxırsınız. İndicə göndərdiyiniz adam iki kisə apardı.

Q u r b a n o v. O barədə danışma, o vacib iş idi. Sovxoztrestin anbar müdirini tanıyırsan? Ona göndərdim. Lazımlı adamdır. Sən o qızın məsələsini tez elə. Bu gün-sabah almasan, dayı-bacı oğlu bizi qatarlar bir-birimizə.

H ü s e y n. Ümidim Səməndərliyədir. Görək onun üsulları kömək edəcəkmiki?

Q u r b a n o v. Səməndərliyədən bərk yapış. Elə işlərdən başı çıxar. (*Gülümov gəlir*) Di get, gözümün qabağında tirlənib dayanma. (*Hüseyn çıxır*) Bura gəl görək, Gülümov, sən ruh doktorusan, mənim ruhumu təcili təmir etmək lazımdır.

G ü l ü m o v. Xeyir ola, yoldaş Qurbanov? Mətləbi mənə açmaq olmaz?

Q u r b a n o v. Raykoma bizim idarədən signal veriblər. Sən bilən bu işi hansı nəticəyə gətirib çıxarırsan?

G ü l ü m o v. Dayan, dayan, yavaş, ehtiyatla. Heç özünü itirməyin, yoldaş Qurbanov!

Q u r b a n o v. Mən özümü itirən deyiləm, Gülümov. Mənim saçım kontrolu komissiyalarda tökülüb. Ancaq mənə maraqlandıran o material yazan adamdır. Sən bilən kim olar?

G ü l ü m o v. Materialda nə yazıldığını bilmədinmi?

Q u r b a n o v. Bilmədim. Materialı mənə göstərmədilər. İspalkomun sədri, bərk danışdı. Otuzdurdum, ancaq yoxlama göndərəcəklər. İdarədə işləri təcili qaydasına salmaq lazımdır. İllik atçotları hazırdır?

G ü l ü m o v. İllik haqq-hesabda kəsrimiz var. On iki ton taxıl ilisib qalıb. Qumru tələsdür, özü də yola gələnə oxşamır. Qorxuram rayfoya xəbər verə, işləri korlaya.

Q u r b a n o v. Çağır, işləri ondan al. İstəyirsən, işdən çıxarda qəbul etsin.

G ü l ü m o v. Yox, olmaz. Məsələ keçib onun əlinə, yumşaqlıqdan başqa əlacı yoxdur.

Q u r b a n o v. Onda bir az parıldayan şeylər göstər, gözləri qamaşsın.

G ü l ü m o v. Ha söz salıram bir şey çıxmır. Vaxt olsaydı, yoldan çıxartmaq olardı. Amma heyf ki, vaxt yoxdur, deyirsiniz, bir-iki günə yoxlayarlar?

Q u r b a n o v. Nə bilim, mən belə başa düşdüm. Bəs, yaxşı, bu Qumrunu neyləyək? Lap dolaşığa düşdük...

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov, əlac onun ağzını yummaqdır. Gələn bir-cə günün içində tarixi bir iş görün.

Q u r b a n o v. Gülümov, mən tarixi iş görmək üçün ölürəm, de görüm, nədir?

G ü l ü m o v. Bir günün içində Firuzə xanımı boşayıb Qumrunu alsanız, bütün məsələlər həll olunar.

Q u r b a n o v. Əşi, elə şey olmaz. Firuzəni boşamaq olar? Qumru mənə gələr? Bu yaşında?

G ü l ü m o v. Yaşa nə baxırsınız? Sizin hələ canınız suludur.

Q u r b a n o v. Deyəsən, bu tədbir beynimə batır axı. Arvadım olsa, mənə ayağa verməz.

G ü l ü m o v. Özü də gözəl-göycək qız. Həm ziyarət, həm ticarət.

Q u r b a n o v. Yaxşı, işə girişək görək, nə olur?

G ü l ü m o v. İcazə verin, mən bir vasitə tapıb materialda nə yazıldığını öyrənirəm.

Q u r b a n o v. Öyrənsən pis olmaz. Gör xətt kimin xəttidir. (*Qumru su gətirir*) Ay sağ ol, Qumru! Sənin gətirdiyin su mənim ürəyimə yağ kimi yayılır.

S ə m ə n d ə r l i içeri girir.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov, yazmışam, hazırdır. Mənim məruzəmə görə, bir ilin içində bu idarə dörd dəfə yanib təzədən tikilib.

Q u r b a n o v. Dayan, dayan. O cür məruzə üstə mənim atamı dörd dəfə yandırarlar. Qoy bir fikirləşim. Bu cür çətin dəqiqələrdə baş işləmək lazımdır.

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov, yığısaq, məsləhətləşək, bir başdan iki baş yaxşıdır.

Q u r b a n o v. Düz deyirsən, ağıllı məsləhətdir, təcili iclas çağırmaq lazımdır.

S ə m ə n d ə r l i. İclasa! İclasa!

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Taxıl tədarükü idarəsinin kontoru. Hər tərəfdə şəkillər və plakatlar asılmışdır. Çoxlu stol və stul var. Camaat oturub. Q u r b a n o v nitqinə yekun vurur.

Q u r b a n o v. Deməli, yoldaşlar, Vətən müharibəsinin bu qəti ilində və düşmənin məhv olub getdiyi bir zamanda bizim idarəmiz daha da möhkəm olmalıdır. İntriga eləmək, bir-birindən material vermək eclaf faşistlərin xasiyyətidir. Bizim içərimizdə də eləsi var, meydana çıxarda və qoymayaq ki, taxıl tədarükü idarəsi zibillənsin.

R ə h i l ə. İdarə onsuz da zibillidir.

Q u r b a n o v. Bacım, sən hələ cavansan, belə işlərə başını soxma. Sonra sən tükünü yolarlar. Gözəl saçların var, heyfdir.

R ə h i l ə. Məndən qabaq yolunasi çox saçlar var. İdarəni bu şəkə mən salmamışam ki?!

Q u r b a n o v. İdarənin şəkli xoşuna gəlmirsə, yerini dəyişə bilərsən. O ki, qaldı idarənin zibillənməsinə, onda gerek əvvəlcə sizlərdən başlayaq.

R ə h i l ə. Bizlərdən niyə? Başdan başlamaq lazımdır.

G ü l ü m o v. Rəhilə bacı, bir böyük-kicik tanıyın, eyibdir, axı.

Q u r b a n o v. Eybi yoxdur, Gülümov! Gerek mübahisə ola ki, həqiqət meydana çıxa. Qaldı kimin zibil olması barədə biz qoskontrol-da danışarıq.

G ü l ü m o v. Ey kar! İclas qurtardı, dur get banka.

M u r a d. Danışacağam. Bəs necə?

G ü l ü m o v. Gəl görək, gəl, banka gedə-gedə danışarsan. Yoldaş Qurbanov, iclas qurtardı?

Q u r b a n o v. Yox, Gülümov, mən demokrat adamam, sözü var, qoy danışsın. Camaat, qaydın yerinizə, bu da olsun balaca bir iclas başlası. Danış görək.

M u r a d. Söz vermirsiniz verməyin, mən də yazıb xəbər verərəm.

G ü l ü m o v. Danış, danış.

Q u r b a n o v. Camaat material verməyə bəhanə axtarır ha... Danış görək, ürəyimizi üzmə.

M u r a d. Danış hə... Mənim təklifim budur ki, buraxılış vəərəqələri müdirin cibində yox, pul vəsiqəsi kimi kassada saxlanılsın. Bu bir, sonra

da ki, anbar qəmsiyə ilə açılıb qəmsiyə ilə bağlansın, çünki Hüseyn hər gələne anbarı açır.

H ü s e y n. Dayı, mənə söz ver, dayı, mənə söz ver.

Q u r b a n o v. Səməndərli, bu sözləri protokola yazma.

S ə m ə n d ə r l i. Şuluqluq düşdü, yoldaş Qurbanov, iclası bağlayın.

M u r a d. Mənim hələ sözüüm var...

Q u r b a n o v. Sözüün var, ərizə yaz ver, sonra baxarıq.

R ə h i l ə. Murad, özünə əziyyət vermə. Bunlar sən kimiləri danışmağa qoymazlar. Sən danışığın onların ciblərinə zərərdir. (*Haray-huray düşür*)

Q u r b a n o v. Qurtardı. Dağılın işinizə. Rəhilə, qızım, sən hələ ağzından süd iyi gəlir. Amma adamla süngü davasına çıxırsan. Qızın süngü davasında nə işi var, qız yara bağlayar, xəstəyə baxar. Raykoma material verməsin, sözüüm yoxdur. Baxarlar, yoxlayarlar.

Gülümov, Qurbanov və Rəhilədən başqa hamı çıxır.

R ə h i l ə. Material verəni axtarmaqdansa, idarədəki yaramazlıqların qarşısını almaq lazımdır.

Q u r b a n o v. Hə, daha baş apardın. Mən səni sığallayıram, sən məni cırmaqlayırsan! Mənə vəzifə öyrətmək sən kimi uşaq-muşaqlara qalmayıb. Mən min cür məsul işdə olmuşam. Sən kimilər mənə öyrətməsinlər.

R ə h i l ə. Elə bu cür işləmişiniz ki, düşüb-düşüb axırıncı pillədə dayanmışınız.

Q u r b a n o v. O da sən işin deyil. Onsuz da məni tez-gec nər-kəzə çağıracaqlar. Mən bu rayonda qalan deyiləm.

R ə h i l ə. Qalmasan da, partibileti burada qoyub gedəcəksən.

Çıxır.

Q u r b a n o v. Görürsən, necə başıma çıxartmışam? Hamısı mənim bu zəhrimar xasiyyətimdendir. Arvad görəndə yumşalıb mum kimi oluram.

G ü l ü m o v. Materialı bu yazıb, yəqin bilərəm ki, bu yazıb.

Q u r b a n o v. Nə yazıb? Onu mənə de.

G ü l ü m o v. Onu da öyrənmişəm. Yazıb ki... bir az namünasibdir. Hamısı sizin bərenizdədir. Ağzıma alıb danışmağa da utanıram.

Q u r b a n o v. De, de, ay Gülümov! Böhtana mən adət eləmişəm. Mənim evimi yıxan böhtan olmayıb?

G ü l ü m o v. Yazıblar ki, guya, siz içirsiniz.

Q u r b a n o v. Nə içirəm? Çay içirəm, su içirəm, barjom içirəm?

G ü l ü m o v. Xeyr, guya, siz spirtli içkilər içirsiniz, pivə, çaxır.

Q u r b a n o v. Görürsən, Gülümov, böhtandır, ya böhtan deyil? Dünyada hamının məndən zəhləsi gedirsə, mənim də pivədən zəhləm gedir. Yenə desəydilər araq, deyərdim, hə, onu da az içirdim ha... İndi çox içəcəyəm. (Acıqla) Sonra?

G ü l ü m o v. Sonra? Sonrası da keçir bəzi xırda-para məsələlərə, taxıl məsələsi var, arvad məsələsi var...

Q u r b a n o v. Nə arvad məsələsi?

G ü l ü m o v. Yazıb da... Guya sizin gözünüz Qumrudadır. Nə bilim, guya öz arvadınız ola-ola... taxıl məsələsini də bununla əlaqələndirib, yaxşı ki, o on iki tondan xəbər tutmayıb...

Q u r b a n o v. Arvad məsələsində mənim kimi namuslu adam olmazdı, Gülümov! Amma bu söz məni dəyişdirdi. Sən öl Qumrunu alacağam. Acıqla.

G ü l ü m o v. Düz deyirsiniz, yoldaş Qurbanov! Almasanız ağzı yumulmaz. Zəhrimar taxıl pis şeydir, hər tonuna azı bir ildən hesab eləyin...

Q u r b a n o v. Heç bilmirəm bu Firuzəni necə başdan eləyəcəyəm. Yaxşı, a Gülümov, deyir qız evində toydur, oğlan evinin xəbəri yox. Bəs Qumru bu işlərə nə deyir? Sonra naz eləyər ha?..

G ü l ü m o v. Nazsız qadın olmaz ki, yoldaş Qurbanov. Nazsız qadın, buğdasız anbar – bir şeydir. Amma siz bu qədər məsul işdə olmusunuz, yenə də qadınların xasiyyətini öyrənməmişsiniz. Qadın ev kimi bir şeydir. Ev boş olmaz ki... Gerek zinəti olsun. Mükəlləfatı olsun. Siz quru əl ilə balıq tutmaq istəyirsiniz.

Q u r b a n o v. Mən bu saat zinəti hardan alım, ay Gülümov?

G ü l ü m o v. O məndə. O məsələni mən düzəldərəm. Bəs hesab-dar nəyə lazımdır ki? Bir bu şotlara baxın.

Q u r b a n o v. Elə şeyləri arxayın vaxtda gətir. İndi başım yerində deyil.

G ü l ü m o v. Qumru məsələsində bir az tələsmək lazımdır.

Q u r b a n o v. Bu məsələnin Qumruya nə dəxli var?

G ü l ü m o v. Bu kağızlara qol çəkmək Qumru üçün bir mirvari boyunbağı deməkdir.

Q u r b a n o v. Yenə sən başladın? Əşi, hələ birini qurtara bilmirik... Bu lap vicdansızlıq olar axı.

G ü l ü m o v. Viedan, yoldaş Qurbanov, rezin kimi bir şeydir, dart-dıqca uzanır. Burada bir-iki ton taxılın söhbəti var. Rəhilə rütubəti artırıb, kolxoz xəbər tutmayıb, mən də dəftərdən keçirməmişəm... Başa düşdünüz?

Q u r b a n o v. Demək, mən sabah Qumrunun boğazında mirvari görəcəyəm.

G ü l ü m o v. Sabah nədir, günü bu gün onun razılığını mən şəxsən özüm alacağam.

Q u r b a n o v. Sənə arxayınam. Amma dilinin altına noxud qoy. Mən bir adamam ki, dostluğum da möhkəm olur, düşmənçiliyim də.

G ü l ü m o v. Məni işdə sınayıb görürsünüz.

Q u r b a n o v. Gör orada xırda-xuruş var? Bir də evə getmək istəmirəm.

G ü l ü m o v. Bu saat. Beş yüz kifayətdir? Yoxsa...

Q u r b a n o v (pulu götürür). Hələlik bəsdir. Yaz ayağıma, yoxsa yadımdan çıxar.

G ü l ü m o v. Ayıb deyilmi, yoldaş Qurbanov? Mənim canım da sizə qurbandır...

Q u r b a n o v. Mən gedim bir az hərarətimi artırım gəlim. Çağır Qumrunu "hə"sini al ki, mən də arvadla işi qurtarım.

Çıxır. Qumru içəri girir.

G ü l ü m o v. Bir dəqiqə əvvəl çıxaydın da. İndicə burada idi. Taxıl da yadımdan çıxıb, tədarükat da, Qumru deyib dad eləyir.

Q u m r u. Bura bax, Gülümov, ayıbdır sənincün belə sözlər danışsın. Qurbanov mənim atam yerində kişidir.

G ü l ü m o v. Səhvin var, Qumru xanım! Qurbanovun nə yaşı var ki? Hələm-hələm qızın bəxtinə belə adam çıxmaz, adam öz səadətinə göz yumarmı?

Q u m r u. Bir də bu cür söhbət eləsən, daha məndən yox, özündən küls. Məni ərə verməyə heç kəs səni vəkil eləməyib.

G ü l ü m o v. Dünyada yaxşılıqdan yaman şey yox imiş. Qızlar ərə gedəndə sevindiyyindən bilmirlər neyləsinlər, bu hələ məndən inciyir də...

Q u m r u. Vəsiqələr nə oldu? İllik haqq-hesabı tələb eləyirlər axı... Gündə kağız gəlir.

G ü l ü m o v. Sən o haqq-hesabların hamısını mənə gətir. Rayon ilə mən özüm danışaram. Balansı da özüm çıxardacağam.

Q u m r u. Daha yaxşı. Onsuz da mənim öz işim tökülüb qalıb.

Çıxır.

G ü l ü m o v. Bura bax, bu, deyəsən, məsələni ciddiləşdirib ha...
Qumru xanım!

Dalınca getmək istədikdə, R ə h i l ə və A ğ a z a d ə ilə qarşılaşır.

R ə h i l ə. Yoldaş Gülümov, axı belə olmaz. Bu cinayətdir.

G ü l ü m o v. Böyük səhv eləyirsiniz, yoldaş. Gülümov familiyası ilə cinayət sözünü yan-yana qoymaq özünü cinayətdir. Nə olub ki?

R ə h i l ə. Nə olacaq? Laboratoriyadan keçməmiş taxıl qəbul eləmişiniz.

G ü l ü m o v. Mənim xəbərim yoxdur. Dayı məntəqənin müdiri, baciğlu anbardar. İstədiklərini eləyirlər. Yoldaş Ağazadə mənim yanıma gəlib? Bəlkə bir sözünüz var.

A ğ a z a d ə. Yox, mənim sizinlə hələlik bir sözüm yoxdur. Ancaq maraqlı burasıdır ki, bu kağızlarda sizin də imzanız var.

G ü l ü m o v. Siz bilmirsiniz, amma Rəhilə xanım çox yaxşı bilir, bu idarədə hakimi-mütləq Qurbanovdur. O deyəndən sonra mən etiraz eləyə bilərəm? Hesabdaram. Məni elə itirə bilər ki, Gülümov familiyası dünya üzündən götürülər.

Çıxmaq istəyəndə, işləri getirən Q u m r u ilə qarşılaşır.

Q u m r u. Bu da haqq-hesablar, yoldaş Gülümov.

G ü l ü m o v. Mənə ver.

Çıxır.

A ğ a z a d ə. Salamla olsun, Qumru yoldaş!

Q u m r u. Salam, yoldaş Ağazadə. Rəhilə, məndən nümunə istəmişdin ha, budur tapmışam.

R ə h i l ə. Bu lap əla taxıldır, görürsən, Rəşid?

Q u m r u. Aparanda da, seçib yaxşısını aparırlar.

R ə h i l ə. Bunları mən saxlayım. Laboratoriyada yoxlayaram.

A ğ a z a d ə. Amma hələ bazara çıxartmayıblar. Çıxarılan kimi tutulacaqlar.

R ə h i l ə. Tez qurtar, Rəşid! Yoxlamamı tez qurtar. Raykom məsələni həll eləsin.

A ğ a z a d ə. Bəs sizin yeriniz-yurdunuz haradadır, Qumru xanım? Mən sizinlə bir-iki kəlmə söhbət etmək istəyirəm.

Q u m r u. Mənim yurdum var ki, yuvam da olsun. O otaqda bir qırıq stolum var.

A ğ a z a d ə. İki kəlmə söhbət etmək olar?

Q u m r u. Buyurun.

Çıxırlar. M u r a d içəri girir.

M u r a d. Rəhilə, səninçün bir dəstə məxməri bənövşə tapmışam.

R ə h i l ə. Murad, sən bu çiçəkləri haradan tapırsan?

M u r a d. Çox götürərəm ha... qorxuram güləsən.

R ə h i l ə. Gülmərəm, qorxma. Mən də çiçəkləri çox sevirəm.

M u r a d. Rəhilə, bu kağızlara bir bax!

R ə h i l ə. Bunlar nə kağızlardır?

M u r a d. Çığırısan da eşitməyəcəyəm. Yaxşısı budur mənə diqqətlə qulaq as. Keçən ildən qalma kağızlardır, Gülümova ha deyirəm, bu gün-sabaha salır.

R ə h i l ə (kağızlara baxır). On iki ton taxıl təhvil verilib, hələ keçən ildən beri dəftərə düşməyib. Qərribə işdir. Qoy bir Ağazadəyə göstərim.

M u r a d. Xəbərim, xeyr, mənim xəbərim yoxdur.

R ə h i l ə. Onu demirəm, deyirəm bu kağızları göstərim, bu saat qayıdıram.

Çıxır. Ə l i k i ş i içəri girir.

Ə l i k i ş i. Murad? Təəccüblü iş var. Qurbanov haradadır?

M u r a d. Nə deyirsən, Əli dayı? Xəlvət söz danışmırsan ki? Bərkəndə!

Ə l i k i ş i. Qurbanovu soruşuram. Müdiri, müdiri.

M u r a d. Diri, diri, nəyi diri, diri? Qoyunu?

Ə l i k i ş i. Əşi, nə qoyun? Ölüsü tapıldı, qaldı dirisi.

M u r a d. Əli dayı? Sənin ağzın heç söz tutmur ki. Yaz məktub vasitəsilə bildir.

Ə l i k i ş i. İşim-gücüm qurtarıb da... (Rəhilə içəri girir) Ay Rəhilə, qızım, Qurbanovun yerini mənə göstər.

R ə h i l ə. Nə olub ki, Əli dayı! Qurbanovu neyləyirsən?

Ə l i k i ş i. Əli dayı lap özünü itirib. Başa düşmürəm, bu necə işdir.

Rəhilə. Nə olub axı? Bir danış görək.

Murad. Deyir kimi isə diri–diri tutub.

Əli kişi. Sən də tutmusan bu dirinin boğazından. Buna bax, qızım. Axı bu buraxılış vərəqəsi köhnədir və bizim uşaqlar buraxıblar. Sonra görüblər ki, bir ay bundan qabaq yazılıb.

Rəhilə (*buraxılış vərəqəsini alıb baxır*). Bununla kim keçib?

Əli kişi. Karl Marks kolxozundan Qənbər. Xalq bura taxıl getirəndə, o həmişə buradan taxıl çıxardır.

Rəhilə. Qoy bu kağız məndə qalsın. Hə, Əli dayı?

Əli kişi. Səndə qalsın. Amma itirmə, Qurbanova göstərəcəyəm.

Rəhilə. Qurbanova göstərmək lazım deyil, ayrı yərə göstərerik.

Əli kişi. Məsləhət sənindir. Əqil əqildən üstün olar.

Rəhilə. Gərək bu idarə bir təmizlənsin, Əli dayı, heç şübhə eləmirəm ki, burada bir cinayət var.

Gülümov gəlir.

Gülümov. Harda cinayət var? Nə olub, Rəhilə xanım?

Rəhilə. Heç, düşmənlərin cinayətindən danışsram. Gedək, Əli dayı, söhbətimiz yarımçıq qaldı.

Rəhilə və Əli kişi çıxırlar.

Gülümov. Rəhilə nə deyirdi, Murad?

Murad. Hələ sabah alacağam, bu gün vermirlər.

Gülümov. Bu zalım qızı hər yanı qurdalayır. Cinayət var deyib dad çəkir. Murad, bəs Əli kişi nə deyirdi?

Murad. Hələ iki saat var.

Gülümov. Kar evin yıxılsın.

Murad. Mən sizə lazım deyiləm ki, yoldaş Gülümov?

Gülümov. Səni əzrayıl axtarırdı, tapmadı?

Murad. Məni axtarırlar? Gedim, görək kim axtarır?

Çıxır. Səməndərli və Firuzə içeri girirlər.

Firuzə. Qurban burada da yoxdur? Səməndərli, yapış bunlardan bir oturma. Gülümov, Qurban hardadır, dünyanı axtarmışıq tapılmayıb.

Gülümov. Yəqin anbardadır, Firuzə xanım!

Səməndərli. Anbarda yoxdur.

Gülümov. O anbarı demirəm, azsovxoztrestin anbarı. Ordan başqa heç bir yere getməz.

Firuzə. Axşam da evə gəlməyib. Nə bilim harada küllənib? Qoy onu bir tapım. Onu mən öz əməllərinə qurban eləməsəm, adını da dəyişdirsin. Səməndərli, yığ bunları qucağıma!

Səməndərli. Firuzə xanım, siz zəhmət çəkməyin, mən özüm apararam...

Firuzə. Ətimi tökmə, sən Allah. Yığ qucağıma, özüm apararam. Burada ol, indicə qayıdacağam.

Çıxır.

Səməndərli. Maliyyə vəzirinə təkrar–təkrar salamlar.

Gülümov. Yenə cəh–cəh vurursan, elə bilirsən xəbərim yoxdur?

Səməndərli. Nədən, ey mənfur kölgə?

Gülümov. Kölgəyə sən özün dönəcəksən. Xalq da qulağını tıxamayıb ki?

Səməndərli. Açıq danış, ey taxıl mücahidi!

Gülümov. İstəyirsən, açıq danışım. İşiniz məhkəməyə düşüb, Qənbəri çağırıblar, səni də bu günlərdə çağıracaqlar.

Səməndərli. Gülümov, aman günüdür mənə bir məsləhət. Qorxuram səhvən gəlib tutalar.

Gülümov. Axmaq. Kişi də özünü tutdurar? Bir az diribaş ol. Qohum–qardaş axtar, pul bas. Belə şeyləri sən məndən yaxşı bilirsən ki...

Səməndərli. Sən öl basaratım bağlamıb. Axı pulu necə verim? Kimə verim?

Gülümov. Məhkəmə sədrinə.

Səməndərli. Nə vasitə ilə?

Gülümov. Həmşirəsi vasitəsilə.

Səməndərli. Əcəb söz danışdın. Bu tələsikdə mən onun həmşirəsini haradan tapım ki?

Gülümov. Axtarmaq lazım deyil. Həmşirəsi lap yaxındadır. Həmin bu Firuzə xanım məhkəmə sədrinin bacılığıdır.

Səməndərli. Bah... Mən ölüm ha... Onda da görək yıxılam Qurbanovun ayaqlarına...

Gülümov. Qurbanovun ayaqlarına niyə yıxılırsan ki? Arvadının ayaqlarına yıxıl. Görmürsən ər–arvad araları sərinidir? Firuzə də pul sevendir. Pul yerit.

S ə m ə n d ə r l i. Bu məsələ mənə lap dirildi. Amma sənə özünün, Gülümov, pulum yoxdur.

G ü l ü m o v. Pulun yoxdur, qazan. Kişi də pulsuz qalar?

S ə m ə n d ə r l i. Necə qazanım?

G ü l ü m o v. Öz aramızda?

S ə m ə n d ə r l i. Əlbəttə, öz aramızda, bilmirəm ki, həyat müvəqqətidir?

G ü l ü m o v. Hazır naryad, hazır buraxılış verəqəsi, nə qədər çıxarıb sata bilərsən?

S ə m ə n d ə r l i. Ay Gülümov, mən heç alış-veriş eləyə bilmirəm axı!

G ü l ü m o v. Özün eləmə, elətdir. Al, qədrini özün yazarsan. Xərcin üç olacaq.

S ə m ə n d ə r l i. Üç nə?

G ü l ü m o v. Üç min.

S ə m ə n d ə r l i. Yox, çoxdur. İki min. Artıq olmaz.

G ü l ü m o v. Əlini ver. Bir kəlmə. İki yarım. Vəssalam. Artıq-əksik danışma, böyük-küçük tanı.

S ə m ə n d ə r l i. Mənə zülm olar a, Gülümov.

G ü l ü m o v. Daha mənə yox da...

O yankı otaqdan Ağazadə çıxır.

A ğ a z a d ə. Salam təbiidir. Neyləyirsiniz, pul sayırsınız?

G ü l ü m o v. Heç, elə-belə... Səməndərlinin pullarıdır.

S ə m ə n d ə r l i. Məvacibimi alıram, üç aydır, yadımdan çıxıb, almamışam.

A ğ a z a d ə. Bəs üç aydır məvacib almayıb nə ilə dolanırsan?

S ə m ə n d ə r l i. Gör nə deyir... Mən bu üç ayda nə ilə dolanmışam? Hə, Gülümov?

G ü l ü m o v. O cür ki, sən dolanmışan, heç dolanmasan yaxşı idi.

A ğ a z a d ə. Doğru deyirsən, adam var ki, heç bu dünyaya gəlməyə yaxşıdır.

Çıxır.

G ü l ü m o v. Hə, bu iş heç mənim xoşuma gəlmədi.

S ə m ə n d ə r l i. Özümü çaşırdım, sən də him eləmirsen ki, nə cavab verirəm. Mən suflyorsuz danışmağa adət eləməmişəm axı.

Rəhilə və Qumru oyankı otaqdan çıxırlar.

G ü l ü m o v. Aşna, bu yaxşı işə oxşamadı. Ağazadə bu qızların yanında neyləmiş olar?

S ə m ə n d ə r l i. Yəqin ikisindən birində gözü var. Bu gün-sabah nəticəsi məlum olar.

G ü l ü m o v. Orası pisdür də. Rəhilə də, Qumru da bizim idarəmizin gözüdür. Rəhiləni görək anbar Hüseyn alsın, Qumrunu Qurbanov! Yoxsa bizim tükümüzü didərlər. Hanı Hüseyn? (Pəncərədən çağırır) Anbar! Anbar! Səməndər, sən onu boynuna götür, mən Qurbanovu, görək ikisini də bu gün-sabah evləndirək.

Hüseyn gəlir.

H ü s e y n. Mən hazır.

G ü l ü m o v. Siz məşğul olun, bacioglu, mən daymın dalınca gedim. (Çıxır)

S ə m ə n d ə r l i. Pullar hazırdır?

H ü s e y n. Nə pullar? Mənim buğda anbarım var, pul anbarım yoxdur ki.

S ə m ə n d ə r l i. Pul da buğdadan olur. Çıxart görək.

H ü s e y n. Al dörd yüz manat, ikisi bəsimdir. Öyrət görüm.

S ə m ə n d ə r l i. Bir kağız-qələm götür. Hamısını bir-bir qeyd elə. Sözlərimin hər kəlməsi bir qızıldır. Yaz, 1-ci üsul. Əvvəl qıza yaxınlaşan kimi birinci sözün bu olur: bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salam-əleyküm. O da deyəcək, əleykəssalam. Onda sən deyərsən: izin verin, sizdən soruşum: adama bu dünyada hamıdan çox nə lazımdır?

H ü s e y n. Pul.

S ə m ə n d ə r l i. Axtırmaq. Pul adamı almaq üçün lazımdır. Bəs adama nə lazımdır?

H ü s e y n. Adama nə lazımdır? Adamın görək adamı olsun. Yoxsa baş girliyə bilməz.

S ə m ə n d ə r l i. Qız o cür cavab verməz. Qızınki mənəvi aləmdir. Sənin bu sualının qabağında o deyəcək, adama nə lazımdır, xoşbəxt bir yaşayış, yaz.

H ü s e y n (yazır). Xoşbəxt bir yaşayış.

S ə m ə n d ə r l i. Hə, o bu sözü deyən kimi sən üstünü al, de ki, bağışlayız, naxallıq eləyirəm, siz ki xoşbəxt yaşayış axtarırsınız, xoşbəxt yaşayış bu lələşində, əgər birisi bədbəxt olub, ayağınızın altında sürünürsə, ona əlinizi uzatmazsınız mı? Qız deyəcək, kimdir o bədbəxt?

Deyərsən ki, mənəm. Qurtardı. Bu sözün qabağında qız, əgər bir az üzü-yoladırsa, qollarını açıb üstünə gələcəkdir.

H ü s e y n. Çox yaxşı. Onda bu bir üsul bəsidir. Daha artıq niyə xərc çəkəcəyəm ki? Pulun gerisini qaytar.

S ə m ə n d ər l i. Yaxşı, birdən qollarını açıb üstünə gəlmədi? Onda adlayıb keçirsən ikinci üsula. Üsul sanı hərleyib-fırlayıb qızı keçirirsən girinə. Təkləyən kimi gedib deyirsən, gör sən dünyada nə qədər xoşbəxt yaranmışsan! Qız təəccüblə deyəcək: nə üçün? Sən cavab verirsən ki: çünki mən sənə aşiq olmuşam. Fikrini birdən bomba kimi partladırısan. Bunun qabağında hələm-hələm qız dayana bilməz. Yox, birdən desə ki, istəmirəm, sevmirəm, oyan-buyan... onda bilir-sən neylərsən?

H ü s e y n. Yox, bilmirəm. Bilsəm, xərc çəkib soruşmaram ki...

S ə m ə n d ər l i. Onda bir əlini at cibinə, bir əlini də ürəyinə tutub çağır: elə işə, əlvida, artıq anbar Hüseynin ömrü bitdi. Mən özümü öldürəcəyəm. Onda qız qorxub özünü sənə üstünə atacaq.

H ü s e y n. Birdən atmasa?

S ə m ə n d ər l i. Onda qızın qabağında özünü öldürərsən.

H ü s e y n. Doğrudan öldürürəm?

S ə m ə n d ər l i. Qeyrətin çıtsa, öldürərsən, qeyrətin çatmasa, gələrsən mənim yanıma, sənə üçüncüsünü öyrədərəm. Yeni üsuli salis.

H ü s e y n. Onda mən gedim, qızın yanına.

S ə m ə n d ər l i. Dayan! Bu cür getmək olmaz. Paltarını dəyiş, üzünü qırxdır. Ondan sonra üsulları işlətməyə başla.

H ü s e y n. Mən, deməli, əvvəlcə gedib geyinim?

S ə m ə n d ər l i. Get geyin, çünki bütün aşıqlər geyiniblər.

H ü s e y n. Üzümü də qırxdırım?

S ə m ə n d ər l i. Get qırxdır. Çünki bütün aşıqlər qırkıliblər.

H ü s e y n. Gedirəm.

S ə m ə n d ər l i. Get! Allah qüvvət versin, mənim Qıratım!

Qurban və Gülümov girir

Vücuti şərfinizə salam olsun, qibleyi-ələm!

Q u r b a n o v (gülür). Hə, artist, yenə damağın yuxarıdır. Bu yas-sara da bir kömək elə, bir evlənməyi də bacarmır.

S ə m ə n d ər l i. Az qalıb, yoldaş Qurbanov. Bir-iki günə kimi o da adam olar.

Q u r b a n o v. Gör də, gör neylərsən.

S ə m ə n d ər l i. Görək neyloəcəyəm. Gedək, Hüseyn.

Hüseyn və Səməndərli çıxırlar.

Q u r b a n o v. Gəl bura görək, Gülümov, ya onlara verər Allah, ya mənə.

G ü l ü m o v. Nə olub, yoldaş Qurbanov? Deyəsən, üstünüzdə böyük bir qoşun çəkiblər.

Q u r b a n o v. Qoy çəksinlər. O qoşunun qabağında tək dayana-cağam. Raykomdan adam-zad gəlməmişdi ki?

G ü l ü m o v. Rəsmi heç kəs gəlməyib.

Q u r b a n o v. Bizi yaman hərleyirlər. Deyəsən, material gündən-günə şişir. Eybi yoxdur, ariqladarıq.

G ü l ü m o v. Raykomun təlimatçısı Ağazadə buralarda çox hərə-lənir. Bizim Qumru ilə çox xosunlaşır.

Q u r b a n o v. Hə? Qumru ilə? Nə danışırırlar?

G ü l ü m o v. Bilmirəm. Ağazadə subay oğlandır, qorxuram quş uçurdalar. Siz bir az tələsin, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Hə, necədir? Sən onunla danışdın? Meyli var?

G ü l ü m o v. Meyli olmayıb, nə olacaq ki? Sizdən gözəlinə get-məyəcək ki? Siz möhkəm girişin.

Q u r b a n o v. Dı get onda onu bura çağır, işə girişim. Gözdə-qulaqda ol. Kabinədə adam girməsin.

G ü l ü m o v. Arxayın olun.

Çıxır, Qurbanov özünü düzəldir. Bir azdan Qumru qaçaraq içəri girir.

Q u m r u. Məni çağırırsınız, yoldaş Qurbanov? Buyurun.

Q u r b a n o v. Gəl yaxına, gəl görək, Qumru! Rəngin niyə qaçıb?

Q u m r u. Sözünüzü deyir, mən tələsirəm.

Q u r b a n o v. Hara tələsirsən? İşə? Sənə bu gün vıxadnoy verirəm. Gəl yaxına, danışım, gör başımda nələr var.

Q u m r u. Bilirəm, elə işlərlə maraqlanmıram.

Q u r b a n o v. Maraqlanmasan yaxşıdır. Sən gülsən, gülün mate-rial ilə, intriqa ilə nə işi var? Dayan, getmə görək.

Q u m r u. Yersiz söz danışırırsınız, yoldaş Qurbanov! Mənim işim var.

Q u r b a n o v. İşlərin hamısını səndən əvəz mən görərəm. Sən özünə əziyyət vermə, ariqlayarsan.

Q u m r u. Kökəlməyi neyləyirəm ki? Məni ətliyə satmayacaqlar ki. Yolumu kəsməyin, gedirəm.

Q u r b a n o v. Eh... ay Qumru? Gərək sən məni bir il bundan qabaq görəydin. Qapımda saat kimi işləyən qaz maşın dururdu. Kəfim elə kök idi ki, deyəsən bir dəqiqə ayıq vaxtım olurdu? Düşdüm dolaşığa. Üstümə böhtan atdılar. Gətirib məni saldılar bu palçıq rayona, eybi yoxdur. Qurbanov palçıqda da üzə bilir. Gör mən burada hələ sənin üçün nə dəstgahlar düzəldəcəyəm!

Q u m r u. Ayıb deyilmi sizinçün, yoldaş Qurbanov? Evli adamsınız...

Q u r b a n o v. Nəyəm? Evli? Xeyr. Günü bu gün Fırusun dəmdəstgahını verəcəyəm qoltuğuna. Onda nə sözün ola bilər?

Q u m r u. Buraxın görək... (*Qurbanov Qumrunun qolundan tutur. Qumru çəkilmək istəyəndə, Fırüzə və Səməndərli içəri girirlər*)

S ə m ə n d ə r l i. Dəhşət, yerlər qan, göylər qan!

F i r u z ə. Qurban? Qurban?

Q u r b a n o v. Yazığın diş ağrıyırdı. Dişinə baxmaq istəyirdim.

F i r u z ə. Al, bu da sənə diş ağrısı. Ay uşaq, yapışm məndən, partladım.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

İdarənin həyoti. Fırüzə və Səməndərli kabinetdən çıxırlar.

F i r u z ə. Gördün, Səməndərli? Gördün bu kişinin həyasızlığını? Mən də deyirəm niyə gecələr evə gəlmir. Arvadların dişinə baxır.

S ə m ə n d ə r l i. Səbirli olun, Fırüzə xanım! Bu işin üstündə ona elə gələcəklər ki, hər bir parçası keçilməz altın dənizlərinə birer körpü olacaqdır.

F i r u z ə. Allah vurmuşdu onu, ondan körpüsəlan olar? Mənə deyən gərək niyə ömrünü bu çürük ömrə calamısan ki, bu cür dünyın düşüb, gördün şilləni necə yapışdırdım? Hələ onun başına nə oyun açacağam! Nə baxırsan?

S ə m ə n d ə r l i. Mən böyük bir ailə faciəsinin şahidi oluram.

F i r u z ə. Əlbəttə, görənlərin hamısını ora çəkəcəyəm. Məhkəmədə sən də şahidsən.

S ə m ə n d ə r l i. Məhkəmədə? Şahid? Məni çağırırlar? Qardaşın dedi?

F i r u z ə. Həç kəs demədi. Özüm deyirəm. Uzatma, gəl görək. Mən tanıyıram, bir-bir o idarələri mənə göstər.

S ə m ə n d ə r l i. Gedin, qoy mən sizin həyat dənizinizdə bir fənər olum. (*Çıxırlar*)

Q u m r u və A ğ a z a d ə içəri girirlər.

A ğ a z a d ə. Həç eybi yoxdur, Qumru xanım. Onun sənə olan bu hücumu son hücum idi.

Q u m r u. Mən bu işi mərkəzdə hər yana yazacağam.

A ğ a z a d ə. Rayon partiya komitəsindən, mərkəzdən, hər yandan materialları yoxlamaq üçün bura gəlmişlər.

Q u m r u. Onlar bununla mənim ağzımı yummaq istəyirlər.

A ğ a z a d ə. Sizin dediklərinizi mən qeyd eləmişəm. Həç kefinizi pozmayın.

Q u m r u. Məni təhqir etdilər. Bu saat bütün idarə bu barədə danışır. Qızın adı çıxınca, canı çıxsın.

M u r a d içəri girir. Qumru qaçır.

M u r a d. Bura bax, Rəşid! Mənim qulağım eşitmir, amma gözüm yaxşı görür.

A ğ a z a d ə. Nəyi görürsən, ədə, nə deyirsən? Niyə belə ikimənəli sözlər danışırısan?

M u r a d. Bizim rayonda dörd-beş qurd var, hamısı yığılıb bir yerdə. Ayıq olun ey.

A ğ a z a d ə. Bunu deyirsən? Amma elə başladın ki, qızın ürəyinə min fikir gəldi.

M u r a d. Sözümlü kəsmə, onsuz da eşidən deyiləm. Rəhiləyə də demişəm ki...

A ğ a z a d ə. Nə çox Rəhilədən danışırısan?

M u r a d. Yavaş, ədə. Çığırma. Ay-hay, əcəb adamsan. Sənə sirt vermək olar? Eşidər, bütün işlər pozular.

A ğ a z a d ə. Yavaş deyəndə eşitmirsən. Çığırmağa da qoymursan, bəs mən neyləyim?

M u r a d. Hələlik sən bir şey eləmə, yoxsa işi salarsan quyunun dibinə. Yaxşı, nə oldu, yoxlayıb qurtarmadın?

Ağazadə. Yoxlamışam. Bütün məsələlər məlumdur. Amma sən onları gözdən qoyma.

Murad. Gedirsən get, amma mən ölüm tez-tez gəl. Sənsiz darıxıram. Vur bura beş qardaşı.

Ağazadə. Aı, mən həmişə burdayam, iş qurtarmamış hara gedirəm ki?

Qurbanov və Gülümov gəlirlər.

Qurbanov. Ağazadə, əlin əlimə dəysin. Yoxsa yenə mənə katib çağırır? Əşi, bu raykomun taxıl tədarükü idarəsindən başqa işi yoxdur yəni?

Ağazadə. Yox, yoldaş Qurbanov. Sizinçün gəlməmişəm. Ayrı işim var.

Qurbanov. Hə, Allah sənə şükür. Deyəsən, bu gün mənə raykom dinc qoyub. Deməli, idarəmdən arxayın olmağa başlayıblar. Yaxşı, sənə ayrı nə işin ola bilər ki?

Ağazadə. Heç, xırda işdir. Xudahafız, mən getməliyəm.

Qurbanov. Xudahafız. (Ağazadə çıxır. Qurbanov Gülümova) Bu burada nə hərlənir?

Gülümov. Heç bilmirəm, yoldaş Qurbanov. Demədim Qumru ilə xosunlaşır?

Qurbanov. Sonra məndən xəbərsiz yoxlama-zad eləyər ha... Ayıq ol!

Gülümov. İş yoxlamadan çox məhəbbətə oxşayır. Deyəsən, Qumrunu sizdən qabaq o behləmək istəyir.

Qurbanov. Hər halda, hərtərəfli bütün cinahları bərkitmək lazımdır. Mənim üzümde qızartı yoxdur ki?

Gülümov. Xeyr, yoldaş Qurbanov! Ağappaq mərmər kimi üzdü.

Qurbanov. Heç bilmirəm bu şillə nə idi arvad mənə vurdu. Bəs Qumru yenə naz eləyir, qaçır, yaxın qoymur. O boyda mirvarini qəbul eləyəndən sonra bu cür əl-ayaq atmaq nə üçün?

Gülümov. Bilmirəm. Özüm də məəttələm. Yəqin demək istəyir ki, azdır.

Qurbanov. Narazılığını bildirmək üçün əcəb üsul tapıb. Yox, mən ki, bir işə girişirəm, şillə deyil, top da atılsa, geri çəkilməyəcəyəm. İrəli, atəş!

Səməndərli içeri girir.

Səməndərli. Hani atəş? Mən bu saat söndürməyə atəş axtarıram, yoldaş Qurbanov! Göstərin yerini.

Qurbanov. Atəşi mən hələ yaradacağam, Səməndərli! Onda görərsən. Məni raykom ilə qorxudurlar. Qoy hələ gedim bir motoruma benzin töküm.

Çıxır.

Səməndərli. Kişi lap kələfin ucunu itirib. Eksprompt oynayan artistlərə oxşayır. Sən buna nə deyirsən, ey bülbülünü itirmiş zavallı Gülümov?

Gülümov. Çox da arsızlığa vurma. İşlər şuluqdur. Qurbanov ilə bütün haqq-hesabımı üz, Ağazadə buralarda çox hərlənir, deyəsən, kişinin başını yeyəcək.

Səməndərli. Bah... mən ölüm ha... Onda gəl əlindən material verək.

Gülümov. Sənə materialına çox inanan var? Axmaq, əlinə düşənə idarədən çıxart, Firuzənin məsələsini tez elə, fürsətdir.

Səməndərli. Firsəti fot eləməz, aqıl məgər nadan ola. Eşitməmişəm, ey mühasiblərin ən fərasətsizisi?

Hüseyn içeri girir.

Gülümov. Budur bax, fərasətsiz buna deyirlər. Bir məsələni qurtara bilmir. Ayağı tələyə ilişəndə ayılacaq.

Hüseyn. Çalışıram, Gülümov dayı, əzbərləmişəm.

Səməndərli. Anbar Hüseyn. Gəl bura görək, bədbəxt!

Gülümov. Anbar, bəzənmişəm, mübarəkdir. (Çıxır)

Hüseyn. Paltarım necədir?

Səməndərli. Libas insanın zinetidir. Ürəyin təmiz olmaqdan, paltarın təmiz olsun.

Hüseyn. Mənimki təmiz deyil?

Səməndərli. İndi cürotli ol. İki üsulun ikisini də işlət, əzbərləmişəm?

Hüseyn. Yadımdan çıxsa, kağıza baxaram.

Səməndərli. Qorxma, işə giriş. Mən gedirəm, bir bəhanə ilə qızı bura göndərəm. (Çıxır)

Hüseyn (Öz-özünə əzbərləyir). Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salaməleyküm. Əleykəssalam. İzin verin sizdən soruşum, adama bu

dünyada hamıdan çox nə lazımdır? Xoşbəxt bir yaşayış. Nə lazımdır? Xoşbəxt bir yaşayış...

R ə h i l ə içəri girir.

H ü s e y n. Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salaməleyküm.

R ə h i l ə. Mənim yersiz salama ehtiyacım yoxdur.

H ü s e y n. Bəs bu cavabı düz vermədi ki... Eybi yoxdur, qoy dalını deyim görək nə olur? Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, izin verin, sizdən soruşum. Nə soruşum? Zəhrimar yadımdan çıxdı. (*Kağıza baxır*)

R ə h i l ə. Siz dəli olmusunuz, nədir?

H ü s e y n. Yadıma düşdü. İzin verin, sizdən soruşum, adama bu dünyada hamıdan çox nə lazımdır.

R ə h i l ə. Bir az əqilli olmaq.

H ü s e y n. Bağışlayız, naxallıq eləyirəm...

R ə h i l ə. Doğrudan da, naxallıq eləyirsən...

H ü s e y n. Sözümlə kəsmə, cümləm qırılır... siz ki... siz ki, xoşbəxt yaşayış axtarırsınız, xoşbəxt yaşayış bu lələşində, əgər birisi bədbəxt olub ayağınızın altında sürünərsə, ona əlinizi uzatmazsınız?

R ə h i l ə. Yox. Çünki yerlərdə sürünmək heyvanlara aid xasiyyətdir. Heyvan kimdir?

H ü s e y n. Mənəm. Uzaqın əlinizi.

R ə h i l ə. Axmaq! (*Getmək istəyir*)

H ü s e y n. Dayan, dayan, getmə. Adlayıb keçirəm ikinci üsula. (*Kağıza baxır*) Gör sən dünyada nə qədər xoşbəxt yaranmısan!

R ə h i l ə. Nə üçün?

H ü s e y n. Gör nə düz cavab verdi. Malades. Çünki mən sənə aşiq olmuşam.

R ə h i l ə. Naxal.

ÇIXIR.

H ü s e y n (*bir qədər dayanır, sonra birdən yadına düşmüş kimi qaçır*). Dayan, dayan, hələ dalı var. (*Səməndərli ilə rastlaşır*) Elə isə, əlvida, artıq Hüseynin ömrü bitdi. Mən özümü öldürəcəyəm.

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey bədbəxt? Qabağındakı mənəm.

H ü s e y n. Getdi. Üsulların ikisi də boş çıxdı. Evim yıxıldı.

S ə m ə n d ə r l i. Rəhiləni almırsan deyə evin niyə yıxılır ki? Ey qara kölgə?

H ü s e y n. Başa düşürsən? Anbarda əskik var. Rəhilə laborantdır. Rütubəti, torpağı çoxaltsam, mənim işim düzələr. Onu alsam, bizim bir yerdə pul kosərik, bildin? Səməndərli, ölənin günüdür.

S ə m ə n d ə r l i. Sənə bir üsul da öyrədərəm. Üçüncü üsul beş yüz manat. Razısan?

H ü s e y n. Sən də günü-gündən qiyməti qaldırırsan?

S ə m ə n d ə r l i. Üsul özü qiymətli üsuldur. Beş yüz, artıq-əskik olmaz. Tez ol, tələsirəm.

H ü s e y n. Öyrət, keçibdir daha...

S ə m ə n d ə r l i. Bəs pullar? Ovcumun içi qaşınır. Say, sakit elə.

H ü s e y n. Sən bilirsən ki, mən yanımda pul gəzdirmirəm, sonra verərəm.

S ə m ə n d ə r l i. Nisyə beşəriyyətin ən böyük düşmənidir, zavalı.

H ü s e y n. Sən öl verərəm. Keçən səfər vermədim?!

S ə m ə n d ə r l i. Çox gözəl, elə isə, ey böyük cani, bil və eşit, üçüncü üsul budur, bax! (*Əlilə pulu işarə edir*)

H ü s e y n. Pul. Sən dayımın canı? Onun yolunda varımdan-yoxumdan keçərəm.

S ə m ə n d ə r l i. Bu işə nə qədər buraxa bilərsən?

H ü s e y n. Nə qədər desən. Bir min, iki min...

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey aciz məxluq, bir-iki minə Rəhilə heç sənə üzünə baxıb gülməz də, smetanı böyüt!

H ü s e y n. Üç min.

S ə m ə n d ə r l i. Qalx, yüksəklərə doğru uç!

H ü s e y n. Beş min.

S ə m ə n d ə r l i. Pərvaz et.

H ü s e y n. Altı min bəsdir.

S ə m ə n d ə r l i. Elə isə pulları hazırla.

H ü s e y n. Nağd pul yoxdur axı.

S ə m ə n d ə r l i. Özün bil, pulun yoxdur, onda daha yuxarılardan yapışma, aşağılardan yapış, aşxanalarda yeməkpaylayan, kinoda bilelə baxan, səninkilər belələridir. Dəvəçilə dost olanın darvazası gen gerek.

H ü s e y n. O qədər nağd pulu haradan tapım?

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey xəsisin biri, xəsis! Sən bu elmlə ali məktəbdə dərs deyə bilərsən. Qənberi tanıyırsan?

H ü s e y n. Karl Marks kolxozunun briqadiri?

S ə m ə n d ə r l i. Hə. Karl Marks kolxozunun briqadiri. Bir ton taxıl artıq buraxarsan. Qənbərdən...

H ü s e y n. Olmaz. Arxayın deyiləm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən cavabdehəm. Nədən qorxursan? Bir ton taxılın əvəzində sənənin yanında bir çamadan qoyacaq. İçində də beş min manat.

H ü s e y n. Bu Qənbərin məzənnəsidir?

S ə m ə n d ə r l i. Bəs nə qədər, mənə də yeməyəcəksən ki?

H ü s e y n. Kilosu beş qəpiyə düşür.

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı, ey mənfur kölgə. Çamadanın içindəki pullar balaladı, bir min artdı.

H ü s e y n. Sərf eləməz.

S ə m ə n d ə r l i. Bəsdir, özge malı deyil ki? Hökumətin taxılıdır. Biz də hökumətin balası. Öz atamızın malını yeyirik.

H ü s e y n. Yaxşı. Amma buradan çıxartmağı səndən.

S ə m ə n d ə r l i. O hazır. Propusk cibimdə.

H ü s e y n. Bəs mən pulları o qıza necə verim?

S ə m ə n d ə r l i. Onu da öyrədim? Pulları bükərsən bir boğçaya, aranı xəlvət eləyib qabağında diz çöküb, ədəb ilə təqdim eləyərsən.

H ü s e y n. Bir söz deməyim?

S ə m ə n d ə r l i. Yox, uzun danışsan, ilişərsən. İkiyə kolmə. Ölüm, ya olum.

H ü s e y n. O nə deyən sözdür?

S ə m ə n d ə r l i. Onun mənasını sənənin dayın da başa düşməz.

H ü s e y n. Ölüm... İlişirəm, axı.

S ə m ə n d ə r l i. Nağd deyil, ona görə ilişərsən. Əlində pul olan-dan sonra bülbul kimi danışacaqsan.

H ü s e y n. Qənbər gəlir, sən ona əhvalatı danış, mən getdim.

Çıxır. Q ə n b ər içəri girir.

Q ə n b ər. Salam, heç kəs yoxdur ki?

S ə m ə n d ə r l i. Heç kəs yoxdur. Danış, görək, nə var? Ürəyim partlayır.

M u r a d içəri girir: Oturub işləməyə başlayır.

Q ə n b ər. Məhkəmə sədrini pul ilə almaq lazımdır, ayrı heç bir əla-cı yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i. Bu gün təzə xəbər eşitmişəm. Məhkəmə sədrinin bacısı Füzə xanım Qurbanovun arvadıdır. Qurbanov da vurulub Qumruya, arvadını boşamaq istəyir. Nə deyirsən, mən gireləyim onu.

Q ə n b ər. Bacarsan, lap nureləm nur olar. Amma buna mənim tədbirim dəyərlər. Pul mütləq lazımdır, özü də çox.

S ə m ə n d ə r l i. Pul da düzəlir. Anbar Hüseyni tovlamışam, altı verib ondan bir ton götürərsən, hə necədi, əridə bilərsən?

Q ə n b ər. Göydə, bir ton bir atək pul eləyər. Taxıl bu saat fir-fir fırıldayır. Oldu.

S ə m ə n d ə r l i. Oldu. Böyük adamsan, ulu Hürmüzdə and içirəm ki, böyük vücudsan.

Q ə n b ər. Taxılları nə vaxt aparıram?

S ə m ə n d ə r l i. Günə sabah. Arabaları götür gəl, doldur sür bazarə, vəssalam, di gəl gedək, ey mənim istinadgahım!

Çıxırlar.

G ü l ü m o v içəri girir. Stolun dalına keçib işləməyə başlayır.

Q u r b a n o v (*yarıkefli içəri girir*). Gülümov, afərin, yenə işləyirsən? İşlə, işlə, material verənlərin qabağına gerek qoz qoyaq.

G ü l ü m o v. Canımızı qoymuşuq, yoldaş Qurbanov! Siz rəhbər olan idarədə mən özümü ölümə verərəm.

Q u r b a n o v. Sağ ol, sağ ol. Aşnamsan. Amma Gülümov, bu gün yeqin elədim ki, sənənin ruhun yoxdur.

G ü l ü m o v. Lap mötəbər mənbədən eşitmisiniz, yoldaş Qurbanov?

Q u r b a n o v. Mənimlə mübahisə eləmə, Gülümov, ruhun yoxdur. Ruhun olsaydı, burda oturub çötkə salmazdın. Gələrdin azsovxostrestin skkladına. Görərdin ki, Qurban Qurbanov taxıl tədarükü idarəsinin markasını necə yuxarı qaldırdı.

G ü l ü m o v. Xəbərim olmayıb, yoldaş Qurbanov! Üzr istəyirəm.

Q u r b a n o v. İstəmə, verən deyiləm. Qerezi ki, nə uzadım, raykomda qanım qaraldı, durdum birbaşa gəldim azsovxostrestin skkladına, gördüm aşnalarımın hamısı buradadırlar. Dörd adam iki şüşəni gücnən içib qurtarıblar. Təkbaşına üç şüşə vurdum, durdum.

G ü l ü m o v. Hansından vurdunuz, Qurbanov? Araq, yoxsa pive?

Q u r b a n o v. Nə pive? Çıxart siyahıdan, pivəni sərxoşlar içər. Araq eşq atəşidir.

G ü l ü m o v. Məsələyimiz bir-birinə düz gəlir. Mənim də ixtisasım araqdır. Şərabla da aram yoxdur.

Q u r b a n o v. Yox, Güllümov. Burda da səhv buraxdın. Şərab bəşəriyyətin zinetidir. Bütün qədim şairlər şərab haqqında ölməz əsərlər yazıblar.

G ü l ü m o v. Moddan düşüb. Zəmanəmizin şairləri bir kəlmə də şərabdan yazmırlar.

Q u r b a n o v. Çünki tapmırlar. Şairə şərabı verən kimdir ki, onu hələ təsvir də eləsin. Şərab insanı yüksəldir, bu gün mən hirsimdən üç şüşə şərabı birnəfəsə içdim.

G ü l ü m o v. Bəs nə üçün hirsli idiniz?

Q u r b a n o v. Hirsli olmayıb neyləyim? Raykom katibi üzümə vurur ki, idarəndə yeyirlər, dağıdırlar, arvad buradan gəldi, pul buradan getdi. Böhtandır da, böhtan adamı yandırır axı. Amma ürəyim elə yanır ki, elə bil yağsız tavada balıq qızardılar. Qoy Qumrunu çağırıb bir stəkan su istəyim, bəlkə barışdı. Qumru!

M u r a d gəlir.

M u r a d. Buyurun, yoldaş Qurbanov? Məni çağırırsınız?

Q u r b a n o v. Ədə, sənin adın Qumrudur? Sən Qumrusan?

M u r a d. Bəli.

Q u r b a n o v. Bu nədir, a Güllümov. Üç şüşə mən içmişəm, niyə bu qələti eləmirəm? Heç bu cür arvad olar?

G ü l ü m o v. Kardır, yoldaş Qurbanov, dediyinizi eşitmir.

Q u r b a n o v. Əvvəla ona de ki, müharibə vaxtı kar olmaq yaramaz. Tezliklə qulağın açdırsın. Sonra da adam nə qədər kar olsa, yenə də arvadla kişinin arasındakı fərqi başa düşər. Qumru!

M u r a d. Buyurun, Yoldaş Qurbanov!

Q u r b a n o v. Əstəğfərullah... Xərcim batmadı? Bir də cavab versə, məni tamam ayıldaçaq ha... A Güllümov, mən ölüm, bunu çıxart siyahıdan, qoy işimizin görək.

G ü l ü m o v. Murad! Get işini gör, yoldaş Qurbanov səninlə deyil?

M u r a d. Siyahı? Baş üstə, bu saat gətirərəm.

Çıxır.

Q u r b a n o v. Nəyi gətirir? Hara getdi?

G ü l ü m o v. Yoqin o elə başa düşdü ki, kağızlara qol çəkmək istəyirsiniz. Gətirməkçün getdi.

Q u r b a n o v. Ay canım, indi mənim kağızlara qol çəkməli vaxtım deyil, xərcim batmadı? Yox, ayıldım. Onu qoyma kağız-kuğazları dartıb gətirsin.

G ü l ü m o v. Eybi yoxdur, vaxt tapıb qol çəkərsiniz. On-on beş gündür gecikir.

Q u r b a n o v. Yox, kağızları görən kimi ayılacağam, get onu qoyma.

G ü l ü m o v. Baş üstə! (Çıxır)

Q u r b a n o v. Ürok yangısından ölüərəm. Bu Qumru harada qaldı? Qumru!

F i r u z ə öz evlərindən çıxır.

F i r u z ə. Nə var? Nə səsini başına salmışan? Zəhrimar!..

Q u r b a n o v. Ağzın şirin olsun.

F i r u z ə. Hələ sənin ağzını şirin eləyəcəyəm. Onda görərsən. Bu saat raykomu ispalkoma, ispalkomu raykoma qatmışam. Başın qatışıb arvadlara, kül başına, qulağının dibində dünyanı sökürlər, xəbərin yoxdur. Vallah, səni ittifaqda biabır eləyəcəyəm.

Q u r b a n o v. Qulluq işinə qarışma, Firuzə, min kərə sənə demişəm.

S ə m ə n d ə r l i içəri girir.

F i r u z ə. Kəs! Yoxsa, şapalağın birini də yemək istəyirsən?

S ə m ə n d ə r l i. Aha, su və şlanq lazımdır. Yangın qoxusu gəlir.

Q u r b a n o v. Ay Səməndərli, yanan mənim ürəyimdır. Bu arvad mənim ürəyimi yandırdı.

S ə m ə n d ə r l i. Səhv eləyirsiniz, müdir, Firuzə xanım kimi qadın dünyada təkdir.

F i r u z ə. O nə qanır, onun kişi başını yero soxum.

Q u r b a n o v. Ağzın şirin olsun.

Q u m r u içəri girir.

Q u m r u. Utanmayıb hələ məni çağırırsınız da.

Q u r b a n o v. Bu da nə pis vaxtda gəldi.

F i r u z ə. Ağzı ey, nə mənim ərimin başına dolanırsan? Gözümo görünmə, vallah, səni faşist soldatına döndərərəm.

Q u m r u. Ay ana, mənim sənin ərinlə heç bir işim yoxdur.

F i r u z ə. Mənə ana deyirsən, ağzı? Vaxtında orə getsəydin, mən boyda qızın vardı. Mənə sataşırsan ay... ay... Yapışın menden. Səməndərli, yapış menden.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş müdir, icazə verin arvadınızdan yapışmı.
Q u r b a n o v. Yaxşı eşit, Firuz! Mən səninlə yaşamıram və ayrılıram. Yeni həyat başlamaq istəyirəm. Sənin heç bir kəlmə də danışmağa ixtiyarın yoxdur. Sən öl xərcim batmadı?

F i r u z ə. Qanun var. Məhkəməsiz ayrılmağa ixtiyarın yoxdur.

Q u r b a n o v. O sən qulluğunda qalsın. Biz ZAQS ilə evlənməmiş ki?.. Molla kəbini heçdir. Bizimki qurtardı.

F i r u z ə. Ay, ay, yapışın məndən.

S ə m ə n d ə r l i. Arxayın olun, Firuzə xanım. Mən sizdən bərk yapışmışam, qiyamətə kimi qopmayacağam.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Firuzə və Səməndərli içəri girirlər.

S ə m ə n d ə r l i. Hirs qadının gözəlliyi üçün bir zərbədir. Xanım, siz Qurbanovu ürəyinizdən silib atın, əvəzində bu yetim Səməndərlinin heykəlini qurmağınızı xahiş edirəm. Cavab ver, Cülyetta, Romeo səni gözləyir.

F i r u z ə. Gül kimi adımlı dəyişdirmə, sən Allah! Amma yadında yaxşı saxla ki, mən gündə bir ərə gedib çıxan arvadlardan deyiləm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən sən ikinci və sonuncu ərini olmaq istəyirəm.

F i r u z ə. Deməli, təklif eləyirsen ki, evlənək?

S ə m ə n d ə r l i. Evlənək nə sözdür? Yeni həyat quraq, cənnet guşəsi kimi bir guşə düzəldək.

F i r u z ə. Sən artistsən?

S ə m ə n d ə r l i. Əlbəttə, görmürsən, həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

F i r u z ə. Bəs mən səni heç səhnədə görməmişəm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən səhnədə yox, həyatda artistəm.

F i r u z ə. Həyatda da artist olar?

S ə m ə n d ə r l i. Həyat bir səhnədir, biz hamımız artistik.

F i r u z ə. Hansı dükanə prikripitsən?

S ə m ə n d ə r l i. Xalqın dükanına, mən xalq dolandırır.

F i r u z ə. Keç məsul işçilərin dükanına!

S ə m ə n d ə r l i. Sənin ömrün mənim üçün qanundur, xanım. Hara deyirsən, keçərəm. Həyat bir mənzildir, biz hamımız bu həyatda köçəriyik.

F i r u z ə. Məzəli danışırısan ey, heç o külbaş bu cür danışmağı bacarmırdı.

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı, bizim bu xoşbəxt toyumuzda sən qohum-qardaşlarından biri iştirak etməyəcək? Məsələn, qardaşın?

F i r u z ə. Hansı qardaşım?

S ə m ə n d ə r l i. Məhkəmə sədri sən qardaşım deyil?

F i r u z ə. Kamalı deyirsən? O mənim ögey qardaşımdır. Aramız yoxdur. Neçə ildir ki, bu Qurbanın üstündə küsülüyük.

S ə m ə n d ə r l i. Küsülüsən? Nahaq! Günü bu gün barış. O cür qardaşı adam əl üstündə saxlayar. Ögey olanda nə olar ki?

F i r u z ə. Yaxşı, barışaram.

S ə m ə n d ə r l i. Hə, bu ayrı məsələ. Gedək, ey mənim zülfisiyahim. (*Qənbər içəri girir*) Yox, hələ getməyək. Sən ceyran yerləşləri ilə xırda-xırda yeri, mən də bir saniyədən sonra özümü çatdıraram.

F i r u z ə. Nə oldu ki?

S ə m ə n d ə r l i. Bu yoldaş kolxozçunun mənimlə ikicə kəlmə sözü var.

F i r u z ə. Bu kolxozçu niyə olur ki? Qənbərdir də. Qənbər, xoş gördük.

Q ə n b ər. Xoş gününüz olsun, xanım.

F i r u z ə. Mən gedirəm, Səməndərli, tez gəl.

S ə m ə n d ə r l i. Bu dəqiqə gəlirəm.

Firuzə çıxır.

Q ə n b ər. Heç uduzmamısan, Səməndərli. Arvadlığı da pis deyil.

S ə m ə n d ə r l i. Görürsən? Qurbanov kimi canavarın əlindən onu ələ çəkib qopardım ki, özü də məəttəl qaldı. Bu gün gedib qardaşı ilə tanış olacağam. Qohumluqda görək məhkəmədəki işləri ondan alıb öz əlimlə yandıraram. Yangın var, yangın...

Q ə n b ər. Çığırıb camaatı başımıza yağma. İşləri tez rədd etmək lazımdır. Mən heç, mən çox o cür ütülərdən nem çıxmışam. Amma son birinci dəfəsən, gedərsən, gəlməzsən. Taxıl üçün müştəri görmüşəm. Anbar Hüseynin də pulları hazır. Tez ol tap, verim başdan olsun.

S ə m ə n d ər l i. Hardadırsa, gəlib çıxar, yaxşı, birdən Firuzənin qar-daşı razı olmadı. Evimiz yıxılar ha...

Q ə n b ər. Axmaq olma. Pulun ucunu göstər, əl quzusu kimi da-lınca gələcək. (Hüseyn içəri girir)

H ü s e y n. Qənbər? Oğlan gəlmisən, qız?

S ə m ə n d ər l i. Siz haqq-hesablaşın, çeşmi xumarım gözləyir, mən getdim.

Q ə n b ər. Tez qayıt. Bu gün gerek zəhrimarları çıxardağ.

S ə m ə n d ər l i. Bu saat. İldırım sürətilə.

Çıxır.

Q ə n b ər. Gör nə özünü oda vurur. Elə bilir buradan ona bir şey düşəcək. Qənbər ölüb də...

H ü s e y n. Pulları ver, mən yerbəyer eləyim. Sonra gələn olar.

Q ə n b ər. Bir qəbz yaz, bir ətək puldur, kişi gerek işini chtiyyətli görsün.

H ü s e y n. Di, onda gol anbara.

Rəhilə içəri girir.

R ə h i l ə. Sizdən kiçik bir məlumat almaq lazımdır, Hüseyn yoldaş!

H ü s e y n. O xoşbəxtlik mənə haradan üz verib? Sən get, Qənbər dayı, mane olma. Mən bu saat gəlirəm.

R ə h i l ə. Qənbər sizsiniz?

Q ə n b ər. Bəli, xanım. Bir qulluğunuz varsa, buyurun.

R ə h i l ə. Deyirlər, siz adınızı yalandan kolxozçu qoymusunuz.

Q ə n b ər. Xeyr, xanım, mən xalis kolxozçuyam. (Hüseynə) Danış-san dilin qurumaz ki?

H ü s e y n. Qənbər öz adamımızdır, Rəhilə xanım, bir papaq clə-səniz, bütün kənd axıb ayaqlarınıza tökülər.

R ə h i l ə. Ancaq Qənbər tərsinə cləyir, kənddən bura taxıl gətirməkdənsə, buradan taxıl çıxardır. Özü də saxta buraxılış vərəqəsilə.

Q ə n b ər. Rəhilə xanım, bu mənim adıma böhtandır.

H ü s e y n. Qənbər dayı, zəhmət çək, cavanların söhbəti var.

Q ə n b ər. Gedirəm, gedirəm, bala, mane olmaram...

Çıxır.

H ü s e y n. Əmriniz, Rəhilə xanım! Hüseyn bütün anbarilə qullu-ğunuzda kəməz bəstədir.

R ə h i l ə. Bu necə işdir, Hüseyn yoldaş, iki kağızın ikisində də sənin yazdıqlarınla mənimki düz gəlmir. Səninkilərdə rütubət artıb.

H ü s e y n. Rəhilə xanım, gerek çoxdan hiss eləyəydiniz ki, sizi görəndə mənim rütubətim də artır, hərəretim də...

R ə h i l ə. Səninlə işim yoxdur, taxılın rütubətinin artmağı pisdir.

H ü s e y n. Rəhilə xanım! Taxılın rütubətinin artmağına da səbəb sizsiniz. Anbarda oturub o qədər ağlayıram ki, göz yaşım hökumətin taxıllarını isladır. Anbarda, əgər istəyirsiniz ki, hökumətin taxılı rütu-bətsiz olsun, əvvəlcə mənim göz yaşlarımın qabağını saxlayın.

R ə h i l ə. Çox mənasız danışrsan. De görüm, bu necə məsələdir? Bəlkə anbara siçan dadanıb? Düzünü de... Düzünü de...

H ü s e y n. Rəhilə xanım, səbir eləyin, on dəqiqədən sonra anbar Hüseynin necə oğlan olduğunu mən sizə sübut eləyəcəyəm.

Murad və Ağazadə içəri girirlər.

A ğ a z a d ə. Nə ilə sübut eləyəcəksən ki?

H ü s e y n. Heç... ayrı söz danışırıd. Salam, yoldaş Ağazadə!

A ğ a z a d ə. Salam təbiidir, nə olub, Rəhilə?

R ə h i l ə. Bir balaca söhbətimiz var idi.

Q ə n b ər (səsi gəlir). Ay Hüseyn, mənə avara qoyma axı.

H ü s e y n. Gəlirəm, Qənbər dayı, bu saat. (Çıxır)

A ğ a z a d ə. Nə olub, Rəhilə? Əsəbisən?

R ə h i l ə. Başlarını soxublar kola, quyruqları görünür, xəbərləri yoxdur. Dünənki materiallarla tanış oldun?

A ğ a z a d ə. Prokurordadır. Necə? Yoxsa təzə iş açılıb?

R ə h i l ə. Gülüməvu günü bu gün məsuliyyətə almaq lazımdır.

A ğ a z a d ə. Son darıxma, Rəhilə. Bu gün-sabah Qurbanovun bu baqqal dükənini bağlayırıq, alver kəsilər. Mən yoxlamamı qurtarıb bütün məsələni raykom katibinə danışmışam. İndi ç ılışmaq lazımdır ki, bunlar axırlarını hiss eləyib şey-şüy çıxarmasınlar. Əli kişi haradadır? O mono lazımdır.

Çıxır.

R ə h i l ə. Murad? Niyə dinmirsən?

M u r a d. Rəhilə, sənə çox sözüm var, amma deməyə utanıram.

R ə h i l ə. Niyə utanırsan ki? De gerek nə var?

M u r a d. Hamısını bu məktubda yazmışam. Oxu, cavabını ver.

Səməndərli ilə Hüseyn içəri girirlər.

Rəhilə. Cavabı hazırdır. Mən də yazmışam. Al sən də bu məktubu oxu.

Murad. Cavabını tez verərsən ha...

Rəhilə. Yaxşı...

Murad. Yenə dedi işim var. Vaxtının bir dəqiqəsini də mənə sərf eləsən nə olar? *(Hərəsi bir tərəfə çıxır)*

Səməndərli. Gördünmü, ey bədbəxt, kar da səni mindi.

Hüseyn. Gördüm, gördüm. Ölen günüdür, Səməndərli! Bu kara zohər verib öldürməsən, kişi deyiləm.

Səməndərli. Boş danışma. Onsuz da, kişi deyilsən. Zohər... elə şeyləri böyük pyestlərin qəhrəmanı eləmir. Sən heç birpərdəli pyestlərin də qəhrəmanı olmağa layiq deyilsən. Axmaq!

Hüseyn. Bəs mən nələydim axı? Yanıram, özüm də tələsirom.

Səməndərli. Qıza pul göstərmək lazımdır. Gedək. Hazırda. Yarım saata kimi pul qıza verilməlidir.

Hüseyn. Paltarımı da təzələyim?

Səməndərli. Mütələq. Gedək...

Çıxırlar. Qurbanov və Gülümov içeri girirlər.

Qurbanov. Bura gəl görək, Gülümov, gör Qurbanovun başında nələr var.

Gülümov. Nə deyirlər axı, yoldaş Qurbanov?

Qurbanov. Nə bilim? Deyirlər, guya mən idarəni ələ salmışam. Qumrunu öpmək istəmişəm.

Gülümov. Baho, böhtan bu dünyanı dağıtmır, yaxşıdır.

Qurbanov. Halbuki, dişinə baxmaq istəyirdim ha... Cavan qızıdır. Dişləri xarab olmasın, qayğı, insan qayğısı... Amma Gülümov, iş ki, bu pilləyə mindi, Qumrunu alacağam, acıqnan, çağır onu bura görək.

Gülümov. Bir az səbir eləyin, yoldaş Qurbanov.

Qurbanov. Səbirdən keçib. Daha bir dəqiqə dayanmaq olmaz. Əvvəllər onu siyasət ilə almaq istəyirdim. İndi iş prinsipə düşüb. *(Qumru içeri girir)* Aha, Gülümov, bizi tək qoy, özü öz ayağı ilə gəlib çıxıb.

Gülümov. Baş üstə, cürətli olun... *(Çıxır)*

Qumru. Yoldaş Qurbanov, alın, bu mənim ərizəm, məni işdən çıxarın.

Murad içeri girir.

Murad. Buyurun, yoldaş Qurbanov.

Qurbanov. Nəyi buyurum? Mən səni çağırdım?

Murad. Bəli.

Qurbanov. Çağıranda gəlmir, çağırmayanda gəlir. Sənin qulağına səs düşüb, bala, get, işimiz var.

Murad. Baş üstə, özü çağırır, özü də deyir get.

Çıxır.

Qumru. Yoldaş Qurbanov, məni məəttəl eləməyin. Bu cür başsız idarədə işləmək istəmirəm.

Qurbanov. Qumru! İstəyirsən mənim ürəyim partlasın? Axı yoldaş nədir mənə deyirsən? Mənə de Qurban, mənə de, Qurbancığım. Mənə bir naz elə, küs, barış.

Qumru. Yekə kişisən, utanmırsan, qızın yerindəyəm.

Murad gəlir.

Murad. Vaxtınız varsa, kağızları gətirim qol çəkin, yoldaş Qurbanov.

Qurbanov. Əşi, bu nə kələkdir mən düşmüşəm? Nə gir-gir girdəyib məni, nəfəsimi almağa qoymur. Gülümov! Ay Gülümov.

Gülümov gəlir.

Gülümov. Hazır. Buyurun, nə olub?

Qurbanov. Ya bunu rədd elə, ya da ki, əlimdən xata çıxacaq.

Gülümov. Murad, sən get, hələ vaxtı deyil. Sonra gələrsən.

Murad. Yazın, yoldaş Gülümov, yazmasanız başa düşmüyəcəyəm.

Gülümov. Yaza-yaza lap yazıçı olduq getdik. *(Yazıb verir)*

Murad. Nə vaxt deyərsiniz, onda gələrəm. Mənə nə var?

Çıxır.

Qumru. Mən görürəm ki, siz burada bütün idarəni ələ salmışınız. Ayrı yerə müraciət eləsəm, daha düz olar. *(Çıxır)*

Qurbanov. Bu nə deyir, a Gülümov? Niyə belə eləyir. Bəs sən mənə deyirsən ki, razılıq verib.

Gülümov. Mən onun nə dediyini başa düşürəm. Yəqin nişan istəyir.

Qurbanov. Nə nişanı? Bəs sən aldığın mirvari nədir?

G ü l ü m o v. Mirvari hədiyyədir, nişan həmişə üzükdən olar. Arvad-
dır da. Qaş-daş sevmə olurlar.

Q u r b a n o v. Yox, bu daha evlənmək olmadı, talan oldu. Bu cür
evlənmək sərf eləməz ki...

G ü l ü m o v. Üzük mütləq lazımdır, yoxsa məsələ uzanar.

Q u r b a n o v. Axı mənim pulum hanı ki, üzük alım? Üzüyün biri,
nə bilim, nəçə mindir?

G ü l ü m o v. Bir qarə var. Amma deməyə qorxuram.

Q u r b a n o v. Əgər bir bicliyin yoxdur, niyə qorxursan, de görək.

G ü l ü m o v. Biclik deyəndə, balaca bir götür-qoy eləmək istəyirəm.

Q u r b a n o v. O necə götür-qoydur?

G ü l ü m o v. Selpodan bizimkilərə iki ton kartof düzəlmişəm.
Heç kəs bilmir. Onu əritmək istəyirəm. Bizim işçilərin heç birisinin kar-
tofa ehtiyacı yoxdur.

Q u r b a n o v. Vəssalam?

G ü l ü m o v. Vəssalam. Bu götür-qoydan bir brilyant üzük omələ
gələr.

Q u r b a n o v. Ay Gülümov, onsuz da adımız bədnamdır. Üstü açı-
lar, yaxşı olmaz.

G ü l ü m o v. Nə üçün yaxşı olmur, yoldaş Qurbanov? Bəs, yaxşı,
siz təkcə bir maaş ilə evə baxasınız, paltar alasınız, yemək yeyəsiniz?

Q u r b a n o v. Sən öl, maaşım arağıma çatdır.

G ü l ü m o v. Yeni əslində üzük-zad hamısı boş şeylərdir. Marks
"Kapital" əsərində yazıb ki, kommunizm dövründə üzük olmayacaq.
"Kapital"ı oxumusunuz?

Q u r b a n o v. Rabfakda oxuyanda ha istədim başlayam, olmadı. Ayıq
olanda həvsələmə gəlmədi. İçəndə də adam özü "Kapital"dan çox bilir.

G ü l ü m o v. Onda qol çəkin, məsələ həll olunsun.

Q u r b a n o v. Gətir, bu da kartof. Material verənin gözü çıxsın.
Amma ehtiyatlı ol ha...

G ü l ü m o v. O barədə çoxları gəlib məndən dərslər ala bilərlər.

Q u r b a n o v. Yaxşı, üzüyü ver, bəlkə damağı açıla. Gör ZAQS-a
nə vaxt gedirik?

G ü l ü m o v. Mən onu yola gətirərəm. Gedin bir bəzenin. Qızın gö-
zünə kül üfürmək lazımdır.

Q u r b a n o v. Onu da düz deyirsən, məni raykomdan soruşsalar,
de ki, ispalkoma getdi, ispalkomdan soruşsalar, de ki, raykoma getdi.

G ü l ü m o v. Baş üstə. Təki məndən soruşsunlar. Ağızlarımı elə
kolluğa sallam ki, bir gün çıxma bilməzlər.

Çıxırlar. H ü s e y n və S ə m ə n d ə r l i içəri girir.

H ü s e y n. Səməndərli, amandır, üreyim tıp-tıp tıppıldayır. Elə
bil, sinəmdə atlı milisioner gəzir.

S ə m ə n d ə r l i. Sənin vəziyyətin bu saat böyük Hamletin vəziy-
yyətinə oxşayır. Ya Rəhilə və yaxud məhkəmələr qapısında tökülən qanlı
göz yaşları. Ölüm, ya olum. Budur məsələ.

H ü s e y n. O sözü dilim tutmur axı.

S ə m ə n d ə r l i. Tutar, pul hazırdır mı?

H ü s e y n. Hazırdır. Budur, dəsmala bükmüşəm.

S ə m ə n d ə r l i. İçində nə qədərdir?

H ü s e y n. Altı min.

S ə m ə n d ə r l i. Azdır, bir min də artır.

H ü s e y n. Bəsdir, məni dolama, taksi-zad kəsilməyib ki?

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı. Mən burada bir kölgədə dayanacağam. Aha,
Rəhilə gəlir, sən məhkəmə ol, pulu verib sözünü dedin, çıx get. Dalını mən
özüm danışaram.

H ü s e y n. Tir-tir titrəyirəm.

S ə m ə n d ə r l i. Sevginin gücündəndir. Hələ sən üç gün bərk qız-
dıracağısan. O gəlir, mən gizləndim.

Gizlənir. R ə h i l ə içəri girir, o yan-bu yana baxır. Hüseyndən soruşur

R ə h i l ə. Qurbanovu görmədiniz ki?

H ü s e y n (Yaxınlaşıb diz çökür. Əlindəki bağlamamı Rəhiləyə verir.
Rəhilə özü bilmədən bağlamamı alır). Öüllum, ya oo... oo...

R ə h i l ə. Nə deyirsən?

H ü s e y n. İlişdim.

R ə h i l ə. Nəyə ilişdin?

H ü s e y n. Zəhrimar yadımdan çıxdı, Səməndərli. Dayanım, ya
gedim? (Səməndərli çıxır, ona işarə edir ki, getsin. Hüseyin gedir)

R ə h i l ə. Bu neyloyir? Dəli olub, nədir? Bu nə idi mənə verdi?

S ə m ə n d ə r l i (gülür). Mənə verin, Rəhilə xanım, bu yalandan
saxta hədiyyədir. (Bağlamamı alır) Mən Hüseyinə artistlik öyrədərəm.

R ə h i l ə. Artistlik öyrədirsiniz?

Səməndərli. Bəli, indi gördüyünüz səhnə, gənc bir oğlanın qıza hədiyyə təqdim etməsini təsvir edirdi. Ancaq heyf ki, imtahan verə bilmədi, çaşdı, sözünü demədi.

Rəhilə. Siz özünüz artistlik bacarırsınız ki, başqalarına da öyrədirsiniz?

Səməndərli. Əlbəttə, həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir. Mən çox artistlər yetişdirmişəm. İstəyirsiniz sizi iki günün içində aktrisa eləyim?

Rəhilə. Yox, məndən aktrisa olmaz. Qurbanovu görmədiniz ki?

Səməndərli. Yoldaş Qurbanov elə bu saat çıxdı. (Rəhilə çıxır)

Səməndərli pulları tələsik əleyhqazın içinə qoyur. Hüseyn içəri girir.

Hüseyn. Getdi?

Səməndərli. Apardı.

Hüseyn. Axır sözü nə oldu?

Səməndərli. Əvvəlcə çəm-xəm eləyirdi. Pulu almaq istəmirdi. Elə ki, altı min manatın adını eşitdi, o saat hərbi vəziyyət dəyişdi. O daşürek yumşalıb, mum kimi oldu.

Hüseyn. Pul elə şeydir, bəs nə üçün getdi?

Səməndərli. Getdi, pulları saymağa.

Hüseyn. Qurban olum sənə, Səməndərli, daha nə dedi?

Səməndərli. Boynuna aldı ki, iki gündür səni sevirmiş.

Hüseyn. Zarafat eləmə, əşi. Bəs niyə demirdi?

Səməndərli. Çünki sevgi elə şeydir, sevgi çox qapıları bağlı qoyub, çox dilləri lal eləyib.

Hüseyn. Gərək elə günü bu gün gedəm onunla görüş təyin eləməyə.

Səməndərli. Yox, yox, aman gündür, işi korlarsan, hələ sən onunla bir kəlmə də danışma. İndi hələlik, siz hicran alovunda cızbız kimi qovrulmalısınız. Gəl gedək.

Çıxırlar. Rəhilə və Qurbanov içəri girirlər.

Qurbanov. Vaxtım yoxdur. Gülümovun işlərinə istirahət günündən sonra baxacağam. Qoyun bir az da ruh məsələləri ilə məşğul olaq.

Rəhilə. Siz ruh məsələləri ilə məşğul olursunuz. Amma idarəni dağıdırılar.

Qurbanov. Yəne dedi "idarəni dağıdırılar". Əşi, qız olasan, bu cür yaxşı deməli olasan. Qızım, mən işləyən idarə dağılmaz.

Qumru içəri girir.

Qumru. Amma mən sübut eləyərem ki, idarə dağılır, anbar dağılır, Gülümov oğrudur.

Qurbanov. Qumru? Sən də? Əşi, sən uyma bunlara, gəl gedək, sənə xüsusi tapşırıqım var.

Qumru. Əlini uzaq elə. Biz qoymaq ki, xalq malını tarac eləyəsiz.

Qurbanov. Bacım, siz uşaqsınız, fikirləşməmiş danışmayın, adamlara ləkə atmayın. Sən öləsən arvad-uşaq əlində qalmışıq. Gülümov bu idarənin sütunudur.

Rəhilə. Amma bu kağızlar deyir ki, Gülümov idarənin sütununu yerli-köklü oğurlayıb aparmaq istəyir. 12 ton taxıl israf olunur. Mən bu saat məsələni prokurora verirəm.

Qurbanov. O cür kağızlarla adam tutmazlar. Gülümov namuslu işçidir. Uşaq olmayın.

Əli kişi içəri girir.

Əli kişi. Yoldaş Qurbanov, bu arabalar kimindir qapının ağzında?

Qurbanov. Hansı arabalar?

Əli kişi. Bilmirəm, boş arabalardır. Arabaçılar deyir ki, taxıl aparmağa gəliblər.

Rəhilə. İş tərsinə düşüb. Bura taxıl gətirməkdənsə, buradan taxıl aparırlar.

Qurbanov. Bura bax, Əli dayı, get öz işinə. Hər yerə başını soxma, iş mənim başımdan aşıb, tələsirəm.

Çıxmaq istədikdə, Ağazadə ilə qarşılaşırlar.

Ağazadə. Qurbanov, sizi raykomda axtarırlar.

Qurbanov. Məni neyləyirlər? Qoymazlar başımızı aşağı salıb, işimizi görək.

Ağazadə. Başınızı aşağı salıb işinizi görseydiniz, heç kəsin sizinlə işi olmazdı. Amma bu gördüyünüz işlər üçün məsuliyyət daşılmalı olacaqsınız.

Qurbanov. Ey, ey, məni hədələmə ha! Yaxşı, gedim raykoma, yəqin yenə təlimatlandıracaqlar, gələrsən sənənlə döş-döşə verib danışırıq.

Çıxır

Ağazadə. Gördünüz, tez suyu süzülə-süzülə getdi. Amma bilmir ki, məsələ qurtarıb. Mənim yoxlamam üzrə bütün materiallar prokurora

verildi. Qurbanov haqqında da mənə elə gəlir ki, möhkəm ölçü götürüləcək. Qumru, biz gedək.

Qumru və Ağazadə çıxır.

Rəhilə. Əli dayı, gözetçilərə tapşır, kimin kağızı olur-olsun, bir kilo da taxıl buraxmasınlar.

Əli kişi. Uşaqsan?

Çıxırlar. Qənbər və Hüseyn gəlirlər.

Qənbər. Arabalar qapıdadır. Səməndərli tapıb çıxarda, gecikmək olmaz.

Hüseyn. Mən öz işimi görmüşəm. Yemişəm halvanı, minmişəm eşşöyi. Rəhilə xanımı da mən alandan sonra sən arabaları çoxalt, bazarı böyüt. Ayda sənə filan qədər taxıl verəcəyəm.

Qənbər. Taxıl, bala, elə şeydir ki, müştərisi həmişə qulağının dibindədir.

Gülümov gəlir.

Gülümov. Səməndərli haradadır?

Hüseyn. İndicə gələr. Nə var, Gülümov dayı. Kefsiz görünürsünüz?

Gülümov. Kefsiz niyə oluram? Gülümovun kefi lap yuxarıdır, dayının rəngi mənim xoşuma gəlmir. Qurbanov yoldaş qayıtmadı?

Hüseyn. Dayım bu saat getdi. Deyirdi ki, raykoma çağırırlar. Yəqin yenə qulluğunu böyüdürlər.

Gülümov. Yox, olsa-olsa, qulluğunu balacalatmaq üçün çağırırlar. İndi o vaxt deyil.

Hüseyn. Əşi, yox a... Heç dayıma bata bilirlər?

Gülümov. O boyda nemesə batdı, dayın nədir ki... Ehtiyatlı olun. Bu saat dayıya-zadə etibar yoxdur. (Çıxır)

Qənbər. Bu Gülümovda bir xəbər var, deyəson.

Hüseyn. Bilmirəm. İkihaça danışır. Gələn kimi dayımın ovcuna qoymasam, kişi deyiləm.

Səməndərli içəri girir.

Səməndərli. İş baş tutmur, ey mənfur taxıl qəhrəmanları.

Hüseyn. Necə yəni, baş tutmur?

Səməndərli. Cəbhədə vəziyyət gərginləşir. İspalkomun əmri ilə bütün gözetçiləri dəyişib təzələrini təyin edə bilərlər. Bu gözetçilər də

atalarını tanımaq istəmirlər. İçəriyə nə qədər taxıl gətirirsən, gətir, amma bayıra bir misqal da çıxartmaq olmaz.

Qənbər. Hə, bu əngəl oldu. Oğul, al qəbzini, pulları bəri ver, bizim alverimiz baş tutmadı.

Hüseyn. Pul hanı? Pullar Rəhilə xanımda, onun da məhəbbəti mənim ürəyimdə.

Qənbər. Bu olmadı. Pulların da məhəbbəti mənim ürəyimdədir axı!

Səməndərli. Dayan, bəlkə çarə tapdıq. Mənim beynimdə dərin bir hərbi plan fir-fir fırlanır.

Qənbər. Sənin beynin fırlanıb qurtarıncaya qədər mənim arabalarımın başını tutarlar. Tez ol...

Səməndərli. Bu sənin üçün halva-zad deyil ki, tədbir lazımdır, tədbir. Sən get arabaların yanına, adamları hazırla, qoy, qayıt, taxıllar haradadır?

Hüseyn. Anbarın dal qapısından çıxardıb balkonun altına yığımışam.

Səməndərli (Qənbərə). Çox yaxşı. Sən get, tez qayıt...

Qənbər. Mən sizə arxayınam. Tez eləyin. (Çıxır)

Hüseyn. Yox, bu gün buradan taxıl çıxartmaq olmaz.

Səməndərli. "Olmaz" olmasın. Kişinin pullarını qaytararsan.

Hüseyn. Pul hanı, pulları sənin yanında verdim ki.

Səməndərli. Onda sənin işin yaxşı olmur. Sənin qəbzini Qənbərin cibində. Sabah qəbzini aparıb verəcək prokurora. O da ki, səni çoxdan hər-ləyir girinə keçirsin. Yaxşıca əlinə düşərsən. Yox, Otello, sənin səadət qapılarının bağlandı. Kəlməyi-şəhadətini de.

Hüseyn. Mən neyləyim, ay Səməndərli? Budur, taxıllar bırıq, nə vaxt istəyirsiniz aparın! Məni niyə sıxışdırırsan? Dayımdan utanmırsan?

Səməndərli. Hə, indi ki, belə tez yola gələnsən, onda qu aq as, gör nə deyirəm. Mən sənə işarə eləyən kimi bizim MPVO-nu ı fitini çalarsan.

Hüseyn. Ondan nə olsun ki?

Səməndərli. Nə olacaq? Fit çalınan kimi mən həyəcan deyib çıxıracağam. Camaat qaçıb dolacaq zirzəmilərə, mühafizəçi-zad qal-mayacaq. Ara xəlvətkən Qənbər taxılları daşıyar. Başa düşdün, ey sə-mimiyyəət dağarcığı...

Hüseyn. Yox, mən bacarmaram. Müharibə vaxtı həyəcan ilə zara-fat olmaz.

Səməndərli. Zarafat ilə demirəm ki... Fiti çal, çəkil dur kənarda, dalını mən yoluna salaram. Bəri gəl, səni bir yaxşı başa salım.

Çıxırlar. Qurbanov kefsiz içəri girir.

Qurbanov. Gülümov, ay Gülümov!

Gülümov çıxır.

Gülümov. Gəldiniz, yoldaş Qurbanov? Xeyir ola, nə münasibətlə çağırmışdılar?

Qurbanov. Burada adam yoxdur ki?

Gülümov. Xeyr, adam nə gözür! Sözüünüzü deyir.

Qurbanov. Mənə bir az pul lazımdır.

Gülümov. Pul? Mən ölməmişəm ki... nə qədər istəyirsiniz. Pul nəyinizə lazımdır ki?

Qurbanov. Gərək təcili Bakıya gedəm.

Gülümov. Bakıya? Nə üçün? Bilmək olmaz?

Qurbanov. Partbiletimi ölimdən aldılar. Görək, belkə Bakıda özədən-zaddan verdik, düzəldi.

Gülümov. Partbiletinizi niyə aldılar axı?

Qurbanov. Partiyadan çıxartdılar da...

Gülümov. Bəs qulluqdan necə?

Qurbanov. Partiyadan çıxardandan sonra daha qulluqda qoymayacaqlar ki. Təcili Bakıya getmək lazımdır. Bir az pul tap, tez ol.

Gülümov. Hə, burada iş bir az yoğunladı. Mənim pulum haradandır ki, sizə verim.

Qurbanov. Bəs indicə deyirdin ki, nə qədər istəsən, verərəm.

Gülümov. Yoxdur da... yoxdur... başa düşürsən? Hansı hesabdən verim? Xirtəyə kimi kassaya bələdusunuz. Heç bilmirəm onları neyləyəcəyik?

Qurbanov. Sən nə üzüdünlük adamsanmış...

Səməndərli içəri girir.

Səməndərli. Mən hazır...

Qənbər və Hüseyn içəri girirlər.

Qənbər. Biz də hazırıq.

Qurbanov. Bunlar nəyə hazırdırlar?

Gülümov. Sizi yola salmağa.

Rəhilə və Murad içəri girirlər.

Rəhilə. Nə olub? Yəne yığıncaqdır?

Murad. İclasdır, yoxsa? Onda mənə söz verin.

Səməndərli (Hüseynə). Sən get fiti çal.

Hüseyn. Qorxuram axı...

Səməndərli. Get, qorxma. (Hüseyn çıxır)

Qurbanov. Rəhilə? Sən bayaq bu Gülümov barədə nə deyirdin, deyəsən, düz deyirsənmiş axı.

Rəhilə. Nə olub belə, yumşaldınız?

Birdən fit çalınır. Hamı donub qalır.

Səməndərli. Həyəcan, qaçın. Gizlənin, düşmənin təyyarələri anbarların üstündədir. Qaçın zirzəmilərə.

Camaat qaçır. Qaçacaq düşür.

Murad. Rəhilə! Deyəsən, burada bir kələk var. Sən get gözləyicilərin yanına.

Rəhilə çıxır.

Qənbər. Bu kar fiti eşitmədi axı, neyləyək?

Səməndərli. Murad? Qaç gizlən, həyəcandır.

Murad. Nə olubdur, deyirsən?

Qənbər. İş çətinləşdi. Bunu başa heç cür salmaq mümkün olmayacaq!

Hüseyn (içəri girir). Tez olun görək, yubanmayın.

Səməndərli. Əşi, bu kar fiti eşitmir. Bir söz başa salmaqda olmur.

Hüseyn. Mən bu saat onu çıxardaram. (Muradın qolundan tutur) Murad! Gəl, dayım səni çağırır. (Onu dartaraq aparır)

Səməndərli. Di tez olun, əmin-amanlıqdır.

Taxılları daşıyanda səhnə qaranıqlaşır.

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Murad içəri girir. Kağızları eşələyəndə Əli kişi gəlir.

Əli kişi. Murad, al, bu da onların yalançı propuskları, götür dəmir sandıqda saxla.

Murad. Əli dayı, sən get qapıdan muğayat ol!

Əli kişi. Qapı möhkəmdir. Qala qapısı kimidir. Gör ha, xalqın qızıl kimi buğdasını necə daşımaq istəyirdilər.

Murad. İstəyəndə gəlib məndən alarlar da.

Əli kişi. Əşi, sən də qulağına qurban olum, gah yaxşı olur, gah xarab.

Cıxır. Səməndərli içəri girir.

Səməndərli. Həyəcan qurtardı, həyəcan qurtardı. Düşmənin təyyarələri idarəyə buraxılmadı.

Murad. Nə var, Səməndərli? Hələ yenə qorxu var? Qurtarmadı?

Səməndərli. Qurtardı, qurtardı.

Murad. Hara düşdü? Buğda anbarına bir zərər dəymədi ki?

Səməndərli. Yox, ötüb keçdi.

Murad. Keçdi? Beş qardaşı vur bura.

Səməndərli. Al, əl çək yaxamdan. (Murad çıxır, Qənbər içəri girir) Qənbər? Həyəcan qurtarmadı?

Qənbər. Haradan qurtardı ki? Həyəcan hələ bundan sonra başlayacaq. Yaman kələyə düşdük.

Səməndərli. Nə olub axı? Ədə, mallar darvazanın o tayındadır.

Qənbər. Qarovulçuları təzələyiblər. Sənin fitin çalınanda heç kəs yerindən tərpənmədi. Tez ol, mənə bir siçan yolu göstər.

Səməndərli. Dayan, görək. Müharibə dövründə özünü itirmək ən böyük məğlubiyyətdir. Qoy bir çarə tapaq.

Hüseyn içəri girir.

Hüseyn. Nə olub? Həyəcan qurtarmayıb?

Səməndərli. Bura gəl, həyəcan hələ indi başlayıb. Tez ol, dayını tapıb taxılı buraxdır.

Hüseyn. Nə bilim, qaçıb harda gizləndi.

Səməndərli. Axtarın, çarə ondadır. Qurbanov tapılmalıdır.

Hərəsi bir tərəfə gedir. Qənbər çıxanda Güllümov ilə rastlaşır.

Qənbər. Yoldaş Güllümov, dadımıza çat, yoxsa məsələnin bir ucu sənə də toxunacaq.

Güllümov. Axmaq-axmaq danışma, kişi. Açıq de görək, nə olub?

Qənbər. Görmürsən bu boyda zurnanı? Tutublar.

Güllümov. Bunları tutublar. Sənin ayaqlarını tutmayıblar ki? Aradan çıx, izi itir.

Qənbər. Yox, arabalarım içəridədir. Buradan çıxartmasam sonra arabacılar üzümə dura bilərlər.

Güllümov. İş görməyi bacarmırsınız, durun qıraqda, bizim çörəyimizə mane olmayın. Gedək, arabaları mən buraxdırım. Amma bir də daha taxıl idarəsinə ayaq basmayasan.

Qənbər. Uşaqsan? Bu oyundan çıxsam, tamam rayondan çıxaram. (Çıxırlar)

Ağazadə və Əli kişi içəri girirlər.

Əli kişi. Murad indəcə buralarda idi ha... Sağ olmuş hara getdi?

Ağazadə. Arabaları buraxmayasan ha, Əli dayı?

Əli kişi. Araba buraxaram?

Murad içəri girir.

Ağazadə. Murad, o propuskları bura ver görüm.

Murad. Hamısı saxtadır. Budur, bura qoymuşam.

Ağazadə. Əli kişi, gedək. Bunları kimdən aldığını mənə göstər.

Əli kişi. Gedək oğul, gedək.

Cıxırlar. Rəhilə içəri girir.

Rəhilə. Murad? Burada nə qurdalanırsan? Dur gedək, dava-qiyamət oradadır.

Murad. Rəhilə, məktubunu oxudum, bu gün mənim ən şad günüdür.

Rəhilə. Mən də sənə məktubunu oxumuşam.

Murad. Bəs niyə bir kəlmə dinmirsən?

Rəhilə. Ay Murad, qulağın eşidir ki!

Murad. Hə? Nə dedin, Rəhilə? Qulaq nə qədər kar olsa da bu cür ürəkaçan sözləri eşitməyə bilməz. Ver, əllərini öpüm. O əllər mənə xoşbəxt həyata aparır.

R ə h i l ə. İş yalnız ondadırsa, al bu da mənim əllərim.

Murad Rəhilənin əllərindən hörmətlə öpür. Bu anda
Hüseyn içəri girir. Bu vəziyyəti görüb çıxır.

Hüseyn. Səməndərli! Özünü çatdır, kar mənim namusumu oğurladı.

R ə h i l ə (tez çəkilir). Nə var? Niyə çıxırırsan?

H ü s e y n. Necə niyə çıxırırsan? Namusumu oğurlayır. Nə ixtiyarla sən əllərini öpür?

R ə h i l ə. Necə? Yoxsa mənim əllərimi satın almısan?

H ü s e y n. Bəs necə? O əllər mənə altı min manata oturub. Pulu xərcləyib, verəni yaddan çıxardırsan, Rəhilə, adam vicdansızlıq etməz axı.

M u r a d. Nə deyirsən, anbar? Vicdansız kimə deyirsən?

H ü s e y n. Sənə deyirəm, əl çək ondan. Ətək-ətək pul tökmüşəm. Karın Allahı var, mənimki yoxdur?

M u r a d. Vicdansız sənə ki, hökumətin taxılını oğurlayıb satırsan.

R ə h i l ə. Sən mənə nə üçün pul verməli idin axı?

H ü s e y n. Məni sevmək üçün, yoxsa onu sən pul hesabləmirsən.

R ə h i l ə. Onları Səməndərli məndən aldı. Dedi ki, bu yalandır. Mən Hüseynə artistlik öyrədirdəm.

H ü s e y n. Necə? Artistlik öyrədirdəm? Altı min manata artistlik? (Səməndərli içəri girir) Aha, özün öz ayağımla gəlib çıxdın. Çıxart görək pulları.

S ə m ə n d ə r l i. Aman Allah, evimiz yıxıldı. Zavallı axırda dəli oldu.

H ü s e y n. Xeyr, mən hələ dəli deyiləm. Pulları səndən almasam, onda dəli olacağam. Qaytar pulları.

S ə m ə n d ə r l i. Axmaq-axmaq danışma. Mən pul üzünü görməmişəm. Pul mənim nəyimə lazımdır? Mən səhnə xadimiyəm. Həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

H ü s e y n. Bu saat mən sənə sübut edəyəyəm ki, doğrudan da, sən həyatın müvəqqətidir.

S ə m ə n d ə r l i. Zavallı.

H ü s e y n. Zavallı atandır.

Q o n b ə r içəri girir.

Q o n b ə r. Əşi, bu Qurbanov yoldaş nə oldu axı? Yoldaş Qurbanov?.. (Birdən-birə Rəhilə və Muradı görüb dayanır) Bağışlayın, həyəcan qurtarıb?

M u r a d. Budur özü də gəldi.

R ə h i l ə. Bura gəl görək, Qonbər, bu taxılları hara aparırdın?

Q o n b ə r. Hansı taxılları? Mənim xəbərim yoxdur.

R ə h i l ə. Yaxşı, bu kisələr özbaşına bura yığılmadı ki... Bunları sizə kim verir?

S ə m ə n d ə r l i. Təbiət. Rəhilə xanım, taxılın əmələ gəlməsi haqqında mən sizə iki saatlıq elmi məruzə edəyə bilərəm.

R ə h i l ə. Bizim məruzəyə ehtiyacımız yoxdur. Murad, biz gedək bir akt bağlayaq. Lazım olacaq. (Çıxırlar)

H ü s e y n. Görüm o altı min manat altı min ilan olub sarılsın sənə boğazına, Səməndərli.

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey səfillər kralı! Yaxşısı budur ki, Qurbanovu tapaq. Yoxsa üçümüz də bu gün mənzilimizi dəyişməli olacağıq.

Q o n b ə r. Mən bütün tədbirimi çaşdırmışam. Tez olun mənim yaxamı qurtarın, o boyda ailə qoyub gəlmişəm.

S ə m ə n d ə r l i. Ailə insanın namusudur. Namus nədir, başa düşürsünüz? Haradan başa düşəcəksiniz ki? Evinizdə bisməyib, qonşudan gəlməyib.

Q u r b a n o v gizləndiyi yerdən başını çıxarır.

Q u r b a n o v. Həyəcan qurtarıb?

H ü s e y n. Dayı... tapıldı.

Q o n b ə r. Yoldaş Qurbanov!

S ə m ə n d ə r l i. Qurtardı, yoldaş Qurbanov, idarəyə bir donə də düşməni buraxılmadı.

Q u r b a n o v. Çox gözəl olub, bu cür idarədə düşmənin nə işi var? Bu kisələr nədir? Yoxsa? səngər düzəltmişiniz?

S ə m ə n d ə r l i. Bu kisələr səhvdir, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Necə? Kisəyə də səhv doldururlar? Bu qədər də səhv olar? Baciğlu, bu nə işdir?

H ü s e y n. İlişmişik, dayı.

Q o n b ə r. Gözətçilərə ilişmişik, yoldaş Qurbanov. Bizi incidirlər.

Q u r b a n o v. Səməndərli, sən ki, bütün düşünləri açarsan, uşaqlara kömək edəsənə ilişkələri açılınsın.

S ə m ə n d ə r l i. Bu düşüni kor düşünüdür, yoldaş Qurbanov. Bunu yalnız sizin barmaqlarınız açar bilər.

Q u r b a n o v. Yox bala, daha mənim barmaqlarım gücdən düşüb. Düyün açmalı halım yoxdur.

R ə h i l ə Ağazadə içəri girir.

R ə h i l ə. Budur, sərəncam verən Qurbanovdur. Görək, özü boy-nuna alacaqmı?

Q u r b a n o v. Bacım, sən necə girdin ortalığa, axı sən nərmənazik bir qızsan. Bizim hücumumuza dözə bilməzsən.

R ə h i l ə. Sizin işiniz hökumət taxılının dağıdılmasına yol verməkdirsə, biz bir kənara çəkilib dura bilməyəcəyik.

Ə l i k i ş i, G ü l ü m o v Q ə n b ər içəri girirlər.

Ə l i k i ş i. A yoldaş Ağazadə, bu Gülümovun nə ixtiyarı var, arabaları zor eləyib həyətdən çıxartdırmaq istəyir?

G ü l ü m o v. Bəs, sən nə ixtiyarla xalqın arabalarını saxlamısan?

Q ə n b ər. Müdir deyəndən sonra nə karəsən, axı?

S ə m ə n d ər l i. Möhtərəm müdir, bir gücünü bunlara göstər.

H ü s e y n. Dayı, bir dil tərpət, görək.

Q u r b a n o v. Yaxşı mən partiyadan çıxmışam, qulluqdan ki, çıxmamışam. Ə l i k i ş i, xalqın arabalarını ləngitmə.

A ğ a z a d ə. Sən partiyadan da, qulluqdan da çoxdan kənar olunmusan. Məhkəmədə bu adamlar səninlə yaxşıca görüşəcəklər.

Q u r b a n o v. Necə? Qulluqdan da? Düyün açmaqdan da, özüm düyünə düşdüm.

H ü s e y n. Dayı, izin verin quluncunuzu sındırım.

Q u r b a n o v. Qumru, müdirin dolaşığa düşdü. Gülümov verən mirvarini, üzüyü çıxart görək. İşsiz adamıq, lazım olar.

Q u m r u. Siz nə danışırırsınız? Mirvari, üzük nədir? Bu da təzə kələkdir?

Q u r b a n o v. Ədə, Gülümov, deməli, onları da sən yedin?

G ü l ü m o v. Axmaq-axmaq danışma, kişi. Get işinə.

Q u r b a n o v. Nə ulduzum batdı! Gedim görək, başıma nə çarə qılıram.

M u r a d içəri girir.

M u r a d. Yoldaş Qurbanov, beş qardaşı bura vurmamış gedirsiniz?

Q u r b a n o v. Mən beş qardaşı çoxdan yemişəm.

Çıxır.

R ə h i l ə. Qoy getsin, o bizim cəmiyyətimizdə artıq adamdır.

G ü l ü m o v (Hüseynə). Yıx karın boynuna. Onu danışdırınca, aradan çıxarıq.

H ü s e y n. Budur mayeyi-fosad! Yoldaş Ağazadə, arabalar bu Muradməmrilə gedirdilər. İnanmırsınız özündən soruşun. Özü də mənim namusumu oğurlayıb.

M u r a d. Nə deyir o? Fasonu oğurlayıb?

S ə m ə n d ər l i. Ay sağ ol, Mirzə Mülküm xan. Yaxşı yadıma saldın. Bütün kələklərin yuvası bu kardır. Yoldaşlar, mən hərbi adamam. İcazə verin, bunu tutub ədalət məhkəməsinə təslim eləyim.

M u r a d. Səməndərli, vur bura beş qardaşı görək. Hoqqa çıxartma. Sən mənim qabağıma düş.

Q ə n b ər. Baho, bu eşidir ki?

S ə m ə n d ər l i. Düş qabağıma deyirəm.

M u r a d. Çığıрма, burda kar-zad yoxdur.

R ə h i l ə. Sağ ol, Murad?

H ü s e y n. Dayım necə oldu? Dayı, karın qulağı açıldı...

S ə m ə n d ər l i. Doğrudan da, bunun qulağı açılıb ki, Hüseyn, sənə demirdim ki, həyat, doğrudan da, müvəqqəti imiş.

G ü l ü m o v. Karın ki, qulağı açıldı, Gülümovun bəxti bağlandı.

F i r u z ə içəri girir.

F i r u z ə. Gəl bura, cəhizlərimə kömək elə, Səməndərli.

S ə m ə n d ər l i. Dayan, Firuzə xanım. Burada, deyəsən, mənə təzə mənzil verirlər.

F i r u z ə. Daha yaxşı, bir yerdə köçərik.

M u r a d. Düşün qabağıma, qurdlar. Ə l i dayı, tufəngi bəri ver, görüm.

Ə l i k i ş i. Dayan patron verim, onun içi boşdur.

A ğ a z a d ə. Apar bu xalq malını dağıdanları, Murad, idarəmizdə bunlara yer yoxdur.

M u r a d. Aşına, aşına, çıxdınız ocaq başına. Düşün qabağıma, qurdlar.

F i r u z ə. Sən hara gedirsən, Səməndərli? Yoxsa yenə qəmədiyə çıxarırsan?

S ə m ə n d ər l i. Yox, Firuzə xanım, artıq komediya qurtardı. İndi bizim faciəmiz başlayacaq.

P e r d ə

NİŞANLI QIZ

5 pərdə, 6 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Bənövşə – tikinti idarəsinin rəisi, mühəndis Camalın nişanlısı
Ceyran xala – onun anası
Camal – mühəndis, tikinti idarəsinin sabiq rəisi və baş mühəndisi
Mirzə Salmən – mühasib
Zərifə – onun qızı, katibə
Yusif – tikinti idarəsinin baş mühəndisi
Qəmə – həkim
Mindilli – təchizat şöbəsinin müdiri
Qasım – prərəb
Aslan
Gülsüm
Çəsməkli kişi
Sənət məktəbini qurtarmış gənclər, işçilər və qonaqlar.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Hələ tikilməkdə olan evin birinci mərtəbəsi. Burada müvəqqəti olaraq tikinti idarəsi yerləşmişdir. Böyük səliqəsizlik hiss olunur. Zərifə əlində teleqram qaçaraq gəlir.

Zərifə. Yoldaş Camal! Yoldaş Camal!

Mindilli tələsik səhnəyə çıxır.

Mindilli. Nə var, Zərifə, dayan, iki kəlmə sözlüm var.

Zərifə. Başım qarışıqdır, görmürsən ki, adam axtarıram?

Mindilli. Dayan, ay qız, icazə ver, o şirmayı barmaqlara bu titrək dodaqlarımı toxundurum.

Zərifə. Vaxtım yoxdur, yoldaş Camala teleqram var, deyəsən nişanlısı gəlir.

Mindilli (teleqramı onun əlindən alıb oxuyur). Bəli, deməli, Bənövşə xanım gəlir?

Zərifə. Nə var? Nə ibarə ilə deyirsən: "Bənövşə xanım gəlir".

Mindilli. Başqa bir qadının adını çəkəndə dünya qopar?
Zərifə. Başındakı olan-qalan tükü də mən didib tökərəm ha, az danış.

Mindilli. Bu sözdən sonra lap başımı kəsib bir tərəfə qoysan da etiraz eləməərəm. Qısqanclıq sevginin ən birinci əlamətidir.

Zərifə. Bəs sənə niyə o əlamətdən yoxdur?

Mindilli. Necə yoxdur? Bütün günü kölgə kimi dalınca gəzi-rəm. (Qasım içəri girir. Mindilli onu görüb sözü dəyişir) Odur, yoldaş Camal oradadır, heyətdədir. Telegramı tez çatdır.

Zərifə (qapının yanında pıçıldayaraq). Sonra görüşərik, sənə sözlüm var.

Çıxır.

Qasım. Buxalterin qızını əlində möhkəm saxlayırsan.

Mindilli. Yaxınlarda toyumuzdur. Ancaq bu yoxlama məsələsi qanımı qaraltdı, ^{gənclər} necə yeridir?

Qasım. Hə, bir az diltorçuluqdur.

Mindilli. Nə oldu, axır ki, üzülüşüb getdi?

Qasım. Təftişini elədi, aktımı bağladı. Getməyib neyləyəcək ki?

Mindilli. O balacaboy göygöz mənə çəpəki baxıb nə soruşurdu?

Qasım. Səninlə maraqlanırdı.

Mindilli. Mənimlə?

Qasım. Hə, elə başa düşmüşdü ki, sənin iki familiyan var, mən dedim onun əsl familiyası Mindilovdur. Qəhrəman Mindilov. Burada zara-fatla Mindilli deyirlər.

Mindilli. Mən kərə demişəm ki, zarafat kapitalizm qalığıdır, ondan əl çəkin, başa düşmərlər ki... Sonra nə deyirdi?

Qasım. Bir də deyirdi ki, sənin üstündə çoxlu borc var.

Mindilli. Hə, o barədə mənimlə də danışdı. Rəng yaxmaq istə-yirdi, dirədim divara, dedim dayan, kontrolyorsan, ya rəngsaz?

Qasım. Höcət olma, borcun var, qaytar.

Mindilli. Borc hanı? Dağ boyda şot tökmüşəm buxalterin qa-bağına... Qəbul eləsin də, niyə yubadır? Qoy bir toyu eləyim. Onda danı-sacağam. O mənə incidir, mən də qızını incidərəm.

Qasım. O qədər də yüngül yanaşma.

Mindilli. Yüngül niyə? Lap Camal yoldaşın özü ilə danışmaq istəyirəm.

Qasım. Danış. Camal qızıl kimi oğlandır.

Mindilli. Baş açılsın ki? İndi daha heç vaxtı olmayacaq. Nişanlısı gəlir.

Qasım. Nişanlısı gəlir?

Mindilli. Gəlir də... İşin belə vaxtında yaxşı olmadı, başı qarışacaq eşqə, məhəbbətə, dost-aşnana yaddan çıxardacaq.

Qasım. Qorxma, Camal məhəbbət deryasıdır, sevgisi hamımıza çatar.

Zərifə içeri girir.

Zərifə (Mindiliyə). Tez ol, səni çağırır.

Mindilli (həyəcanla). Məni çağırır? Bu saat...

Mindilli çıxır. Qasım da onun arxasınca çıxanda Zərifə baxıb gülümsünür.

Zərifə (Qasımın dalınca baxır). Aləy, bu da özünü kişilər cərgəsinə qoyur.

Mirzə Salman öz-özünə danışa-danışa içeri girir.

Mirzə Salman. Yatırlar, yatırlar, sonra başlayırlar çığır-bağır salmağa. Axırda çanaq mənim başımda sınır. Zərifə, buradasan?

Zərifə. Nə var, nə olub, ata?

Mirzə Salman. Nə olacaq, kvartalin əvvəlində yatırlar, axırında ayılıb başlayırlar çığır-bağır salmağa, buna ürək davam eləyər? Sən haradasan? Sərçə kimi bir dəqiqə bir yerdə qərar tutmursan. Səhərdən dərmanımı içməmişəm. Gətir görək.

Zərifə. Bu harayda dərmanı neyləyirsən, ay ata?

Mirzə Salman. Dərmanı harayda içməyib, bəs nə vaxt içərlər?

Zərifə. Hansından verim? Dəmcı dərmanı, ya qaşıq?

Mirzə Salman. Qasıq dərmanından ver. Dəmcı-dəmcı içmək-dən ürəyim üzülür. (İçir) Zəhrimar ələ acıdır ki... Bəs həblər hamı?

Zərifə. Orada, stolumun gözündədir. Təzə xəbəri eşitmişən, ata?

Mirzə Salman. Nə xəbər? Yəqin yenə deyəcəksən ki, hansı yoldaşınsa özünə təzə paltar tikdirib.

Zərifə. Yox. Camalın nişanlısından teleqram var, bu gün gəlir, onu deyirəm.

Mirzə Salman. Hə, o qızı mən tanıyıram. Usta Qurbanın qızıdır. Çox ağıllı, bacarıqlı qızıdır. Bəlkə bunun əl-ayağını o yığa. Plan dolmur, iş yerim, pul xərclənmir...

Zərifə. Pul xərclənmir, daha yaxşı. Başın dinc olar.

Mirzə Salman. Yox, qızım, sən maliyyə işlərində heç bir səriştən yoxdur. Smeta görək bank vasitəsilə yerinə yetsin. Amma bizim idarədə tərsinədir. Təchizat şöbəsinin üstündə nə qədər borc var.

Zərifə. Mindilovun?

Mirzə Salman. Mənim yanımda onun adını çəkmə. Adını eşidəndə ürəyim sancır.

Zərifə. Ata, istəyirsən gedim həbləri gətirim?

Mirzə Salman. Yox, həblərdənsə, Camalı tapmaqda mənə kömək elə. Yoxsa bank bağlanar, bu gün də üçüncü obyektin işi qalar.

Çıxırlar. Camal gəlir. Mindilli onu kölgə kimi təqib edir.
Camalın əlində teleqram var.

Camal (teleqramı bir də oxuyur). Deməli saat 3-də, 5-ci vaqon. (Gülümsünür, teleqramı öpür) Qız bu saat yol gəlir. (Mindiliyə) Taxtaları daşıtdırdın?

Mindilli. Bircə vaqonumuz qalıb.

Camal. Sənə bir töhmət də verərdim, heyf ki, başım qarışıqdır. Mən indi qızın qabağına necə gedim? O saat stansiya naəlniki yapışacaq boğazımdan. Bir aydır vaqonları boşaltmırıq.

Mindilli. Bu səhvimi iki, ya üç günə düzəldərəm. Bu gün sizin üçün yaxşı mebel sifariş elədim.

Camal. Dayan görək, mebel vaxtı deyil. Bu Yusif hanı? (Telefonun dəstəyini götürür). Kommutator, tez Yusifi tapıb göndər. Ay qız sən ilə deyiləm? Pah atonnan. Keydir ki... Yusifi deyirəm ey, tez tap mənim yanıma çağır.

O biri telefon zəng vurur, Mindilli götürür.

Mindilli. Bəli, bu saat... (Camala) Telefona çağırırlar, yoldaş Camal!

Camal (dəstəyi alır). Kimdir? Hə, özüdür ki, var. Camal sağ-salamat hüsurunda kəmərbəstə. Sən öl, gələ bilməyəcəyəm, yox-yox Mindilli də, Qasım da gələ bilməz, kvartalin axırındır, plan doldururuq. Gəl gör nə həngamə çıxartmışam. Üç gündür kabinetdə yatıram. Bir yandan da bu gün nişanım gəlir, hə, bəs, necə? Toyu bu günlərdə eləyirəm, daha mənə gözləməli ürək qalmayıb... Öpürəm bütün kampaniyanı. (Telefon dəstəyini asıb, teleqramı cibindən çıxardır) Bir saatdan sonra qatar gəlir, sən maşını saz saxla.

Mindilli. Maşın sazdır. Dəllək gözləyir.

Camal. Bu gün qəbul günüm deyil, sabah gəlsin.

Mindilli. Qulluq işi üçün gəlməyib, özünüz demişdiniz ki, çağırım.

Camal. Hə, dəlləyi deyirsən? Düzdür, ot qalxıb, biçdirmək lazımdır. *(Əlini üzünə sürtür)* Həyətəni təsərrüfatım yaman haldadır, Mindilli!

Mindilli. Siz də mənə Mindilli deyirsiniz, yoldaş Camal?

Camal. Nə olar deyəndə? Adam dost zərəfatından inciməz. *(Saatına baxır)* Hani sən dəlləyin?

Mindilli. Ülgücünü itiləyib hazır dayanıb.

Camal. Yəqin kostyumumu da gedib getirməmişən.

Mindilli. Kostyum da, ayaqqabılar da hazırdır. Vaxtım olmur ki, sizə deyim.

Camal. Doğrudan da, vaxt yoxdur... *(Pul çıxarır)* Ala, onlarla özün hesablaş.

Yan otağa keçmək istədikdə Zərifə və Mirzə Salman içeri girirlər.

Zərifə. Burada imiş ki.

Mirzə Salman. Yoldaş Camal, bir ayaq saxla.

Camal. Mirzə, mənə pis yerdə tutmusan, vağzala tələsirəm.

Mirzə Salman. Burada bir neçə kağız var, vağzaldan da vacibdir. Səni neçə gündür ki, tuta bilmirəm.

Zərifə çıxır.

Camal. Di tez ol, Mirzə! *(Papiros çıxarır, Mindilli o saat kibrit yandırır)* Mən bu kağızlara baxınca, sən də tez ol, danış görək, müfəttiş aktı nə yazdı, oxuya bilmədim, dedim sonra getirsin.

Mirzə Salman. Bu saat deyim?

Camal. Mühümlərini.

Mindilli. Əlbəttə, əlbəttə.

Mirzə Salman *(Mindilliyə)*. Sən qarışmasan yaxşıdır. *(Camala müraciətlə)* Yazdı ki, plan müntəzəm olaraq aydan-aya doldurulmur. İş düzgün təşkil olunmayıb.

Camal. Bu heç... Sonra.

Mirzə Salman. Yazdı ki, texniki alətlərə çoxlu pul sərf edilib, ancaq istifadə olunmur.

Camal. Bu da heç... Sonra.

Mirzə Salman. Sonra yazdı ki... *(Dayanır)*

Camal. Nə oldu, yadımdan çıxdı?

Mirzə Salman. Yox... bu saat... *(Mindilliyə işarə edir)*

Camal. Hə, başa düşdüm. Mindilli, gör Yusif baradadır? Tap bura çağır.

Mindilli. Bu saat telefonla xəbər verim.

Camal. Get, özün çağır. Kütlə ilə canlı əlaqə yaratmaq lazımdır.

Mindilli. Canlı əlaqə? Bu dəqiqə yaradaram. *(Çıxır)*

Camal. Hə, de görək, Mirzə.

Mirzə Salman. Bir də ki, bunun, təchizat şöbəsinin haqq-hesabını xüsusi qeyd elədi. Şəotların çoxuna şübhə ilə baxır.

Camal. Səhv eləyir. Əsassız şübhədir. Mən olan yerdə heç kəs qorxusundan bir çöpə əl vurmaz. Bu da heç... Ayrı bir şey yoxdur ki?

Mirzə Salman. Azdır?

Camal. Mirzə, cibimə ki, bir qəpik qoymamışam, vəssalam. Ev istəmirsən? Buyur, ikisini tikib vermişəm. Biri yaşayış evi, biri də xəstəxana.

Mirzə Salman. Amma hər birisinə yarım milyondan artıq iza-fi xərcimiz çıxıb.

Camal. Bah, yarım milyon... Bu boyda tikinti işində yarım milyon nədir? Götür bu kağızları, Mirzə. Ayın axırına yüz faiz planı, bax, bu ovcunda hazır gör. Bəs, Yusif nə oldu? Ay Mirzə, bütün bu akt-makt hamısı Yusifin kələkləridir. *(Telefonu götürür)* Kommutator, kommutator, birinci obyekt ver. *(Yusif və Mindilli içəri girirlər)* Dayan, dayan, vermə, özü gəldi. *(Dəstəyi asır)* Yusif, vəziyyət nə haldadır?

Yusif. Vəziyyət çox həlsizdir.

Camal. Sən nə danışırısan? Necə yəni həlsizdir? Ətraflı danış, telegram vurmusan ki? *(Əlini cibinə atır, papiros olmadığını görüb əsəbiləşir)* Mindilli, adam göndər oradan mənə bir "Kazbek" alsın.

Mindilli. Bu saat təşkil edərim. *(Çıxır)*

Yusif. Vəziyyət çox pisdir, Camal. Tikinti işlərində geri qalırsınız. Texnikaya heç kəs fikir vermir. Neçə vaxtdır ki, mən kran deyib dad çəkirim, onu gətirən yoxdur.

Mirzə Salman. Pulunu da çoxdan vermişəm.

Camal. Ay Mirzə, qoy bir sözü müzə danışaq. Hər söhbətin axırını pula bağlama.

Mirzə Salmən. Sən baş mühəndissən, özün də bu saat reisi əvəz ələyirsən, pulların hara sərf olunduğunu bilməlisən. Budur, kranın ölüsünü stansiyada uzadıblar. Bir aydır basdıran yoxdur.

Yusif. Necə ölüsünü? Xarəbdir?

Mirzə Salmən. Tutaq ki, lap sazdır nə xeyri?

Yusif. Onu bu saat götürmək lazımdır.

Mirzə Salmən. Əlbəttə.

Camal. Saxla... Bu saat onun vaxtı deyil. Qoyun işimizi görək.

Yusif. Bəs onun vaxtı haçandır? Nə vaxt deyiriksə, rədd ələyirsən.

Camal. Yusif, rəsmiyyətə keçmə... Bu saat get, camaatı tök planı doldursunlar. Mədəniyyətlə arxayın vaxtda məşğul olarıq.

Mindilli papiros getirir.

Mindilli. Leningrad "Kazbek" idir. Sizin üçün xüsusi saxlatdır-mışam.

Yusif. Camal, axı sən bir bu təchizat şöbəindən soruş ki, niyə bir aydır o kranı stansiyadan getirib çıxarmır?

Mindilli. Mən yazıq əlimə pul ala bilərəm ki, onları daşıyıb gətirir? Mirzə Salman pul verir ki?

Mirzə Salmən. Nə?.. Pul?.. Verməyəcəyəm.

Mindilli. Verəcəksən, mən neyləyim ki, dağ boyda şot tökmüşəm qabağma, hələ baxmamısan.

Mirzə Salmən. Baxmayacağam da... Hələ bundan qabaqkı hesabına reis qol çəkməyib.

Mindilli. Tikinti işlərinin belə qızgın vaxtında yoldaş Camala zəhmət vermək olmaz. Şifahi əmri var, qurtardı.

Mirzə Salmən. Kimin əmri olursa-olsun, verməyəcəyəm.

Camal. Mirzə Salman, necə yeni kimin əmri olursa-olsun, verməyəcəyəm? Şəxsiyyətə keçmə... İndi, işimizin bu cür vaxtında, belə söhbətlərin yeri deyil.

Yusif. Yeridir. İndi danışmayıb, bəs nə vaxt danışacayıq. Niyə ikinci obyektə nə vaxtdır kranı qaldırıb qura bilmirlər? Qasımın işi bütün günü əli cibində gəzməkdir.

Mirzə Salmən. O qədər pulu ki, o alır, əlbəttə, gərək həmişə əli cibində olsun.

Camal. Mirzə, mən səni bir salamat adam bilirdim, səndə də bir az varmış ha. Biz proraba artıq pul vermişik?

Mirzə Salmən. Vermişik, əlbəttə, vermişik... Dülğər sexində maşın qurmaq üçün xüsusi müqavilə ilə pul alıb. Hanı, müqaviləni yerinə yetirib?

Camal. Yox, əşi, dülğər sexini mexanikləşdirmək üçün biz ona xüsusi pul vermişik? Heç yadımda deyil. Başım o qədər qarışıb ki, dünən yediyim bu gün yadımdan çıxır. Yaxşı, mən onu məcbur edəərəm, tezliklə müqaviləni yerinə yetirər. Ancaq indi qamqaralıq eləməyin. Bu saat gərək hamı əllərini işə salsın.

Mindilli. Danışqıdan işə keçmək lazımdır.

Camal. Ay sağ ol, Mindilli! Sənin kimi beş işçim olsa, gündə bir ev tikərəm.

Yusif. Sən birçə dəqiqəliyə bu hay-küyü burax, bir də görək, əgər evi vaxtında qurtarmaq istəyirsənsə, nə üçün bu təzə maşınları işə salmırsan?

Camal. Hə, orada saxla, düş atdan. Bu saat səni başa salım, nə üçün kranı qurmağa qoymuram? Tutaq ki, kranı qurdun... Daşı da görək maşınla doğrayasan, ya yox?

Yusif. Daha yaxşı, iki ildir ki, daşyonan maşın yağış altında xarəb olur.

Camal. Üstünü örtürmüşəm. Yaxşı, daşyonan maşın oldu, bəs betonqarışdırana nə deyirsən?

Mindilli. Deyəsən, onun bir neçə hissəsini mərkəzdən yanlış göndəriblər. Pul olsaydı, mən gedib götürüb gələrdim.

Mirzə Salmən. Əstəğfərullah, yenə pul... o maşın varımızdır, hissələri də yerində...

Camal. Bəs malavuran maşın hanı? Onsuz ki, olmaz. Mexanikləşdirmək fikirlə olmalıdır, kompleksli olmalıdır. Biri çatmadı, öldü.

Mirzə Salmən. O da var. Pulunu da bizdən məhkəmə vəsi-təsilə aldılar, yadımdan çıxıb?

Camal. Hə... Bəs mənə niyə deməmişən, Mirzə?

Mirzə Salmən. Nə vaxt deyim? Onca dəqiqə buxalterlə otu-rub dübədü söhbət ələyirsiniz? Sizə qolu harada çəkdirirəm, evin beşinci mərtəbəsində, anbarda, su köşkünün qabağında, nə bilim, restoranda...

Yusif. Gördün ki... hamısı var, ancaq qurmaq istəmirsən. Çünki bir mühəndis kimi o alətlərin quruluşunu da bilmirsən, xeyrini də...

Camal. Yusif, sən burada yekə tənqid iclası açdın ki. Bu saat texnikanın mənfəəti haqqında leksiya oxumağın yeri deyil. Qaç öz obyektinə, bu gün sənə üç növbə işçi verəcəyəm.

Y u s i f. Heç yere qaçan deyiləm. Bəsdir. Mən bu qayda ilə işləmək istəmirəm. (*Qapını çürpüb gedir*)

C a m a l. Qapının səsinə eşitdin, Mirzə? Eybi yoxdur. Çəkərəm onu yuxarıya, yumşalıb, muma döner. (*Saata baxır*) Baho, ağzım qızıqdı, vaxta az qalıb.

M i r z ə S a l m a n. İki naryad var... Bu saat getirim.

C a m a l. Mirzə Salman, mən ölüm yaxamdan əl çək... Mindilli, qaç dələyin dalınca...

Mindilli çıxır.

M i r z ə S a l m a n. Siz hazırlaşınca mən onları gətirərəm. (*Tələsik kağız axtararkən stolun üstündəki qovluqları yerə tökülür*) Bu qayda ilə işləmək düzgün deyil. Tələm-tələsik... Tələm-tələsik... (*Çıxır*)

M i n d i l l i. (*Əlində dəllək çamadanı qaçaraq gəlir*) Fəlakət!..

C a m a l. Nə olub?

M i n d i l l i. Dəllək gedib.

C a m a l. Bu olmadı. Fikrin nədir, vağzala bu cür gedim? Şiddətli təhmet almaq istəyirsən?

M i n d i l l i. Heç əsəbiləşməyin... Dəm-destgahını burada qoyub gedib. Budur, bax, keçək o otağa, bir dəqiqədə üzünüzü qırırım.

C a m a l. Bacarırsan?

M i n d i l l i. O qədər qırxmışam ki.

C a m a l. Bah atonnan... Əşi, sənin əlindən gəlməyən iş var?

Yan otağa keçirlər. Aslan və Gülsüm gəlirlər.

A s l a n. Budur ha... Belə böyük obyektlərdə işləməyə varam.

G ü l s ü m. Amma yaman ləng işləyirlər. Bu evi neçə ildir qurtara bilmirlər.

A s l a n. Bizim briqada işə girir, onda elə nümunə göstərərək ki, o biriləri də dalmızca gələr. Neyləyim! Neçə vaxtdır gəlib-gedirəm, buranın reisinin sözündən bir mətləb başa düşmürəm. Gah deyir gəlin, gah deyir lazım deyilsiniz. İndi yenə yoxdur. Gedib axtaraq... Siz birinci obyektə gedin, mən də ikinciye...

Çıxırlar. Aslan gedəndə bir çeşməkli kişi ilə rastlaşırlar.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən bu tikintinin reisini axtarıram.

A s l a n. Elə mən də onu axtarıram.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mənim ona üç sualım var.

A s l a n. Mənimə bir sualım var: ya hə, ya yox.

Aslan çıxır. Q a s ı m içəri girir.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən bu tikintinin reisini axtarıram.

Q a s ı m. Tapa bilməyəcəksən. Bu gün o, ayrı aləmdədir.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Ona üç sualım var. Birincisi: bu ev neçə vaxta qurtarar?.. İkincisi: gecikmənin səbəbi nədir?.. Üçüncüsü...

Q a s ı m. (*onun sözünü kəsir*). Yoldaş, bu sualları mənə verməyin mənası yoxdur. O cür məsələləri reis bilər.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən də dedim ki, reisi axtarıram.

Q a s ı m. Mən də dedim ki, başı qarışıqdır.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Ona üç sual verəcəyəm.

Q a s ı m. İşə düşmədik! Əşi, reis o tərəfdədir, tap, nə qədər istəyirsən, sual ver.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Gəderəm də, taparam da...

Çeşməkli kişi çıxır. Z ə r i f ə içəri girir.

Z ə r i f ə. Mənim sənətim bu tikintidə adam axtarmaq olub. Adamlar göz açıb-yumunca ilim-ilim itirlər. (*Qasım*) Otur burada, Camal yoldaş səni soruşur.

Q a s ı m. Siz nə cür etir işlədirsiniz ki, bu cür gözəl rayihəniz var?

Z ə r i f ə. Bilirsən nə var? Mənim sənin adından da zəhləm gedir, özündən də.

Zərifə gedir. M i n d i l l i əlində ülgüc səse çıxır.

M i n d i l l i. Bu nə sədir, nə olub?

Q a s ı m. Bıy, ülgüclə cib kəsirsən, qulaq kəsirsən, nədir?

M i n d i l l i. Yox, hələlik üz qırırıam.

Q a s ı m. Yoldaş Camal qırırısan?

M i n d i l l i. Sən bilirsən ki, mən həmişə yuxarılardan başlayıram.

Q a s ı m. Qiyamət adamsan, min cürə üsulla ürəklərinə girməyi bacarırsan.

M i n d i l l i. Neyləyim, deyir, kəndxudanı gör, kəndi çap.

Çeşməkli kişi qayıdır.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Bu tikintinin adı var, özü yox reisi haradadır?

Mindilli. Bir də bu cür sual versən, əmi, məndən görmə, özündən gör.

Çeşməkli kişi. Mənim ona üç sualım var. Birincisi: bu ev nə üçün gecikir?.. İkinci...

Qasım (onun sözünü kəsir). Siz kimsiniz, yoldaş?

Çeşməkli kişi. Mən bu evin gələcək əhalisindənəm. Təqaüd-çüyəm. Üçüncü mərtəbədə üçotaqlı mənzilə köçməliyəm, üç ildir ki, gözləyirəm.

Mindilli. Aydındır. Kütlədən gələn səs. Sabah səhər saat 9-da bütün şikayətlərinizi yazılı şəkildə verərsiniz katibəyə. O da çatdırar mənə.

Çeşməkli kişi. Rəis sizsiniz?

Mindilli. Hələlik, yox. Amma ərizə gerek mənə çata. Çünki mən rəislə geniş xalq kütləsinin arasında qayıyam.

Çeşməkli kişi. Sənin kimi qapısı olduğu üçün rəis evi bu qədər gecikdirir də. Eybi yoxdur, mən suallarımı vermək üçün ayrı bir idarə taparam. (Çıxanda içəri girən Zərifə ilə toqquşur) Üzr istəyirəm. (Gedir)

Telefon zəng çalır.

Zərifə. Telefon quzu kimi mələyir, bir baxan yoxdur. (Dəstəyi götürür) Bu saat. Yoldaş Camal haradadır?

Camal (üzü yarısabunlu səhnəyə çıxır). Sən harada qaldın, Mindilli? (Zərifəni və Qasımı görüb geri qaydır)

Zərifə. Yoldaş Camal, telefona.

Camal üzünü desmalla tutub çıxır, telefonu götürür.

Zərifə (Mindilliyə). Nə olub?

Mindilli. Dişi ağrıyır.

Zərifə. Bıy!.. Nişanlısı gələn vaxt diş ağrısı nədir? Məndə dərman var. Gedim götürüm.

Mindilli. Lazım deyil.

Zərifə. Heç dəxli var? Dişi ağrıyan sən sən, ya o? (Gedir)

Camal (dəstəyi asır, Qasıma). Mən sizə arxalanıram, siz də belə eləyirsiniz.

Qasım (təəccüblə). Nə olub ki?

Camal. Dülğər sexi üçün pul almısan. Niyə bəs işi yerinə yetirmirsən?

Qasım. Yoldaş Camal, axı orada hissələr çatmır.

Camal. Qasım, mən onun-bunun dilinə salma. İki günə qurtar.

Qasım. Heç mümkün deyil.

Camal. Mən ölüm, deyirəm.

Qasım. Pis yerdə tutdunuz. Bu sözəndən sonra özüm dönüb maşın olaram. (Çıxır)

Camal. Di gəl, bu zəhrimarı qurtar.

Mirzə Salman gəlir. Camal yenə üzünü yaylıqla tutur.

Mirzə Salman. Bunlara qol çəkin.

Mindilli. Ay Mirzə, hər söhbətin yeri var.

Mirzə Salman. Kifayətdir, Mindilli, üreyim zəifdir. Bir az kənar dur. Məni azara sən saldın.

Camal. Gətir qol çəkim. Bu kağızlar da, məni azara saldı. (Təlaşik, oxumadan qol çəkir)

Mirzə Salman. Heç baxmırsınız da, nə kağızdır.

Camal. Vaxt var?

Mirzə Salman kağızları götürüb çıxır.

Camal (Mindilliyə). Di tez ol, gedək, qurtar.

Mindilli. Axırıncı hücum.

Gedirlər. Aslan bir tərəfdən, Gülsüm o biri tərəfdən səhnəyə gəlirlər.

Aslan. Yenə yoxdur, mən onu heç yerdə tapa bilmədim.

Gülsüm. Bilirsiniz, nə var, usta? Siz günü günə satırsınız, biz də avara qalıraq.

Aslan. Yox, bura çox gözəl sahədir, heyf ki, gəlib-gedirəm, müəyyən bir cavab ala bilmirəm.

Gülsüm. Bir bürokrat bizi avara qoymayacaq ki? Bu saat bütün şəhər tikilir. Gedək trestə, qoy bizi başqa bir kontorun sərəncamına göndərsinlər.

Aslan. Yox, bura çox gözəl sahədir, heyfim gəlir. Deyirəm, birinci işimiz gözə çarpsın.

Gülsüm. Yaxşı iş hər yerdə gözə çarpar.

A s l a n. Yaxşı, gedək həm burdakı vəziyyəti danışaq, həm də başqa yerdə işləməyə kağız alaq.

Çıxırlar. Camal və Mindilli gəlirlər.

Mindilli. Hə, indi gedə bilərik.

Camal (*getmək istədikdə birdən dayanır*). Baho, ayaqqabıları dəyişmədim.

Mindilli. Bu dəqiqə. (*Qutuda çəkmə gətirir*) Skoroxod leninqradski. Xüsusi sifariş üzrə ispalkomun katibi üçün getirmişdilər, qızıl quş kimi şığıyib götürdüm.

Camal (*saatına baxır*). Gecikirik ha... (*Ayaqqabıları geyir*) Olmur ki, baho, sıxır. Evin yıxılsın, Mindilli, gözündən qılgıncım çıxdı.

Mindilli. Mən haradan biləydim ki, ispalkomun katibinin ayağı bu cür xırdadır. İstəyirsiniz...

Camal. Cəhənnəmə ki, gedək.

Mindilli. Dayanın, dayanın... Bəs bu? (*Bir dəstə gül gətirir*) Səhərdən vannada suya qoymuşam.

Camal. İndi daha mənə yaraşmaz. Tikinti rəisi... gül?!

Mindilli. Nə danışırırsınız, yoldaş Camal, mədəniyyətdir. Bir yeri yin.

Camal. Ayağımı ata bilərəm ki?

Mindilli. Elə bilin, bax, bu qapı vaqonun qapısıdır, nişanınız bu saat çıxacaq. Gültü ikiəlli tutub, uzadın qabağa.

Camal axsaya-axsaya qapıya sarı gedəndə Zərifə əlində dərmən gəlir.

Zərifə. Dış dərmənı gətirmişəm.

Mindilli. Zərifə, yol ver... Buyurun, yoldaş Camal.

Camal və Mindilli çıxırlar.

Zərifə (*onların arxasınca baxır*). Bax, sevgi bu cür olar, dişi də yadımdan çıxdı, başı da.

P e r d e

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Bağça... Ceyran xalanın evinin qabağı. Bənövşə, Qəmər, Ceyran xala səhnəyə gəlib əllərindəki çamadanları yerə qoyurlar.

Ceyran xala. Gəl, səni bir də qucaqlayım, qızım. Neçə vaxtdır ki, üzünü görməmişəm. (*Qızını qucaqlayır*)

Bənövşə. Ay ana, yavaş. Qəmərdən ayıbdır.

Qəmər. Niyə ayıb olur? Kaş mənim də belə bir anam olaydı.

Ceyran xala. Elə mən sənin də anam, qızım... gəl səni də qucaqlayım. (*Onu da qucaqlayır*) Elə bilərəm, iki ceyran qızım var.

Qəmər. Mən heç güman eləməzdim ki, anan bu qədər cavandır, Bənövşə.

Bənövşə. Atam onu "həmişəcavan" deyib çağırırdı, yadımdırmı, ana?

Ceyran xala. Eh, ay qızlar, mənim cavanlığım da, həvəsim də usta Qurbanla getdi. O öləndən sonra başım da vaxtından qabaq ağarmağa başladı... (*Gözlərini silir*)

Bənövşə. Ay ana, neyləyirsən? Heç yeridir?

Ceyran xala. Sevindiyimdəndir. Sənin məktəb qurtarıb gəlməyini gör neçə il gözləmişəm... Yaxşı, həyətdə niyə dururuq? Çıxaq evə... (*Yavaşdan*) Bəs, Bənövşə, gəlməyini Camala niyə xəbər verməmişən?

Bənövşə. Teleqram vurmuşdum. Bilmirəm niyə vəğzala gəlmədi. Bəlkə xəstədir?

Ceyran xala. Yox, xəstə deyil. Dünən məni görməyə gəlmişdi. Yəqin teleqramını almayıb. Bu saat bir adam göndərib, xəbər verərəm.

Qəmər. Elə gözəl bağçanız var ki, adam heç ayrılmaq istəmir.

Danışa-danışa evə girirlər. Mindilli, Camal tələsik səhnəyə çıxırlar.

Mindilli. Gəliblər, çamadanları görmürsünüz?

Camal. Beş il nişanlı gözlədim, axırda vəğzalda qabağına da çıxıbilmədim, o qədər uzatdın ki... Gülləri ver, özün get, gözümə görünmə.

Mindilli. Yoldaş Camal, sizi inandırırıam ki, bu daha yaxşıdır. Hicran nə qədər uzun olsa, vüsal o qədər şirin olar.

C a m a l. Bu saat hicrandan, vüsaldan danışmağın vaxtı deyil. Get, mənim tapşırıqlarımı axşama hazır elə... Aman, aman... Ayaqqabı məni öldürdü ki...

Bənövşə pəncərədə görünür. Camal onu həyəcanla çağırır.

C a m a l. Bənövşə!

B ə n ö v ş ə. Camal! Bəs sən haradasan?.. *(Pəncərədən çəkilir)*

C a m a l *(Mindilliyə)*. Nə durmusan? Görmürsən qız yanıma gəlir?

M i n d i l l i. Gözdən itirəm.

Mindilli gedir. Bənövşə qaçaraq evdən çıxır. Camal ilə görüşürlər, sevindiklərindən gülürlər, sonra bir qədər göz-gözo dayanırlar.

B ə n ö v ş ə. Məni qarşılamağa niyə gəlmədin?

C a m a l. Gecikdim... Ancaq eybi yoxdur. Hicran nə qədər uzun olsa, vüsəl o qədər şirin olar.

B ə n ö v ş ə. Bu qədər hicran bəs deyil, hələ yenə də ayrı qalmamızı istəyirdin?

C a m a l. Əksinə, Bənövşə can, bu gün mən sənə yanına tələsdiyimdən gecikdim. *(Gülür)* Gülləri qucağımda tutub dayanmışam. Al, götür.

B ə n ö v ş ə. Nə yaxşıdır!.. Hamısı qızılgül... Yadındadır? Moskva-ya gedəndə bütün kupeni gül ilə, çiçəklə doldurmuşdun...

C a m a l. Bu qədər vaxtı necə dözmüşəm, heç özüm də bilmirəm. Əvvəllər hər gün ananın yanına gəlirdim... Bu bağçada otururdum, səni yadıma salırdım.

B ə n ö v ş ə. Əvvəllər... Sonra yavaş-yavaş yadından çıxdı?

C a m a l. Elə bir gün, elə bir dəqiqə olmayıb, Bənövşə can. Sonralar məsul vəzifəyə keçdim... Zarafat deyil.

Ceyran xala gəlir.

C e y r a n x a l a. Bizə nə yaxşı qonaq gəlib!

B ə n ö v ş ə. Ancaq bir az gecikmiş qonaqdır. Gedək gülləri suya qoyaq... Niyə tərpənmirsən? Ayağın ağrımır ki?

C a m a l. Yox... Elə-belə. Bir balaca... *(Yerimək istəyir, dayanır, öz-özünə)* Atana lənət, Mindilli.

B ə n ö v ş ə. Gəl, kömək eləyim... Buna görə vağzala gecikmişən də... *(Onlar getmək istəyəndə Qəmar səhnəyə düşür)* Qəmərlər! Mənim nişanlımla tanış ol.

Qəmərlər Camal görüşürlər.

Q ə m ə r. Ayağınıza nə olub.

C a m a l. Bir şey olmayıb. *(Düz yerimək istəyir, birdən dayanır)*

C e y r a n x a l a. Bənövşə, apar uşağı evə, bir az uzansın.

C a m a l. Nə danışsən, Ceyran xala, mən xəstə-zad deyiləm ki?..

Ceyran xalının əlindən çamadanı alıb evə gedir. Bənövşə və Ceyran xala gülürək, onun arxasınca gedirlər.

Q ə m ə r *(onların arxasınca baxıb gülümsünür)*. Nə qədər həyəcanlıdırlar. Seviş-sevdiyinə ərə getmək nə böyük xoşbəxtlikdir!

Ceyran xala qayıdır.

C e y r a n x a l a. Ev daha sərin, gəl içəri, doktor!

Q ə m ə r. Bağçanız da yaxşıdır, eviniz də! Nə gözəl tikilib!

C e y r a n x a l a. Bu evi usta Qurban öz səliqəsilə tikdi.

Q ə m ə r. Bənövşənin atası bənnə idi?

C e y r a n x a l a. Heç kəs ona bənnə deməzdi. "Usta" deyib çağırırdılar. Elə bil kişinin əli ovsunlu idi. Hansı daşa dəyşəydi, dönüb şəkil kimi olurdu. Deyərdi, Ceyran, yüz ev tik desələr, tikərəm, elə elə-yərəm ki, biri o birisinə oxşamaz. Bu ev Bənövşə ilə yaşiddir. O anadan olanda tikdi. Üstündə də daş ilə adını yazıb. O vaxt həm işləyirdi, həm də dərs verirdi, şeyirdləri vardı...

Q ə m ə r. Deməli, Bənövşə də atasının yolu ilə gedib.

C e y r a n x a l a. Bəs necə! Ali məktəbə gedəndə atası dedi ki, qızım, bəlkə doktorluq oxumaq istəyirsən, bəlkə şairliyə həvəsin var? Cavab verdi ki, ata, incinar olacağam, vəssalam. Ev tikmək yaxşı işdir.

Bənövşə həyəte düşür.

B ə n ö v ş ə. Ana can, bağçamız nə qəşəngləşib!

C e y r a n x a l a. Bu il xüsusi fikir vermişəm, bilirdim ki, qurtaran kimi gələcəksən. Gör nə qədər məxməri bənövşə əkmişəm.

B ə n ö v ş ə *(gülür)*. Mənim adımın xatirinə.

C e y r a n x a l a. Əlbəttə... Onlara baxıb səni yadıma salırdım. Axıncı məktubunu alandan sonra yenə ümidimi itirmişdim. Axı yazmışdım ki, səni harada işə saxlamaq istəyirlər.

B ə n ö v ş ə. Aspiranturada? Hə, təklif elədilər, amma mən qalmadım. Evə gəlməyə elə tələsirdim ki...

Ceyran xala (*Qəmarə*). Elə bilirsen, mənim yanıma tələsirmiş, doktor?.. Yox, nişanlısının yanına... Beş il nişanlı qalmaq asan iş deyil. Rəhmətlik atası məni bir ay nişanlı qalmağa qoymadı...

Qəmə r. Başa düşürəm, Ceyran xala. Şəhərdə bir səndən danışanda, bir də nişanlısından danışır.

Ceyran xala. Danışmaqdan nə çıxar, toyu tez eləmək lazımdır.

Qəmə r və Ceyran xala yenə bir neçə çamadan götürüb evə gedirlər.

Camal səhnəyə gəlir.

Bənövşə (*bayaqdan dərdi bənövşələri Camala uzadır*). Bayaq sən mənə qızılgül bağışladın, mən də sənə bənövşə bağışlayıram. Niyə bir yerdə dinməz qalmısan?

Camal. Tərpənə bilmirəm. Pokrişkalar məni birtəhər eləyib. (*Ayaq-qabılarını göstərir*)

Bənövşə. Pokrişka nəyə deyirsən? Dönüb məşın olmusan, nədir? (*Gülür*)

Camal. Bu harayda adam məşın da olar, ekskavator da... (*Bənövşə dəstəsini alır, iyləyib düşünə sancır*)

Bənövşə. Nə olub sənə? Hazırlaşmayıb dərse gələn uşaqlara oxşayırsan.

Camal. Yox, Bənövşə, neçə ildir mən bu dərse hazırlayıram. Amma indi heç bilmirəm hansı tərəfdən başlayım.

Bənövşə. Camal, neçə ildir seni görmürəm, bilirsen nə qədər dəyişmişən?

Camal. Neyləyim? Özümə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Həmişə işdə, məsul vəzifədə... Nə vaxtdır rəisi əvəz eləyirəm.

Bənövşə. Rəisi əvəz eləyirsən? Mən bilmirdim.

Camal. Bəs necə? Bəlkə daha tamam rəis keçdim, baş mühəndis ayrı adamı götürdüm. Bircə planı qovub çatdırı bilsəm.

Bənövşə. Planın geridir? Heç gözləməzdim... Sən qabaqlar bütün bu rayonda adnan çağırıldın...

Camal. Dayan bir, yenə elə olacaq... Gecələri də tikintidə keçirirəm... İndi daha sən də gəlmisən, evim-əşiyim, rahatlığım olandan sonra... Eh... Səninçün elə bir ev düzəltmişəm ki, top vursan, dağılmaz. Duzqabından tutmuş hər şey almışam, Bənövşə can! Amma mən ölüm, toyu gecikdirmə.

Bənövşə (*gülür*). Qərribə danışırısan... Heç elə bil əvvəlki Camal deyilsən... Mən duzqabını neyləyirəm? Moskvada aşpazlıq məktəbini bitirib gəlməmişəm ki?

Camal. Əşi, sən də... Mən duzqabını misal üçün dedim... Şifonerdən danış, mebelədən danış, nədir onun adı, göydən asırlar ha?

Bənövşə. Çilçirəq?

Camal. Odur ha... Üçü birdən...

Bənövşə. Üçü birdən? O qədərini neyləyirsən ki?

Camal. Əşi, nə bilim... Düşdü, aldım da... İstəyirsən lap götür bağışla qonşuya... Bu ölsün, söz deməyəm... Ancaq toyu gecikdirmə...

Bənövşə (*gülür*). Sən məni güldürmək üçün bu cür deyirsən, elə deyilmi, Camal can? Əvvəldən də məzəli danışmağı çox sevirdin... Ancaq hələ toya tələsmə, qoy bir iş məsələm həll olunsun, sonra. Mən trestin sərəncamına gəlmişəm, görək hara göndərirlər.

Camal. İş? İşə girmək istəyirsən?

Bənövşə. Bəs necə?.. Əlbəttə...

Camal. Nə danışırısan? Mən olan yerdə sən niyə işləyirsən? Məvacibim ixtiyarında, məşın ayağının altında.

Bənövşə. Sən bu sözləri ciddi deyirsən, Camal?

Camal. Lap ciddi deyirəm.

Bənövşə. Deməli, mən Moskvada ona görə oxuyurdum ki, gəlib sən duzqabının yanında oturum?

Camal. Əşi, ay Bənövşə, çıxart bu duzqabını müzakirədən. Mən səni istədiyimdən deyirəm. Beş il oxumusan, deyirəm bəlkə bir-iki il istirahət eləyəsen... İşləmək istəyirsən, işlə. Mən söz demirəm ki...

Bənövşə. Axı sən nə söz deyə bilərsən? Etiraz eləməyə nə haqqın var?

Camal (*iki əlini qaldırır*). Atam! Mən təslim. Sən məndən ağıllısan... Bilirəm, nə üçün işləmək istəyirsən. Neçə il təqaüd almısan, bəs işləməsən nə deyərler? Lap istəyirsən, gəl mənim kontoruma mühəndis ol. Qoymaram əlini ağdan-qaraya vurasan. Ölməmişəm ki...

Bənövşə. Sən qərribə fikirlər irəli atırsan, qərribə sözlər danışırısan.

Camal. Dedim ki, mən təslim. Özüm öz xahişimlə sənə əsir düşürəm... Əsiri öldürməzlər ki...

Yusif gəlir.

Yusif. Nə mənzərədir?! (*Öskürür*) Mane olmadım ki...

B ə n ö v ş ə. Yusif, xoş gördük!

Görüşürlər.

Y u s i f. Xoş gəlmisiniz, Bənövşə! Deyəsən, söhbətinizə mane oldum.

B ə n ö v ş ə. Yox-yox... İçəri gəlin... Görürsünüz, mən hələ hücum eləməmişdən Camal təslim olub.

Y u s i f. Yəqin xasiyyəti dəyişib, o həmişə məğlub olur, ancaq təslim olmur...

C a m a l. Adamına baxır da...

B ə n ö v ş ə. Nə olub? Yoxsa aranız soyuqdur. Bəs bir neçə il bundan qabaq can deyib, can eşidirdiniz?

C a m a l. Bir elə şey yoxdur. Yusifdir də... gah dalaşırıq, gah barışıq... Mənə qalsa, on dəqiqədən sonra hirsim soyuyur.

Y u s i f. Hirs soyumağına soyuyur, amma yenə iş əvvəlki kimi qalır. Məsləhətçiləri qoymur ki...

C a m a l. Yusif, bu saat idarə söhbətlərinin yeri deyil.

Y u s i f. İdarədə deyirsən yeri deyil, burada deyirsən yeri deyil. Bəs harada danışaq, göydə?

C a m a l. Mənim ruhum bu saat həqiqətən göydədir. Dalımca çıxıbilsən, gəl danışaq.

B ə n ö v ş ə. Göyə niyə çıxırsınız? Danışmaq istəyirsiniz, gedək evə. Camal, Yusifi evə dəvət elə.

C a m a l. Sən ki, mənim nişanlımı təbrikə gəlmisən, gündüzkü söhbətlər ləğv olunur. Uzat əlini, buyur evə.

Y u s i f (*istər-istəməz Camal ilə görüşür*). Çox sağ ol. Mən, əslində, iclas olacağını xəbər verməyə gəlmişəm.

C a m a l. İclas?... Ay-hay... Özge vaxtda mədəniyyətdən danışırısan. Bu həngamədə iclas vaxtıdır?

Y u s i f. İclası mən çağırıram, trest çağırır, səndən, məndən başqa bizim idarədən çox adam çağırıblar. Qabaqcıl fəhlələri, ustaları... Bizim məsələmizi müzakirə edirlər...

C a m a l. Əşi, nə danışırısan? Tərsliyə bax ha...

Y u s i f (*Bənövşəyə*). Trestin reisi sizi də soruşurdu, dedim gəlib...

C a m a l. O sənə gələcəyini haradan bilir?

B ə n ö v ş ə. Yəqin Bakıdan deyiblər.

C a m a l. Dayan, mən bir zəng eləyim. (*Səhnədən çıxmaq istəyir*)

B ə n ö v ş ə. Hara gədirsən, Camal? Evdə telefon var ki.

C a m a l. Hə, düz deyirsən... Lap rulu itirmişəm...

Qəmə pəncərədən səslənir.

Q ə m ə r. Bənövşə! Səni telefona çağırırlar. Deyir trestdəndir.

B ə n ö v ş ə. Gəldim... (*Cəld evə girir*)

C a m a l (*onun arxasınca gedəndə, Yusifə*). Aşna, bunlar hamısı sənə işindir. Bircə dəqiqə idarədən ayrılan kimi məsələni yaman doğlaşdırdın... (*Evə gedir*)

Yusif getmək istədikdə, Qəmə onu pəncərədən görür.

Q ə m ə r. Yusif!

Y u s i f (*geri dönür*). Bu nədir? Gözlərimə inana bilmirəm!

Qəmə pəncərədən əlini uzadır, görüşürlər.

Q ə m ə r. Burada işləyirsiniz?

Y u s i f. Bəli... Sizdən nə əcəb? Yəqin Bənövşənin toyuna gəlmisiniz.

Q ə m ə r. Yox, həmişəlik gəlmişəm. Burada, xəstəxanada işləyəcəyəm. Mən həkimlik oxuyurdum axı, yadınızdən çıxıb?

Y u s i f. O günlər hamısı bir-bir mənim yadımdadır. Bəlkə siz unutmusunuz?

Q ə m ə r. Heç bədbəxtlik unudularmı?

Y u s i f. Bədbəxtlik nə üçün? Məndən daha yaxşısını sevdiniz, ərə getdiniz, əriniz yəqin bir hörmətli adamdır, uşaqlarınız var. Kəsib bir tələbəni unutmaq çox asandır.

Q ə m ə r. Yox, elə olmadı, Yusif! Məni aldatdılar, hörmətsiz, ləyaqətsiz bir adam məni aldatdı. Altı ay cəhənnəm əzabı çəkəndən sonra ayrıldım. Həm uşaq saxladım, həm də oxudum.

Y u s i f. Mən belə olduğunu bilmirdim, Qəmə! Bağışlayın, keçmişləri nəhaq yada saldım.

Q ə m ə r. Keçmişdən xoş xatirələr də var. Yadıңызdadırımı? O günlər mənim həyatımın ən xoş dəqiqələridir. (*Sükut*) Siz çoxdan buradasınız? Yəqin bütün ailəliklə köçüb burada yaşayırsınız?

Y u s i f. Anam, qardaşım Bakıdadırlar. Mən özüm burada tək oluram. Ayrı bir ailəm yoxdur. O gündən, sizin ərə getdiyinizi öyrəndiyim dəqiqədən, ömrümün axırına kimi evlənməməyə söz verdim.

C a m a l və B ə n ö v ş ə heyətə düşürlər. Qəmə tez çəkilir.

Yusif pəncərədən ayrılır.

C a m a l. Yaman həngamədir. Qoymurlar adam nişanlısı ilə iki kəlmə danışsın.

B ə n ö v ş ə. Nə isə, məsələ çox ciddidir. Sənin vəziyyətin necədir, Camal? Mənə düzünü de.

C a m a l. Necə olacaq, maşın kimi... Bir həftəyə planı dolduraram.

Y u s i f. İş təkcə planda deyil ki.

C a m a l. Yusif! Səndən xahiş elədim ki, qapını hələlik bağla!

Y u s i f. Tutaq ki, burada danışmadım... Trestdə bağlı qapının dahnında oturmaq olmayacaq... Orada havanı çox sevirlər, istəyirlər qapılar da, pəncərələr də açıq olsun.

C a m a l. Olsun da... (*Tələsik qapıya sarı gedir*) Mən bu saat...

B ə n ö v ş ə. Hara gedirsən, Camal? Dayan, mən trestin təzə binasını tanımıram.

C a m a l. Bu saat qayıdıram, gedim bu zəhrimarları dəyişim. (*Ayaqqabıları göstərir*)

B ə n ö v ş ə. Eybi yoxdur. Sən oradan düz trestə gələrsən. Məni Yusif aparar.

C a m a l (*cəld geri qayıdır*) Necə, necə? Saxla, özüm aparacağam. Ayaqqabıları dəyişməli olmadım.

Ceyran xala və Qəmə r səhnəyə gəlirlər.

C e y r a n x a l a. Bəs, nə vaxt qayıdacaqsınız, Bənövşə? Axşama xörək hazırlayıram.

B ə n ö v ş ə. Axşamacan qayıdaraq, anacan. Sən Qəmərdən muğayat ol! Qəmə r, mənim evəzimə anama kömək elə!

Q ə m ə r. Sən deməmişdən də eləyəyəm. Onsuz da bilərəm, səndən Ceyran xalaya qız olmayacaq.

C e y r a n x a l a. Nə yaxşı dedin, doktor! Belə qız olar? Qoymadı ki, doyunca üzünü görüm.

B ə n ö v ş ə. Anacan, tez qayıdacağıq, arxayın ol. Qəmə r, sən Yusiflə tanış deyilsən? Tanış ol. Yusif Camalın ən yaxın dostudur.

C a m a l. İdi...

Q ə m ə r (*gülməyini güclə saxlayır*). Bənövşə mənə sizdən o qədər danışb ki.

Y u s i f. Mən də Bənövşənin xətrini çox istəyirəm.

C a m a l. Aman, aman, aman... (*Ayağını tutur*)

B ə n ö v ş ə. Nə oldu, Camal?!

C a m a l. Bu mədəniyyət məni sıxıb öldürmədi?.. (*Tərs-tərs Yusifə baxır*) Zəhrimar başıma vurur.

Y u s i f. Mədəniyyət ayaqdan başlayanda həmişə başa vurur.

B ə n ö v ş ə. Gedək... Camal, gir qoluma, mənim köməyim olmasa, sən trestə kimi öz ayağınla yeriyə bilməyəcəksən.

Çıxırlar. Qəmə r evə girir. Ceyran xala onları həyat qapısına qədər ötürüb geri döndükdə, Z ə r i f ə ilə rastlaşır.

Z ə r i f ə. Ceyran xala, təbriklər! Lap vağzala gedəcəkdim, amma paltarımı, tuflımı dəyişincə gecikdim. Bu gülləri də götür suya qoy, lap "Krasnı Moskva" iyi verir. Bənövşə bacı haradadır?

C e y r a n x a l a. İclasa getdi.

Z ə r i f ə. Toy eləməkdənsə, iclasa getdi? Daha mənim heç sözüüm yoxdur. Heyf! Yənə gecikdim.

C e y r a n x a l a. Axşam atanla bərabər bizə qonaq gələrsən, Bənövşəni də görərsən.

Z ə r i f ə. Gələyəm, niyə gəlmirəm? İstəyirsən, lap qabaqcadan gəlim, sənə kömək eləyim? Hə, Ceyran xala?

C e y r a n x a l a. Sağ ol, qızım.

Z ə r i f ə. Qonaqların siyahısını tutmusan? Onda ver mənə, telefonla hamısına xəbər verim. Ya heç siyahı lazım deyil. İdarədəkiləri bir ucdan çağırım? Camal yoldaşın o qədər dostu var ki... hamı xətrini istəyir...

C e y r a n x a l a. Yox-yox, nə danışsın? Lazım deyil... Sən zəhmət çəkmə, lazım olan adamlara özüm deyəcəyəm.

Z ə r i f ə. Yaxşı, onda gedim vaxtında hazırlıq görüm. Gülləri ver, gələndə özüm gətirərəm.

Gülləri Ceyran xalanın qucağından alıb çıxır. İşiq sönfir.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Axşam. Ay işığı. Yənə həmin yer. Radioda gözəl mahnı oxunur. Q ə m ə r verandanı səliqəyə saldıqca mahnının sözlərini təkrar edir. C e y r a n x a l a həyətdə göyərti yuyur.

Q ə m ə r. Ceyran xala, içərini bəzədim, oldu gəlin otağı.

C e y r a n x a l a. Əlin-qolun var olsun.

Q ə m ə r. Qonaqlar hansı otaqda oturacaqlar?

C e y r a n x a l a. O biri otaqda, ora daha genişdir.

Q ə m ə r. Otaqlarınızın hamısı genişdir, işıqlıdır. Bənövşənin atası gözəl ev tikən imiş.

Ceyran xala. Eh, qızım, hələ bu nədir, sən onun yaratdığı məktəbləri, klubları görməmişən. Vaxtımız olsa, hamısını sənə göstərəm.

Q ə m ə r. Vaxtımız çox olacaq. Mən burada həmişəlik doktor işləyəcəyəm.

Ceyran xala. Lap əcəb eləyəcəksən. Yanımızda təzə bina tikilir. Oradakı mənzillərdən birinə köçərsən. O evlərin hamısı üçotaqlı, dördotaqlıdır.

Q ə m ə r. O qədər neyləyirəm? Qızım ilə mənə iki otaq bəsdir.

Ceyran xala. Qızını da hər gün işə gedəndə gətirərsən mənim yanıma. Axşamlar ya sən, ya atası dalınca gələrsiniz. Şərtləşdik.

Q ə m ə r. Atası? Yazıq qız atasının üzünü gördü ki?

Ceyran xala. Başın sağ olsun, qızım, nə olar, ölüm hamıya var. (*Qəmərlər gülür*) Niyə gülürsən?

Q ə m ə r. Ölsəydi, ondan yaxşı idi. Mən ərdən yarımadım.

Ceyran xala (*sözünü dəyişmək istəyir*). Qəm eləmə, qızım, qəm eləmə.

Q ə m ə r. Bənövşənin nişanlısından razısınızmı, Ceyran xala?

Ceyran xala. Nə deyim? Əvvəllər mənim də, atasının da xoşuna gəlirdi. Axır vaxtlar bir az dəyişib. Yəqin yoldaşları yaxşı deyil. Dost-aşna adamı düzəldər də, korlayar da.

Q ə m ə r. Bənövşə ağıllı qızıdır, onu bir qaydaya salar.

Ceyran xala. Qızım, mənim əqidəmcə arvad-kişi gərək bir-biri üçün işıq olsun, bir-birinə dayaq olsun. Usta Qurbanın tikdiyi hər təzə ev məni sevindirirdi, mən öz ürəyimlə ona kömək eləyirdim, ondan çox həyəcan keçirirdim. Bu məhəbbətin, bu həyəcanın ona böyük xeyri olurdu, çünki görürdü ki, mənim ürəyim onun ürəyi ilə bir döyünür. Əgər kişi bu cür məhəbbətə layiq deyilsə, nəhaq yerə özünü şam eləyib yandırma.

Q ə m ə r. Camal özünü yaxşı aparmır?

Ceyran xala. Yox, Camal ləyaqətli oğlandır. Mən söz məsəli deyirəm. Həmişə onların barəsində fikir eləyirəm. Neyləyim, dünyada dövlətim, varım təkcə bir qızım var. Bir oğlum da var idi, əcəl əlimdən aldı... (*Ağlamsınur*)

Q ə m ə r. Bənövşə sizinçün həm qızıdır, həm də oğul, Ceyran xala. (*Çölə baxır*) Nə gözəl gecədir, Ay təzə gəlinlərə oxşayır. Ceyran xala,

deyəsən gəlirlər, odur... Bənövşə, Camal... Yanlarında kim isə var, hə, o mühəndisdir.

Ceyran xala (*çölə baxır*). Özüdür, yanlarındakı Yusifdir. Çox ağıllı uşaqdır. (*Birdən həyəcana düşür*) Ay Qəmərlər, birdən çatışmamam ha, sən onları qarşıla, sonra Bənövşəni də götür, gəl mənə kömək elə.

Ceyran xala gedir. Bir azdan Bənövşə, Camal, Yusif içəri girirlər. Camal son dərəcə kefsizdir. Bənövşə həyəcanlı görünür.

Bənövşə. Qəmərlər can, səni tək qoyub getdim, darıxmam ki?

Q ə m ə r. Həç, Ceyran xala ilə bir yerdə darıxmaq olar? Nişanlım niyə kefsizdir? Çəkmələrini dəyişmədi?

Bənövşə. Yox, ayağı tamam yadından çıxıb. Ürəyi sıxılır. Doğrudan, Qəmərlər, sən doktorsan, tənqidin bir dərmanı yoxdur verərsən Camal içsin?

Camal. Mənə yox, tənqid eləyənlərə dərman vermək lazımdır. Elə dərman olsun ki, mən də durub tribuna qabağında nərildəyəndə özlərindən çıxmasınlar.

Yusif. Tənqiddə qarşı təhqir eşitmək, əlbəttə, bir az ağırdır.

Camal. Niyə? Sən deyəndə tənqid olur, mən deyəndə təhqir?

Yusif. Mən deyəni hamı təsdiq elədi, sən deyənə hamı etiraz elədi. Çünki əsl iş yoxdur.

Camal. Deməli, iş görmürük, oyun oynayırıq?

Yusif. Bəli, qabaqlarda bizdə də iş vardı, ona görə də çıxır-bağır yox idi. İndi isə çıxır-bağır var, ona görə ki, iş yoxdur.

Camal. Deməli, heç bir iş yoxdur?

Yusif. Yoxdur.

Camal. Bir dəli şeytan deyir... (*Hirs ilə ona yaxınlaşır. Deməyə söz tapmayıb dayanır. Birdən əyilib ayağını tutur*) Vay-vay, evin yıxılsın, Mindilli!

Yusif. Həqiqətən də sənənin evini yıxan mindillilərdir...

Camal. Bizim Mindilli... Çox vicdanlı... (*Ayaqqabıları çıxarıb atır*) Of, elə bil dünyaya təzədən gəldim.

Bənövşə. Dur, evdə dəyiş. (*Qəmərlər*) Bunlarla mən idarədə nəyləyəcəyəm, bilmirəm.

Camal. Gedək, Yusiflə söhbətimiz qalsın sonraya.

Çıxırlar, səhnədə Qəmərlər Yusif qalır.

Y u s i f (onun arxasınca). Eybi yoxdur. Sonrakı söhbətimiz daha ciddi olacaq.

Q ə m ə r (ona yaxınlaşır). Nə yaman davakar olmusunuz, Yusif?

Y u s i f. Neyləyim, Qəmər can, mübarizəsiz olmur.

Q ə m ə r. Heç olmasa, nişanlısının yanında onu pert eləməyin, bu günlər toyları olacaq.

Y u s i f. Toyları nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır. Sonradan Bənövşənin başı tikinti işlərinə qarışacaq. Ona çox məsul iş tapşırılıb.

Q ə m ə r. Bənövşəyə? Nə iş?

Y u s i f. Bənövşə bizim rəisimiz təyin olundu.

Q ə m ə r. Belə deyin... Nə vaxt təyin olundu?

Y u s i f. Yığıncaqdan sonra bizi saxladılar. Raykom katibi ilə trest müdiri Bənövşə ilə söhbət apardılar. Mən çox şadam. Bənövşə bacarıqlı, ağıllı qızıdır. Moskvada, çoxmərtəbəli evlərin tikintisində təcrübə görüb. Əgər yaxşı diqqət eləsə, qəsdən gözünü yummasa, mənim dediklərimin hamısını o da görəcək. Yox, əgər, özünü bir nişanlı qız, ya təzəgəlin kimi aparsa, onda yenidən dava çəkməli olacağıq. Bilirəm, yenə deyəcəksiniz ki, davakaram. Neyləyim, işləmək istəyirəm. Əsl mənada iş görmək istəyirəm.

Q ə m ə r. Siz elə o vaxt da tikməyə, qurmağa həvəsli olduğunuzdan mənə danışdınız. Yadınızdadırmı, söz vermişdiniz ki, mühəndis olan kimi gözəl bir xəstəxana tikəcəksiniz?

Y u s i f. Yadındadır. Siz də söz vermişdiniz ki, o xəstəxanada həkim işləyəcəksiniz və əvvəlcə mənə müalicə edəcəksiniz. Mən vəd etmə əməl elədim.

Q ə m ə r. Necə?

Y u s i f. Sizin indi işləyəcəyiniz xəstəxananı mən tikmişəm.

Q ə m ə r. Onda görək mən də sözümü yerinə yetirəm, birinci sizi müalicə eləyəm.

Y u s i f. Elə isə mən müalicəyə hazırlaşım? (Gülüşürlər) İşə nə vaxtdan başlayacaqsınız?

Q ə m ə r. Əmrimi alan kimi qızımı gedib gətirəcəyəm, sonra...

Y u s i f. Qızınız neçə yaşındadır?

Q ə m ə r. Dörd. Elə şeytan, elə şirindil qızıdır ki... Yəqin hər gün yotumu gözləyir. Mən ona həm ata olmuşam, həm də ana.

Y u s i f. Mən onun atasının kim olduğunu bilmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, sizin kimi qadını atıb gedən adam çox dəyərsiz, ləyaqətsiz adamdır.

Q ə m ə r. Ondan danışmağa dəyməz... Gəlin içəri. Ceyran xala ilə bir yerdə elə xörəklər hazırlamışdı ki.

Y u s i f. Yox, Qəmər, bir də Camala rast gəlsəm, qanıqaralıq olacaq.

B ə n ö v ş ə gəlir, onlar özlərini itirirlər.

Q ə m ə r. Bənövşə, mühəndis yoldaş getmək istəyir.

B ə n ö v ş ə. Hara? Yusif, nə üçün gedirsiniz?

Y u s i f. Axşam növbəsində işim var, qala bilməyəcəyəm. Bir də indicə Qəmər xanıma da danışdım...

B ə n ö v ş ə. Anam sizi də çağırır, gəlməseniz inciyər, onda işinizi qurtarandan sonra, xahiş eləyirəm, gəlin.

Q ə m ə r. Mən də xahiş eləyirəm.

Y u s i f. Siz deyəndən sonra etiraz eləmək olmaz! (Getmək istəyir, birdən dayanır, cibindən kağız çıxarır) Bu, təftiş aktının surətidir. Camal baxmamışdan qol çəkdi. Siz oxuyun, maraqlıdır. Sağ olun... Sağ olun, Qəmər xanım... (Gedir)

Q ə m ə r. Bilirsən nə üçün getdi? Camalla üzləşmək istəmir.

B ə n ö v ş ə. Camal məsələsi ciddidir.

Q ə m ə r. Deyirlər, məsul vəzifəyə təyin olunmusan, Bənövşə xanım! Təbrik eləmək olar?

B ə n ö v ş ə. Həftədə bir dəfə qəbul günüm olacaq, gəlib növbəyə yazılırsan, sonra.

Q ə m ə r. Belə mənə tanışlıqla qabağa salasan?

B ə n ö v ş ə. Üz vurma... Bacarmaram.

Gülüşürlər.

Q ə m ə r. Gözümün qabağına gətirirəm, yazıq Camalın başına nə oyun açacaqsan. Deyəsən, aranızda müharibə başlayır?

B ə n ö v ş ə. Yox, müharibə qabaqdan başlanıb. Mən ən qızgın vaxtına gəlib düşmüşəm. (Yavaşdan) Özü də, deyəsən, o biri cəbhə haqlıdır. Mən öz nişanlımla əməlli-başlı qılınc davasına çıxmalı olacağam.

Q ə m ə r. Dava niyə? Qaydasında başa sal. Arvad kişiye yaxın yoldaş olmalıdır.

B ə n ö v ş ə. Mən hələ nişanlı qızam.

Q ə m ə r. Daha yaxşı. Nişanlı qızın hökmü daha çox olur.

B ə n ö v ş ə. Hökmü də çox olur, minnəti də... Üzük... Nişan... Əlbəttə, bunlar hamısı şərtdir, xoşbəxt olmaq üçün əsas deyil. Sevginin

get-gedə dərinləşməsi və möhkəmlənməsi üçün bu bir parça metalın heç bir rolu yoxdur.

Q ə m ə r. Sən ağ eləmə. Məncə, onda elə dərin sevgi var ki... O cür də olmalıdır, sənı sevməmək mümkün deyil.

B ə n ö v ş ə. O da ləyaqətli oğlandır. Mən instituta təzə girendə axırıncı kursda idi. Bütün məktəb başına and içirdi. Ağillı, bilikli, dərin düşüncəli... Birinci illər mənə o qədər kömək eləyirdi... Bilirsən, nə gözəl günlər keçirirdik? Bir-birimizə söz vermişdik ki, ikimiz də ali məktəb qurtarmayınca evlənməyəcəyik. O vaxtdan görməmişdim, yalnız məktublaşırdıq... İndi...

Q ə m ə r. İndi nə? Gəlib gördün də...

B ə n ö v ş ə. İndi... Heç elə bil o zamankı Camal deyil... O zaman bizim fikirlərimiz bir-birinin ardı idi, biz bir düşünür, bir hiss eləyirdik. İndi... Bu gün... Heç bir sözümlüz düz gəlmədi. Etiraz eləyəndə inciyir... Guya, nə olur-olsun, mən onu müdafiə etməliyəm... Çünki nişanlısiyam. Nişanlı qız... Cəfər Cabbarlı necə deyir? Barmağında üzük gəzdiren qız, ya dərisində damğa gəzdiren öküz?... (Gülür)

Q ə m ə r. Danışdın da... Od gəlini deyilsən ki? İşi dava-dalaşa çıxartma, yavaş-yavaş başa sal.

B ə n ö v ş ə. Başa salmaqdan keçib, vəziyyət ağırdır. Bakıda mənə bu kontorun reisiyini təklif etdikdə birdən-birə razı olmadım, dedim, əvvəlcə vəziyyəti, şəraiti öyrənəm, sonra... Ancaq bu gün, elə bu iclasda başa düşdüm ki, mən mütləq işə girişməliyəm. Bu cür vəziyyətə son qoymaq, tikintidə özünə yuva tikmiş qurdlarla mübarizə aparmaq, bir mühəndis kimi mənim vəzifəm olmalıdır. (Ceyran xalanın səsi gəlir: Bənövşə, Qamar) Anam çağırır, gedək.

Gedirlər. Q a s ı m olində hədiyyə, M i n d i l l i ilə rastlaşır.

M i n d i l l i. Qasım, yoldaş prərəb!

Q a s ı m. Məne olma, hədiyyə aparıram.

M i n d i l l i. Nədir? Qoy bir baxım.

Q a s ı m. Əlini vurma, bütün səliqəsi pozular. Görmürsən, kağızın üstündə nə yazmışam "Möhtərəm Camal yoldaşa, dəryacan kamal yoldaşa".

M i n d i l l i. Eh, qoydular ki, Camalda kamal qalsın.

Q a s ı m. Nə oldu ki?

M i n d i l l i. Xurd-xəşil oldu.

Q a s ı m (hədiyyəni bir yana qoyur). Danış, tez ol, uzatma, limon kimi sıxıb cövhərini çıxart.

M i n d i l l i. Elə limon kimi sıxıb cövhərini çıxartdılar.

Q a s ı m. Öldürdülər?

M i n d i l l i. Tamam yox. Yarımcan oldu... O da ona görə ki, başı mənim dizimin üstündə idi.

Q a s ı m. Onda baş olsaydı, sənın dizinin üstünə qoymazdı. Sonra nə oldu?

M i n d i l l i. Çox şirin dilin var, hələ bir təzə sual da verirsən?

Q a s ı m (hirsli halda). Qəhrəman! Məni tanıyırsan ki... Belə vaxtlarda zarafat seven deyiləm. (İki nəfər qonaq gəlib evə keçir. Qasım tez sifətini dəyişir) Əşi, nə danışırısan? Məzəlilik eləmə!

M i n d i l l i. Hamıdan məzəlisi Qoskontrolun aktıdır.

Q a s ı m. Necə yazılıb?

M i n d i l l i. Lap roman kimi. Oxu, ləzzət al. Zalım oğlu pambıq ilə baş kəsib. Deyir, düşmən evimi yıxdı, üzümə gülə-gülə.

Q a s ı m. Nə pis vaxtda oldu. Camalın da damağı aşağı... Yaxşı ki, hədiyyə gətirmişəm.

M i n d i l l i. Camal daha hədiyyəyə layiq deyil, Nahaq xərc çəkmə. Çıxardıb qoydular bir tərəfə.

Q a s ı m. Çıxartdılar?

M i n d i l l i. Çığırma içəridədir.

Q a s ı m. Yerinə kimdir?

M i n d i l l i. Nişanlısı.

Q a s ı m. Bah... bu nədir, bir-birindən qərübə xəbərlər... Kağızı dəyişim?

M i n d i l l i. Nə kağızı?

Q a s ı m. Hədiyyənin üstündəki kağızı təcili dəyişmək lazımdır. Camalın əvəzinə Bənövşə. Getdim, kağızı dəyişib təzədən yazdırım. Sən isə aktı tap.

İçəridən Camalın səsi gəlir.

M i n d i l l i. Camal gəlir.

Q a s ı m. Mən getdim, sən Camaldan aktı al, diqqətlə oxuyaq, görək başımıza nə çarə qılıraq.

Qasım gedir. C a m a l səhnəyə gəlir.

C a m a l. Mindilli niyə gəlmirsən?

M i n d i l l i. Utanıram, yoldaş Camal, bir də ki, mane olmaq istəmirəm.

C a m a l. Əlbəttə, gerek utanasan da... Ayaqqabı ayağımı sıxmasaydı, iclasda məni o kökə salmazdılar. Ağrıdan səsimi çıxarda bilmirdim.

M i n d i l l i. Eybi yoxdur, siz də yığıb-yığıb birdən partladınız. Axırda onlara yaman gəldiniz.

C a m a l. Hələ harasıdır! Gör nələr eləyəcəyəm. Yusif elə bildirdi ki, məni rəislikdən çıxardıb onu qoyacaqlar. Gözlədiyi gözündə qaldı. Məni çıxartdılar, nişanlını qoydular. Nə təfəvütü var? O rəis, mən baş mühəndis. Sən səbahdan gəlib, Yusifin başındakı dəyirmanı baxarsan. Amma ürəyimdən deyil. Mindilli, istəyirəm qızı vurum qoltuğuma, birbaş Bakıya... Orada məni o saat bir məsul işə təyin eləyəcəklər, onda gör Yusifdən, doğrayıb bir Yusif də çıxardıram, ya yox?..

M i n d i l l i. Bakıya gedəndə məni yaddan çıxartmayın, yoldaş Camal. Sizsiz bu deməqoqların içində mənim ruhum lap çürüyər.

C a m a l. Qoymaram çürüsün. Amma bir də ayaqqabının nömrəsini dəyişik salma.

M i n d i l l i. Yoldaş Camal! Hər qəhrəmanın həyatında bir səhv olar. Mənim də səhvim bu ayaqqabıdır. Ancaq orası var ki, aldığım ayaqqabı nə qədər dar olsa, ürəyim o qədər genişdir. Ayaqqabıya nə var? Geydikcə açılacaq.

C a m a l. Zərafət eləyirəm. Sən mənim sağ əlimsən. Əlimin birini burada qoysam, orada tək əl ilə işləyə bilmərəm ki. Ancaq gerek əvvəl toy eləyim. Böyük məsul işçi olandan sonra yaxşı deyil. Heç görmüsən ki, məsul işçi toy eləsin?

M i n d i l l i. Çox görmüşəm. Qəzetlərdə, xüsusən "Kirpi"də məsul işçilərə o qədər toy eləyirlər ki.

C a m a l. Sən dediyin tənqid toyudur. O cür düzgün, açıq tənqidi mən çox sevirəm. Necə, Mindilli, yoxsa sən tənqidi sevmirsən?

M i n d i l l i. Nifrət eləyirəm. Tənqid yuxuma girəndə qışqırıb, hövləyə ayırlıram. Heyf deyil tərifi!

C a m a l (gülür). Elədir, elədir. Səninlə danışdım, bir az duruldum.

M i n d i l l i. Akta qol çəkdiyiniz, yoldaş Camal?

C a m a l. Çəkdim. Nə var, orda bir şey yoxdur ki? Yoxsa qorxursan?

M i n d i l l i. Bıy, yoldaş Camal! Bakı ilə bizim rayonun arasında asfalt yol var ha... Bax, mənim işlərim elə o cürdür.

C a m a l. Bəs sənin haqqında o nədir iclaslarda danışirlar? Ailə pozğunluğu... deyəsən, arvad cəhətdən bir az yuxan nazikdir?

M i n d i l l i. Qətiyyə yox. Mən arvadlara pərəstiş edənlərdən deyiləm. Yalnız kənardan-kənara, uzaqdan...

C a m a l. Bəs niyə evlənmirsən?

M i n d i l l i. Utandırmayın məni, yoldaş Camal!

C a m a l. Düzünü de...

M i n d i l l i. Ayıb olmasın, axtarıram, seçirəm.

C a m a l. Nə olar, nə qədər ki, subaysan, axtar, seç! Kişi özü üçün həyat yoldaşı axtarır, o saat bir qulp taxırlar. Mədəniyyətləri yoxdur.

M i n d i l l i. O akta bir də baxmaq istəyirdim, yoldaş Camal. Bu gecə səhərə kimi oturub plan tutacağam. Görək, işimizi yenidən necə quraq. Akt əsasında.

C a m a l (ciblərini axtarır). Heç bilmirəm hara qoydum. Kim isə məndən aldı. Gedim görüm, qız neyləyir. Yaxşı nişanım var, Mindilli, amma mənə söz atır, cin vurur başıma.

M i n d i l l i. Nazlıdır da.

C a m a l. Saxla... Sənə nə var nazlıdır?

M i n d i l l i. Yoldaş Camal! Özünüz bilirsiniz ki, mənim ürəyim nə qədər təmizdir.

C a m a l. Onunla birisi iki kəlmə danışanda dəli oluram. (Yan otaqda Bənövşə pianino çalıb-oxumağa başlayır, Camal diqqətlə qulaq asır) Odur bax, gör nə kəklik kimi oxuyur. Doğrudan da nazlıdır.

Camal otağa girir. Q a s ı m yenə əlində hədiyyə gəlir.

M i n d i l l i. Dəyişdin?

Q a s ı m. Sən yenə buradasan? Növbətçisən, nədir?

M i n d i l l i. Qonaqları qəbul eləyirəm.

Q a s ı m. Hədiyyəni çevirdim təzə rəisin adına. Yaxşı ki, vaxtında başa düşüb Camala verməmişəm, xərcim batacaqdı. Gör bir xoşuna gəlir? "Bənövşə xanıma, Gülöyşə xanıma, prərab nökördür, həmişə xanıma". Necədir?

M i n d i l l i. Bax, bununla aktdakı maddələri heçə çıxartdın.

Q a s ı m. Hə, akt nə oldu?

M i n d i l l i. Tapılmadı.

Q a s ı m. Heç olmasa, mənə aid maddələri dilcavabı de.

Mindilli. Sənə aid? Heç nə, ümumi məsələlər... guya texnika-dan başın çıxmır, ona görə də istehsalata milyonlarla ziyan verirsən. Guya artıq pullar alırsan, dövlət əmlakını dağıdırсан. Belə, heç nə...

Qasım. Axmaq. Bu dediklərin heç nədir? İki maddə dedin, hərəsinin beş il işi var.

Mindilli. Nədən qorxursan? Bundan sonra sənin əlli il ömrün olmayacaq ki?

Qasım. Deməli, ələ salırsan? Yəqin özün sudan quru çıxmısan. Yadından çıxartma, qəhrəman... (Qolundan yapışır)

Mindilli. Qolumu burax, bura bulvar deyil.

Bir az bir-birlərinə həkələniirlər, sonra canavar kimi ağız-ağıza dayanırlar.

Qasım (bir az sükutdan sonra). Yaxşı, dalını danış.

Mindilli. Onda qoy bugünkü iclasdan danışım, bir az ürəyin açılsın. Daşyonan düşdü, malakeş çıxdı, malakeş düşdü, rəngsaz çıxdı, de ki, deyəsən. Ağızlarındakı da Camal-Qasım, Qasım-Camal. Məndən də danışdılar. Familiyamı ollerində bəhanə ələyiblər. Ha çıxırdım ki, ay balam, Mindilli kimdir, mən Mindilovam, qulaq asan olmadı.

Qasım (darıxmış). Əşi, iclas məni maraqlandırmır. İclasda danışılan sözlər taxılın üstünə yığılan sərcə kimidir. Hüşt ələyən kimi dağılıb gedir. Ortada sənəd olmasın, sübut olmasın...

Mindilli. İş də orasıdır ki, sənəd də var, sübut da. Mirzə Salman mənim şotlarımlı verib müfəttişə, o da götürüb bir-bir akt yazıb. Başa düşdün? Dəhşətdir, dəhşət...

Qasım. Yəni şotların içində bir dənə də düz gələnı yoxdur?

Mindilli. Dördünü sən vermişən, buradan hesabını götür.

Qasım. Mən verdiklərim oradadır? Doğrudan, dəhşətdir. Geri qaytar.

Mindilli. Neyləyim?

Qasım. Geri qaytar. Şotları geri al. Pul düzəldərik.

Mindilli. Axıra yaxın lap düzlu danışdın. Pul düzəldərsən?

Qasım. Mirzə Salmanı yola gətir, şotları geri al. Dəltəsi asandır. Mən gedirəm hədiyyəni təqdim ələməyə. Deyəsən, bura gələn var.

Mindilli. Özüdür.

Qasım. Kim?

Mindilli. Gələcək qayınatam.

Qasım. Cəncəl adamdır. Mən gedim.

Qasım evə gedir. Mindilli bir kənara çəkilir. Mirzə Salman və Zərifə içəri girirlər.

Mirzə Salman. Pah atonnan! Ürəyim ələ bil osetin ləzginkası vurur. (Ətrafa baxır) Pəh-pəh... Varam Ceyran xanımın səliqəsinə, görürsən? Gözünə su ver!

Zərifə. Bu işlər hamısı bekarçılıqdandır. Mən istəyirəm ki, evdə bir nizamsızlıq, səliqəsizlik olsun. O daha şairənədir.

Mirzə Salman. Əlbəttə, ev-eşiklə məşğul olsan, ora-bura kim qaçar, təzə xəbərləri kim eşidər? Özgələrin qızları ali məktəb qurtarırlar, adam olurlar. Amma sən hansı məktəbə getdinsə, kor qız kimi qayıtdın üstümə.

Zərifə. Ata, burada, özgenin evində məni niyə danlayırsan?

Mirzə Salman. Evdə səni tapıram ki!

Zərifə. Sus! Ceyran xala gəlir. (Barkdan) Doğrudan, Ceyran xalanın gözəl səliqəsi var.

Ceyran xala cyvana çıxır.

Ceyran xala. Ay xoş gəlmisiniz... Bayaqdan xörək hazırdır, süfrə açmağa qoymuram ki, Mirzə Salman gəlsin.

Mirzə Salman (təntənə ilə baş ayır). Xeyir işiniz mübarək!

Ceyran xala. Hələ xeyir iş deyil. Qızın məktəb qurtarmasının qonaqlığını verirəm. Gedək evə. Zərifə, gəl səni təzə qonağımızla tanış ələyim, doktordur, bizim şəhərə işləməyə gəlib.

Zərifə. Doktordur? Ata, gedək, mən təzə doktorla tanış olmaq istəyirəm.

Mirzə Salman. Siz gedin, mən beş dəqiqə bu havada oturum. Ürəyim qaynar samovar kimi pıq-pıq pıqqıldayır.

Ceyran xala. Gedək qızım, atan da gələr.

Onlar gedirlər. Mindilli yavaş-yavaş Mirzə Salmana yaxınlaşır.

Mindilli. Mirzə, salam!

Mirzə Salman (dik atılır). Bu kimdir? Eh... Sənsən?.. Mindilli, qoy bir axşam dinc oturaq. Yorğunam, iclasdan çıxmışam.

Mindilli. Mən bir söz demirəm ki, Mirzə! İclasda mən də olmuşam, bu evdə mən də qonağam. Qonaq qonağa bir əleykəssalam deməz?

Mirzə Salm an. Axşam-axşam nə salam, nə kalam?

Mindilli. Heç dəxli var? Salam məvacibdir ki, ayda iki dəfə verəsən, qurtarsın?

Mirzə Salm an. Mindilli qoy oturmuşuq, paroxod körpüyə yan alan kimi, nə mənə yan almısan?

Mindilli. Bir xahişim var, kiçik adamın kiçik xahişi.

Mirzə Salm an. Pul yoxdur.

Mindilli. Pul istəmirəm.

Mirzə Salm an. Nə istəsən, axırı gəlib pula dənəcəm, yoxdur.

Mindilli. Mən elə şey istəyirəm ki, var.

Mirzə Salm an. Yoxdur.

Mindilli. Qoy bir fikrimin çadrasını açım.

Mirzə Salm an. Yoxdur. Vay, ürəyim yenə başladı.

Zərifə qaçaraq içəri girir.

Zərifə. Ata, tezə doktorumuzla tanış oldum, gedək səni ona göstərəcəyəm.

Mirzə Salm an. Gedək, qızım, qurtar məni bu əzəyim əlindən.

Zərifə. Əzəy kimdir? Hə, Mindilov! (Yavaşdan) Bütün günü ilim-ilim hara itmişən?

Mindilli. Qulunam.

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Mirzə, içəri buyurun. Gəl görək, ay doktor, qonaqları qəbul elə.

Hamı evə girir, bir azdan Mindilli həyəcan içərisində səhnəyə qaçır.

Mindilli. Qəmə buradadır! Yaxşı ki, məni görmədi. Papağımı da satsam, dörd ilin aliməntini verib qurtara bilməyəcəyəm. Yaman yerdə axşamladıq.

Zərifə çıxır.

Zərifə. Mindilov, içəri niyə gəlmirsən?

Mindilli. Hava alıram.

Zərifə. İçəridə də hava var. Gəl orada al.

Mindilli. Oranın havası çox xarəbdir, Zərifə, sən bilmirsən.

Zərifə. Küçəyə olan bütün pəncərələri açmışam. Gəl atama bir az mehribanlıq göstər, bu gecə məsələmizi ona açmalıyıq.

Mindilli. Mənasib deyil, birdən korlayaraq.

Zərifə. Yoxsa istəmirsən? Gözüme bir cürə dəyirsən? (Qəmə verəndə çıxır, Mindilli cəld kolların arasında gəzənir) Gəl, doktorla tanış ol, bəs bu nə oldu?

Qəmə. Kim nə oldu?

Zərifə. Bıy, hara getdi?

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Qızlar, gedək qonaqların yanına, hamı yığılıb... (Zərifə və Qəmə gedirlər. Ceyran xala şüşələri götürdükdə birdən qorxub geri çəkilir) Bu kimdir?

Mindilli. Özümüzünküyəm. Özgə yoxdur, Ceyran xala!

Ceyran xala. Evin tikilsin, orada neyləyirdin? Qorxdum, a!..

Mindilli. Heç... Saatımın əqrəbi düşüb, onu axtarırdım.

Ceyran xala. Gəl mənə əl yetir, sonra taparsan. Götür pıvələri.

Mindilli (onun arxasınca gedə-gedə). Vallah, bu gecənin bir xətası çıxacaq.

Otağa girirlər.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Ceyran xalanın otaqlarından biri. Yan otaqda qonaqlıqdır. Güllüş və danışq səsləri gəlir. Sonra qonaqlar Qasımla hədə edərək bu biri otağa keçirlər.

Qasımla. Üz vurmayın, daha heç bir şey bacarmıram, yamsıladım, fokus göstərdim, daha nə istəyirsiniz? (Qonaqlar ondan "oyna, oyna" deyərək xahiş edirlər) Hə, oynamağa sözüm yoxdur. Ancaq tək yox, tək oynamaq vəhşilikdir, cüt oynamaq mədəniyyət, Zərifə xanım, xahiş eləyirəm.

Zərifə. Mən bu paltarda oynaya bilmərəm.

Qasımla. Əslində elə bu paltarda oynamaq lazımdır. Hamı elə biləcək ki, kəpənək uçur.

Musiqi çalınır. Qasımla Zərifə oynamağa başlayırlar.

Bir qonaq (*Mirzə Salmana*). Mirzə, gör Qasım nə oynayır.

Mirzə Salma n. İşdə də oynayır, ancaq ələlti.

Bənövşə (*Ceyran xalaya*). Ay ana, bayaqdan soruşmaq istəyirəm, yadımdan çıxır. Bu kişi kimdir?

Ceyran xala. Doğrusu, tanımıram, ay qızım. (*Yavaşdan*) Deyəsən, oğlan evindədir.

Zərifə bir az oynayıb yan otağa qaçır. Qonaqlar Qasıma əl çalır.

Camal (*doyunca güldükdən sonra*). Ay Qasım! Sənin nə məzəli oynamağın varmış.

Hanı yan otağa keçir. Camal da getmək istədikdə, Bənövşə onu saxlayır.

Bənövşə. Camal!

Camal. Bənövşə can, Qasım qiyamət adamdır. Görürsən, necə işçilərım var?

Bənövşə. Görürəm. Elə bu işçilərin haqqında səninlə ciddi danışmaq istəyirəm. (*Camal gülür*) Niyə gülürsən?

Camal. Ona gülürəm ki, axır zamanlar hamı mənə bu sözü deyir: "Səninlə ciddi danışmaq istəyirəm". Guya, bu vaxta kimi zarafat eləyirdilər.

Bənövşə. Yəqin zarafat eləyiblər. İndi daha bu cür söhbətlər olmayacaq. Sabahdan mən işə başlayıram.

Camal. Axı, sənin iş neyinə lazım idi, ay Bənövşə? Mən belə fikirləşirdim ki, toyumuzu eləyən kimi Bakıya köçürük. Gözəl bir ev düzəldərik. Sən də bu qədər əziyyət çəkmişən. Heç olmasa, beş-on il evdə oturub özünçün istirahət eləyərsən.

Bənövşə. Gündüzlər manikürə, portnixaya... Axşamlar kinoya, teatra... eləmi?

Camal. Kəfin necə istəyir, o cür... Elə də eləyə bilərsən, tərsinə də.

Bənövşə. Əlbəttə, tərsinə də ola bilər. Gündüzlər kinoya, teatra, axşamlar manikürə, portnixaya.

Camal. İşə düşmədik? Bənövşə, qadasi, sən mənə istehza eləyirsən?

Bənövşə. Yox, istehza eləmirəm, sənin fikirlərini aydınlaşdırıram. Sən bizim gələcək həyatımızı bir meşşan həyatı kimi təəvvür eləyirsən.

Camal. Özün bil, mən sənə də, özümə də gələcəkdə xoşbəxt bir həyat arzu eləyirdim. Gözəl bir ev... Maşın, demli samovar kimi həmişə hazır qapıda. Priyomnik, teatr. Amma sən bunun əvəzində... (*Hirsle ayağa qalxır*)

Bənövşə. Əvəzində nə?

Camal. Əvəzində, nə bilim, nə? Özün bil, həvəsin yoxdur, olmasın, yaxşı, yenə burada qalıb palçıq tapdayırıq, daş daşıyıırıq, ev tikərik. Sən hansı havanı çalsan, mən də oynayacağam. Amma daha təhqir eləmə.

Bənövşə. Mən təhqir eləmirəm, səndən haqq-hesab tələb eləyirəm. Hanı, təzə məktəb bitirəndə yeni fikirlərlə qaynayan Camal? Hamı böyük həyat idealları ilə yaşayan Camal, hanı?

Camal. Heç nə başa düşmürəm. Necə yeni Camal hanı? Camal budur ey, oturub qabağında.

Bənövşə. Mənim qabağında oturan o Camal deyil.

Camal. Deməli, mən Camal deyiləm?

Bənövşə. Camalsan, ancaq o vaxtkı deyilsən.

Camal. Hə, başa düşdüm. Bilirsən nə var, Bənövşə can? Bu sözlər onu göstərir ki, səndəki məhəbbət ömrünü bizə bağışlayıb. Akt bağlamaq olar. Məhəbbət olan yerdə sual-cavab olmaz ki.

Bənövşə. Camal! Hər şeydən əvvəl, sən mühəndissən. Bir mühəndis kimi də mənimlə danış.

Camal. Mən baş mühəndisəm, sən də təzə rəis, sabah idarədə qulluğunda hazır dayanaram. Amma indi isə, gəl, bir az səmimi danışaq.

Bənövşə. Camal can, mən həyatı sənin kimi iki hissəyə bölmürəm: ev həyatı, idarə həyatı... Evdə səmimi, idarədə qeyri-səmimi.

Camal. Sən haradan bilirsən ki, mən idarədə səmimi deyiləm?

Bənövşə. Özün deyirsən ki.

Camal. Mən deyirəm?

Bənövşə. Sən deyirsən. (*Ayağa qalxır*)

Camal. Daha bu olmadı.

Camal da ayağa qalxır, onlar hirsle qabaq-qabağa dayandıqda,

Ceyran xala içəri girir.

Ceyran xala. Maşallah, şirin-şirin danışın, balalarım, beş il nişanlı qalmaq asan məsələ deyil. (*Camala*) Necəsən, oğul, kefsiz deyilsən ki?

Camal. Yox, niyə, kefim çox kökdür.

Bənövşə. Heç qoyarammı ki, kefsiz olsun. Elə deyilmi, anacan?
Ceyranxala. Əlbəttə, elədir. Təki ürəyiniz bir-birinə düz gəlsin.
Qoşa qarıyasınız...

Camal. Çox sağ ol.

Ceyranxala. Bənövşə, nişanlın üçün xüsusi şirniyyat bişirmişəm. Gedək, verim getir.

Bənövşə. Xüsusi şirniyyat bişirmisən? Sən nə yaxşı anasan?!

Camal. Nə zəhmət çəkirsiniz, anacan?! Onsuz da Bənövşə bayaqdan mənə gözəl şirniyyat yedirir.

Ceyranxala. Mən bişirdiyim ayırıdır. Gedək, Bənövşə...

Çıxırlar. Camal durub pəncərəyə yaxınlaşır.

Camal. Mindilli, haradasan?

Mindilli səksəkə içərisində o yan-bu yana baxa-baxa içəri girir.

Mindilli. Hava alırdım, yoldaş Camal.

Camal. Bu qədər hava almaq olar? Xalq orada yeyir, içir, sən quru havanı uda-uda hərlənirsən?

Mindilli. Mən orada hərlənməsəm, qonaqlar burada şənəlməz. Orada mən güllərin, çiçəklərin içində məclis qurmuşam.

Camal. Hə, o ayrı məsələ. Bu qız da gah işdən danışır, gah idarəni qatır araya, heç nə başa düşmürəm.

Mindilli. Yoxsa aranızda söz olub?

Camal. Söz deyəndə... Müfəttişin də akt yazmağı bu günə qaldı. O zəhrimar girdi araya. Hə, bura bax, Mindilli, sən buralarda, əlimin altında ol. Elə ki, gördüm sözümüz düz gəlmədi, stulu tərpedəcəyəm, özünü yetir, aralığa bir söz sal.

Mindilli. Dəməli, kənarda gözəyim? Stul tərpenən kimi mən də tərpenim?

Camal. Hə, nə qədər ki, nişanlıyıq, ehtiyat eləyirəm, evlənəndən sonra ayrı məsələ.

Mindilli (öz-özünə). Bəs mən necə eləyim ki, Qəmərə rast gəlməyim?

Bənövşə gəlir, Mindilli çıxır.

Bənövşə (şirniyyatı stolun üstünə qoyur). Gör anam nə bişirib, üstündə ikimizin də adı var. Otur görək, bayaq söhbətimiz yarımçıq qaldı.

Camal. Yarımçıq qalmalı söhbət idi. Gəl, mövzunu dəyişək.

Bənövşə. Yaxın otur, gör anam səni nə qədər istəyir?

Camal. Ana bu istəməyi qızına da öyrətseydi, nə yaxşı olardı!

Bənövşə. Qızı öz nişanlısını dünyalar qədər sevir.

Camal. Bax, Bənövşə can, bu cür gözəl sözlərin hərəsinə bir ömür verərəm.

Camal stulu çəkib oturur. Mindilli tələsik içəri girir.

Mindilli. Mən hazır!

Camal. Nə var ki?

Mindilli. Qulağıma stul səsi gəldi.

Camal. Get, get, mane olma.

Mindilli. Yəqin ayağı ilişib. (Çıxır)

Bənövşə. Bu da oğlan evindəndir?

Camal. Bizim işçimizdir. Mindilli. Oddur, od.

Bənövşə. Elə Mindillilər, Qasımlar səni bu günə qoyub.

Camal. Evin yıxılsın, Mindilli, gül kimi söhbətimizi gəlib korradı!

Bənövşə. Bu adamlarla plan doldurmaq olar?

Camal. Dedim, o barədə sabah idarədə danışarıq. İşin bura nə dəxli var?

Bənövşə. İş insanın aynasıdır. İşinə verilən qiymət, sənin özünə verilən qiymət deməkdir. Budur, bax (aktı göstərir). Oxuduqca, sənin əvəzinə mən utanıram.

Camal. Bənövşə can! Qoy bu aktı-maktı bir tərəfə. Nə maraqla oxuyursan? Nə idi o əsərin adı... Hə, "Hərb və sülh" romanı deyil ki?

Bənövşə. Doğrudan da, "Hərb və sülh" romanı deyil. Sən bütün cinayətlərə qarşı sülh elan eləmisən, hərb olmayıb.

Camal. Öz-özümü işə salmadım? (Stulu tərpedir)

Bənövşə. Bütün işlərində böyük nizamsızlıq var.

Camal. Əşi, sənə elə gəlir. O nizamsızlığın özündə böyük bir nizam var... (Stulu bir az da bərk tərpedir).

Bənövşə. Nizamlı nizamsızlıq. Əcəb ad tapmısan.

Mindilli içəri girir.

Camal. Tanış ol, Mindilli. (Mindilliyə) Yaxın gəl də!

Mindilli. Salaməleyküm, Bənövşə xanım!

Camal. Mindilli mənim sağ əlimdir.

B ə n ö v ş ə (*gülə-gülə onunla görüşür*). Görsən, sağ əlin elədi-yindən sol əlin xəbəri varmı?

M i n d i l l i. Nə olar ki, Bənövşə xanım, tənqid eləyərsiniz, səhvimizi boynumuza alırıq... Bizə nə var ki?

B ə n ö v ş ə. Bax, Camal, əsl həqiqəti bu dedi. Sizə nə var ki?

M i n d i l l i. Mən elə uşaqlıqdan həqiqətpərəstəm. (*Camala*) Gedim, dayanım?

C a m a l. Get, get.

Mindilli gedir. Q ə m ə r bir boşqab meyvə gətirib stolun üstünə qoyur.

Q ə m ə r. Sizin meyvə payınızı gətirmişəm. Heç o tərəflərə, qonaqların yanına gəlmirsiniz. Söhbətiniz çox şirindir, deyəsən?

C a m a l. Çox şirindir.

Q ə m ə r. Camal qardaş da deyəcək ki, doktor qoymur, iki kəlmə danışaq. Əgər mane olursam, üzr istəyirəm.

B ə n ö v ş ə. Bunlar, bunun sağ əli... hanı o? Səhvlərini boyunlarına almağa adət eləyiblər.

C a m a l. Mən heç vaxt səhvimi boynuma almamışam.

B ə n ö v ş ə. Bu daha pis.

C a m a l. Bənövşə, heç olmasa başqasının yanında. (*Hirsə bir tərəfə çəkilir*)

B ə n ö v ş ə. Nə olar ki?

Q ə m ə r (*yavaşdan*). Bu nədir? Deyəsən, hərbi vəziyyətdəsiniz?

B ə n ö v ş ə. Camal elə hövsələsiz olub ki... Nə deyirəmsə, acığı tutur.

Q ə m ə r. Bənövşə, biz uşaqlara dərman verəndə həmişə acı dərmana bir az şəkər qatırıq. Sən də elə et. Yox, görsən ki, sözünüz yenə çöp gəlir, bərkəndən öskür, mən özümü yetirim. Yaxşı? (*Çıxır*)

B ə n ö v ş ə (*Camala yaxınlaşır*). Niyə, elə heykəl kimi dayanmısan? Başa düş, mən bu saat işləmək, tikmək, qurmaq həvəsi ilə yarıram. Bu həvəslə beş il mühəndislik oxumuşam. Odur ki, incimə, toyin olunduğum tikinti idarəsini pis kökə salan lap gözümün işığı da olsa, ondan qəti hesabat tələb etməyə haqlıyam.

C a m a l. Tələb elə ey... sözüm yoxdur... Sabah sənə o qədər kağız göstərəcəyəm ki, tələb eləməyinizə peşman olacaqsan. Mən özüm neçə vaxtdır onların içində itib-batmışam.

B ə n ö v ş ə. Çünki köhnəlmisən, Camal.

C a m a l. Elə demə, köhnəliklə yaman mübarizə aparıram.

B ə n ö v ş ə. O mübarizədə sən məğlub olmusan. Köhnəlik sənə qalib gəlib.

C a m a l. Yenə başladım? Cin vurur başıma... (*Stulu tərpədir*)

B ə n ö v ş ə. Kağız-kuğuzun içində itib-batdığın üçün işlər bu günə düşüb. (*Öskürür*)

C a m a l. Mənim işlərimə qarışmağa sənə ixtiyarın yoxdur. (*Stulu tərpədir*)

B ə n ö v ş ə. Var! Həm də məcburən qarışmalıyam. (*Öskürür*)

C a m a l. Bir rəis kimi?

B ə n ö v ş ə. Həm rəis, həm də nişanlı kimi. (*Bərkəndən öskürür*)

M i n d i l l i qaçaraq gəlir.

M i n d i l l i. Ceyran xalanın stullarının atası yandı... (*Camala*) Yoldaş Camal, mən buradayam. (*Birdən geri çəkilir*) Yox, mən burada deyiləm. (*Çıxır*)

Q ə m ə r tələsik gəlir.

C a m a l (*ayağa qalxır*). Yox, mən getsəm, yaxşıdır.

Q ə m ə r. Hara gedirsiniz?

C a m a l. Doğrusu... Heç bilmirəm neyləyim?

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Qəmə, qızım, gedək qonaqlara çay verək. Düzüb-qoşmaqda sən pərgarsan.

Q ə m ə r. Bu saat, Ceyran xala, sən heç narahat olma. (*Gedir*)

B ə n ö v ş ə. Ana, deyəsən, Qəmərsiz bir dəqiqə dayana bilmirsən?

Ceyran xala. Çox bacarıqlı gəlidir. Sənə ümidinə qalsaydım, işim çətin olacaqdı.

B ə n ö v ş ə. Ana, heç olmazsa, Camalın yanında demə, elə bilər ki, ev-eşik saxlamağı bacarmıram. (*Yavaşdan*) Onsuz da getmək üçün bəhanə axtarır.

C a m a l. Bəhanəni mən axtarmıram, sən axtarırsan.

B ə n ö v ş ə. Mən bəhanə axtarsaydım, institutu bitirən kimi bura gəlməzdim.

C a m a l. Deməli, mənim xətrimə gəlmisən?

B ə n ö v ş ə. Bəs kimin xətrinə?

C a m a l (*ucadan*). Əşi, gah məni isti suya salırsan, gah da soyuq suya.

Ceyran xala. Soyuq su istəyirsən, verim iç. Bu saat həyətdən gətirmişəm.

Camal. Düz deyirsən, Ceyran xala. Soyuq sudan başqa əlacım yoxdur.

O biri otaqdan gülüş və musiqi səsləri eşidilir.

Ceyran xala. Gəlin qonaqların yanına, sizi görmək istəyirlər.
Camal. Gedək.

Yan otağa keçirlər. Bir azdan Mirzə Salman və Zərifə səhnəyə gəlirlər.

Mirzə Salman. O stulu qoy pəncərənin qabağına. Belə ha...
İndi mən burada oturub təbiəti seyr edəyəm.

Zərifə. Ürəyin necədir?

Mirzə Salman. Ürəyim bu saat quş kimi pervaz ələyir. Nadürrüst adam ki, görmədim, həmişə bu cür oluram, kefim kök, damağım çağ.

Zərifə. Onda sən istirahət elə, ata, mən də göz gözdirim, görək Mindilov hardadır.

Mirzə Salman. Uzaq, uzaq! Sənin nə borcuna? Onun vəkili deyilsən ki? Qoy bir rahat nəfəs alağ.

Zərifə. Heç bilmirəm, niyə sizin ulduzunuz barışmır? Bunların hamısı əsəbdəndir. Mən gerek Qəmərdən xahiş edəyəm, sənin əsəblərini müalicə eləsin. Bilirsən, ata, mən Qəmərlə məktəb yoldaşı olmuşam.

Mirzə Salman. Eh, a qızım, sənin məktəb yoldaşın olmayan var ki? Bircə səni ərsəyədim, məsuliyyət boynumdan götürülərdi.

Zərifə. Utandırma da... Onda sən otur, mən gedim, Qəmərlə danışım.

Zərifə gözü ilə o yan-bu yanı axtara-axtara gedir. Mindilli içeri girir.

Mirzə Salmanı görəndə əllərini bir-birinə sürtür.

Mindilli. Mirzə, salam!

Mirzə Salman (Mindillini görək part olur). Gündə adama neçə dəfə salam verərlər?

Mindilli. Olanım odur, verirəm... Dost yolunda varımdan keçərəm, Mirzə! Bu gün aramızdan kiçik bir bulud keçdi. Üzr istəyirəm. Biz ikimiz idarənin söykəndiyi qayalarıq. İki qayanın arasından bulud keçər, bununla qayalar bir-birindən küsməz ki?

Mirzə Salman. Sən nə hədərən-pədərən danışsən? Nə bulud, nə qaya?

Mindilli. Mən təşbehlə danışiram.

Mirzə Salman. Nə ilə danışsən danış, amma pul söhbəti eləmə.

Mindilli. Qətiyyən. Pula nifrət ələyirəm.

Mirzə Salman. Xərcləyib qurtarandan sonra nifrət eləməyə nə var ki? Haqq-hesabı gətir, təzə reis təyin olunub.

Mindilli. O mənim xumar gözlerim üstə... Ancaq bir məsələ var.

Mirzə Salman. Nə məsələ? Sən hər məsələ qaldırıdığca, mənim bədənimdə bir xəstəlik artır.

Mindilli. Möhkəm ol, Mirzə Salman! Tarix səhifələrini bir-bir vərəqlə, gör nələr var. Biz iki dünya müharibəsi görmüşük. (Zərifə ilə Qəmərlə gəlirlər) Bir dəqiqəliyə icazə ver, mənə telefona çağırırlar. (Təlaşlı çıxır)

Mirzə Salman. Telefon buradadır, bəs o hara getdi? (O yan-bu yana baxır, Mindillini görmür)

Qəmərlə (Mirzə Salmana). Zərifə danışır ki, siz xəstəlikdən şikayət ələyirsiniz.

Mirzə Salman. Məndə altı cür xəstəlik var. Qəmərlə xanım, yaqın deyəcəksiniz ki, həştaddandır.

Qəmərlə. Yox, siz qoca deyilsiniz ki. Mənə elə gəlir ki, sizin əsas xəstəliyiniz vasvasılıqdır.

Mirzə Salman. Bəli, siz də təzə bir xəstəlik tapdınız, oldu yeddi.

Qəmərlə. Zərifə, bəs sən mənə danışmadın, neyləyirsən, harada işləyirsən?

Zərifə. Elə burada, atamla bir idarədə.

Qəmərlə. Neçə ildir, səni görmürəm, heç bilmirəm hansı məktəbi qurtardın?

Mirzə Salman. Bütün məktəblərdə oxuyub.

Zərifə. Ali məktəbi qurtara bilmədim, bəxtim gətirmədi. Girdim konservatoriyaya... Axı musiqişünas olmaq istəyirdim, amma gördüm yox, o səsə mən davam gətirə bilmərəm... Pianino, skripka, oxumaq səsi başıma düşdü. Qulağımı tutub qaçdım düz tibb institutuna.

Qəmərlə. Həkimlik oxumusan? Bəs mən səni institutda görmədim.

Zərifə. Haradan görəcəksən, qaçdım, düzdür, ata?

Mirzə Salman. Düz deyir, qaçdı.

Zərifə. Hə, oradan mənə düzəldilər universitetə, ədəbiyyat şöbəsinə. Girdim imtahana... Qəşəng də geyinmişdim. Ponbarxat paltar, zəngin tufli, düzdür, ata?

Mirzə Salman. Düzdür, geyinməyinə fikir verəndir.

Zərifə. Hə, acıqlı bir kişi gəldi. Dedilər ki, professordur. Deyinən bu paltara heç gözücu baxdımı? Başladı suallarını bir-birinin dalınca yağıdırmağa. Filan kitabı oxuyubsan, filan yazıçıyı tanıyırsan? Mən ədəbiyyatçı olmaq istəyirəm, kitabı, yazıçıyı neyləyirəm? Qərər o qədər zəhlətökən sual verdi ki, bütün ədəbiyyata nifrət elədim. Evə gəlib atama dedim: atacan, sənin qızın universitetdə oxumalı olmadı. Ata, dedim, demədim?

Mirzə Salman. Dedi, dedi. Danışmaqda pərgardır.

Qəmə. Bir ailə-zad düzəltmisən?

Zərifə. Gəl beri...

Qəmə. Bir tərəfə çəkir.

Qəmə. Ərin var?

Zərifə. Yox... Bir nəfər var, mənə çox birinci məhəbbətim, axıncı məhəbbətim deyir, görək, nə olacaq.

Qəmə. Deməli, bu yaxınlarda toydur?

Zərifə. Yox... Mən hələ qəti cavab verməmişəm. Qoy, deyirəm, bir az yanib-yaxılsın.

Qəmə. Kimdir, mən tanımıram?

Zərifə. Yox, haradan tanıyacaqsan? Bizim öz işçimizdir. Elə təmiz adamdır!

Qəmə. Ehtiyatlı ol, Zərifə. Mən təcrübəsizlikdən yaxşı tanımadığım nalayiq bir adamın toruna düşmüşdüm. Sonra səni də aldadarlar.

Zərifə. Mən ona inanıram... Aldatmaz.

Mirzə Salman (*böyük ekstazla öz-özünə*). Can... Bir fitnə-fellinin, üzü xallının, bir ceyran gözlünün qurbaniyəm mən.

Zərifə və Qəmə onun yanına qaçır.

Zərifə (*atasını qucaqlayır*). Atacan, ata!

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Mirzə Salman, yenə cavanları nə yığmısan başına?

Mirzə Salman. Təzə doktorumuz mənə bir xəstəlik də tapdı, oldu yeddi.

Ceyran xala. Sən də çox vasvası olma.

Mirzə Salman. Bax, elə ondan tapdı da.

Zərifə. Atamın xasiyyəti lap Bakının havası kimidir: gah gün çıxır, gah bulud olur, gah da xəzri əsməyə başlayır.

Mirzə Salman. Mən neyləyim? Gözüme ki, mərdiməzar adam göründü, ovqatım dəyişir.

Zərifə. Gecənin bu vaxtında mərdiməzar haradadır, ay ata?

Mirzə Salman. Mərdiməzarlar üçün gecə-gündüz yoxdur ki. Belə vaxtlarda mən neyləyim, doktor?

Ceyran xala. Mən onun təhərini sənə öyrədim, Mirzə. Mərdiməzar adam görən kimi gözlerini yum, üzünə baxma.

Mirzə Salman. Bax, bu ağıllı sözdür, lap o cür eləyəcəyəm.

Bənövşə gəlir.

Bənövşə. Qonaqları orada qoyub, niyə hamınız bura yığıldınız?

Ceyran xala. Mirzə Salmandır da.

Qəmə. Bənövşə, gedək, bizimçün pianino çal. Bakıdan çıxanda söz vermişdin.

Zərifə. Düzdür. Bənövşə bacı, deyirlər, çox gözəl çalırınsınız.

Bənövşə. Yaxşı, deyirsiniz çalım, ancaq bir şərtlə ki, Qəmə də oxusun... Bilirsən, ana, Qəmə nə yaxşı oxuyur.

Qəmə. Hə, opera, teatr mənimçün məəttəldir.

Ceyran xala. Gedək, biriniz çalın, biriniz oxuyun.

Hamısı o biri otağa keçmək istədikdə, Yusif içeri girir.

Ceyran xala. Oğul, sən haradasan, məclisin axırına gəlib çıxmısan?

Yusif. Mən axşam növbəsində məşğul idim, Ceyran xala.

Bənövşə. Bu qədər gecikmək olar? Gedək içəri.

Qasım və sair qonaqlar çıxırlar. Yusif görüb dayanırlar.

Qasım. Qonağın ən əzizi hələ indi gəlir.

Mirzə Salman. Bax, ömründə bir dəfə yaxşı söz dedin. Qasım, Yusif doğrudan da əziz qonaqdır.

Ceyran xala. Əziz qonağı qapı ağzında saxlamazlar.

Gedirlər. Pianino çalınmağa başlayır. Telefon zəng çalır.

Mindilli çıxıb dəstəyi götürür.

Mindilli. Alo, kim lazımdır? Haradan soruşurlar? Nə var ki? Danışan Mindilovdur. Yaxşı da, acıqlanmaq nə üçün, bu saat çağırım. (*Səsini dəyişərək, çağırır*) Yoldaş Camal, yoldaş Camal!

Camal çıxır.

C a m a l. Nə var, Mindilli?

M i n d i l l i. Telefona, idarəyəndir.

C a m a l. Nə idarə? Mən taxtdan düşmüşəm, daha nə istəyirlər? (*Telefonu götürür*) Hə, kimdir? Nə? Maşınlar qayıdıb! Neyləyim qayıdıb? (*Dastayı asır, musiqiyə diqqətlə qulaq asmağa başlayır*) Çalan Bənövşədir. Beş il bundan qabaqkı həyatım gəlib dayandı gözümün qabağında. Bənövşə mənə bilirsən necə sevirdi? Teatrlara, kinolara gedərdik, bir yerdə romanlar oxuyardıq. Mənim indi yadıma düşdü, Mindilli. Neçə ildir, kinoya getməmişəm, nə qədər vaxtdır ki, əlimə kitab almağa vaxtım olmayıb...

Qəmə oxumağa başlayır.

M i n d i l l i. Oxuyan kimdir?

C a m a l. Qəmərdir... Bənövşənin yoldaşı, doktor, görməmişən?

M i n d i l l i. Haradan görəcəyəm, mən heç arvada, qıza baxanam?

C a m a l (*yənə qulaq asır*). Birinci dəfə mən Bənövşəni piano çalanda görmüşəm. İnstitutda, musiqi gecəsində... Onda da bu havanı çalırdı.

• Camal bir qədər dinləyir, sonra yavaş-yavaş musiqi çalınan otağa keçir. Mindilli onun arxasınca getmək istədikdə, birdən dayanır.

M i n d i l l i. Canım, bu Qəmərin dərindən Qaçaq Nəbiyə dönməmişəm? Yəqin bura qonaq gəlib. Çıxıb gedincə gözüne görünməsəm, daha ömürlük mənə tapa bilməz. Aha, Mirzə Salman gəlir. Nə qədər ki, Qəmərin başı qarışıqdır, sözümü deyim. Mirzə Salman, söhbətimiz yarımçıq qaldı, bıy, ay Mirzə, gözünü niyə yumdun?

M i r z ə S a l m a n. Gözümə görünmə, gözümə görünmə! Qoy həyatdan ləzzət alım.

M i n d i l l i. Axı söhbətimiz yarımçıq qaldı. Mənim yarımçıq iş ilə aram yoxdur.

M i r z ə S a l m a n (*öz-özünə*). Musiqiyə uzaqdan qulaq asmağın ayrı hüsnü var. (*Mindilliyə*) Bura bax, Mindilli, qoy rahat oturum. Yoxsa, canım üçün, səni birtəhər eləyəyəm, bu saat eləyəm ki, beş sənə kimi-sinə birdən cavab verərəm. Əl çək, mənə incəsənətdən ayırma.

M i n d i l l i. İndi ki, bu cür mübariz olmusan, onda dur gedək idarəyə, işimizi yenidən quraq.

M i r z ə S a l m a n. Mən heç yerə gedən deyiləm.

M i n d i l l i. Necə yeni gedən deyilsən? Biz iş üçün gecəmizi-gündüzümüzü əsirgəməməliyik. Gedək idarəyə, o verdim şotları qaytar özümə.

M i r z ə S a l m a n. Nəyi qaytarım?

M i n d i l l i. Şotları deyirəm, qaytar özümə.

M i r z ə S a l m a n. Qaytarmıram.

M i n d i l l i. Əşi, sözümün canı var, bıçaq kimi kəsmə.

M i r z ə S a l m a n. Kəsərəm də, hələ bir-iki metr o yana da gedərəm. Qaytarmıram.

M i n d i l l i. Canım, onları mən bir də gözdən keçirmək istəyirəm.

M i r z ə S a l m a n. Olmaz. Onlar puldur, pul.

M i n d i l l i. İmkan ver, danışım.

M i r z ə S a l m a n. İmkan vermirəm.

M i n d i l l i. Mirzə Salman?

M i r z ə S a l m a n. Çıxart mənim adımlı dilindən.

M i n d i l l i. Mirzə, axı, o vəsiqələri sənə mən vermişəm, mən istəyirəm ki... (*Musiqi kəsilir, əl çalırlar*) Nə istədiyimi sonra sənə başa salaram.

Mindilli gedir. Qəmə qaçaraq səhnəyə gəlir.

Onun arxasınca Y u s i f içeri girir.

Y u s i f. Qəmə! Siz görək bir də oxuyasınız. Bu cür gözəl səsiniz olduğunu mən heç bilmirdim.

M i r z ə S a l m a n. Mən də bilmirdim.

Yusif və Qəmə birdən onu görürlər.

Q ə m ə r. Yox, daha oxuya bilməyəcəyəm, yoldaş mühəndis.

Y u s i f. Eşitdiniz, nə gözəl oxuyur, Mirzə?

M i r z ə S a l m a n. Bu mikrob (*o yan-bu yana baxıb Mindillini görmür*) qoydu ki, eşidim.

Y u s i f. Hansı mikrobdur sizi narahat eləyən?

Q ə m ə r. Mikrob gözle görünən şey deyil ki!

M i r z ə S a l m a n. Bir işimiz var, mən ona mikrob deyirəm. Yaxşı divanını tutacaqdım, heyf ki, əldən çıxdı.

Y u s i f. Qəmə xanım, Mirzə Salman eşidə bilməyib, görək bir də oxuyasınız.

Mirzə Salman. Hə, doktor, gerek bir də oxuyasınız.

Gedirlər. Zərifə səhnəyə gəlir.

Zərifə. *(Oyan-bu yana baxıb çağırır)*. Mindilov. *(Mindilli gəlir)*
Gecənin qaranlığında orda niyə dayanmısan? Yoxsa bir gözləməni var?

Mindilli. Səni gözləyirdim. Sən yanımdan gedirsən, elə bilərəm işıqlar sönmür, hər yan qaranlıq olur.

Pianino çalınır, Qəmər yenə oxumağa başlayır.

Zərifə. Dayan, bir gör nə gözəl çalınır. Çalan Bənovşədir... Bəxtəvər... İnstitutu, qurtardı, ərə gedir. Mən onun yerində olsam, ömrümdə qulluq eləməyəm.

Mindilli. Ay-hay... Sənin heç nədən xəbərin yoxdur ki... Bənovşə bizə reis təyin olunub.

Zərifə. Boş-boş danışma.

Mindilli. Sənə söz deyirəm, reisdur, özü də lap ötkəmindən.

Zərifə. Deyirəm axı, niyə bu evin dörd tərəfinə dolanırsan.

Mindilli. Mən yalnız o evin ətrafına dolanıram ki, içərisində Zərifə adlı bir şam yanır.

Zərifə. Şam!.. Məni bir bu boyda şama oxşadırsan?

Mindilli. Şam olmasın, proyektor olsun, lap elektrik stansiyası olsun!

Zərifə. Məni çox sevirsen?

Mindilli. Bütün varlığımı, yoxluğumla.

Zərifə. Məndən başqa heç kəsi sevməyibsen?

Mindilli. Kim, mən?

Zərifə. Sən, bəs kim?

Mindilli. Əlbəttə, heç kəsi. Sən mənim dünyada birinci və axırncı sevgimsən. *(Musiqi kəsilir, al çalır)* Bağışla, bir dəqiqəliyə məni iclasa çağırırlar. *(Çıxır)*

Zərifə. Əcəb işdir! Birinci və axırncı sevgidən söz düşən kimi onu iclasa çağırırlar.

Qəmər və Yusif içəri girirlər.

Qəmər. Oxumaqdan lap yoruldum, Yusif el çəkmir ki, oxu... oxu...

Camal, Bənovşə Mirzə Salman gəlirlər.

Mirzə Salman. Çoxdandır, mən bu cür zövqü-ruhani almamışdım. Yaxşı çalışsan, qızım, doktor da bülbül kimi cəh-cəh vurur.

Qəmər. Çox da tərifləməyin, ay Mirzə.

Mirzə Salman. Bu cür pianino çalan əllər, gör nə gözəl evlər tikəcək. Doktor xəstələrini dərmanla yox, musiqi ilə sağaldacaq. Düz demirəm, yoldaş mühəndis?

Yusif. Düzdür, Mirzə! Doktor gələndən mənim bütün xəstəliklərim öz-özünə sağalıb.

Qəmər *(yavaşdan)*. Yusif...

Ceyran xala, Qasım və sair

qonaqlar da gəlirlər.

Qasım. Bənovşə xanım, mən bayaqdan məclisin ən düzlu vaxtını gözləyirdim ki, öz ürək sözümü sizə deyim.

Ceyran xala. Yəqin yenə məzəlik çıxaracaqsınız?

Qasım. Yox, ana, bu səfər sözüm məzə deyil, təzədir. İcazə verin, Bənovşə xanım, bu cür təntənəli gündə ürəyim ən dərin guşəsindən qopub gələn bir məhəbbət hədiyyə şəklində sizə təqdim eləyim.

Bənovşə *(təəccüblə)*. Siz nə danışırırsınız?

Yusif. Nə olub, Qasım? Kəflisən, nədir?

Qasım. Xeyr, hədiyyə gətirmişəm. Bənovşə xanıma, üç münasibətlə bir hədiyyə. İnstitut qurtarıb, nişanlaşma qovuşub, ali mərtəbəyə çatıb. Üstündə yazılmış şəri də ilhama gəlib özüm demişəm. "Bənovşə xanıma, Gülöyşə xanıma, prorab nökdir, həmişə xanıma".

Bənovşə. Nə iyrenc adamdır.

Yusif. Bu nə deməkdir, Mirzə?

Mirzə Salman. Ticarətdir, təzə müdiri birinci gündən satın almaq istəyir.

Ceyran xala *(bu sözü eşidib pərt olur)*. A kişi, biz sənin üzünü birinci dəfədir görürük. Sən birinci dəfədir bu evə ayaq basırsan. Mənim qızımı haradan tanıyırsan ki, ona hədiyyə də gətirirsən?

Qasım. Eşitmişəm, ana! Eşitdim, xoşbəxt oldum, üzünü gördüm, iqiqat xoşbəxt oldum. Buyurun!

Ceyran xala. Mənə ver, mənə, qızımdan əvəz mən qəbul eləyə bilərəm. *(Götürüb pəncərədən atmaq istəyir)*

Bənovşə. Sağ ol ana, ürəyimdən xəbər verdin.

Q a s ı m. Atma, atma, ay arvad! Bir ətək pul vermişəm, qəbul eləmir-siniz, verin özümə, aparım. Gələcəkdə lazım olar.

Qasım pərt halda hədiyyəni qoltuğuna vurub getmək istədikdə, telefon zəng çalır, ayaq saxlayıb dayanır. Zərifə telefona yaxınlaşır.

Z ə r i f ə. Kimdir gecənin bu vaxtı telefonu dağıdan? (Telefona) Kimi? Camal yoldaşı?

C a m a l. Mən yoxam, mən yoxam.

Z ə r i f ə. Deyir ki, mən yoxam. Atamı? Hə, Zərifədir, kimdir? (Mirza Salmana) Ata, səni şofer Hüseyn çağırır.

M i r z ə S a l m a n. Şofer Hüseyn? Bəs o mal dalınca getməmişdi? (Dəstəyi götürür) Hüseyn, nə tez qayıtdın? Nə danışsın? Yaxşı, nar-yadları heç kəsə vermə, özündə saxla. (Dəstəyi asır) Mindilli haradadır?

B ə n ö v ş ə. Nə olub ki?

M i r z ə S a l m a n. Mindilli haradadır? Gör bir nə būsət qopardıb.

Z ə r i f ə. Mən bu saat çağırım, ata, sən əsəbiləşmə. (Gedir)

Q ə m ə r. Mindilli kimdir?

Y u s i f. Bizim idarənin bülbülüdür. Camal çalır, o da oxuyur.

C a m a l. Yusif!..

Zərifə və Mindilli gəlirlər.

M i r z ə S a l m a n. Mindilli, sən materialları bazadan nə vaxt gö-türmüşən?

M i n d i l l i. Nə baza? Nə material?

M i r z ə S a l m a n. Bura bax, özünü tülkülüyə qoyma, mənim gö-zümün içinə düz bax.

M i n d i l l i. Mirzə Salman, mənim üstümə çıxırmağa sənə ixti-yarım yoxdur!

M i r z ə S a l m a n. Çığıraram, hələ gözünü də tökərəm!

Qəmə Mindilliyə yaxınlaşır.

Q ə m ə r. Qəhrəman, Mindilli sənən?

M i n d i l l i. Mən... mən, yox, mən deyiləm. (Qaçmaq istəyir, mümkün olmadığını görüb dayanır... Birdən diz çökür) Qəmə, bağışla, səhvimi boynuma alıram.

B ə n ö v ş ə. Bu kimdir, Qəmə?

Q ə m ə r. Bu, mənim gənclikdə buraxdığım səhvdir. Mənim qa-ranlıq keçmişimdir.

M i n d i l l i. Gənclik xətasıdır, yoldaşlar, Qəmə mənim birinci və axıncı sevgim olub.

Z ə r i f ə. Necə? Birinci və axıncı sevgin? Bəs deyirdin evlən-məmişəm?

M i n d i l l i. Altı aya evlənmək deməzlər ki.

C a m a l. Dur ayağa, dəvə kimi diz çökmə.

M i n d i l l i. Mən bildirdim ki, bu gecənin bir xatası çıxacaq.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Tikinti idarəsi. Birinci pərdənin dekorasiyası. Böyük səliqə hiss olunur.

B ə n ö v ş ə içəri girir. Bir az sonra A s l a n daxil olur.

A s l a n. Yoldaş rəis, olar?

B ə n ö v ş ə. Olar... Siz kimsiniz?

A s l a n. Mən sənət məktəbini təzə qurtarmış ustaların briqadiriyəm.

B ə n ö v ş ə. Hə, xoş gördük. Nəhayət, gəldiniz.

A s l a n. Bizim briqadamızı tələb etdiyinizi trestdən elə bu saat dedilər. Həm sevindik, həm də təəccüb elədik.

B ə n ö v ş ə. Bu cür böyük tikintilərdə işləməyə kim sevinməz? Ancaq anlamıram, nə üçün təəccüb eləmişiniz?

A s l a n. Təəccüb eləmişik, ona görə ki, sizdən qabaqkı rəis bizi tamam avara qoymuşdu. Elə hey deyirdi ki, plan doldururam, başım qarışıqdır, sonra gəlin. Guya biz bura işləməyə yox, oynamağa gəlirdik.

B ə n ö v ş ə. Sizin briqada üzvləriniz hanı?

A s l a n. Bu saat hamısı yığılar. Odur, oxuya-oxuya gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hamı yığılanda mənə xəbər verin, işə başlamamış-dan qabaq sizinlə söhbət aparacağam.

A s l a n. Mən özüm də bunu sizdən xahiş etmək istəyirdim. İcazə verin gedim, hamı toplaşanda sizə xəbər verərəm.

Bənövşə. Yaxşı, gedin. (*Aslan gedir. Bənövşə telefonun dəstəyini götürür*) Mənə ikinci obyekt lazımdır. Kimdir? Yusif, sizsiniz? Nə oldu, gətirdilər? Bura gəlirsiniz? Gəlin. (*Ayrı telefonla*) Tresti verin. Yoldaş Əliyev! Xahiş eləyirəm, bizə ayırdığınız bütün texniki vəsaiti bu gün verəsiniz mənim sərəncamıma. Təşkil eləyərəm bir gündə daşıyalar. Bir-bir deyin, qeyd eləyirəm. (*Telefona qulaq asa-asa bloknotuna qeydlər eləyir. Camal içəri girir*)

Camal (*portfelə diqqətlə baxır, sonra onu stolun üstünə atır*). Səninlə də aramızda bir şey qalmayıb, bu gün haqq-hesabı üzürük. Bu günə kimi kişi qoltuğunda gəzirdin, indi düşdün arvad qoltuğuna.

Bənövşə. Yaxşı, sağ olun! (*Dəstəyi asır*) Camal, sən təhvil-təslim məsələsini çox uzadırsan, tez qurtar, gələcək işlərimiz haqqında qəti qərara gələk.

Camal. Yaxşı, Bənövşə can, bəs biz ailə məsələmiz haqqında nə vaxt qəti qərara gələcəyik?

Bənövşə. Mən o işdə böyük bir dönüş yaratmaq fikrindəyəm.

Camal. İdarədə dönüş, ailədə də dönüş? Məni onsuz da döndərib başaşağı qoymusan. Sonra nə olacaq?

Bənövşə (*gülür*). Başaşağı dayanmaq yaxşı deyil axı. Mən istəyirəm ki, övvəllərdə olduğu kimi başı yuxarı dayanasan.

Camal. Olsun da... Gah başaşağı, gah başıyuxarı, lap fırfıra kimi.

Yusif və Qasım içəri girirlər.

Bənövşə. Yusif! Bu saat trestin göndərdiyi maşınları təhvil alırıq. Onları qurmaq üçün mühəndis yoldaşlardan bir neçəsini ayırmışam. Siz harada neyləmək lazım gəldiyini göstərin!

Qasım. Mən özüm başlanın üstündə dayanaram, vəzifəm nədir? Deyir ki, "muzdur, düz dur!".

Qasım gülür, heç kəs bu gülüşdə iştirak etmir.

Bənövşə. Kimin nə iş görə biləcəyini mən yaxşı bilirəm, Yusif! Çox az vaxt vermişəm, onu nəzərdə tutun.

Yusif. Çertyojlar hanı?

Bənövşə. Budur, diqqətlə oxuyun. Bu vaxta kimi bu çertyojların ipini də açmayıblar, ona görə kran qurban olub prorabın ala gözələrinə.

Qasım. Bənövşə xanım! Mənim gözələrim ala deyil.

Bənövşə. Bilmirəm, rəngini başa düşmək olur ki!

Yusif. Ola bilməzmi, iki briqada ayıraq, ikisi bir zamanda işə başlasın? Həm vaxta qənaət olar, həm də tez başa gələr.

Bənövşə. Öhdəsindən gələ bilərikmi?

Yusif. Bəli! Arxayın olun. Hər ikisinə özüm göz olaram. (*Çıxır*)

Camal. Bənövşə, mən beş il bu sənətdə can çürütmüşəm, plan doldurmağın elmini bilirəm. Bu saat sən maşına-zadə vaxt sərf etmə, daşı-daş üstünə qoy, gözə görünsün. Mən də qollarımı çırmayıb düşüm ortaya, istəyirsən, lap palçıq tapdayım, əhəng daşıyım.

Bənövşə. Camal, bundan sonra ağır işlərin hamısını maşın görəcək. Sənin paslandırıdığın maşınların hamısından istifadə edəcəyik. İş qaydasını dəyişirik. Briqadaları təzədən qururuq. Hər kəs öz ixtisasına görə işləyəcək. Daha sən vaxtında olan kimi malakəş taxta daşımayacaq.

Camal. Əşi, nə ixtisas, nə razryad! Qoy araba yerindən tərpənsin, dalı asandır.

Qasım. Mənə bir göstəriş verin, gedin oturun evinizdə, ayrı iş ilə işiniz olmasın. Ayın axırında telefonla soruşun: "Qasım, necədir?" Yüz deməsəm, bu qaşları qırxdıraram.

Bənövşə. Ay yoldaş prorab, mən bu gün bütün tikintiləri gəzdim, sizin kiçik bir göstəriş verdiyinizi də eşitmədim. Sizin adınız gələndə həm mühəndislər, həm də fəhlələr dad çəkirlər. Buna nə deyirsiniz?

Qasım. Nə deyəcəyəm? İgidin görək adı dillərdə gəzsin.

Bənövşə. Yoldaş Qasım, siz zarafatla başınızı qurtara bilməyəcəksiniz.

Qasım. Bilirsiniz, yoldaş reis, ortada düşmənçilik var, bu söhbətlər ondandır. Mən qoymamışam ki, bu idarədə özbaşmalılıq olsun.

Bənövşə. Bəlkə tərsinə?

Qasım. Məncə, bu cür danışmağınız yaxşı deyil. Biz ikimiz həm-karıq. Mən də özümə görə bir mühəndisəm axı.

Bənövşə. Siz çoxdan mühəndissiniz?

Qasım. Başımın tükü sanı ev tikmişəm.

Bənövşə. Məktəbi nə vaxt bitirmisiniz?

Qasım. Şeydir... 46-da bitirmişəm.

Bənövşə. Bakıda?

Qasım. Şeydir... Əlbəttə, Bakıda. Daha harada olacaq ki?

Bənövşə. Onda görək Camal sizi tanımış olsun. 46-da Camal institutda oxuyurdu.

Camal. Bəs mənə deyirdin Saratovda oxumuşam?

Qası m. Şeydir... Əvvəlcə Bakıda oxuyurdum, sonra keçdim Saratova. Bakının havası sinəmə düşmədi.

Bənövşə. Maraqlıdır, diplomunuz bizdədir?

Qası m. Yox, sizdə niyə olur? Tər tökü b diplom almışam, idarələrdə qoymayacağam ki! Evdə, qırmızı qutunun içindədir.

Bənövşə. Zəhmət çəkin, onu gətirin baxım.

Qası m. Gətirərəm... Ancaq siz nəhaq mənə bu qədər sıxışdırırsınız, yaxşı deyil. Axı mən Camal ilə qardaş olmuşam, çörək kəşmişəm. Qaydadır, hər müdir təzə işə gələndə özünü göstərmək üçün idarəyə bir əl gəzdirir. Ancaq siz nəhaq bunu Camalın dostlarından başlayırsınız.

Ağlamsınır, gözələrini silib çıxır.

Camal. Nəhaq incitdin, Bənövşə can, Qasım qızıl kimi oğlandır.

Bənövşə. Bu qızıl kimi oğlanlar səni dövlət qarşısında mis kimi qızardılar. Bundan xəbərin yoxdur!

Camal. Bənövşə! Bu hesabların axırı nə olacaq? Mən sənin nişanlanam, yaxın yoldaşnam, ya düşmənin?

Bənövşə. Məndən heç bir mərhəmət gözləmə, Camal!

Camal. Mənim heç kəsin mərhəmətinə ehtiyacım yoxdur. Ancaq mənimlə danışanda arabir barmağındakı üzüyə də bax.

Bənövşə. Bütün bu dolaşq məsələləri bir nişan üzüyü həll eləyə bilməz.

Camal. Demək, o üzüyü sən beş il barmağında nəhaq gəzdirmisən? Qoy elə olsun. Ancaq bu idarədə mənim də səsım var. Bir baş mühəndis kimi, sənin bu başladığın yeniliklərin çoxu ilə mən razı deyiləm. Bunlar modadır, xarici görkəm üçündür. İş isə görünür. Neçə gündür Yusifin obyektində yarım metr daş qoyulmayıb. Bu işlər üçün siz müqəssirsınız, mən yox.

Camal qapını çırpıb çıxır. Mirzə Salman içeri girir.

Mirzə Salman. Heç bilmirəm, bu qapıların nə təqsiri var. Tənqid bir az da güclənsə, hamısı həngaməsindən çıxacaq.

Bənövşə. Mirzə, yoxladınız?

Mirzə Salman. Yoxladım. Kim isə bizim vəkəletnamə ilə materialları alıb, ancaq apara bilməyib.

Bənövşə. Demək, mallar getməyib?

Mirzə Salman. Yox, bu gün səhər tezdən gəlib aparacaqlarmış. Vaxtında qabağını aldıq. Vəkalətnamə tamamilə ayrı bir adamın adıdır. Ancaq, altında bizim peçat. Camalın da qolu.

Bənövşə. Bunları mən deyəndə Camalın acığı tutur, qapını çırpır. Mindillinin şotları sizdədirmi?

Mirzə Salman. Məndədir.

Bənövşə. Onları qəbul eləməmişiniz ki?

Mirzə Salman. Yox, hamısı uydurmadır.

Bənövşə. Günə bu gün yazın prokurora.

Mirzə Salman. Bax, buna varam.

Bənövşə. Sonra, Mirzə, bizdəki texniki alətlərin mükəmməl siyahısını düzəldib mənə verin. Gedək, sizinlə əldə olan inşaat materiallarını gözədən keçirmək istəyirəm. Üreyiniz necədir?

Mirzə Salman. Saz, maşın kimi. Necə olacaq?

Mirzə Salman və Bənövşə gedir. Mindilli kefsiz gəlib oturur, yeşikdən bir dəstə kağız çıxarıb baxır. Pərişandır. Bir səs gələn kimi diksinir, əsəbiləşir. O, birdən-birə böyük fəlakətə düşər olmuş adamlar kimidir. Qabağındakı kağızlara baxıb nə isə donquclanır. Bir azdan Zərifə içeri girir, atasının stolu tərəfə baxır.

Zərifə. Atam hanı? Yeməyi qoyum stolun üstünə, gələndə götürər. (Gətirdiyi yeməyi atasının stolunun üstünə qoyub geri döndükdə Mindillini görür) Hə, Mindilli, birinci və axıncı məhəbbətin necədir? Qəmə səni məhkəməyə verir, dörd ilin alimentini borclusan.

Mindilli. Mən, məhkəmə? Gör iş nə yerdədir ki, Mindilovu məhkəməyə verirlər! Axırda qadın əlində məhv oluram, nə şərəfsiz ölümdür.

Zərifə. Hələ məhkəmənin sədri də qadındır.

Mindilli. Füzuli rəhmətlik haqlı imiş. O deyib ki, "Ax, qadınlar, qadınlar!"

Zərifə. Nə olsun ki? Sonra?

Mindilli. Sonrasını yazmağa arvadı qoymayıb.

Zərifə. Lap ağıllı iş görüb. Arvadlar elə o vaxtlardan kişiləri düz yola çekirlərmiş. Məni aldadan adam hələ bu dünyaya gəlməyib. Çox tez kələklərinin üstü açıldı. Birinci və axıncı məhəbbət!

Mindilli. Məhəbbət? Hamı məhəbbət, məhəbbət yoxdur.

Zərifə. Niyə yoxdur? Budur, bax, yazdığım məktublar cibimdədir.

Onun məktublarını göstərir.

Mindilli. Ver onları, yandırıb külünü havaya sovurum. Məhəbbət yoxdur, aliment var, məhkəmə var.

Zərifə. Bu məktublar da mənə məhkəmə üçün lazımdır.

Zərifə qapını çırpıb çıxır. Mindilli yenə diksindir.

Mindilli. Başa düşmədim. Deməli, bu da mənə məhkəməyə verir? Bəli, bu oldu iki məhkəmə. Ah, Qəmə, Qəmə! Mən haradan biləydim ki, sən gələcəkdə, həqiqətən, həkim olacaqsan, bu cür gözəlləşəcəksən. Onda sən nə idin, arıq, kasıb bir tələbə. (*Zərifənin gətirdiyi yeməyə tərəf baxır*) Bu yeməyin də nə yaxşı iyi var. Qoy görüm, qız atasına nə gətirib.

Stolun üstündəki qazanı açır, yeyəndə Mirzə Salman içeri girir.

Mindilli cəld ayağa qalxır.

Mirzə Salman. Mənim stolumun başında durub nə çeynəyirsən?

Mindilli. Hirsimdən dil-dodağımı çeynəyirəm.

Mirzə Salman. Hirsilənmək nə üçün? Təqsir özündədir. Səni məhkəməyə veririk. Təzə müdirin əmridir.

Mirzə Salman yeşikləri açarlarla bağlayır. Bir dəstə kağız götürüb çıxır.

Mindilli. Bəli, bu da üç. Məhkəmə sədri üç, ancaq Qəhrəman bir. Amma nə ləzzətli yeməkdir. Yəqin Zərifə bişirib. İyindən başa düşdüm. Çox bişirib, gətirib yemişəm. Nə qədər ki, burada işləyirdim, yeyəcəkdim də... Heyf, ürkütdülər. İndi mənə görəndə dəli ceyran kimi vaz atıb qaçır.

Qasım içeri girir.

Qasım. Buradasan? Kefindən qalmırsan. Arvadını həyətdə gördüm.

Mindilli (*ağız dolu*). Kimi? Məryəmi?

Qasım. Mən doktoru deyirəm, onun adı Qəmə deyil? Bəs Məryəm kimdir?

Mindilli. Qorxumdan tikəmi çeynəməmiş uddum. Məryəm, Qəmərdən əvvəlki arvadımdır. Qəməyə nə var ki? Mədəni bir qadındır, uzaq başı mənə məhkəməyə verəcək. Amma Məryəm, aman, aman!

Qasım. Aşna, ondan qorxursan, deyəsən?

Mindilli. Canın üçün, Qasım, aramızdakı səmimiyyət haqqı, Allahdan o qədər qorxmuram, nə qədər ki, Məryəmdən qorxuram. Axırncı dəfə ona vağzalda rast gəldim. Bir haray saldı ki, az qala vağzalı uçurdacaqdı... Tavarı vaqona özümü salmasaydım, yaxamı qurtara bilməyəcəkdim.

Qasım. O sənin birinci arvadındır?

Mindilli. Yox, birinci arvadım Cavahirdir. Allahın yazığıdır, hələ də evdə oturub mənə gözləyir, tez-tez falçıya gedir, fala baxdırır. Ondan sonrakı Dusyanın mənimlə işi yoxdur. Harada qulluğa girsem, məvacibimin başını bağladır, iyirmi beş faizini alır. Amma Məryəm... gözlər görməsin. Elə çıxırmağı var ki, pojarı maşın onun yanında elə bil yetim quzudur, mələyir.

Qasım. Cəməsi üst-üstə gələndə neçə uşağın var?

Mindilli. Dörd dəne, hər arvaddan biri.

Qasım. Oho, böyük təsərrüfatın var ki... Neçəsi oğlandır, neçəsi qız?

Mindilli. Onu hələ yaxşı müəyyənləşdirməmişəm. Gərək öyrənəm. Məhkəmədə-zadda soruşarlar, bilmərəm. O da bir maddə olar. Deyirsən, Qəmə həyətdədir?

Qasım. Hə, bizim reis xanımı axtarırdı. Gördün dünən onun anasının mərifətsizliyini?

Mindilli. Hədiyyəni deyirsən? Yaxşı ki, atmağa qoymadın, yoxsa xıncım-xıncım olardı.

Qasım. Sınmağının eybi yoxdur, ancaq pərtlik olacaqdı, yaxşı iş görmür də. Həç eybi yoxdur, nə olar? Bizim də əlimizə imkan keçəcək, yox? Bəs o nə idi, sənin başına gətirdilər?

Mindilli. Gördün də.

Qasım. Qəsdən düzəltdimşilər. Ürəyini sıxma, elələrini görə-görə gəlmişik. Mənə də Qasım deyərlər, qorxma, dalında dağ kimi durmuşam. Nə oldu? Şəotları qoparda bildin?

Mindilli. Eh... Mənim özümü qopartmasalar yaxşıdır.

Qasım. Qorxma, qəhrəman ol. Birinci dəfə deyil ki?

Mindilli. Bilmirəm, Bənövşə xanıma necə yol tapım.

Qasım. Yeganə körpü Camaldır.

Mindilli. O körpü özü xarab olub, laxlayır.

Qasım. Nə qədər laxlasa, yenə bizi üstündə saxlayar. Pulların hamısını qaytar kassaya. Onda məhkəmə əhəmiyyətini itirər.

Mindilli. Pul, pul... hani pul? Bəs mən onun ovçusu deyiləm?

Qasım. Pul, bir dənə kağızın başında.

Mindilli. Nə kağız?

Qasım. Ağappaq bir kağız.

Mindilli. Sən məni işə salacaqsan!

Qasım. Mən səni işdən çıxartmaq istəyirəm. (*Pəncərədən baxır, birdən həyəcanla*) Bura gəlirlər. Bizi işsiz görməsinlər, gəl başlayaq.

Mindilli. Başlayaq.

Har ikisi əllərinə qovluq götürürlər.

Qasım. Min üç yüz əlli dörd.

Mindilli. Tapdım.

Qasım. Yanına bir quş qoy.

Mindilli. Bu da quş.

Qasım. Min üç yüz əlli beş.

Mindilli. Tapdım.

Qasım. Yanına quş qoy...

Mindilli. Qoya bilməyəcəyəm, yoxdur.

Qasım. Göyə uçdu? Necə yoxdur?

Mindilli. Heç kəs yoxdur, qulağın aldanıb.

Qasım. Aldanmayıb. Yusif gəlir. Onu ayağının səmindən tanıyıram.

Mindilli. Onda, de gəlsin.

Yusif içəri girir.

Qasım (*bərkdən*). Beş yüz yetmiş, tapdın?

Mindilli. Əlbəttə, tapdım, mənim gözüməndən beş yüz yetmiş yaymar?

Qasım. Yanına quş qoy.

Mindilli. Lap istəyirsən təyyarə qoyum.

Yusif onlara yaxınlaşır.

Yusif. Siz çox ləng işləyirsiniz. Nə işlətdiyimizi, nə qədər işlədiyimizi təyin eləyə bilmirik.

Qasım. Görürsən ki, gecəni qatmışıq gündüzə.

Yusif. Görmürəm. Siz neçə gündür ki, bu kiçik tapşırığı yerinə yetirmirsiniz. Yəqin sərfəli deyil.

Mindilli. Yusif, atmaca ilə danışma.

Qasım. Dur gedək, xatadır bununku.

Yusif. Əlbəttə, ortada bir xata var.

Mindilli (*qovluqları yığır*). Canını da qoyursan, yenə bir qiymət qoyan yoxdur.

Qasım. Xalq özü qiymət qoyacaq.

Mindilli ilə Qasım çıxırlar. Yusif geri dönmək istədikdə, içəri girən Qəmərlə rastlaşır.

Yusif. Qəmərl! Siz burada neyləyirsiniz?

Qəmərl. Bənövşə sizin tibb məntəqənizi yoxlamağı məndən xahiş eləmişdi. Bura haradır? Bənövşənin kabinetidir?

Yusif. Hamının stolu burada, bu iki otaqdadır. Dünənki gəzintidən sonra yorulmadınız ki?

Qəmərl. Bütün şəhəri gəzdiyimizə baxmayaraq, heç yorulmadım. Çünki o qədər yenilik gördüm ki... Yeni evlər, yeni idarələr... Hamısı yeni... Gecədən xeyli keçənə qədər yatmayıb, bu yeni şəhər haqqında düşünmüşəm.

Yusif. Mən də yatmamışam. Sizin haqqınızda düşünmüşəm.

Qəmərl. Mənim haqqımda? Nə düşünmüşünüz?

Yusif. Keçən günləri... O sevgi və səadət günlərini düşündükcə təzədən yaşamağa başlayıram.

Qəmərl. Mənə o sözlər daha yaraşmır, Yusif!

Yusif. Nə üçün? Sizə o sözlər həmişə yaraşır, Qəmərl. O hisslərin, o həyəcanların mənim ürəyimdə çox dərin kökü var. Sizi gören kimi yenidən göyərməyə başlayıb.

Qəmərl. O vaxt mən təcrübəsizdim, həyatı yaxşı anlamırdım, odur ki, məni tez aldatdılar, qəlbimizdə yetişən o sevgi çiçəklərinin üstünə kölgə saldılar.

Yusif. İndi kölgə çəkilən kimi bütün qonçələr təzədən açılmağa başlayır, Qəmərl!

Pəncərədən çağırırlar: "Yoldaş mühəndis! Yoldaş Yusif! Sizi Bənövşə bacı çağırır"

Yusif. Məni çağırırlar, Qəmərl! Siz bura gələndən sonra necə işlədiyimi bilmirəm. Elə bil, göyün yeddinci qatındayam.

Yusif Qəmərin əlindən tutur, qapıdan əyilib onlara gizli tamaşa edən Mindilli özünü saxlaya bilməyib, səhnəyə yıxılır. Yusif özünü itirib səhnədən çıxır. Qəmərl təəccüblə o yan-bu yana baxır.

Mindilli (*qalxıb üst-başını cırparaq yaxınlaşır*). Mən... Mən...

Qəmə r. Bu yıxılan sən idin?

Mindilli. Mən səni atdığım gündən yıxılmışam, Qəmə r can!

Qəmə r. Dörd ilin alimentini borclusan, səni məhkəməyə verirəm.

Mindilli. Eşitmişəm, dözüürəm, çünki sevirəm.

Qəmə r. Pulu sevirsen, gündə bir yalan söz danışmağı sevirsen, eləmi?

Mindilli. Qəmə r can! İcazə ver, qayıdım öz yuvama, qızımızı özüm yedirib-içirdim, özüm tərbiyə eləyim. Qoy biz məhkəmələrdə yox, yumşaq divanların üstündə səninlə söhbət eləyək!

Qəmə r. Başa düşdüm, məhkəmənin dərindən bu oyunu çıxarırsan. Qorxma mənim qızımın sən bir qəpiyinə də ehtiyacı yoxdur. Hətta, məhkəmədə də mən səninlə üz-üzə gəlmək istəmirəm.

Mindilli (*arxayın, dərindən nəfəs alır*). Çox gözəl. Məsələnin biri həll olundu. Bəs o biri?

Qəmə r. O biri hansıdır?

Mindilli. Sevgi, məhəbbət, eşq.

Qəmə r. Çək! Burada sənə yaxşı ad qoyublar: Mindilli. Doğrudan da sən min dilin var. Ancaq min deyil, milyon da dil töksən, xeyri yoxdur. İnsan bu cür ağır səhvi həyatda yalnız bir dəfə eləyə bilər. Onun üçün də bütün ömrüm boyu əzab çəkərəm. Bəsdir, kifayətdir.

Mindilli. Deməli, belə?

Qəmə r. Belə.

Mindilli. Deməli, kifayətdir?

Qəmə r. Kifayətdir.

Mindilli. Çox gözəl, deməli, Yusif menden yaxşıdır?

Qəmə r. Heç müqayisə eləmək mümkün deyil.

Mindilli. Bənövşə xanım da elə deyir.

Qəmə r. Təkcə Bənövşə xanım yox, hamı elə deyir.

Mindilli. Yox, Bənövşə xanım, xüsusən. Yusif bu saat dönüb olub səbəb.

Qəmə r. Nə?

Mindilli. Səbəb. Sən minləmən bu cür danışmağına səbəb, Bənövşə xanımın nişanlısı ilə pozuluşmağına səbəb, Camalın işdən götürülməsinə səbəb.

Qəmə r. Bəlkə, sən də işdən götürülməsinə səbəbdir?

Mindilli. Bəlkə də... Ümumiyyətlə, Yusif bu saat səbəbdir. Camal yazıq gerek başına bir əlac eləsin. Qulluq getdi, nişanlı getdi.

Qəmə r (*hirsli halda*). Kəs, onlara böhtan atma! Sənin bu dediklərinin hamısı alçaq bir iftiradır. (*Getmək istəyir*)

Mindilli. Öz gözünlə görsən, inanarsan ki... Dayan getmə. Bəs mənə bir söz demədin?

Qəmə r. Axır sözüm budur: mən bütün dünyalar qədər sənə nifrət eləyirəm. (*Gedir*)

Camal, Qasım Zərifə içəri girirlər.

Camal. Deyir, təhvil ver, buyur, bu da təhvil. Mən baş mühəndisəm. Mənə kağız-kuğuz lazım deyil. Zərifə, götür Mindilliyə bir yerdə bunları saf-çürük elə.

Zərifə. Yoldaş Camal, kiminlə deyirsiniz hazıram, ancaq o adını çəkdiyiniz adamla yox.

Qasım. Mənimlə necə, Zərifə xanım?

Zərifə. Nə olar ki? Heç olmasa, sən min dilin yoxdur.

Onlar kağızlara baxırlar.

Qasım. İcazə verin, aparıb arxayın yerdə məşğul olaq. Elə deyilmi, Zərifə xanım?

Zərifə. Nə olar ki? Heç olmazsa sən yalan danışmağın yoxdur.

Çıxırlar.

Camal (*Mindilliyə*). Bənövşə haradadır?

Mindilli. Təzə rəisi soruşursunuz?

Camal. Mən Bənövşəni soruşuram.

Mindilli. Onda daha Bənövşəlik qalmayıb ki, o indi dönüb olub tikanlı gül.

Camal. Deyəsən, tikanları sənə bərk batır!

Mindilli. Təkcə mənə batmır. O gülü yetişdiren bağbanın da əlləri qan içindədir.

Camal. İndi daha sən minləmən ayrı cür danışsən, Mindilli?

Mindilli. Əstəğfərullah! (*Durub ona yaxınlaşır*) Mən Mindilovam. Dostluqda vəfalı olmaq mənim əsas ixtisasımdır. Siz bu hadisələrə bir dırnaq qədər də fikir verməyin. Böyük adamların həyatında titrəyiş

olar. Yeni insan həmişə qabağa gedə bilməz ki? Bir yerdə də dayanıb bilər, bir-iki addım geri də çəkilib bilər.

C a m a l. Bəs sən mənə cavab vermədin? Bənövşə haradadır?

M i n d i l l i. Harada olacaq? Yusifin yanında.

C a m a l. Bu nə sözdür? Mən sənə soruşmuram kimin yanındadır.

M i n d i l l i. Siz soruşmasanız da demək mənim borcumdur.

Dostumun qeyrəti mənim qeyretimdir.

C a m a l. Saxla... De görək, nə var?

M i n d i l l i. Səhər bir yerdə, günorta bir yerdə, axşam bir yerdə. Yusif də subay oğlan... Siz də belə, stul tərpətməkdən yorulduunuz.

Adamın ürəyinə min cür ilan-qurbağa dolur.

C a m a l. Bu saat yenə bir yerdədirlər?

M i n d i l l i. Budur, bax. (*Pəncərədən göstərir*) Orada dayanıb özləri mənim sözümün altından möhür vururlar.

C a m a l. Qan vurdu başıma, əşi, bu mədəniyyət bizi yıxmadı?

Getmək istədikdə, A s l a n onun qabağına çıxır.

A s l a n. Yoldaş baş mühəndis, dedilər, bizi soruşmusunuz. Mən Aslanam.

C a m a l (*hirsli halda*). İstər lap pələng ol. (*Gedir*)

A s l a n (*Mindilliyə*). Bu nə hirsli adamdır?

M i n d i l l i (*hirsli halda*). Mən qarışan iş deyil. (*Gedir*)

Bənövşə və Mirzə Salman gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hə, Aslan, nə oldu? Briqadan yığıldı?

A s l a n. Yığılırlar, yoldaş rəis! Hamı hazır olanda sizə xəbər verəcəyəm. Ancaq hələ tapşırıq almamışıq, işi bizə tanıtsınlar ki, vaxtı çatan kimi başlayaq.

Aslanın briqadasından üç-dörd nəfər gəlir.

B ə n ö v ş ə. Qalxın dördüncü mərtəbəyə, Yusif də bu saat ora gələr.

B i r f ə h l ə. Mən oranı gözdüm, usta, bir səlqişizlik var ki, necə işləyiblər, bilmirəm.

A s l a n. Eybi yoxdur. Biz orada səlqişə düzəldərik. Sənət məktəbini qurtarmış cavan ustaların məhəmətini göstəririk. İcazə verin, obyektimizə çıxıb, qabaqcadan iş yeri ilə tanış olaq, yoldaş rəis.

B ə n ö v ş ə. Yaxşı yol! Müvəffəqiyyətlər arzu eləyirəm!

A s l a n. Sizin arzunuz yerinə yetiriləcəkdir!

Aslan və fəhlələr çıxırlar, onların oxumaq səsi eşidilir.

Camal ilə Mindilli qayıdırlar.

C a m a l. Bütün kağız-kuğuzları tökdüm Qasım ilə Zərifənin qabağına. Nizama salıb təhvil verəcəklər.

M i r z ə S a l m a n. Hansı kağızları Qasıma tapşırıbmısınız?

B ə n ö v ş ə. Quzuları qatıb qurdun qabağına ki, apar otar. Onlar haradadırlar?

C a m a l. Əşi, siz də həddindən artıq sayıqlıq göstərməyin! Köhnə kağızları Qasım yeməyəcək ki. Yanında Zərifə də var.

M i n d i l l i. Qasımda bir ışıta var ki, kağızları da yeyər, hələ, üstəlik, Zərifəni də.

B ə n ö v ş ə. O kağızlara bir baxım. (*Çıxır*)

C a m a l. Qəribə işdir, özüm onları nizama salmayacağam ki? Bu, mühəndis işidir?

Bənövşənin arxasınca gedir.

M i r z ə S a l m a n. Bu boş qazanı bura kim qoyub? (*Mindilli cavab vermir*) Mən bu qazanı soruşuram, kim qoyub?

M i n d i l l i. Bilmirəm. Mən burada deyildim, indicə gəlmişəm.

M i r z ə S a l m a n. Qəribə işdir, bizim qazana oxşayır. Bəs niyə boş?

M i n d i l l i. Ay Mirzə, sən də bu qazan məsələsini lap prinsipial yüksəkliyə qaldırdın. Bəlkə səhv olub.

M i r z ə S a l m a n. Mətləb xəbərin yeyilməyində deyil. Bu gün mənim stolumun üstündən icazəsiz yemək götürüb yeyən, səhər icazəsiz pul sənədi də götürür.

M i n d i l l i. İşə düşmədik... Mirzə! Hər şeydən ötrü əsəbiləşmə, yenə xəbərin xarab olar.

M i r z ə S a l m a n. Yox... Daha o vaxtlar keçdi... İdarəni qaydasına salıb, mənim xəstəliyimi sağaltmışlar.

Bənövşə, Camal, Qasım və Zərifə gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hamısını verin Mirzə Salmana. Mirzə, siz də öz vəzifənizi layiqincə yerinə yetirməyəndən sonra daha mən başqalarına nə deyim?

M i r z ə S a l m a n. Qoyurlar ki... Orada neçə aydan qol çəkilməyən kağızlar var.

Bənövşə (*Zərifə*). Qoy bura Mirzə Salmanın stolunun üstünə!
Zərifə. Atamda heç bir təqsir yoxdur... (*Kağızları qoyur*) Min dil ilə danışanların hesabını çəkmək lazımdır.

Bənövşə (*Qasım*). Bəs siz diplomunuzu getirmədiniz?

Qasım. Bir də ondan ötrü iş-gücümü atıb Bakıya gedim?

Bənövşə. Bakıdadır? Bəs, deyirdiniz, burada evdədir.

Qasım. Mənim evim Bakıdadır. Eybi yoxdur. Yazaram, göndərərler. Məni diş ilə sındırmaq çətindir. O qədər də asan qırılan qoz deyiləm. (*Çıxır*)

Mirzə Salman. Bunların hamısını mən Camala vermişəm. O da mənimlə birlikdə məsuliyyət daşıyır, ya yox? Bundan sonra heç onun qolu mənə lazım deyil.

Camal. Sənə nə var, ay Mirzə? Dünən mənim qolumla olan kağızları götürürdün, ayrılarına məhəl qoymurdun, amma bu gün mənim qolumla olan kağızları qatlayıb qoyursan bir tərəfə, ayrı imzanın qabağında baş əyirsən.

Mirzə Salman. Çox sağ ol, mənim əməyimə bu cür yüksək qiymət verdiyin üçün acizənə təşəkkür eləyirəm. (*Hirsli və kəskin halda*) Əgər imzaların, rəqəmlərin dövlət pulu, xalq pulu demək olduğunu başa düşmürsənsə, heç olmasa mənim saçlarıma ağılığa hörmət elə.

Mindilli. Mirzə Salman, biz, yeni köhnə rəhbərlik, Camal yoldaşla mən, bir ildırım zərbəsi ilə yıxılmış qocaman ağaclarıq. Baltanı götürüb üstümüzə cummaq sənə layiq deyil.

Camal. Mindilli, yum.

Mindilli. Siz daha əmr verməyin, yoldaş Camal! Sizə daha başqaları əmr verəcək.

Bənövşə. Camal, mənim Yusiflə söhbətim var, istəyirəm o söhbətdə sən də iştirak edəsen.

Camal. Nə söhbət? Səhərdən axşama kimi danışdığınız bəs deyil?

Bənövşə. Mən ona bir vəzifə təklif eləyəcəyəm. Yusif çox gözəl oğlandır, güman eləyirəm ki, boyun qaçırmaz.

Mindilli. Əlbəttə... Mən bunu hər vaxt təsdiq eləyə bilmərəm.

Bənövşə. Siz yoldaş Mindilli!..

Mindilli. Mindilli yox, Mindilov.

Bənövşə. Burada hamı sizə Mindilli deyir. Yaxşı, olsun Mindilov, siz də sənədləri bu gün-sabah təhvil verib qurtarın, işlərimiz qalır.

Mindilli. Bu qərarınız qətidir?

Bənövşə. Qətidir!

Mirzə Salman. Lap qətidir!

Zərifə sevinir.

Bənövşə (*Zərifə*). Zəhmət çəkin, Yusifi tapın.

Zərifə. Bu saat. (*Çıxır*)

Mindilli (*Camal*). Bir dəqiqə onsuz dayana bilmədi. (*Bənövşəyə yumşaq səslə*) Mən sizə mane olmayım, gedim, başqa yerdə məşğul olum. Yusif yoldaşı da bu saat tapıb sizin yanınıza göndərərəm. (*Çıxır*)

Bənövşə. Bu adam heç mənim xoşuma gəlmir, sən isə özünü ona yaxın dost kimi aparırsan.

Camal. Nə olsun ki? Mənim də xoşuma gəlməyən adamlar var, sən də onlarla dostluq eləyirsən.

Bənövşə. Özün bil. (*Yusif içəri girir*) Yusif, yadıma düşmüşkən sizdən bir xahiş eləyim. Tapşırıq verin prorabdan, bir də Mindillidir, Mindilovdur, kimdir, ondan göz-qulaq olsunlar, tikinti sahəsindən bir çöp də çıxarmağa qoymasınlar.

Yusif. Onsuz da bizim işçilər duyuyq düşüblər, onları gözdən qoymurlar. Ancaq yenə tapşıraram. İndi isə gedək, təzə maşınlara baxaq.

Bənövşə. Ondan qabaq bir sözüm var. Sizi bizim idarənin baş mühəndisi təyin etmək istəyirik, etiraz eləmirsiniz ki?

Camal. Necə, necə? Bu idarənin baş mühəndisi mənəm.

Bənövşə. Yusifin olmağı daha məsləhətdir. Biz bu saat tikinti sahəsini tikinti-montaj sahəsinə çeviririk. Bütün işlərimiz mexanikləşir. Baş mühəndis texnikanı qiymətləndirməyi bacaran adam olmalıdır.

Camal. Mən bu saat trestə gedirəm. Baş mühəndisi onlardan başqa heç kəs yerindən tərpədə bilməz.

Bənövşə. Trestdəki yoldaşların da fikri belədir. Bu, hamının arzusudur.

Camal. Demək, qabaqcadan hazırlıq görmüsünüz?

Bənövşə. Hə, mən hazırlıqlı iş görməyi sevirəm. Yusif, razısınızmi?

Yusif. Bilmirəm, bacararammı?

Bənövşə. Bacararsınız, bir yerdə işləyirik.

Yusif. Əgər trestdəki yoldaşlar, siz məni bu vəzifəyə layiq görürsünüzsə, etiraz etməyə haqqım yoxdur.

Bənövşə. Çox gözəl, bildirdim ki, siz belə cavab verəcəksiniz. Əl-ələ verib işləyirik.

Y u s i f. Mənim istədiyim də odur. Ayrı bir sözlünüz yoxdursa, gedək, həm maşınlara baxın, həm də yeni düzəltdiyimiz karkasları sizə göstərim. Onları quraşdırdıq, bir neçə saata bütün mərtəbə hazır oldu. Bu saat elektriklə qaynaq edirlər. Bir görün, elə bil ildırım çaxır.

B ə n ö v ş ə. Bəzi yoldaşlar inanmırdılar, indi gəlib görsünlər. Gedək.

Q ə m ə r gəlir.

B ə n ö v ş ə. Qəmər nə vaxt gəlmisən?

Q ə m ə r. Çoxdan. Sənin xahişini yerinə yetirdim, tibb məntəqə-nizi yoxladım, səliqəyə saldım, indi getmək istəyirdim ki, burada oldu-ğunu dedilər.

B ə n ö v ş ə. Çox sağ ol, Qəmər can, mən sənin tibb məntəqəsində olduğunu bilmirdim.

Q ə m ə r. Nə olar? Sənsiz də mən öz işimi gördüm. İndi daha gedirəm.

B ə n ö v ş ə. Dayan... Yusiflə balaca işimiz var, bu saat qayıdıram, məni gözlə. Gedək, Yusif!

Bənövşə və Yusif gedir.

Q ə m ə r (*Camalın kədərli oturduğunu görüb*). Nə olub, Camal qardaş, nə üçün belə fikirlisiniz?

C a m a l. Fikirli olmayım, neyləyim, doktor?! Xoşbəxtlik gözlə-diylə halda bədbəxtliyə rast gəlmiş bir adam sən ola bilməz ki!

Q ə m ə r. Mən sizin sözlərinizi başa düşmürəm. Nə üçün bədbəxt-likdən danışırırsınız?

C a m a l. Bənövşə mənimlə çox ağır rəftar elədi, doktor! O bura bilirsiniz necə gəldi?

Q ə m ə r. Necə gəldi?

C a m a l. Barmağında mənim nişan üzüyüm, ürəyində isə Yusifin məhəbbəti.

Q ə m ə r. Kimin məhəbbəti?

C a m a l. Yusifin.

Q ə m ə r. Bu nə sözdür, Camal qardaş?

C a m a l. Bəli, bəli! Son zamanlar mənim başıma gələn bütün işlərin səbəbi odur, Yusifdir.

Q ə m ə r. Yusif, səbəb? Bəlkə yanırlarsınız?

C a m a l. Mən də yanılağımı istərdim, ancaq təəssüflər ki, artıq bütün məsələlər aydındır. Bir yaxşı məsələ var, doktor!

Q ə m ə r. Mis düşməse, cingildəməz?

C a m a l. Ya da ki, od yanmasa, tüstü çıxmaz. Bənövşə gəldiyi gündən mənim ürəyimi yandırmağa başlayıb.

Q ə m ə r. Bu xəbər mənə sizdən daha çox təsir elədi.

C a m a l. Əlbəttə. Bu cür xəbərlər səmimi dostları sevindirməz. Ancaq mən bunu belə qoymayacağam, doktor! Ürəyə vurulan zərbə çox ağır nəticə verir. Onun cavabı da ağır olmalıdır.

Q ə m ə r. Dözmək və səbir ilə gözləmək daha yaxşıdır.

A s l a n içeri girir.

A s l a n. Bir zəhmət çəkin, yoldaş baş mühəndis! Bir-iki məsələ var, sizdən asılıdır.

C a m a l. Mən artıq baş mühəndis deyiləm.

A s l a n. Deyilsiniz? Səhərdən baş mühəndis idiniz, indi deyilsiniz?

C a m a l. Hər saatın bir hökmü var.

A s l a n. Əcəb işdir. Bəs baş mühəndis kimdir?

C a m a l. Yusif. Tanıyırsan?

A s l a n. Yaxşı tanıyıram. İndicə Bənövşə xanımla həyətdə dayan-mışdı, söhbət eləyirdi. Yanlarından ötüb keçdim, bir söz demədim. Gör ha, heç bilməmişəm. (*Çıxır*)

Q ə m ə r. Deməli, Yusif baş mühəndis təyin olundu?

C a m a l. Bəli, doktor. Hadisələr çox qərribə sürətlə dəyişir.

B ə n ö v ş ə, Y u s i f qayıdılar.

Y u s i f. Qəmər xanım, gerek siz də baxaydıq.

Q ə m ə r. Yox, Yusif, mən daha baxmamışdım da görürəm. Azca da olsa, təcrübəm var. (*Bənövşəyə*) Bənövşə, səndən heç gözləməzdim.

B ə n ö v ş ə. Nəyi gözləməzdin, Qəmər?

Q ə m ə r. Özün çox gözəl bilirsən. Sən bura ev tikməyə gəlmisən, ürok sındırmağa yox.

B ə n ö v ş ə. Mən səni heç anlamıram, Qəmər! Nə olub? Kimin ürəyini sındırmışam? Sənin gözlərin nə üçün qızarıb?

Q ə m ə r. Heç... Tale adamlarla çox qərribə oyun oynayır.

B ə n ö v ş ə. Tale... Oyun... Bu nə sözlərdir? Sən taleyə inanırsan?

Q ə m ə r. Mən daha heç bir şeyə, heç bir kəsə inanmıram. (*Çıxır*)

B ə n ö v ş ə. Qəmərə nə oldu? Niyə belə ikimənalı danışır.

Y u s i f. Heç nə başa düşmürəm. Gedim soruşum, deyim, Bənövşə xanım maraqlanır.

B ə n ö v ş ə. Məndən çox siz özünüz maraqlanırsınız. Görün, nə üçün pərt getdi?

Y u s i f. Bu saat gedib öyrənərəm. Rəisin baş mühəndisə birinci tapşırığı ürəyəyatandır.

B ə n ö v ş ə. Ancaq bütün günü bu tapşırıqla məşğul olmayın... Təzə briqada sizi gözləyir.

Yusif çıxır. Camal əsəbi hərəkətlərlə bloknotunu çıxarır,
arizo yazıb Bənövşəyə verir.

B ə n ö v ş ə (*ərizəni oxuyub*). Demoli, tamam etmək istəyirsən?

C a m a l. Neyləyim? İş belə gətirdi.

B ə n ö v ş ə. İş necə gətirdi, açıq danış?!

C a m a l. İş belə gətirdi ki, sən məni öldürdün.

B ə n ö v ş ə. Necə? Sən mühəndisliyi özün üçün ölüm hesab eləyirsən?

C a m a l. Məsələ təkcə vəzifədə deyil ki! Səni itirirəm. Bu mənim üçün ölümdən də bəterdir.

B ə n ö v ş ə (*təəccüblə*). Məni itirirsən? Əgər mən itirəmsə, bəs bu saat səninlə danışan kimdir?

C a m a l. Mənimlə danışan? Mənimlə danışan öz nişanlısını ayaqları altında tapdalayan, onu yüngül, karyerist bir adama dəyişən daş-üroqli bir qızıdır. Vot!

B ə n ö v ş ə. Ayıb olsun, Camal! Sən artıq məni təhqir etməyə başlayırsan.

C a m a l. Təhqir nə üçün? Sözü düzünü deyəndə niyə inciyirsən?

B ə n ö v ş ə. Mən səni kimə dəyişmişəm?

C a m a l. Hər şeyə dözərdim. Bu cür işdən götürülməyimə də, sənin tərəfindən bu cür soyuq qarşılanmağıma da, hər şeyə dözərdim. Ancaq məni Yusifə dəyişməyinə dözə bilmirəm. O mənim düşmənimdir.

B ə n ö v ş ə. Yusif nə zamandan sənin düşmənin olub? Sən ki, onu özün bura çağırırsan?

C a m a l. Mənim əsas səhvim də ondadır. Mən bura dost, köməkçi yox, öz məhvimini çağırıbmışam. O məni hörmətdən salıb, o mənim əleyhimə böyük bir kompaniya açıb. O iclas olmayıb ki, məni biabır etməsin.

Məqsədi reis olmaq idi, baş mühəndis oldu. Nə olar, bu daha yaxşı. Bənövşə xanımın yanında baş mühəndis də işləmək pis deyil.

B ə n ö v ş ə (*son dərəcə pərt halda*). Bu nəyə işarədir, Camal?

C a m a l. Bu cür işarələri izah eləməzlər.

B ə n ö v ş ə. Onu başa düşürsənmi ki, sən məni çox ağır təhqir elədin?

C a m a l. Mən ürək sözümlü dedim.

B ə n ö v ş ə. Sənin ürəyin çox qaradır.

C a m a l. Ona görə ki, dünəndən bəri mənim ürəyimdən qara qanlar gedir.

B ə n ö v ş ə. Sən burada sırayı mühəndis də işləmək istəmirsən?

C a m a l. Yusifin rəhbərliyi altında? Çox sağ ol!

B ə n ö v ş ə. Bəlkə bu idarədən tamam etmək fikrindəsən?

C a m a l. Bəlkə tamam bu rayondan getməyimi istəyirsən?

B ə n ö v ş ə. O öz işidir. Hara istəyirsən, gedə bilərsən.

C a m a l. Hara gedəcəyimi özüm bilirəm, sizdən icazə istəməyəcəyəm.

Sulu çırpıb qalxır, sükut olur, qapıdan M i n d i l l i n i n başı görünür.

M i n d i l l i. Deyəsən, yenə stulu tərpətdiniz, yoldaş Camal?

B ə n ö v ş ə. Gedəndə bu dostunu da özünlə aparmağı yadımdan çıxartma.

P ə r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Yeni tikilmiş evin qabağındakı meydan. Bu evin birinci mərtəbəsindən şkaflar daşır. Uzaqdan alqış, musiqi səsi gəlir. Evin qurtarması münasibətilə tikinti işçiləri arasında çağırılmış mitinq artıq qurtarmışdır. Camaat yavaş-yavaş dağılır. M i r z ə S a l m a n səhnəyə gəlir, şkafların daşınmasına baxır. Bənövşə ilə Yusif gəlirlər.

Y u s i f. Demək, səhərdən bütün qüvvəmizi təzə obyektə verməliyik?

B ə n ö v ş ə. Elədir. (*Mirzə Salmana*) Komissiya aktı imzaladı. Tez köçün, orderləri verməyə başlayıblar.

M i r z ə S a l m a n. Dərziyə köç dedilər, iynəsini sancdı yaxasına.

Y u s i f. Mindillinin dalınca yenə adam göndərilib?

Mirzə Salm an. Deyir, bərk xəstədir.

Yusif. Düənən futbolda imiş.

Bənövşə. Ona yalandan bülleten verən doktoru məsuliyyətə almaq lazımdır.

Yusif. Bir, o Qasıma bax ha... Bu gün yenə gəlmişdi mənim üstümə, tərcümeyi-hal istəyirdi. Əl çəkmir, ələmi vurub bir-birinə.

Bənövşə. Təqsir o idarə rəhbərlərində, o məhkəmə sədrlərindədir ki, avara, fırıldaqçı bir adamın böhtan ərizələrinə aylarla vaxt sərf edirlər.

Mirzə Salm an. Bircə balansa qol çəkilsəydi... Bu Camal da...

Yusif (onun sözünü kəsir). Camaldan xəbər yoxdur ki, Bənövşə? Hara getdi, nə oldu, bilmədiniz?

Bənövşə. Yox, öyrənə bilmədim. Neçə vaxtdır gedib, məsuliyyət hiss eləmir ki... (Çıxır)

Yusif. Yəqin, çox nigarandır. Nə bizim sözümüzə baxdı, nə də nişanlısının. Bilmirəm doktora nə dedisə, o da bizdən üz döndərüb getdi.

Mirzə Salm an. Doğrudan, Yusif, doktora nə oldu? Neçə vaxtdır, gözümə dəymir.

Yusif. Bakıya, qızını gətirməyə getdiyini eşitdim. Başa düşmürəm, niyə gəlib çıxmır?

Zərifə qoltuğu dolu kitab səhnəyə gəlir.

Zərifə (oxuya-oxuya). Akademik Pavlovun nəzəriyyəsinə görə bədəndəki prosesləri və mübadiləni nizama salan mərkəz, – beyindir... Kəllənin əsas hissəsində beyin yerləşir. Beyin iki hissədən ibarətdir: böyük beyin, balaca beyin. (Kitabdan ayrılaraq) Of, xalq bu qədər sözü başına necə doldurur, bilmirəm? Bütün günü kitabdan gözümü götürmürəm, ancaq heç nə beynimdə qalmır. Səhifənin ayağını oxuyuram, başı yadımdan çıxır.

Yusif. Nə üçün sizdə birdən-birə bu qədər həvəs əmələ gəlib?

Mirzə Salm an. İmtahana hazırlaşır. Təzədən həkimlik eşqinə düşüb.

Zərifə. Ata, o sözü bir də mənə demə. "Həkimlik eşqinə düşüb..." Bu səfər ölsəm də gərək Tibb İnstitutunu qurtaram. İmtahanı su kimi verəcəyəm. Qəmərlə mənimlə hər gün məşğul olur.

Yusif. Qəmərlə xanım ilə harada məşğul olursunuz?

Zərifə. Bizim evdə. O qədər xətrimi istəyir ki, Bakıdan qayıdanda düz bizə gəldi. Doğru demirəm, ata?!

Mirzə Salm an. Mənim qızım xəbər yaymaqda radionu da ötür.

Zərifə. Radio nədir? Mənim fikrimi qarışdırma, ata! Dərsimi öyrənirəm, Qəmərlə soruşacaq.

Yusif. Doktor bu saat sizdədir?

Zərifə. Onu deməzlər. (Kitabı oxuya-oxuya gedir) Kəllənin içində beyin yerləşir... Beyin iki hissədən ibarətdir... (Çıxır)

Mirzə Salm an. Yoldaş baş mühəndis, doktor sənə çox lazımdır?

Yusif. Deyəsən, xəstələnmişəm, Mirzə, məsləhətləşmək istəyirəm.

Mirzə Salm an. O cür xəstəlikləri mən yaxşı bilirəm. Qorxuludur! Təcili müalicə etmək lazımdır.

Yusif. Sizin sözlərinizin gizli mənası var, Mirzə! Mənimlə açıq danışın. Söz altında söz deməyi sevmirəm.

Mirzə Salm an. Bəs körpü altında dəyirman tikməyi, yarpaq altında quş tutmağı necə, sevirsen?

Yusif. Heç bir şey başa düşmürəm.

Mirzə Salm an. Bir az yaxın gəl ki, eşidən olmasın. Doktorun ürəyinə odu vurub, çəkilib durmusan bir tərəfdə. O yazıq da səsinə çıxarda bilmir, tüstülənə-tüstülənə qalıb.

Yusif. Yanılırsınız, Mirzə! Əgər elə olsaydı, Qəmərlə məndən qaçmazdı.

Mirzə Salm an. Onu da bil ki, kölgə insanı təqib edən kimi qısqanclıq da məhəbbəti təqib edər. Qısqanclıq da kölgə kimi qaradır.

Yusif. Qısqanclıq? Nə üçün? Ortada ki, heç bir səbəb olmayıb.

Mirzə Salm an. Məhəbbət bəzən o qədər güclü olur ki, adamı elə çaşdırır ki, heç bir səbəb olmadan da qısqanmağa başlayır. Eh... Onu mən yaxşı bilirəm. Eşq əhlinin halını məndən al xəbər. Mən özüm o yolun mərdənəsiyəm. İndi başa düşdün, yarpaq altında quş tutmaq nə deməkdir?

Yusif. Siz mənim ən müqəddəs, ən gizli sirrimi açıb kitab kimi oxudunuz, Mirzə!

Mirzə Salm an. Özünü möhkəm saxla, hələ sənə bir xəbər də verəcəyəm.

Yusif. Nə xəbər?

Mirzə Salman. Doktor xəstəxanadan çıxıb order almağa gedəcək. Ona da sənin bu tikdiyin evdə mənzil verirlər. Ordan da bura gələcək.

Yusif (*həyəcanla*). Nə vaxt?

Mirzə Salman. Daha saatını, dəqiqəsini deyə bilmirəm. Huşyar ol. Səni qəflət yuxusundan bir dəfə ayıltmışam, bədsir.

Yusif (*özünü itirir*). İndi yəqin oradadır... Mən gedim. Deyirsən, bura gələcək? Sonra çıxmış olar, burada gözləsəm yaxşıdır. (*Gedir, tez qaydır*) Mirzə, mən buralarda olacağam, heç yərə getməyəcəyəm. (*Çıxır*)

Mirzə Salman (*gülür*). Eh... Gərək mən cavan olaydım.

Mindilli içeri girir.

Mirzə Salman. Goldin?

Mindilli. Özüm gəlmədim, gətirdilər.

Mirzə Salman. Yaxşı da elədilər. Haradasan?

Mindilli. Xəstəyəm.

Mirzə Salman. Necə xəstəsən ki, küçələri veyil-veyil gəzirsən, futbola gedirsən, pivəxanaya gedirsən, amma idarəyə gələ bilmirsən? Bir aydır işdən çıxmısan, niyə təhvil verməmişən?

Mindilli. Yoldaş, cibimdə bülletenim var. Of, ürəyim sancdı, doktor tapşırıb ki, əsəbiləşmə.

Mirzə Salman. Düz deyir, əsəbiləşmə. Sakit təhvil ver, sonra get nə qədər istəyirsən yat.

Mindilli. Neyləyim? Yatım? Bir onu görməyəcəksiniz. Mənim hələ məhkəmədə danışmalı çox sözümlə olacaq.

Mirzə Salman. Mən deyirəm get evdə yat, çarpayının üstündə.

Mindilli. Hə, o ayrı məsələ. Çarpayıda uzanmağa etiraz eləmirəm. Bəs mənim şəkəlim haradadır? Aləm qarışıb bir-birinə.

Mirzə Salman. Mənim kağızlarımla işin olmasın.

Mirzə Salman öz kağızlarını götürüb gedir. Mindilli cəld hərəkətlə şəkəlləri axtarır. Zərifə gəlir.

Zərifə (*əlində kitab*). Kəllənin içində beyin var... Aha, vətəndaş, orada, mənim atamın kağız-kuğuzlarını niyə iyləyirsiniz?

Mindilli. Sənin iyini bu kağızlardan alıram, Zərifə!

Zərifə. O nə idi cibinə qoydun?

Mindilli. Zərifə, nə gir-gir girməmişən məni? Niyə mənim başıma fırlanırsan? Aramızda daha məhəbbət yoxdur?

Zərifə. Məhəbbət yoxdur, nifrət var. Nifrət olanda gərək düşməni gözədən qoymayasan. Sənin penceyəni niyə belə birtəhər durur? (*Əli ilə yoxlamaq istəyir*)

Mindilli. Əlini vurma, qıdığım tutur.

Zərifə. Əşi, bu kitablar da yalan yazır. Bütün kəllələrdə beyin olmur ki. Boş kəllələr o qədərdir?!

Mindilli. Bəs vaxtilə sən mənə ayrı sözlər deyirdin.

Zərifə. Onda mən bilmirdim ki, sən dörd evi viran qoymusan, dörd dəfə evlənib, dörd dəfə də boşanmışsan, səkkiz dəfə də ZAQS-a getmişən.

Mindilli. Böhtandır. Məni sən əsəbiləşdirmə, bülletenim var. Böhtandır.

Qasım içeri girir.

Zərifə. Budur, bax, öziz dostun da təsdiq eləyər, düz demirəm, Qasım?

Qasım. Siz nə desəniz düz deyirsiniz, gözəl deyirsiniz. Ancaq bilmirəm neyləyirsiniz ki, sesiniz bu qədər məlahətli, duzlu-məzəli çıxır?

Zərifə. Prokurorun səsi mənimkindən də məlahətli, duzlu, məzəlidir. Bu gün telefoqram verib, səni axtarır. (*Çıxır*)

Qasım. Axır zamanlar hamı bizi prokurorla qorxudur.

Mindilli. Mənim arvadlarımla siyahısını ona sən verməmişən?

Qasım. Bu saat arvad məsələsi ilə məşğul olmaq zamanı deyil. Nə vaxtdır haradasan? Heç mənim halımı soruşmursan. Otuz yeddi yerə ərizə vermişəm. Üç dəfə məhkəmənin qərarını ləğv elətdirmişəm. İşə iki dəfə ali məhkəmədə baxıblar. Yəni də əl çəkən deyiləm. Məni bu idarədən çıxaran hələ anadan olmayıb.

Mindilli. Anadan olub, Qasım, olub, bu saat divarda əmrini oxudum!

Qasım. Bu gün?

Mindilli. Elə indicə.

Qasım. Onda, yəqin, ali məhkəmə bu səfər daha rədd eləyib. Eybi yoxdur. Ərizə verməyə idarə çox... Bura min dəne komissiya təqəyəm.

Mindilli. Yəni komissiya? Əşi, xata çıxartma, dayan!

Q a s ı m. Üz vurma.

Qasımla Mindilli gedirlər. Bənövşə və Ceyran xala içəri girirlər.

Bənövşə. Səndən nə əcəb, anacan! Yəqin evə tamaşa etməyə gəlmisən?

Ceyran xala. Görürəm, çox gözəl tikmisiniz. Ancaq...

Bənövşə. Səndə söz var, anacan!

Ceyran xala. Heç...

Sükut olur.

Bənövşə. Nə var, niyə belə, incimiş danışırısan?

Ceyran xala. Mən evdə rahat otura bilmirəm. Camal hara gedib, nə olub?

Bənövşə. Hara getdiyini mən də bilmirəm. Bəlkə Bakıya gedib, məndən şikayətə!..

Ceyran xala. Sən ona neyləmişən ki, şikayət eləyir?

Bənövşə. İşdən çıxarmışam.

Ceyran xala. Qız öz nişanlısını işdən çıxardar?

Bənövşə. Bəs necə eləyəydim? Nişanlımdır deyə, bütün nöqsanlarına göz yumaydım?

Ceyran xala. Bənövşə, bəlkə ayrı fikrə düşmüşsən?

Bənövşə. Sən də məni başa düşmürsən, ana? Mənim istədiyim nədir? İşdə də, ailədə də, saf olmaq, təmiz olmaq... Amma o, işi də, ailəni də öz şəxsiyyətinə qurban etmək istəyirdi. Ətrafına topladığı çirkin adamlardan şübhələnməkdənsə, məndən şübhələnməyə, hətta qısqanmağa başladı. Nahaqdan qısqanmaq qadın üçün ən böyük təhqiridir. Sən isə dərdimə yanmaqdan, məzəmmət eləyirsən... (Ağlamsınır)

Ceyran xala. Məni qınama, ananım. Deyir, qızın isməti – ananın dövləti. Yaxşı, gözünü sil, bu boyda idarənin böyüyü də ağlayar?

Bənövşə. Ağlayan özünsən, mənə deyirsən?

Ceyran xala. Mən heç... Ağlamağımla gülməyim bir olur, gözünü sil.

Bənövşə. Yaylıq mənə ver.

Ceyran xala. Niyə yaylıq götürməmişən? Al.

Bənövşə. Götürmüşəm, çantamdadır.

Ceyran xala. Çantan hanı?

Bənövşə. Orada, idarədə qoymuşam.

Ceyran xala. Nişan üzüyün hanı?

Bənövşə. O da çantamdadır.

Ceyran xala. Nişan üzüyü həmişə qızın barmağında olmalıdır.

Bənövşə. Bilirsən nə var, ana? Sən həmişə mənə deyirsən ki, ər-arvad bir-biri üçün işıq gətirməlidir. Əgər onun əlində işıq yoxdursa, mən neyləməliyəm?

Ceyran xala. Çalışmalısan ki, o da sənə kimi işıqlı olsun. Başa düşdün?

Bənövşə. Əgər sevgi yoxdursa, mənim çalışmağım heç bir nəticə verməz. Mən artıq onun sevgisinə də şübhə ilə baxıram.

Ceyran xala. Bura gələn var. Çəkil kənara, gözünü sil.

Onlar bir kənara çəkilir. Zərifə ilə Qəmərlər gəlirlər.

Zərifə (o yan-bu yana baxır). Atam da burada yoxdur. (Çağırır) Ata! Yoldaş Mirzə Salman!

Qəmərlər. Onda mən gedirəm, siz sonra gəlersiniz.

Zərifə. Bəs Yusifi görmək istəmirsən?

Qəmərlər. Yusifi neyləyirəm?

Zərifə. Səni inandırırıam ki, hamısı yalandır.

Qəmərlər. Nə yalandır?

Zərifə. Qəmərlər! Gecə yuxuna kim girir, onu da mən bilərəm. Sən bura gələn kimi Yusiflə bir-birinizi sevdiniyi başa düşdüm. Ali təhsilim olmadığına nə baxırsan? Bilirsən, necə iti gözlərim var?

Qəmərlər. Kaş ki, sən dediklərin düz olaydı.

Zərifə. Hamısı düzdür. Mindilli milyon dil töküüb girib ar:nıza.

Qəmərlər. Bəs Camal qardaşın dedikləri?

Zərifə. Onu da Mindilli yoldan çıxarıb.

Qəmərlər. Deyirsən, yalandır?

Zərifə. Lap ağ yalandır.

Bənövşə. Ana can, eşitdin?

Ceyran xala. Eşitdim. (Qabağa gəlir). Qəmərlər, qızım sənə belə danışmışdıq?

Qəmərlər. Düzdür, Ceyran xala, günah məndə olub, bağışlayın.

Ceyran xala. Yox-yox, evə gəlməsən, barışan deyiləm. Bəs sən mənim qızım olmuşdun? Yəqin ananın xasiyyətini yaxşı öyrənməmişən. Mənimlə küsmək də çətindir, barışmaq da.

Qəmərlər. Evdə sizdən bir də üzr istəyərim.

Ceyran xala. Hə, mənimlə evə getsən, heç üzr istəmək lazım olmaz.

Bənövşə (*qabağa gəlir*). Amma mən Qəmərlə elə burada danışacağam.

Ceyran xala. Danışın. Bu nədir? Belə işlərdən mənim xoşum gəlməz. "Örtülü bazar, dostluğu pozar". Zərifə, gedək.

Zərifə. Gedək, Ceyran xala.

Zərifə ilə Ceyran xala gedirlər.

Bənövşə (*Qəmərlə məzəmmətlə baxır*). Hə, sənə güvəndiyim dağlar... (*Sükut*) Sən də məndən küsüb gedərsənmiş...

Qəmərlə. Mən küsməmişdim ki... Qızımın dalınca getmişdim.

Bənövşə. Yalan danışmaq sənə yaraşmır, Qəmərlə! O nə sözdü mənə deyirdin? "Ev tikməyə gəlmisən, ürək sındırmağa yox!" Mən kimin üroyinə toxunmuşam ki? Camal da incidi getdi, sən də... Yusiflə mənim nə əlaqəm?

Qəmərlə. Bəs mənim nə əlaqəm?

Bənövşə. Dilin bir söz deyir, gözlərin ayrı söz.

Qəmərlə. Gözlərim? Gözlərim nə deyir ki?

Bənövşə. Gözlərin deyir: Qəmərlə elə bir sevgi çiçəyi qoxlayıb ki, məst olub. Gözlərin deyir: Qəmərlə tamamilə bu sevginin əsiridir, ona görə də səbəbsiz yerə qısqanmağa, küsməyə, inciməyə başlayıb... Gözlərin deyir: Qəmərlə öz yaxın rəfiqəsini də, onun başına gələnləri də, hər şeyi unudub... Gözlərin...

Qəmərlə (*sözünü kəsir*). Bəsdir, Bənövşə, öz gözlərimin məni bu qədər ifşa edəcəyini güman eləməzdim.

Bənövşə. Bir şey çox maraqlıdır. Məni Yusifə qısqanmaq haradan ağlına gəldi?

Qəmərlə. Ağıl bu işdə iştirak eləmədi, Bənövşə! Mən tamamilə hissiyyatın təsiri altına düşdüm... Bir yandan da Camal...

Bənövşə. Camal? Camal sənə nə dedi?

Qəmərlə. Nə bilim, o qədər söz danışdı ki... İkimiz də od olmaya olmaya tüstüləndik. Bağışla məni, Bənövşə! Bir dəfə aldanmışam, ikinci dəfə, daha qorxuram.

Bənövşə. Qorxma, Yusif sənə bu cür atəş içərisində yanmağa layiq oğlandır.

Qəmərlə. Məni bağışla. Əziz rəfiqəmi özümdən incitmişəm.

Bənövşə. Eybi yoxdur. Evdə, anam mənim heyfimi səndən çıxacaq.

Yusif içeri girir.

Yusif. Doktor, siz haradasınız, burdasınız?

Bənövşə. Yusif elə xəstələnib ki, bir gün doktorsuz dayana bilmir.

Yusif. Sizin nəyə işarə elədiyinizi mən anlamıram.

Bənövşə. İşarələrin hamısı aydındır, Yusif! Məndən gizlətmək lazım deyil.

Yusif. Məni utandırdınız.

Bənövşə. Siz niyə utanırsınız? Qoy mənim yaxın yoldaşım utansın. Əvvəl gizlədib, sonra qısqanıb... (*Gedir*)

Yusif. Qəmərlə, məni qısqanmışınız?

Qəmərlə. O barədə danışmayaq, Yusif! Mən lap başımı itirmişəm.

Yusif. Düz deyirsiniz, qısqaneqliq haqqında danışmayaq, sevgi haqqında isə danışmaq lazımdır. Neçə vaxtdır, mən öz ürəyimdə deyirəm: Qəmərlə, sizi sevirəm, bu sözü açıqdan-açıq deməyə icazə verin.

Qəmərlə. Dediniz də. İcazə nəyə lazımdır?

Yusif. Sizin də dilinizdən bu sözü eşidim, sonra qısqansanız da, küssəniz də mənə xoşdur.

Qəmərlə. Yusif, mən bu saat çox həyəcanlıyam, ürəyim çırpınır.

Yusif. Mən sizi sevirəm, Qəmərlə. Nə qədər sevdiyimi sözlə deyə bilmirəm.

Qəmərlə. Kifayətdir, Yusif, başım fırlanır.

Yusif. Qəmərlə! Ürəyim o qədər doludur ki...

Qəmərlə. Gedirəm, Yusif. Məni bu cür həyəcan içərisində görməsinlər.

Yusif. Bundan sonra mən sizi təkcə heç yerə buraxmaram.

Yusiflə Qəmərlə çıxırlar, içeri giren Camal onları görmürlər. Camal onların arxasınca təəcüblə baxır, sonra evə, meydançaya göz gəzdirir. Ceyran xala və Zərifə içeri girirlər. Camal görüş dayanırlar.

Ceyran xala (*Zərifəyə pıçıltı ilə*). Camal buradadır ki!

Zərifə. Necə də fikirlidir, qəmgindir. Onun gəldiyini Bənövşə bacıya görə birinci özüm xəbər verəm.

Zərifə çıxır. Ceyran xala Camala yaxınlaşır.

Ceyran xala. Camal, oğlum, haradasan?

Camal. Ceyran xala, indicə qatardan düşmüşəm. Bakıdan gəlirəm.

Ceyran xala. Bakıya niyə getmişdin, oğul?

Camal. İşlərimi qaydaya salmağa.

Ceyran xala. Bəs nə oldu? İşlərin qaydasına düşdü?

Camal. Yox... əksinə... dedilər iş məhkəməlikdir. Gözlədiyim olmadı. Məni danladılar. Eyiblərimi üzümə dedilər. Bir yoldaşıma rast gəldim, mənimlə söhbət eləyəndə o qədər təzə texnika adı çəkdi ki, utandığımdan başımı aşağı saldım, çünki o maşınların heç birini tanımıram. Bağışla, Ceyran xala, bəlkə bunları dinləmək sizin üçün maraqsızdır.

Ceyran xala. Danış, oğlum, danışmaq dərdi yüngülləşdirir.

Camal. Sonra məni yeni tikintilərə göndərdilər. Onun üçün də bu qədər gecikmişəm. Gözümle gördüklərim mənə bəs oldu. Bütün yolu düşünmüşəm. Dərdimi deməyə heç kəsə yoxdur. Bir nişanım vardı...

Ceyran xala. Nə üçün vardı, deyirsən? İndi nişanlın deyil?

Camal. Neyləyim, özüm onu uzaqlaşdırdım... Səadət quşu başımın üstündə fırlanırdı, olimi atıb onu tutmaq darsa, uçurtdum, nə bilim, nə oyun çıxartdım, hirsələndim, çığırdım, qışqırdım... Onun sözləri hələ də qulağımdadır: "Sən məni çox ağır təhqir elədin, Camal!"

Ceyran xala. Nə demişdin ki?

Camal. Bənövşəyə yaraşmayan mənasız bir söz... Əsl səbəbi axtarmırdım, kənardan kiminsə müqəssir olduğunu düşünürdüm. İndi gələndə Yusif ilə Qəmərin qol-qola getdiklərini gördüm. O qədər şirin-şirin söhbət edirdilər ki, yanlarından keçdim, görmədilər. Mənim isə ürəyimə min cür şübhə dolurdu. Gecələri yata bilmirdim. Bənövşəni Yusifə qışqırırdım. Nə isə, bu saat, Ceyran xala, mən uzun, ağır xəstəlikdən qalxmış adamlar kimi yəm.

Ceyran xala. Eybi yoxdur, oğul! Ümidini itirmə... Mənim qızım dəyanətli qızıdır. Buradan heç yerə getmə... Başını aşağı sal, işlə.

Camal. Hara gedirəm? Heç yerə getmək lazım deyil... Əlbəttə, burada, yalnız burada, Bənövşənin yanında...

Cəşməkli kişi əlində bir bağlama içəri girir.

Cəşməkli kişi (Ceyran xalaya). A kişi! (Diqqətlə baxır) Siz qadınsınız? Hə, qadınsınız, bacı, üçüncü mərtəbəyə haradan çıxırlar?

Ceyran xala. Üçüncü mərtəbəyə ikinci mərtəbədən çıxarlar da.

Cəşməkli kişi. Əcəb yaxşı söz dediniz. Onda, deməli, ikinci mərtəbəyə də birinci mərtəbədən çıxarlar. Bəs birinci mərtəbənin yolu haradandır?

Ceyran xala. Birinci mərtəbənin yolu qapıdan.

Cəşməkli kişi. Daha sizinki oldu söz güleşdirmək. Bəs qapı haradandır?

Ceyran xala. Onu bilmirəm.

Cəşməkli kişi. Əsas suala cavab verə bilmədiniz. Gedim qapını axtarım. Bəs bu tikintinin rəisi kimdir?

Ceyran xala. Rəis mənim qızımdır.

Cəşməkli kişi. O cür qızı olan anaya hörmət və ehtiram. Sizin qızınız olmasaydı, bu ev qurtaran deyildi. Ondan qabaqkı rəis maymağın biri idi.

Ceyran xala. Elə deməyin, çşidər.

Cəşməkli kişi. Özü olsaydı, ondan da bərk deyərdim. Heyf ki, gözə görünmürdü.

Ceyran xala (Camala). Belə sözlərdən incimə, oğlum!

Camal. Niyə inciyirəm, haqlıdır.

Cəşməkli kişi. O vaxt mən onu ha axtardımsa, tapa bilmədim. Nə buyurdunuz?

Ceyran xala. Mən danışmadım ki.

Cəşməkli kişi. Elə bildim nə üçün axtardığımı soruşursunuz. Mənim ata-babadan qalma bir daxnam vardı, dayanmışdı yolun ortasında, şəhərin bütün gözəlliyini pozurdu. Nə dediniz?

Ceyran xala. Mən bir söz demədim.

Cəşməkli kişi. Hə, demək istəyirsiniz sökdülər, ya yox? Əlbəttə, sökdülər. Budur, üçüncü mərtəbədə üçotaqlı mənzil almışam, uşaqlarımla, nəvələrimlə bərabər köçürəm, xahiş eləyirom, məni ləngitməyin, gecikirom.

Ceyran xala. Buyurun, buyurun, mən sizi saxlamıram.

Cəşməkli kişi. Yox-yox, gərək gedim. Demək, üçüncü mərtəbənin yolu ikinci mərtəbədəndir. (Gülür) Sağ olun! (Gedir)

Ceyran xala. Bu kişi kimdir?

Camal. Təqaüddür, vaxtilə çox gözəl usta olub.

Zərifə, Bənövşə içəri girirlər.

Zərifə. Odur bax... Nə yaxşı oldu gəldi. Siz nigarançılıqdan qurtardınız.

Bənövşə. Camal!

Camal (həyəcanla). Mən burada ana ilə söhbət eləyirdim.

Ceyran xala. Mənim dalımcə gəlmisən, Zərifə?

Zərifə. Yox... Hə...

Ceyran xala. Gedək. (*Bənövşəyə yavaşdan*) Get görüş, orada ona deyiblər ki, iş məhkəməlikdir, təzə tikintilərə baxmağa gedibmiş, ürəyinə toxunma, onsuz da peşmandır.

Zərifə ilə Ceyran xala çıxırlar.

Bənövşə. Camal, hara getmişdin? Niyə bu vaxta qədər özündən bir xəbər vermirdin?

Camal. Nə xəbər verəydim? Kələf elə dolaşıb ki...

Bənövşə. Mən sənə çox dedim. Sən isə başa düşmək əvəzinə, hətta mənim özümdən də şübhələnməyə başladın.

Camal. Heç ağlıma belə gəlmirdi ki, gecə-gündüz sədaqətdən danışan adamlar mənə xoyanət edə bilərlər.

Bənövşə. Bəs mənim xoyanət eləməyim necə ağlına gəlirdi?

Camal. Sevgi ilə qısqancılıq adamın ürəyində hər zaman yan-yanadır.

Bənövşə. Camal, əvvəl onu deyim ki, bu, tamamilə yanlış fikirdir, sonra da... mən sənə sevgi görmədim, yalnız kor və mənasız qısqancılıq gördüm.

Camal. Mən sonralar başa düşdüm ki, şübhələrim çox səhv imiş. Bağışla, Bənövşə...

Bənövşə. Yox, Camal, belə şeyi bağışlamaq çox çətindir. Tramvayda iki adam təsadüfən bir-birinə toxunanda bu sözü demək olar və bağışlamaq da mümkündür. Ancaq ürəyə toxunanda...

Camal. Səhv yol ilə getmişəm. Bənövşə, indi dərinədən anlayıram. Necə olmuşdu ki, o adamların murdar sifatini mən görə bilmirdim?

Bənövşə. Çünki xırda hörmətlər sənə gözünü tutmuşdu. Heç kəsi görmürdün. Qasım məclislərdə sənə sağlığına məzəli tostlar deyirdi. Sən papiros çıxardan kimi Mindilli kibrit yandırırdı. Sən ayağa duran kimi Mindilli palto tuturdu. Mindilli şifoner tap, hazırda, yoldaş Camal. Sağ ol, Mindilli, qızılсан, qızıl. Ancaq soruşmurdun ki, Mindilli bunları haradan alır?

Camal. Şifoner? Şifoneri ki, mən özüm almışam.

Bənövşə. Sənə adına bizim dülğər sexində sifariş edib.

Camal. Dayan, Mindilli, səni mindilli qarmona döndərəcəyəm!

Bənövşə. İş onda deyil, səndədir. Sən vaxtilə onu müdafiə etməseydin, əsl siması çox tez belli olardı və bu qədər də ziyan vurmazdı.

Camal. Mən yalnız sənincün, Bənövşə, deyirdim, ev-eşik olsun, dolu olsun.

Bənövşə. Əgər ürək boşdursa, dolu ev mənim nəyimə lazımdır? Sevgi olmadıqda, sənə evində çilçirəğin üçü də birdən yansa, yenə mənim üçün qaranlıq olacaq. Mən görəcəyəm ki, mebel var, xalxalça, bəzəkli otaqlar var, ancaq səadət yoxdur. (*Getmək istəyir*)

Camal. Dayan, Bənövşə, neçə ildən bəri arzu elədiyim söhbət hələ indi başlayır. Amma sən gedirsən...

Bənövşə. Dostun bura gəlir.

Camal. Kimdir? Hə, mən onunla iki kəlmə danışmaq istəyirəm.

Bənövşə. Danış, sonra mən də onunla öz söhbətimi eləyəcəyəm.

Bənövşə çıxır. Mindilli içəri girir.

Mindilli (*böyük sevinclə*). Yoldaş Camal!..

Camal. Sənsən?

Mindilli. Mənəm, özüməm. Düənə gecə yuxuda səhərə kimi sizinlə söhbət eləmişəm. Yuxum gör necə düz çıxdı!

Camal. Yuxuda niyə? Gəl, həqiqətdə söhbət eləyək.

Mindilli. Eloyək. Siz buradan gedəndən sonra mən qüssədən yorğan-döşəyə düşdüm. Söhbət eləməyə, dərdimi deməyə bir dost tapa bilmədim.

Camal. Deməli, biz dostuq.

Mindilli. Buna şübhə eləmək göydə günəşi danmaq kimi bir şeydir. Səzsiz bu idarə susuzluqdan qurumuş ağac kimidir. Başlarına öz adamlarını yığırlar. Eybi yoxdur. Bunlar hamısı materialdır. Şikayət üçün yaxşıca əsasdır. Ağacın həmişə iki ucu olur, bir ucu əldə olanda o biri ucu yerə dirənir.

Camal. Biz hara şikayət edəcəyik ki?

Mindilli. Yuxarıya. Mən iki imzasız kağız düzəldib göndərmişəm.

Camal. Bəs imzasız niyə?

Mindilli. İmzasız daha yaxşıdır. Arxayınçılıqdır. Başa düşmürsünüz?

Camal. Yavaş-yavaş lap aydın başa düşürəm, mən səni bu neçə ildə bu qədər yaxşı tanımamışam.

Mindilli. Hələ bu harasıdır, birçə işlərimiz düzəlsin, görün, gələcəkdə sizə nə keflər verəcəyəm.

Camal. Mən elə bilirdim ki, sən böyük bir dənizsən, amma qabağını duman tutub.

Mindilli (utanır). Çox sağ olun, yoldaş Camal.

Camal. Ancaq indi yavaş-yavaş duman çəkilir. Hava açılır.

Mindilli. Olmaya təşbehlə danışsınız?

Camal. Duman çəkildikcə də məlum olur ki, onun arxasındakı dəniz deyilmiş, bataqlıq imiş.

Mindilli. Bataqlıq?..

Camal. Bəli, bataqlıq... Bu bataqlığın çirkli suyunda heyf ki, mən öz sifətimi görmürəm...

Mindilli. Deyəsən, bir az əydiniz axı?

Camal. Əyməmişəm, indi-indi düzəltməyə başlayıram.

Mindilli. Yox, lap pis əydiniz. Nişanınızı, qulluğu itirdiniz, dostu da belə itirirsiniz.

Camal. Sənin kimi "dostlar" ilə görüşmək üçün çox ağır əlim var, Mindilli.

Mindilli (qorxu ilə geri çəkilir). Mindilli yox. Mindilov, familiyanı düz deyin.

Camal. Mənə bu saat sənin familiyan yox, özün lazımsan. Yaxanı əlimdən daha qurtara bilməyəcəksən.

Mindilli. Qorxmuram, sizin öz yaxanız əldədir. Demək mənə, yaxın dostunuzu tənqid etməyə başlamısınız? Çox gözəl. Mən də keçirəm bu dəqiqədən tənqide. Hanı iclas? Dayan, gör sənə neyləyəcəyəm! Mənə bu saat bir odlu iclas lazımdır. (Çıxır)

Camal. Necə oldu ki, bu vaxta qədər mən buna inandım. (Gedir)

Camal gedən kimi Mindilli tez qaydır.

Mindilli. Onun canı bu kağızlardadır, bunları ələ keçirəmsə, o, məhkəmə qarşısında oturacaq, mən də şahid olacağam. Heyf ki, qanun bərkiyib. Heç bir şey çıxarmağa qoymurlar. Yoxsa çatmayan taxtaların hamısını yıxardım onun üstünə. (Şkafı axtarır)

Zərifə daxil olur.

Zərifə. Sən yenə buradasan? Neyləyirsən?

Mindilli. Hə?.. Çıxışa hazırlayıram, tənqid eləyəcəyəm.

Zərifə. Kimi tənqid eləyəcəksən?

Mindilli. Hamını, od olub dünyanı yandıracağam! Mane olma. Axırını fikirləşirəm. (Çıxır)

Zərifə (onun arxasınca). Görəsən, bu kəllənin içində nə var? Mən imtahana canlı kəllənin üstündə hazırlaşacağam.

Zərifə onun getdiyi tərəfə gedir. Qasım gəlir.

Qasım (çağırır). Mindilli, Mindilli, Mindilov!

Mindilli (qaydır). Nə var, nə çıxırırsan? Bu Zərifədən quyruğumu qurtara bilmirəm ki.

Qasım. Gəl bəri, sözüm var. Əmrin surətini aldım. Deyirlər, Camal gəlib, gedim ondan bir tərcümeyi-hal alım, birbaşa Bakıya... Haradadır?

Mindilli. Əlaqəmiz pozuldu. Mən keçdim tənqid cəbhəsinə. İclas axtarıram.

Qasım. Axmaq olma. Səndən tənqidçi çıxmaz. Yaxşısı budur mənə vəd elədiyin ağ kağızı ver, bir də bu zəhrimara bir möhür vurdur.

Mindilli. Görüm, nə kağızdır? Diplom? Necə-necə? Qırx altıncı ildə institut bitirmisən?

Qasım. Hə, ancaq möhür vurmaq yadlarından çıxıb. Elə vur ki, aydın düşməsin.

Mindilli. Bəs, Qasım, mən bilən sən qırx altıncı ildə bir az kefsiz kimi idin. Yadındadır?

Qasım. Uzatma, vaxt qiymətlidir.

Mindilli. Elə o da qiymət üstündə olmuşdu da... Qiymətini qaldırıb qədərini çoxaltmışdım. Yəqin institutu elə o vaxtlarda, kamerada bitirmisən.

Qasım. Bura bax, Mindilli, zarafat vaxtı deyil.

Mindilli. Zarafatı sən eləyirsən, mən yox. Bizə bu saat qara kağız verirlər, sən ağ kağız axtarırsan. Mən təhvil verirəm, sən məndən mühəndislik diplomu almaq istəyirsən. Professor-zad deyiləm ki!

Qasım. Sən professorlara dərs deyə bilərsən. Ancaq onu da bil ki, mən hər deyənə də təslim olan deyiləm. Bu diplom heç mənə lazım deyil. Mən diplomsuz mühəndisəm. Bu əmri dəyişməyə mən o xanımı məcbur eləməsəm, bu qaşları qırırdıram. Qaldı ki, sən daha bir də mən işləyən idarələrə hərlənmə, yoxsa üyüdüb un eləyirəm... (Əlbəyaxa olurlar, tez ayrılırlar) Sənə əl bulashdırmaq istəmirəm, daha vacib işlərim var.

Mindilli. Ömründə bir dəfə səmimi danış. Hara, eşdirsən?
Qasım. Maymaq adamlar o qədərdir ki, birisinin kölgəsinə sığmı-
nacağam.

Onlar getmək istədikdə Camal içəri girir.

Camal. Qasım, dayan. Bakıda nazirlikdə sənə saxta sığortaları
məne göstərdilər, indi bu işləri pərdələmək üçün ərizəbazlıq çəyir-
sən, alçaq!

Bənövşə gəlir.

Qasım. Məne qara yaxma, Camal. Özün dolaşmısan, namuslu
adamları da özünlə bərabər dolaşdırma.

Bənövşə. Namus barədə danışmağa nə sənə haqqın var, nə də
dostunun. (Mindillini göstərir)

Mindilli. Məni o siyahıdan çıxardın, yoldaş Bənövşə. Mən bu
saat tənqidlə məşğulam. Tənqidçi dost-most tanımaz.

Bənövşə. Gördüyünüz işlərə görə orada cavab verəcəksiniz
-- məhkəmədə.

Qasım. Mən məhkəmələrdən keçib gəlmişəm. Elə hədələrdən
gözüm qorxmur. Bura, sənə hüzuruna, Bənövşə xanım, otuz nəfərlik bir
komissiya ilə qayıtmısam, bu qaşları qırxdıraram. (Çıxır)

Mindilli. Çox kobud adamdır. Qadınla rəftar etməyin də qay-
dasını bilmir. Təbiyyəti elə olub, onu öyrədənələr var. Nə vaxt iclas ça-
ğıracaqsınız, yoldaş Bənövşə? Məne bərk lazımdır.

Bənövşə. Siz, vətəndaş Mindilov, gedin işinizi təhvil verin, daha
bəsdir.

Mindilli. Xəstəyəm, bülletendəyəm, ancaq sizin bircə omriniz
mənim üçün yüz penisillin iynəsindən təsirlidir. Sizin üçün başımdan ke-
çərəm. (Camalı göstərir) Amma onun üçün yox. (Gedir)

Bənövşə (gülə-gülə). Sənə sağ əlin getdi, Camal.

Camal. O doğrudan da mənim sağ əlim olsaydı, kəsib atardım.

Bu halda Ceyran xala, Qəmə, Yusif gəlirlər.

Ceyran xala. Bənövşə, Qəmə yənə də bizi atıb gedir.

Bənövşə (onlara baxır, Qəmənin Yusiflə yan-yanaya dayandığını
görüb gülümsünür). Bu cür getməyin eybi yoxdur, anacan!

Zərifə qaça-qaça səhnəyə gəlir.

Zərifə. Mindilli uçdu... Mindilli uçdu.

Bənövşə. Nə olub, Zərifə?

Mirzə Salman tələsik səhnəyə çıxır.

Zərifə. Mindilli uçdu.

Mirzə Salman. Deməli, uçdu? Hansı şəhərə uçduğu məlum
olmadı?

Zərifə (gülür). Şəhər nədir? Yere uçdu! Taxtaların altı çürük
imış, ancaq hamısını sağ taxta əvezinə təhvil vermək istəyirmiş. Ölç-
mək üçün üstünə çıxanda, altındakılar davam gətirmədi. Mindilli köllə-
mayallaq getdi.

Bənövşə. Sonra nə oldu?

Zərifə. Heç bir şey. Təcili yardıma zəng etməyə qoymadı, qaçmaq
istəyirdi, prokuror gəlib tutdu.

Mirzə Salman. Hə, çox gözəl, deməli, quş uça bilmədi. Bəs
Qasım?

Zərifə. Onu da apardılar.

Hamı gülür.

Yusif. Qəmə xanımın da adından, öz adından da xahiş edirəm,
buyurun, bizim təzə evimizə. Burada bizə təzə mənzil veriblər. Mirzə,
qabağa düşün!

Mirzə Salman (Camal ilə Bənövşəyə). Siz də gəlin. Bənövşə,
yənə də qabağa düş, yol göstər. Nişanlı qızın qədəmləri yüngüldür.

Pərdə

1953

KİTABDAKILAR

Yeni dövrün satirası4

PYESLƏR

Toy21

Xoşbəxtlər91

Aşnalar165

Nişanlı qız226

SABİT RƏHMAN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

İKİ CİLDDƏ

I CİLD

“AVRASİYA PRESS”

BAKİ-2005

Buraxılışa məsul:	<i>Umud Rəhimoğlu</i>
Texniki redaktor:	<i>Mübariz Piriyeu</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Azər Quliyev</i>
Korrektor :	<i>Rəhilə Quliyeva</i>

Yığılmağa verilib 28.11.2004. Çapa imzalanıb 17.06.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$, Fiziki çap voroqi 19,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 155.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.